

శ్రీ

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

(ధారాకల్పాద్యనుబంధ సహితము)

గ్రంథకర్తలు :

శ్రీ రంగం సుబ్బారావు
రామమూర్తి సోదరులు,
విజ్ఞప్టర్ అయర్వేదిక్ మెడికల్ ప్రొవీషనర్లు.

పోస్టేజికాక వెల రూ. 3-50 నయ్యపైసలు.

మొదటి కూర్పు 1000 ప్రతులు

1960 జనవరి.

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తలవి

మద్రాస్ :

శ్రీ రామా పవర్ ప్రెస్,

సుభాస్ రోడ్, సికింద్రాబాద్.

ఓం శ్రీ విశ్వనాథాయ నమః
అంకితము.

- తే॥ ఈశనుతుడైన దుంతి విఘ్నేశుఁ గొలిచి
సాక్షిగణపతి సద్భక్తి సంస్కరించి
పార్వతీపతి మత్కృతి పతిగఁజేసి
యఖిలలోకంబు లానంద మందుఁ దేల.
- సీ॥ సర్వతీర్థాల్నిపై సార్వభౌమ పదంబు
కాశికాపురికిచ్చి కాచె నెవఁడొ
అఖిలలోకాధీశుఁడయ్యు సంతసముతో
పులితోలు మొలజుట్టి పొలచు నెవఁడొ
కస్తూరి కుంకుమాగరు గంధముల మాని
భూతిని నొడలెల్లఁ బూయు నెవఁడొ
శరణన్నమాత్రినే సకలాఘములఁ బాపి
భక్తులదయఁగను ప్రభు వెవఁడొ.
- గీ॥ అట్టి కాశివిశ్వేశ్వరు నాజ్ఞచేత
నల “సహస్రయోగ” కృతిని నాంధ్రభాష
ననువదించగఁ బూనితి నాంధ్రులెల్ల
రాయురారోగ్య భాగ్యంబు లనుభవింప.
- సీ॥ తిరుపురుల నొకకోలఁ ద్రెళ్ళించి లీలమైఁ
గఱకు రక్కసిమూకఁ గాలరాచె
ఘనఘోర గంభీర కలశాబ్ధివిషమెల్ల
మృత్యుంజయుండయి మ్రింగివైచె

దివిజవాహినిఁజూచి దిగులొంద నీకేల

పడుమని తలపైనిఁ బాదుకొల్పె

తనకున్న పెన్నిధు ల్దన భక్తుఁకొసంగి

ప్రియమునఁ గాశిని బిచ్చమెత్తె.

గీ॥ సకలలోక చరాచర జంతుకోటి

శాంతిమేదుర సత్కటాక్షాంచలమున

గాంచి రక్షించు సకలలోకాధినేత

మాకృతిస్వామియై మమ్ము మనుచుగాక.

చి
ర
ం
బ
న
న

గీ॥ శబ్ద మర్థమ్మునట్లు సంసక్తులైన
పార్వతీ పరమేశులవలె వెలుంగు
తల్లిదండ్రుల నధిక వాత్సల్యధనుల
మంగమను సంగమేశ్వరు మదిదలంతు.

శ్లో॥ శ్రీ భరద్వాజ గోత్రీయః । శ్రీరంగం సంగమేశ్వరః
మంగాంబికా ప్రాణనాథః । ధీమాన్ వైద్యవిశారదః

శ్లో॥ యస్య నామైవ పర్యాప్తం । మహారోగ నివారణే
నువస్తం జనకంపూజ్యం । సంగమేశ్వర శాస్త్రిణం.

శ్లో॥ కుర్వ సుహృద్యోగస్య । వ్యాఖ్యామాంధ్యాం కృతశ్రమా
సుబ్బరాయ రామమూర్త్యా । వాం మంగా సంగమేశజ్ఞా.

తొలి పలుకు

ఆయుర్వేదము వేదాంగములలో నొకటి. అథర్వణ వేదాంతర్గతమై యున్నది. బ్రహ్మనుండి అశ్వినీదేవతలు, వారినుండి ఇంద్రుడు, ఆయనకు శిష్యుడైన భరద్వాజుడు ఈ విద్యనభ్యసించిరినియు, లోక శ్రేయోభిలాషులై ఈ వైద్యమును వ్యాపింప చేసిరినియు పురాణములలో చెప్పబడినది. ఈ భరద్వాజ మహాముషి ఆత్రేయాది ముషి నుండలికి ఉపదేశకుడయ్యెను. ఆత్రేయ, అగ్నివేళ, భేళ, హరీత, క్షౌరపాణి మహా మునీంద్రులు, క్షీరసముద్రమథన జనితులైన ధన్వంతరి, చరక సుశ్రుతాదులు కాలానుగతముగ పరిశోధనలు గావించి ఆయుర్వేదమును అత్యంతముగ వృద్ధిచేసినారు. ఔషధ చికిత్సా విధానము శస్త్రచికిత్సా విధానము, ఈ రెండును ఈ మహాపురుషుల తపస్సై ఆయుర్వేదము ఉత్తమోత్తమ భ్యాసిన గడించి వేల సంవత్సరములు ఈ జాతి యొక్క ఆరోగ్యమును, వీర్యమును కాపాడినది. అంతేకాక ఇచ్చటినుండి ఈజిప్తుకును పిమ్మట అరబు దేశములకును, అరబు దేశములనుండి యూరపుఖండమునకు వ్యాపించినది. గాని మనదేశములో ఆంగ్లరాజ్య స్థాపనమైనప్పటి నుండి ఆంగ్లేయ ప్రభువులు తమ పరిపాలనా విధానములో భారతీయ సంస్కృతిని, దేశ భాషలను అణచివైచి ఆంగ్ల సంస్కృతిని, ఆంగ్ల భాషను దేశములో వ్యాపింప చేసినారు. అవిధముగనే ఆంగ్లవైద్య విధానమును సర్వతోముఖముగ దేశములో అభివృద్ధి చేసినకొలదియు ఆయుర్వేదము అభివృద్ధి కాకుండ నానాటికి హీనస్థితిలోనికి వచ్చినది. ఐనను దానియొక్క నిజమైన శక్తివల్లనే నిప్పటికిని గ్రామ గ్రామములలో గృహవైద్యముగ కొంతవరకైనను నిలచి యున్నది. ఈ జాతీయ వైద్యమును పునరుద్ధరించుటకు ఇటీవలి కాలములో కొన్ని ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. దేశములో స్వతంత్రమేర్పడిన తరువాత దీనిని బాగుగ పునరుద్ధరించుట జాతీయ ప్రభుత్వముల యొక్కయు, ప్రజల యొక్కయు విద్యుక్తధర్మమై యున్నది. ఇంతవరకు మన జాతీయ ప్రభుత్వములు ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణకై తగినంత శ్రద్ధ చూపలేదని చెప్పటకు విచారమగుచున్నది. ఆయుర్వేద విద్యాభ్యాసముగావించి చికిత్సను భవము కలిగి, పేరుప్రతిష్ఠలు కలిగిన ఆయుర్వేద ప్రతిభాశాలురు దేశమందు అచ్చటచ్చట ప్రఖ్యాతవంతులై యున్నందుకు గర్వపడవలసి యున్నది. ఇట్టి విద్యా పారంగతులు, స్వానుభవజ్ఞులు, పంచానుగత

శిక్షితులు, ప్రభుత్వముతో బాటు పునరుద్ధరణ కార్యక్రమమునందు నిరంతరకృషి సలుపుట శ్యవసరము. ఒకట శాస్త్ర గ్రంథ రూపమైన యీ విద్యను వివిధ రాష్ట్రములలో వివిధరీతుల స్వానుభవ ప్రయోగములతో సలరారుచున్న ఆధునిక వైద్య పరిజ్ఞానముతో సమన్వయింప జేసి ప్రజాసామాన్యమంతలో ప్రచాగమగునట్టి కృషి సల్పుట వైద్య ప్రముఖుల కర్తవ్యము. ఇందులకు తేట తెనుగున చికిత్సావిధానమును గురించి, మందులను గురించి, మూలికలను గురించి, పుస్తకములను వ్రాసి ఆంధ్ర ప్రజానీకమున కందించుట వైద్య విద్వాంసుల ప్రథమధర్మము.

ఈ ధర్మ నిర్వహణకే శ్రీ శ్రీరంగం నుబ్బాగావు సోదరులు పూనుకొనుట ప్రశంసనీయము. శ్రీ నుబ్బాగావు సోదరులు సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్లేయ భాషలలో ప్రశంసనీయమగు పరిచయము కలవారు. వీరు సికింద్రాబాదులో ఆంగ్లేయ ఉన్నత పాఠశాలలలో నుపాధ్యాయులుగా నుండి వాసని విసర్జించి ఆనువగీకమగు ఆయుర్వేదమును వృత్తిగ పరిగ్రహించిన వారు. కీర్తిశే. శ్రీరంగం సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు వీరి తండ్రిగారు. వీరును ఆంగ్లేయోన్నత పాఠశాలలో ప్రధానోపాధ్యాయులుగ పనిచేసియు, ఆయుర్వేదమందు వీరికిగల ఆసక్తాభిమానములచే బెజవాడలో శ్రీ వెంకటేశ్వర ఆయుర్వేద కళాశాలలో నుపాధ్యాయులుగ బనిచేసిరి. ఆ కాలముననే శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి పరిచయ భాగ్యము నాకుకలిగినది. తండ్రిగారి మార్గముననే వారి కుమారులగు శ్రీ నుబ్బాగావు సోదరులిరువురు ఆయుర్వేద వృత్తిని స్వీకరించి విఖ్యాతవంతముగ ప్రజాసేవ చేయుచుండుట ప్రశంసనీయము. సికింద్రాబాదు యందు వీరుచిత ధర్మ వైద్యశాలను నిర్వహించుచున్నారు. ఈ ధర్మ వైద్యశాల ప్రభుత్వాదరణను కూడ పొందుచున్నది. ఇట్టి శాస్త్రజ్ఞులు అనుభవజ్ఞులు అగు వీరు సంస్కృత భాషలో మళయాళ లిప్రియందున్న “సహస్రయోగ” మను వైద్య గ్రంథమును “సహస్రయోగ ప్రకాశిక” యను పేరున తెసిగించి కృతకృత్యులై ధన్యులైరి.

పుస్తక రచన యందెన్నియో ప్రతిబంధకములు గలవని అందరికిని తెలిసిన విషయమే. ఒక భాషలోనున్న పుస్తకమును మరియొక భాషలోనికి తర్జుమా చేయుటలో గల కష్ట నిష్ఠూరములపారములు, అందు ముఖ్యముగ నాయుర్వేదమువంటి శాస్త్ర గ్రంథమును తర్జుమా చేయుట కష్టతమమే. శాస్త్ర గ్రంథములను వ్రాయుటలో మూలమునకు సరి

యగు పారిభాషిక శబ్దముల నన్వేషించుటలో గల శ్రమ గ్రంథకర్తలకే తెలియును. ఈ శ్రమ ఆయుర్వేదమున మరింత హెచ్చు. సంస్కృతమున ఒకే మూలికకు, ఒకే వస్తువునకు వివిధ పర్యాయ పదము లున్నవి. వివిధ రాష్ట్రములలో నాయారాష్ట్ర భాషల ననుసరించి పేర్లున్నవి. ఆయా పేర్లనన్నిటిని పరిగ్రహించి వానిని సమన్వయించుకొని ఆ పేరుగల నిజమగు వస్తువును గుర్తించి దాని ప్రయోగోపయోగముల వ్రాయవలసి యున్న కష్ట మనుపమానమనుట నిశ్చయము. ఈ విషయ పరిగ్రహణము నందు తీర్థులు కాగలవారు, వివిధ రాష్ట్ర భాషలతో బరిచయము కల వారుగా నుండుట తప్పనిసరి. శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్ల భాషలలో గల పరిచయముతో బాటు, వంగ, ఓఢ్ర, హిందీ, ఉర్దూ, కర్నాటక, మళయాళ భాషలలో గూడ విశేష పరిచయము గలవారు. ఇట్లు వివిధ రాష్ట్ర భాషా పరిచయ సంపన్నులగుటవలననే మణిప్రవాళ శైలిలో కొన్నితావుల కేవలము సంస్కృతము, సంస్కృతము మలయాళము కలిపి కొన్నితావుల వ్రాయబడిన సహస్రయోగ గ్రంథమును తెనిగింప గలిగిరి. వీరి తర్జుమా తేట తెనుగున నున్నది. ఈ సహస్రయోగ పుస్తకమున వీరికి లభించిన యోగములు 322. ఇది 18 అధ్యాయముల గ్రంథము. 969 శ్లోకములు కలది. ఈ శ్లోకము లన్నియు మొదటినుండి తుదివరకు యెల్లరకర్థమగునటుల వ్రాసిరి. ఇది గాక యితర రాష్ట్ర భాషలలో గల ఆసవార్జిష్ట యోగములను గూడ వీరి పుస్తకమున చేర్చిరి. ఇది ఆంధ్రలోకమునకు చాలా యుపయుక్తము కాగలదని విశ్వసించుచున్నాను. మరియు నిది ఆయుర్వేదవైద్యు లాదరణార్హమనుచు చూరగొనకలదని ఆశించుచున్నాను.

ఇట్లే శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు తమ ఆయుర్వేద విద్యాప్రావీణ్య తను, అనుభవమును దేశసేవాపరతంత్రులై వివిధ పుస్తకరూపమున గూడ ఆంధ్రులను సేవించుటకు భగవానుడు వీరికి ఆయురారోగ్యములు ప్రసాదించుగాక !

నాగార్జున విహార్,
హైదరాబాదు.
12-7-1959

అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు.
(ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభాధ్యక్షులు)

పండితాభిప్రాయములు

OPINIONS OF PANDITS

Ayurveda presents hundreds of recipes under each disease in the line of 'बहुकल्प बहुगुणं संग्रहं योग्य मौख्यम्'. The students and practitioners of Ayurveda are alike baffled when they go through the books vast collections of Ayurvedic recipes. Only long clinical observations and investigations will enable one to ascertain their actual indications and clinical values. But Sahasrayogam is a small collection of clinically proved Ayurvedic yogas by years of experience of the noble tradition of Ayurvedic master minds of Malabar. Some of the yogas are selections of Vagbhata while others are original contributions to Ayurveda. While some yogas are in Sanskrit, many are written in Malayalam the language of the land. Hence it has been published only in Malayalam script, though "Dharakālpam" was partly published in Nagari script by the efforts taken by the late lamented Jadavji Tricumji Acharya.

Vaidya Sri Subba Rao and his brother have done a commendable service by translating this book into Telugu language. I have gone through the pages of their translation with interest. To my mind, they have spared no pains in doing justice to their chosen work. Language has its own limitations in giving accurate expression of one's own ideas. It is even more so when one takes himself to translation. The translators' sound knowledge of Ayurveda and long experience as Ayurvedic Physicians together with their knowledge of Sanskrit and various Indian languages have enabled them to achieve appreciable success in their attempt. They deserve to be congratulated in bringing out this translation of Sahasrayogam, i. e. Sahasra yoga prakasika.

I am sure that their book will be of great assistance to the Vaidyas and Ayurvedic students of Andhra Pradesh.

C. K. DIVAKARAN, M. A.

6—9—59.

Principal Government Ayurvedic College, Hyderabad.

“బహుకల్పం-బహుగుణం సంపన్నం యోగ్యమాషధమ్” అను నది ఆయుర్వేదసూక్తి. ఈ సూక్తి ననుసరించియే ప్రతిరోగమునకును ఆయుర్వేదమున వందలకొలంది ఔషధయోగములు కలవు. ఆయుర్వేద విద్యార్థులు, వైద్యులుకూడ యీ బహుళయోగావళి గ్రంథములను చదువునప్పుడు నిర్విణ్ణులగుచుందురు. రోగపరీక్షలుకల దీర్ఘానుభవమును పరిశోధనలను మాత్రమే ఆయా యోగ ప్రయోగముల ఉపయోగములను నిర్ణయించగలవు. రోగపరీక్షానుభవ ఫలితములను నిరూపించగలవు.

కాని “ఈ సహస్రయోగము” మలయాళ దేశమందలి వంశపరం పరాను గత ఆయుర్వేద వైద్యశిఖామణుల బహుసంవత్సర కాలానుభవ ఫలితములననుసరించి నిర్దేశింపబడిన కొన్ని యోగముల సంపుటి. ఇందలి కొన్ని యోగములు వాగ్భటమునుండి సంగ్రహింపబడినవి. మరికొన్ని యోగములు స్వీయానుభవముల ననుసరించి ఆయుర్వేద వైద్యవిధానమునకు సమకూర్చబడినవి. ఈ యోగములలో కొన్ని సంస్కృతమున వ్రాయబడినవి. విశేషముగా స్వీయరాష్ట్రభాషయగు మలయాళమున లిఖింపబడినవి. ఈ కారణమున యీ సహస్రయోగ గ్రంథము మలయాళ లిపిలో కలదు. ఇందలి ధారాకల్పము కొంతమాత్రము కీ. శే. యాదవజీ త్రికంజీ ఆచార్యవర్యుల ప్రయత్నఫలితముగ సంస్కృత లిపి యందు ముద్రింపబడినది.

శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు ఈ పుస్తకమును తెనిగించి ఆయుర్వేదమున కపారసేవచేసిరి. వీరి యీ తర్జుమా గ్రంథమునెంతో ఆప్యాయముతో చదివితిని. వీరు సంకల్పించిన ఈ కృషిని అత్యంత శ్రద్ధా భక్తులతో నిర్వహించిరి.

ఏభాషకైనను కొన్ని హద్దులుకలవు. సరియగు భావప్రకటనకు కొన్ని ప్రతిబంధకములును గలవు. ఒక భాషనుండి మరొకభాషకు యేవిషయమైనను తర్జుమాచేయుటయందీ కష్టమినుమడించును. వీరికి ఆయుర్వేద మందుగల చిరకాలానుభవము, వీరి సంస్కృతభాషా పరిజ్ఞానము, వివిధ రాష్ట్రభాషలలోగల పరిచయము తోడ్పడుటచే వీరి పుస్తక రచనయందు కృతకృత్యులైరి. ఇందులకు వా రభివందనీయులు,

ఈ సహస్రయోగ ప్రకాశిక ఆయుర్వేద విద్యార్థులకును, వైద్యులకును గూడ చాల ఉపయుక్తముగ నుండగలదని విశ్వసించుచున్నాను.

(Sd) సి. కె. దివాకరన్, ఎం. ఎ.

Principal, Govt. Ayurvedic College, Hyderabad.

ఆంధ్రీకరణము.

సం. ౨.

శ్రీశ్రీరంగం సుబ్బారావుగారు నాకు పరమమిత్రులు. ఆంధ్రీ ఆంగ్ల, సంస్కృతభాషలలో వీరు పండితులు. అరవము, మలయాళము, ఓడ్రీము-వంగము-హిందీ-ఉరుదు మొదలగు వివిధభాషా పరిచితులు-విద్యుదైవ్యులు. అనుభవవైద్యులు. సర్వతోముఖ సామరధ్యముగల వీరు వ్రాసిన “సహస్రయోగ ప్రకాశిక”కు నా స్వాగతము. దీని నామూలాగ్రముగఁ జదివితిని. ఆనందించితిని. ఎన్నడో-లోకశ్రేయమునకై, దైవదత్తమైన - ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణకు వీరు పూనుట ప్రశంసాపాత్రము. ఎందఁ తెందఁతో - ఎంతెంతకాలమో, యోగీశ్వరుల పరిశోధనా ఫలితముగ నుత్తమ పరిణావస్థలకాకరమైనది - విఖ్యాతవంతమైనది. కాలకర్మవశమున, పరపరిపాలనాఫలితముగ పసచెడినది, రూపారినది - నేటికిని చిరంజీవిగా నున్నను, పునరుద్ధరణ మపేక్షించుచున్నది.

ఇట్టి పునరుద్ధరణమునకు, భారతావని యందలి, వివిధ రాష్ట్ర భాషలలో గల వైద్యగ్రంథము లన్నియు ఏకోన్ముఖముగ సమన్వయ పరచుట అత్యవసరము వివిధప్రదేశములలో, ఆచరణయందున్న, అనేక విధ చికిత్సావిధానము లన్నియు ప్రచారముచేయుట ప్రధానకర్తవ్యము. ఈ అవసరమునే సహస్రయోగ ప్రకాశిక దీర్చుచున్నది. సంస్కృత వైద్యగ్రంథములలో లేని, మహాయోగము లెన్నియో, యీ సహస్రయోగావళి గ్రంథమున, మణిప్రవాళ భాషయందున్నవి. పుస్తకమునందుండుటయేకాదు. మలయాళ దేశమునందీ యోగములు, చికిత్సావిధానమున నిత్యముపయోగింప బడుచున్నవి. సంస్కృత భాషయందుకాని, మణిప్రవాళభాషలో వ్రాయబడిన యోగములన్నియు, మలయాళ దేశమునందలి ప్రత్యేక యోగములే. ఇవి ఆంధ్రావనియందు లేవని వైద్యుల నిర్ణయము. ఆయా పాఠములలో ఉత్తమ పురుషులు, తమ

తమ స్వీకూనుభవములతో, నూతన యోగముల నన్వేషించి, ఆచరణ యందుంచుట, ఆంధ్రులకు నూతన విషయముకాదు. సువర్ణ సూర్య వర్తి, వంటబాల సూర్యోదయము, మాదీపల రసాయనము మొదలగు యోగము లాంధ్రులకు ప్రత్యేకములు. ఇవి ఆంధ్రుల అనుభవయోగ ములు. ఆంధ్రమున మాత్రమే ప్రచారమున నున్నవి. సనాతన వైద్య గ్రంథములలోనివికావు. ఇట్లే యితర రాష్ట్రములయందు గూడ, ప్రత్యేక కాను భవ యోగములున్నవి. అందుకీ గ్రంథమే ప్రబల తార్కాణము. కేరళ దేశమందలి ప్రత్యేక యోగము లమోఘములను ప్రతీతి నేటికిని గలదు. ఆచరణయోగ్యములు అశ్మోత సులభసాధ్యములు. ఆంధ్రులకు నూతనములు నగు యోగము లెన్నియో, యీ సహస్ర యోగ ప్రకాశిక యందున్నవి. ధారాకల్పము, ఆరవారిష్ట యోగముల శ్రోఢీకరణము, యిందలి అనుబంధములు. ఇవి మిక్కిలియుపయుక్తములు.

ఆంధ్రులకందు బాటుగాని, మణిప్రవాళ భాషయందున్న యీ సహస్ర యోగ గ్రంథము నాంధ్రీకరించి, ఆంధ్రులచేతి కందిచ్చిన శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులు ధన్యజ్ఞులు. తర్జుమాగూడ సులభముగను, సరళముగను, సరిగను ఉన్నది.

ఆంధ్రవైద్యలోకమీ గ్రంథమందలి యోగముల నాచరణయం దుంచి, ప్రజోపయోగ మొనరింతురుగాక ! తమకృషిని విజయవంతముగ కొనసాగింపగలిగిన శ్రీ సుబ్బారావు సోదరులకు నా అభినందనములు. శ్రీ భద్రాచల సీతారామణీ సోదరుల కాయురారోగ్య ఐశ్వర్యముల ప్రసాదించుగాక ! ఈ సోదరు లిట్టి యుత్తమ గ్రంథము లనేకములు వ్రాసి, ప్రచురించి, ఆయుర్వేద పునరుద్ధరణమునకు దోహద మొనంగునట్లు సర్వేశ్వరు డనుగ్రహించుగాత !

అత్మకూరి గోవిందాచార్యులు,

మకాం|| ఖయిరతాబాదు,

హైదరాబాదు, 13-1-60.

PREFACE.

“Ayurveda” or “The Science of Life” was first brought into this mundane world and expounded by the Rishis of yore for ameliorating the sufferings of humanity. Long long ago, a congregation of Rishis, munis and Sages was held on the heights of the sacred Himalayas and Bharadwaja, the Veteran saint was deputed by the sages to approach Indra, the Lord of Heaven, with a view to know the Science of Life i. e., “Ayurveda”. In due response to this, Bharadwaja flew to the celestial world and received inculcation on Ayurveda from Lord Indra and returned to this earth. The Rishis received him cordially and learnt “Ayurveda”. Of these, Atreya and Punarvasu, who were the pioneers for propagation of this science, in their turn taught this to Agnivesa, Bhela, Ksharapani, Hareetha and others., who in their turn wrote various treatises on this ancient science. In due course, Charaka who was also a Rishi and a Physician, compiled a book known as “Charaka Samhita”. Sushruta, another Rishi and a surgeon, belonging to the Dhanwantari school of medicine compiled a book called “Sushruta Samhita”. As years rolled on, eminent and erudite scholars like Vagbhata were born and wrote various treatises basing on the ancient works on medicine. Of these “Sahasra Yoga” is one. The name of the author of this book and his nativity are unknown. This unknown author, though quotes Atreya here and there in his work-one can deduce from his writings that his treatise is based on “Astanga Hridaya” and “Astanga Sangraha”. This work which also advocates the five processes for eliminating the morbidity from the human system has been preserved in Kerala up till now, for which the physicians of Kerala are to be congratulated.

It will be interesting to note that the eminent physicians of Kerala have founded some hospitals, where patients ailing from difficult maladies are being cured even today, and this fact, is known to one and

many. The physicians of Malabar adopt the old five methods of expelling the morbidity from the human body of which "Dhara Kalpam" or dripping oils on the various parts of the body through a funnel-like vessel, medicinal fomentation and medicated poultices are of importance.

DHARA KALPAM APPENDIX.

Dhara Kalpam as mentioned above is a part and parcel of the "Pancha Karmas" or the five processes, especially of the process for sweating. This is otherwise called "Parisheka Sweda". Again, this is divided into "Abhyanga", "Parisheka", 'Pichu' and Sirovasti', which are more and more effective in their descending order. In presenting this work to the suffering humanity and the brother physicians of Andhra Pradesh, I left no stone unturned in seeking the help of some Malayalee friends.

In addition to this, last year during my sojourn at Benares, I had an intuition to write a commentary on "Sahasrayoga" and to spread this static old Science which is in vogue in Malabar, among the Andhras also. In conclusion, I appeal to my brother physicians to advocate the five processes of elimination along with other treatments, with a view to redress the sufferings of the ailing masses. I shall be grateful to those who will be good enough to point out the errors of omission and commission which will be rectified in the next edition. It may not be out of place if I were to say that I have supplemented some recipes viz. "Arishtas" and Asavas", from various old books.

Lastly I am highly indebted to Sri Sridhar Bhat of Benares, Vyakarana Siromani Sri Parayatham Krishnamurthi Sastri, and Kavi Siromani Sri Chivukula Appayya Sastri (Author of Garga-Bhagavatham) and others for their kind support in presenting this book. In conclusion I owe my thanks to Padmabhushana, Andhra Bhishma, Desa Bandhu Honourable Sri Ayyadevara Kaleswararao B. A., B. L. Speaker Andhra

Pradesh Legislative Assembly and author of Books on United States of America, chinese national movement, Lessons on upanishads, Autobiography etc, Ayurveda Siromani, Ayurveda Vachaspathi C.K. Divakaran, M. A., Principal, Government Ayurvedic College, Hyderabad and Sri A. Govindacharyulu, Ex-M. L. C., and Author of Govinda Ramayana, Economics of Bharath, National History of Bharath, Biography on Gandhiji's life etc for having given their valuable opinions on my book and also I express my gratitude to Sri Pabba Sankarayya. Proprietor, Sri Rama Power Press Secunderabad for having taken keen interest in publishing this book.

Secunderabad.
28th February 1960.

}

S. Subbarao,
Regd. Ayurvedic Medical
Practitioner.

ఉ పో ధా త ము.

(శ్రీ) మంత్రంబగు భారతభూమి అత్యంత పవిత్రమైనది. దక్షిణ భాగము భోగభూమియును, ఉత్తరము జ్ఞానభూమియును, పశ్చిమము త్యాగభూమియును, మతీయు మధ్యభాగము కర్మభూమియునై యలరారు చున్నది. అనాదినుండియు ఉత్తరమున పూర్వావరసముద్రములకు, మధ్యనున్న భూమికి మహాన్నతములైన హిమవత్పర్వతములు మానదండము వలె నుండి జగత్ప్రసిద్ధము గాంచినవి. అట్టి హిమాలయము లందు ముల్లోకములను బవిత్రముచేయు గంగానదియు, మతీయు తదితర పుణ్యనదులు బుట్టి అచ్చటినుండి సమతల ప్రదేశములలో సర్వదా ప్రవహించుచు చుట్టుప్రక్కలనున్న భూమిని ఫలవంతముగాను, మతీయు సస్యశ్యామల సమృద్ధిగాను జేయుచుండును. లోకకల్యాణమూర్తియైన వరమశివుని కైలాసమిచటకలదు. దేవతలు మతీయు గంధర్వాదులు నిత్యము విహరించుభూమి యిదియే. వేయేల? తపోనిస్తాగరిష్ఠులగు ఋషులు, యోగులు పవిత్రములగు ఆశ్రమములు, మతీయు నాశ్చర్యకరములగు ఓషధులచే విశిష్టతగాంచినది. ఇందుచేతనే యీ దేశము పనుమతి, రత్నగర్భము, ఆర్యావర్తము; కర్మభూమి; మతీయు పుణ్యభూమి అనెడు నామములతో గీర్తింపబడుచున్నది.

ఇట్టి పవిత్రలక్షణ లక్షితమైన యీ భారతదేశ మందనేక మహాత్ములు జన్మించి మానవాభ్యుదయమునకును, లోకకల్యాణమునకును, మతీయు నై హి కాముష్మిక సుఖములను సాధించుటకును, అఖండ వేద వేదాంగముల నవతరింపజేసిరి. అట్టి వేదములలో సంతర్భూతమైనదీ యాయుర్వేదము. తొలుత బ్రహ్మచే సృరింపబడి, పిదప వరుగుగా ప్రజాపతి, అశ్వినీదేవతలు, మతీయు ఇంద్రునిచే దెలుసుకొనబడిన యీ యాయుర్వేదమును, భూలోకమందవతరింపజేయుటకు గాను ఋషులందరిచే భరద్వాజుడు ఇంద్రలోకమునకు పనుపబడెను. ఇంద్రునిచే నాయుర్వేదమును సంపూర్ణముగా దెలుసుకొని తిరిగివచ్చి ఋషిమండలికి బోధించెను. వారిలో ముఖ్యులగు ఆత్రేయులు, వారిశిష్యులైన పునర్వసులు అగ్నివేళ, భేళ, తౌరపాణి, హరితాదుల కుపదేశింప వారు ప్రత్యేక తంత్రములను రచించిరి. వీనిలో అగ్నివేళసంహిత నాథారముగ జేసికొని

చరకులొక సంహితను రచించిరి. ఇది యిట్లుండ ధన్వంతరి గురుకులము నకు చెందిన సుశ్రుతులు శారీరశాస్త్రమునకు హెచ్చు ప్రాముఖ్యము నిచ్చుచు సుశ్రుతసంహిత యనే గ్రంథమును వ్రాసిరి. పిదప వాగ్భటాది మహాపురుషులు జన్మించి పై గ్రంథముల నాధారముగ జేసికొని వివిధ తంత్రములను లిఖించిరి. ఈ తంత్రములు దేశ దేశాంతరములకు వ్యాపించి యీ భారతావనికి అఖండకీర్తిని సంపాదించినవి. పిమ్మట అనేక వైద్య విద్వాంసులు పుట్టి వివిధములగు గ్రంథములను వ్రాసిరి. అట్టి గ్రంథములలో నీ సహస్రయోగ మొకటి. ఈ గ్రంథము కేరళ దేశమందు చాలా ప్రచారములో నున్నది. అచ్చటి వైద్యులు విశేషముగా దీని ననుసరించి చికిత్సలను జేయుచుందురు. కాని యీ గ్రంథకర్తయొక్క పేరు, అతని జన్మస్థలము. మఱియు నేకాలమునాటివాడో తెలియుట లేదు. అయిన నీతిదచ్చటచ్చట ఆత్రేయాది మునులను బేర్కొనుచుండి నను, విశేషముగా అష్టాంగహృదయము, మఱియు అష్టాంగ సంగ్రహముల నాధారముగ జేసుకొని వ్రాసినట్లు గోచరించును. ఇందు అనగా అనుబంధముగా జేప్పబడిన ధారాకల్పము, అంగమర్దము మఱియు శిరో వస్తి మొనలగు పంచకర్మాంతర్గతమైన చికిత్సలు నేటికిని కేరళ దేశ మందు మాత్రము చాలా ప్రచారములో నున్నవి. అచ్చటి వైద్యులు ఆధ్వంతరిక వైద్యశాలలను నెలకొల్పి అనేకరోగులకు పైచికిత్సలచే నారోగ్యమును చేకూర్చుచున్నట్లు ప్రతినిత్యము వినుచున్నాము. ఇటీవల నేను శ్రీ కాశీక్షేత్రములో నుండగా నాకీ ప్రేరణ కలుగుటచే నాంధ్ర దేశములో గూడ దీనిని వ్యాపింపజేయవలయుననే యత్నాహముతో నీ సహస్రయోగమున కాంధ్రభాషలో సహస్రయోగ ప్రకాశిక యన బరగు ననువాదమును వ్రాయబూను కొంటిని. ఈ కార్యనిగ్రహణ మందు వైద్యులును శ్రీ కాశీలోని శృంగేరిమఠమునకు మేనేజరులును అగు శ్రీ శ్రీధరభట్టగారు నాకు కొంతప్రోత్సాహమును జేసిరి. వారికిని మఱియు నీ గ్రంథముయొక్క చిత్తుప్రతిని సరిచేసి సహాయమొనర్చిన, వ్యాకరణ శిరోమణి బ్రహ్మశ్రీ వరాయతం కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారికిని, కవిశిరోమణి గర్లభాగవతాది గ్రంథకర్తలగు బ్రహ్మశ్రీ చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి గారికిని, మఱియు నితరసహాయకులకును, నా ధన్యవాదములు. ఇదిగాక నీ గ్రంథమును విశేషము తప్పులులేకుండగ ముద్రణము చేసిన శ్రీ పద్మా శంకరయ్య గుప్తగారికి నా ఆశీర్వాదములు.

అనుబంధము :—

ఈ సహస్రయోగ ప్రకాశికకు అనుబంధముగా ధారాకల్పము మఱియు వైవర్ణ్యరత్నావళి యందలి ఆసవారిష్ట యోగములను, వైద్యుల యుపయోగార్థము జేర్చబడినవి. ఈ ధారాకల్పము పంచ కర్మాంతర్గతమైనది. అనగా పంచకర్మలలో జేరిన స్వేదకర్మకు సంబంధించినది. దీనినే పరిషేక స్వేదకర్మయందురు. ఇది అభ్యంగము, పరిషేకము, పిచు మఱియు శిరోవస్తి యని నాలుగు విధములుగా నుండి ఒకదాని కంటె నొకటి క్రమముగా గుణాధిక్యమును గలిగియుండును. ఈ కర్మలను విశేషముగా వాత ప్రధానవ్యాధులం దుపయోగించ వలసినదని వైద్య శాస్త్రమందు లెస్సగా జెప్పబడినది. వివిధములైన ఈ స్వేదకర్మలు అనగా పిండస్వేదము (కేరళములో నవరకిజ) అన్న లేపము, కాయసేకము (పిజిచిల్, మలయాళ దేశములో) శిరోవస్తి, శిరస్సేకము లేక ధారాస్నానము, మఱియు శిరోలేపన మొదలగునవి. కేరళదేశమందు తప్ప మిగిలిన ప్రాంతములందు ప్రచారములో లేవని చెప్పవచ్చును. మూలగ్రంథములోని కొన్ని యోగములు సంస్కృతములోను, మరికొన్ని మణిప్రవాళములోను (సంస్కృత కేరళ మిశ్రమ) వ్రాయబడినది. అందుచేత నేను కొందరి కేరళదేశస్థుల సహకారముతో నీ యనువాదమును జాగ్రత్తగా వ్రాయగల్గితిని. ఇందు వ్రాయబడిన ప్రాచీన చికిత్సాపద్ధతులను అనగా దేశములో బ్రకృతమున ప్రచారముల్లో లేని ధారాకల్పము, శిరోవస్తి మొదలగునవి యాచరణములోను మఱియు బ్రచారములోను బెట్టి దీర్ఘములగు కష్టతర వ్యాధులచే బీడింపబడు ప్రజల కారోగ్యసుఖమును గలుగజేయుదురని సోదర వైద్యులను మఱియు సోదరదేశీయులను గోరుచున్నాను. ఇందు వ్రాయబడిన యోగములలోని కొన్ని మూలికలను, ఇచ్చట ప్రచారములో నున్న వాటికిని బేధము కనబడుచున్నది. అందుచేత అచ్చట లభ్యమగు మూలికలకును, ఇచ్చట ప్రచారములో నున్న వానికిని సాధ్యమైనంత వరకు సమన్వయపరచుచు వ్రాయడమైనది. ఆ ప్రకారము చేయుటకు వీలులేని మూలికలు అనగా ఏకనాయకము జీవంతి, సహస్రవేధి (ఖనిజము) మొదలగువానిని కేరళదేశమునుండి తెప్పించుకొనుట యుక్తముగా నుండును.

సూచన :—

మానసిక భాసా ప్రకరణమందు చెప్పబడిన ప్రకారము ఈపాత్రము నందలి యోగములలోని ద్రవ్యములను గ్రహించవలెను. ఈ సహస్ర యోగ ప్రకాశిక యందు బ్రహ్మదము లుండినచో వానిని దెల్పిన పునర్ముద్రణముగో మిక్కిలి కృతజ్ఞతతో నట్టివానిని సవరించుకొందునని దెలుపుచున్నాను.

ఈ గ్రంథమునకు మిక్కిలి అభిమానముతో “తొలిపలుకు” సవిమర్శముగా వ్రాసిన, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు, తురుష్క ప్రజాస్వామికము, నైనా జాతీయోద్యమము, ఉపనిషత్పాఠములు, ఈజిప్టు, నాజీచితకథ, సవ్యాంధ్రము మొదలగు వివిధవిధ గ్రంథకర్తలును, తెలుగు, ఉదూ, అకాడమి, అధ్యక్షులును, ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసన సభాధ్యక్షులును, దేశబంధు, ఆంధ్రభిష్టు, పద్మభూషణ్ త్యాగస్వనేక బిరుదావళి విరాజమానులు సగు శ్రీ గౌ|| అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావు పంతులు బి. ఎ. బి. యల్. గారికి నా హృదయపూర్వక వందనముల నర్పించుచున్నాడను.

దీనిపై ప్రేమతో అమూల్యాభిప్రాయము లొసంగిన ఆయుర్వేద శిరోమణి, ఆయుర్వేద వాచస్పతి శ్రీ. సి. కే. నివాకరన్, ఎం. ఎ. ఆయుర్వేద కళాశాల ప్రధానోపాధ్యాయులు (హైదరాబాదు) గారికిని, గోవిందరామాయణము, భారతదేశ ఆరికచరిత్రము, భారతీయ రాజ్యాంగచరిత్ర, గాంధీ జీవితచరిత్ర ఇత్యాది గ్రంథకర్తలగు శ్రీ ఆత్మ కూరి గోవిందాచార్యులు (Ex. M. L. C.) గారికిని నా కృతజ్ఞతా పూర్వక నమస్కృతులు.

(Sd.) శ్రీరంగం సుబ్బారావు.

రిజిస్టర్డ్ ఆయుర్వేదిక్ మెడికల్ ప్రాక్టీషనర్,
సికింద్రాబాద్.

(ఆంధ్రప్రదేశ్.)

విషయ సూచి

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
1.	అకరాకరభాది రసాయనమ్.	155	38.	కందస్యములు	176
2.	అగస్త్య హరితకీలేహః	143,144	39.	కిరంభ తామోటాది తైలమ్	92
3.	అగ్నిమంథాది కషాయః	11	40.	కిల్బాణి ఘృతమ్	57
4.	అంజోలాది తైలమ్	99	41.	కషాయకాన్యగ కల్పన	39
5.	అంజోలాది శీతకషాయః	19	42.	కషాయసేవన కాలః	166,167
6.	ఆణుతైలమ్	103	43.	కస్తూర్బాగ్ని మాత్రలు	135
7.	అధ్యండాది తైలమ్	102	44.	కాకమాన్యాది ఘృతమ్	49
8.	అభయామోదకః	153	45.	కాకోదుంబరాది కషాయః	27
9.	అమృతాది కషాయః	6,11	46.	కాంకాయన గుణికా	130
10.	అమృతాది తైలమ్	98	47.	కామేశ్వరీ లేహః	145,146,147
11.	అమృతోత్తర తైలమ్	88	48.	కార్పాసాస్థాది తైలమ్	80
12.	అరభాది కషాయః	7	49.	కాలాలిమేదోశ కషాయః, (ఉశీరాది కషాయః)	16
13.	అరిమేదత్వగాది తైలమ్	100,101	50.	కాసమగ్గాది కషాయః	10
14.	అవలేహకల్పన	156	51.	కుక్కుటలవణము	122
15.	అవలేహ పరిభాషా ప్రకరణమ్	169,170	52.	కుటుబాద్యన లేహః	144,145
16.	అష్టచార్లమ్	114	53.	కులుభాది కషాయః	16
17.	అష్టపత్యాది తైలమ్	87	54.	కుస్థాంతక తైలమ్	90
18.	అష్టాంగ ఘృతమ్	65	55.	కుష్మాండ ఘృతమ్	59
19.	అదివబిల్వాది తైలమ్	93	56.	కుష్మాండావ లేహః	142,143
20.	ఆకుల్యాది ఘృతమ్	54	57.	కేళిక్యాది తైలమ్	76
21.	ఆచ్యోపల్లవాది కషాయః	12	58.	కేవలాజిహ్వాద కషాయః	47
22.	ఆరణాది తైలమ్	81	59.	క్షీరబిలా తైలమ్	75,76
23.	ఆర్ద్రక ఘృతమ్	57	60.	క్షీరదుర్మాది ఘృతమ్	62
24.	ఆవీరాది కషాయః	11	61.	ఖండసమక చూర్ణమ్	111
25.	అనవారిష్టపరిభాషా ప్రకరణమ్	170,171	62.	ఖదిరాది కషాయః	6,26
26.	ఇక్షుదూర్వాది ఘృతమ్	44	63.	ఖదిరాది రసాయనమ్	156
27.	ఇక్షురాది లేహః	149	64.	ఖదిరాది వటికా	133
28.	ఇందుకాంత ఘృతమ్	42	65.	గజేశాష్ట గంధః	174
29.	ఉశీరాది కషాయః	16	66.	గంధర్వహస్తాది కషాయః	31
30.	ఏరండాది కషాయః	30	67.	గుగ్గులతిక్త ఘృతమ్	41
31.	ఏలాది కషాయః	12,13	68.	గుగ్గుల్యాది తైలమ్	86
32.	ఏలాది తైలమ్	87	69.	గుటికాపరిభాషా ప్రకరణమ్	169
33.	కచ్చూరాది తైలము	85	70.	గుటికా ప్రకరణమ్	139
34.	కటుకాది కషాయః	8	71.	గుహాచ్యాది కషాయః	38
35.	కణాది కషాయః	22	72.	గోక్షురాది కషాయః	25
36.	కంటకార్యాద్యన లేహః	140	73.	గోపాంగనాది కషాయః	2
37.	కతకాది కషాయః	20	74.	గోపాత్మబాది ఘృతమ్	63

సెం.	పేరు	పుటసంఖ్య	సెం.	పేరు	పుటసంఖ్య
75.	గోరూచనాది మాత్రలు	134	114.	త్రిఫలాది తైలమ్	91,92
76.	గృహస్థాంతక ఘృతమ్	64	115.	త్రిమిత్ర తైలమ్	79
77.	ఘనాది కషాయః	1	116.	త్రికంటక ఘృతమ్	53
78.	చండభాస్కర రసః	127	117.	దశమూల కషాయః	38
79.	చందనాది కషాయః	5,16,26	118.	దశమూలాది కషాయః	9,11,18,21,23,29
80.	చందనాది చూర్ణమ్	109	119.	దశమూలావ లేహః	152
81.	చందనాది తైలమ్	88,106	120.	దశాంగ ఘృతమ్	48
82.	చంద్రప్రభావటీ	128	121.	దాశ్యీబలాది ఘృతమ్	50
83.	చాతుర్జాత రసాయనమ్	154,155	122.	దాశ్యీష్ణ సాది తైలమ్	88
84.	చించాది తైలమ్	77,78	123.	దూర్వాది కషాయః	3
85.	చిరిభిల్వాది కషాయః	15	124.	దిశేశచూర్ణాది తైలమ్	83,102
86.	చూర్ణపరిభాషా పృకరణమ్	168	125.	దుర్బాభాది గుణికా	132
87.	చూర్ణామృతమ్	110	126.	దుర్బారాది తైలమ్	98
88.	చ్యవనచూరణావలేహః	141,142	127.	దుఃస్వర్ణాది కషాయః	15
89.	ఛిన్నేచ్ఛవాది కషాయః	4,7	128.	దుర్బాది తైలమ్	102
90.	జాత్యాది ఘృతమ్	70	129.	దేవతాగంధాస్తకమ్	175
91.	జీమూతాది తైలమ్	98	130.	దేవదారుబలా తైలమ్	78
92.	జీవంత్యాది కషాయః	25	131.	దేవదూర్వాది కషాయః	16
93.	జీవంత్యాది ఘృతమ్	61	132.	ద్రాక్షాది కషాయః	2
94.	జీవంత్యాది చూర్ణమ్	115	133.	ద్రాక్షాదిఫలమ్	12
95.	జ్వరాంతక గుణికా	124,125	134.	ద్రాక్షాది హిమమ్	15
96.	తక్రిగారా	204	135.	ధనూది కషాయః	30
97.	తామ్రచూడగపసిద్ధ ఘృతమ్	39	136.	ధాత్ర్యాది కషాయః	38
98.	తాలపద్మాది కషాయః	37	137.	ధాత్ర్యాది ఘృతమ్	44
99.	తాళీసాది ఘృతమ్	63	138.	రాత్ర్యాది రసః	33
100.	తిక్తక ఘృతమ్	40	139.	ధాన్యాది కషాయః	11,15
101.	తింతిడిస్వరసాది తైలమ్	90	140.	ధాన్యాస్తకః	35,136
102.	తింతిడాది కషాయః	23	141.	ధాన్యంతిం ఘృతమ్	54,55
103.	తిలాది తైలమ్	102	142.	ధాన్యంతర తైలమ్	74
104.	తుగాది చూర్ణమ్	114	143.	ధాన్యంతరి మాత్రలు	135
105.	తుంగద్రుమాది తైలమ్	97	144.	నాగరాది కషాయః	3
106.	తులసీస్వరసాది తైలమ్	89	145.	నాగరాది చూర్ణమ్	120
107.	తేకరాజ స్వరససాధిత అభయాది చూర్ణమ్	114	146.	నాగరాది తైలమ్	93,103
108.	తేకరాజాది తైలమ్	83	147.	నారింగళాద్వాది కషాయః	8
109.	తోయాది కషాయః	1	148.	నారాచక చూర్ణమ్	116,117
110.	త్రాయంత్యాది కషాయః	25	149.	నారిశ ఘృతమ్	71
111.	త్రికట్యాది చూర్ణమ్	115	150.	నాసికాచూర్ణమ్	123
112.	త్రిజాతాది కషాయః	12	151.	నిమంభాది కషాయః	23
113.	త్రిఫలాది ఘృతమ్	62	152.	నింబత్వగాది కషాయః	24

సం.	పేరు	పుటసంఖ్య	సం.	పేరు	పుటసంఖ్య
153.	నింబాది చూర్ణమ్	119	192.	ప్రభంజన విమర్శన శైలమ్	77
154.	నిర్గుండీరజన్యాది శైలమ్	100	193.	సృసారిణి శైలమ్	105, 106
155.	నిర్గుండ్యాది కషాయః	22, 28	194.	ప్రసారిణ్యాది కషాయః	31
156.	నిర్గుండ్యాది ఘృతమ్	18	195.	సౌమికల్పన	39
157.	నిశోశీరాది శైలమ్	87	196.	శోనోశీరాది శైలమ్	84
158.	నీలినీచూర్ణమ్	118	197.	బలాగుఃసూచ్యాది శైలమ్	79, 80
159.	నీలినర్గుండ్యాది శైలమ్	99	198.	బలాది శైలమ్	104, 105
160.	నీలినీశాది శైలమ్	100	199.	బలాది కషాయః	10, 28
161.	నీలీభృంగాది శైలమ్	98	200.	బలాది ఘృతమ్	73
162.	నీలీమూలాదిగుటికా	124	201.	బలాభాగ్రాద్యాది శైలమ్	95
163.	సంచగవ్య ఘృతమ్	67, 71	202.	బలాశృంగంధాది శైలమ్	79
164.	పంచపంచమూల కషాయః	13	వస్త్యాసుయంతినః మాత్రలు		
165.	పంచమూల తషాయః	32, 35	136, 137		
166.	పంచపల్మలాది శైలమ్	83	203.	బలామూలాది శైలమ్	95, 96
167.	పంచారిష్టచూర్ణము	112	వస్త్యాసుయంతినః ఘృతమ్ 52		
168.	పటోలాది కషాయః	25, 26	204.	వింశతి ఘృతమ్	70
169.	పటోలాది ఘృతమ్	61	205.	వింశతిపటి	132, 133
170.	పటోలాది చూర్ణమ్	119	206.	వింశ్యాది కషాయః	14, 18
171.	పథ్యాది కషాయః	2, 17, 19, 22, 24	207.	వింశ్యాది లేహః	147
172.	పథ్యాదిగుటికా	131	208.	బృహత్సర్వాంగము	చూర్ణమ్ 121
173.	పరిణతకేరీ క్షీరాది శైలమ్	78	209.	బృహత్పాదాది కషాయః	
174.	పర్వటకాది కషాయః	8	210.	బృహద్ధోగరాజ గుగ్గులు	130
175.	పశ్వణాది ఘృతమ్	55	211.	బ్రాహ్మీ ఘృతమ్	64, 72
176.	పలాశత్వగాది కషాయః	22	212.	భాగ్నాది కషాయః	5, 6, 10
177.	పాకలక్షణమ్	163, 164, 165	213.	భావనావిధిః	168
178.	పాదాకరంజాది ఘృతమ్	50, 51	214.	భూతచికిత్స కుపకరింశు	కొమ్మలు 176
179.	పాతాది కషాయః	2, 7	215.	భూతాప్త గంధః	
180.	పాతాది చూర్ణమ్	112	216.	భృంగామలకాది శైలమ్	95
181.	పాండురోగహర గుటికా	125	217.	భృంగాలరాగ్నాది శైలమ్	85
182.	పిండ శైలమ్	82	218.	భేషజాగ్రహణ ప్రకరణమ్	160, 161, 162, 163
183.	పిప్పల్యాది యవాగూ	37	219.	మంగళాచరణమ్	
184.	పిప్పల్యాది రసాయనమ్	148	220.	మంజిష్ఠాది కషాయః	27
185.	పుంఖాది శైలమ్	101	221.	మంజిష్ఠాది శైలమ్	94
186.	పునర్నవాది కషాయః	11, 13, 23	222.	మదనకామేశ్వరీ చూర్ణమ్	122
187.	పునర్నవాది ఘృతమ్	56	223.	మదనకామేశ్వరీ లేహః	154, 155
188.	పుష్కరసగ చూర్ణమ్	116	224.	మధుస్మిహి రసాయనమ్	150, 151
189.	పూతికాది కషాయః	17	225.	మర్మక్షత ఘృతమ్	73
190.	పొంగారాది పటికా	135			
191.	ప్రత్యాపదవిధి ప్రకరణమ్	176, 177, 178, 179, 180, 181, 182			

నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	నెం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
226.	మగ్గుగుటికా	137,138	265.	వరణాది ఘృతమ్	56
227.	మహాకమ్పారాది మూర్తమ్	121	266.	పస్తామయాంతక ఘృతమ్	52
228.	మహాకల్యాణ ఘృతమ్	58	267.	పరాది కషాయః	34
229.	మహానామ్నాంధ ఘృతమ్	59, 60	268.	వారాహ్యాది ఘృతమ్	45,46
230.	మహాఖండవ చూర్ణమ్	112	269.	వర్షాది కషాయః	16,18,21
231.	మహాజ్వరాంతుశ గుటికా	126	270.	వాసాది కషాయః	23,24
232.	మహాతిక్తక ఘృతమ్	41	271.	విడంగాది కషాయః	28
233.	మహావైశాచిక ఘృతమ్	67	272.	విడంగాది ఘృతమ్	72
234.	మహాబలాది కషాయః	4	273.	విడంగాది యవాగూ	37
235.	మహామంజిష్ఠాది వటుకిములు	139	274.	విధార్యాది కషాయః	10
236.	మానపరిభాషా ప్రకరణమ్	157,158,159	275.	విరేచన గుటికా	132
237.	మానసమిత్ర వటుకిములు	138,139	276.	విరేచన ఘృతమ్	71
238.	మాంసయూషమగంధ కిరణమ్	175	277.	విశ్వాది కషాయః	13,14
239.	మాషాది కషాయః	14	278.	విష్ణుక్రాంత్యాది కషాయః	8
240.	మాషాది తైలమ్	89	279.	విష్ణుగంధాక్షకమ్	175
241.	ముక్కాది మాత్రలు	136	280.	వృద్ధాంగాధర చూర్ణమ్	109
242.	ముసల్యాది కషాయః	9	281.	వృషఘృతమ్	47
243.	ముస్తాది కషాయః	9,16,20,25	282.	వేపాధిప పతాది కషాయః	3
244.	మృద్వ్యాది కషాయః	4,15	283.	వాగ్రూది కషాయః	7,18,20
245.	మోదాక్షిత్వగాది ఘృతమ్	45	284.	వ్రణహాపణ తైలమ్	104
246.	రసోనాది కషాయః	31	285.	శక్తిగంధాక్షకమ్	175
247.	రామతాది తైలమ్	102	286.	శతావరీ కషాయః	18
248.	రామబాణగుటికా	124, 126	287.	శతావరీ గుడమ్	149
249.	రాస్నాది కషాయః	32,33,34	288.	శతావర్యాది కషాయః	5,19,35
250.	రాస్నాది చూర్ణమ్	121	289.	శతావర్యాది ఘృతమ్	53
251.	రోగత్రయాది గుటికా	127	290.	శశవాసాది ఘృతమ్	48
252.	లకుచాది కషాయః	8	291.	శిరస్తాద గుటికా	138
253.	లఘుగంగాధర చూర్ణమ్	108	292.	శివాష్ట గంధః	174
254.	లఘుమాలినీ వసంత గుటికా	128	293.	శుంఠ్యాది కషాయః	12,26,28
255.	లవంగాది చూర్ణమ్	113	294.	శుద్ధబలా తైలమ్	75
256.	లకున ఘృతమ్	49	295.	శూలఘృతమ్	73
257.	లకునాది కషాయః	21	296.	శూలాది ఘృతమ్	56
258.	లాక్షాది తైలమ్	81,83	297.	శ్రేష్ఠాది కషాయః	25
259.	లాజాది కషాయః	8,14	298.	శ్వదంత్యాది కషాయః	8,37
260.	వచాది తైలమ్	92	299.	శ్వాసకాసాది చూర్ణము	114
261.	వచాలకునాది తైలమ్	100	300.	షడంగ కషాయః	1
262.	వటశృంగాది కషాయః	5	301.	సంకేత ప్రకరణము	171,172,173 174
263.	వరణాది కషాయః	20	302.	సంజీవన గుటికా	130,131
264.	పస్తామయాంతక మాత్రలు	136,137	303.	సప్తచ్ఛదాది కషాయః	29

నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య	నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య
304.	సప్తవింశతి గుర్తులు:	115	314.	సితోపలాది చూర్ణమ్	110, 111, 120
305.	సమంగాది ఘృతమ్	66, 67	315.	సుకుమారి ఘృతమ్	43
306.	సర్వరోగ కులాంతకవళి	126	316.	కుదర్శన చూర్ణమ్	107
307.	సర్వామయాంతక ఘృతమ్	68, 69, 70	317.	మూర్త్యుప్రభావళి	125
308.	సహచరాది కషాయః	31	318.	నేతుబంధన మాత్రలు	134
309.	సహచరాది తైలమ్	91	319.	స్నేహపాక పరిభాసా	165, 166
310.	సహదేవ్యాని తైలమ్	104		ప్రతిరణమ్	
311.	సానంతాతి విషాది కషాయః	17	320.	మాపునాది చూర్ణమ్	118
312.	సారస్వత ఘృతమ్	65, 66	321.	సోమకల్పన	39
313.	సారిబాది కషాయః	14	322.	హిరణ్యేరాది కేయి	37

అనుబంధమునకు విషయసూచిక

నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య.	నెం.	పేరు	పుటసంఖ్య.
1.	అరిష్టయోగ ప్రకరణమ్	182	17.	వాసారిష్టమ్	196
2.	దశమాలా రిష్టమ్	182, 183, 184	18.	కర్పూరాసవమ్	196, 197
3.	ఉశీరాసవమ్	184, 185	19.	విష్ణ్వ్యాసవమ్	197, 198
4.	అమృతారిష్టమ్	185	20.	అగవిందాసవమ్	198, 199
5.	కుటజారిష్టమ్	185, 186	21.	నత్రాంగాసవమ్	199, 200
6.	ద్రాక్షారిష్టమ్	186	22.	ధారాకల్ప ప్రకరణమ్	200, 201,
7.	అభయారిష్టమ్	187, 188			202, 203, 204
8.	దేవదార్యారిష్టమ్	188, 189	23.	ధారావిధిః	204, 205, 206
9.	అశోకారిష్టమ్	189, 190	24.	ధారా	206, 207, 208, 209, 210
10.	జీరకాద్యారిష్టమ్	190	25.	శిరస్సేకము, (ధారా	210, 211,
11.	ఖదిరారిష్టమ్	190, 191		కల్పమునుండి వ్రాసు	
12.	అర్జునారిష్టమ్	191		బడిన విశేషాంశములు	
13.	అశ్వగంధాద్యారిష్టమ్	192	26.	పిచు	212.
14.	బబ్బులారిష్టమ్	193	27.	శిరోపత్తి	212, 213
15.	రోహితకారిష్టమ్	193, 194	28.	పిండస్వేదము	213, 214
16.	సారస్వతారిష్టమ్	194, 195, 196			

ఓం శ్రీ ధన్వంతరయే నమః

సహస్రయోగ ప్రకాశిక

మంగళాచరణమ్.

శ్లో॥ శంఖం చక్ర ముపర్యథశ్చ కరయోర్ద్వివ్యాపధం దక్షిణే
వామే నాన్యక రేణ సంభృత సుధాకుంభం జలూకావలిమ్
బిభ్రాణఃకరుణాకరః శుభకరః సర్వామయ ధ్వంసకః
సర్వమేదురితం చింత్య భగవాన్ ధన్వంతరి స్సంతతమ్॥

సహస్రయోగః — అథ కషాయయోగ ప్రకరణమ్.

ఘనాది కషాయః.

శ్లో॥ ఘనచందన శుంథ్యంబు పర్పటోశీర సాధితమ్
శీతం తేభ్యో హితం తోయం పాచనం తృణ్జ్వరాపహమ్ ॥ 1.

తాత్పర్యము :— భద్రము స్త్రలు, రక్తచందనము, శుంఠి, కురువేరు, పర్పటకము, మఱియు వట్టికళ్లు వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమును జల్లార్చి నేపించిన దప్పిన మఱియు మంటలతో గూడిన జ్వరములను బోగొట్టును. పాచనశక్తినికూడ వృద్ధిపఱచును.

తోయాది కషాయః.

శ్లో॥ తోయ తోయద భూనింబ పాతా ధాన్యమహశావధైః
కృతః కషాయస్సర్వేషాం జ్వరాణాం పాచనః పరః ॥ 2.

తా :— కురువేరు, భద్రము స్త్రలు, కిరాతశక్తము (చిరాయితా), పాతకళ్లు, ధనియాలు మఱియు శుంఠి అనువాని కషాయము సర్వవిధ జ్వరములకు శ్రేష్ఠమైన పాచనౌషధము.

పాతాది కషాయః.

శ్లో॥ పాతాగ్నిమంధ బృహతీద్వయ నాగ రాణామే
ఛిన్నోద్భవా మగధమూల కలింగకానామే
వాసామృతాంబుద పటోల మహానధానామే
క్వాథం పిబేదిహ మరుచ్ఛభ వేజ్యరేతు ॥

3.

తా :— చిరుబాద్ది, తక్కులిచెక్క, ములక, వాకుడు, శుంతి, వీని కి మాయము లేక
తిప్పతీగ, పిప్పలీ మూలము (మోడి) కొదవ పాశగింజలు అనువాని కి మాయము లేక అష్ట
సరమువేళ్లు, తిప్పతీగ, తుంగుముస్తలు, చేమిపొట్ల, శుంతి వీని కి మాయము వాతప్రకోప
జ్వరమందు త్రాగించవలయును.

గోపాంగనాది కషాయః.

శ్లో॥ గోపాంగనా కమల చందన సేవ్య విశ్వ
యష్టీ జహోత్పల మధూక శతావరీభిః
సిద్ధం సుశీతమను మాక్షిక శర్కరాఘ్యం
పిత్త జ్వరం జయతి దాహ తృడాఘ్య మంబు ॥

4.

తా :— సుగంధసాలవేళ్ళు, తామరడుంప, చందనము, నల్లవేళ్ళు, శుంఠి,
యష్టిమధుకము, కురువేర, నల్లకిలువ, ఇసుపచేద, పిల్లిగివర వేళ్ళు అనువానిచేత సిద్ధమైన
కషాయమును జల్లార్చి యందు తేనెయు, శర్కరయు చేర్చి సేవించిన దప్పి మఱియు
మంటలతోగూడిన పిత్తజ్వరములు హరించును.

పథ్యాధి కషాయః

శ్లో॥ పథ్యా కట్టల నాగరాంబుద వచా భూనింబధాన్య ద్రుమైః
భాగ్జీ వర్పటకాన్వితైః శృతమిదం తోయం సుశీతంపునః॥

మధ్యాఘ్యం పరమాణు రామతయుతం శ్లేష్మజ్వరం నాశయేత్
కోష్ఠార్తి శ్వసనాగ్నిసాద కసనారుచ్యాన్య శోషాన్వితమ్ ॥

5.

తా :— కరక్కాయబెరడు, కాయఫలముచెక్క, శుంతి, భద్రముస్తలు, వస,
భూనింబ (చిరాయితా), ధనియాలు, దేవదారు, గంటుభారంగి, పర్వాటకము వీనిచే
సిద్ధమైన కషాయమును జల్లార్చి యందు తేనెయు, మఱియు ఇంగువయు జేర్చి సేవించిన
అమాశయవ్యాధులను, శ్వాస, అగ్నిహింద్యము, కాస, అరుచి, నోరెండుట అనువానితో
గూడిన శ్లేష్మజ్వరములను నశింపజేయును.

ద్రాక్షాది కషాయః.

శ్లో॥ ద్రాక్షా మధూక మధుక లోద్ర కాశ్మర్యసారిబాః
ముస్తామలక హీబేర పద్మకేసర పద్మకమ్ ॥

6.

శ్లో॥ మృణాళ చందనోశీర సీలోశ్వుల పరూషకమ్
ఘంటా హిమోనా ద్రాక్షాదిగ్జాతీకుసుమవాసితః॥ 7.

శ్లో॥ యశ్చో మధుసితా లాజైర్దయత్యనిల పిత్తజమ్
జ్వరం మదాత్యక్షం ఛర్దిం మూర్ఛాం దాహం శ్రమం భ్రమమ్
ఊర్ధ్వగం రక్తపిత్తంచ విపాసాం కామలా మపి॥ 8.

తా :— ద్రాక్ష, ఇష్పచేప, యష్టిమధుకము, లాద్దుగ, పెద్దగుమ్మడు, సుగంధ పాలవేళ్ళు, భద్రముస్తాన, ఉసిరికాయ, పురువేరు, తామరకేసరములు, పద్మకాస్తము, తామరతూండ్లు, చందనము, వట్టివేళ్ళు, నల్లకలువదుంప, చిట్టిత (ఫాల్సా), వీని పొంటమందు లేక హిమమందు జాజి, మల్లెపువ్వులు, సువాసనకొరకు జేర్చి విదప అందు తేనె, శర్కర, మఱియు పేలపిండినివేసి నేపించిన, వాతపిత్తజ్వర మదా త్యయ, వాంతి, మూర్ఛ దాహ, శ్రమ, భ్రమ, ఊర్ధ్వగరక్తపిత్త, తృష మఱియు కామలాఘోగములను బోగొట్టును.

నాగరాది కషాయః

శ్లో॥ నాగరామృత హరీతకీ క్రమాన్నాగహస్త నయనాంఘ్రిభాగశః
సాధుసిద్ధముదకం శశర్కరం నాశయత్యఖిలదోషజం జ్వమ్॥ 9.

తా :— శుంఠి 2 భాగములు, తిప్పతీగె 5 భాగములు, కనిక్కాయబెరడు 4 భాగములు, వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు శర్కరచేర్చి నేపించిన త్రిదోషజ్వరములు నశించును.

వేణుభవ పత్రాది కషాయః

శ్లో॥ పత్రం వేణుభవం దళంచ తులసీజాతం హరికాంతజమ్
పత్రంవా సునిష్ణజం బదరజం పత్రంచవాటందళమ్
పత్రంచోత్తమ కన్యకాఖ్య సుషవీ నారజపత్రం పృథక్
సర్వంనాగర పాదికం ప్రహరతి ప్రాగ్రూప శీతంజ్వరమ్॥ 10.

తా :— పెదురు, తులసి, విష్ణుకాంతము, చెంచెలిచెట్టు, రేగు, నారింజ, మజ్జి, పులిచింత, గొడ్డుకాకర అను వాని యాకులు సమభాగములు. వీనిమొత్తములో నాల్గవ భాగము శుంఠి. పై వానికషాయము శీతజ్వరమును హరించును.

దార్వాది కషాయః.

శ్లో॥ దారునాగర భూనింబ ధాన్యవాసా కలిజ్జకైః
గజాహ్వ దళమూలాభై ర్మృత్యుకల్పం జ్వరం జయేత్॥ 11.

తా :— దేవదారు, శుంఠి, భూనింబ (చిరాయిశ) ధనియాలు, అడ్డసరమువేరు, కొడికపాల గింజలు, గజపిప్పళ్లు, మారేడువేరు, తక్కులివేరు, కిలిగొట్టెలు, పెద్దగుమ్మడు వేరు, ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యాకు పొన్న, పల్లెరు, దుంపిలము, మఱియు భద్రముస్తలు అనువాని కషాయము మృత్యువును నూచించు జ్వరములను యించును.

మహాబలాది కషాయః.

శ్లో॥ మహాబలములమహావహానాం క్వాథో నిహన్యాద్విషమజ్వరంచ
శీతం సకంపం పరిదాహాయుక్తం మారీచకం రాఘవసాయకోయథా॥

తా :— పెద్దముత్తవపులగము వేరు, శుంఠి, వీనికషాయము విషమజ్వరము, కంప జ్వరము మఱియు దాహాయుక్త జ్వరములను రామబాణము మారీచుని పారదోలినట్లు నివారించును.

ఛిన్నోద్భవాది కషాయః.

శ్లో॥ ఛిన్నోద్భవా వృషకిరాతక పర్పటానామ్ .

శుంఠ్యా బలాహక యవాసకయోః క్రమేణ॥

ఏకద్వయ త్రితయ భాగకృతః కషాయః

సంమూర్ఛితం జ్వరమపోహతి సన్నిపాతమ్॥

13.

తా :— తిప్పతీగ, అడ్డసరమువేరు, కిరాతతిక్తము (చిరాయిశ) పర్పటకము, ఇవి ప్రత్యేకము ఒకభాగము శుంఠి, రెండుభాగములు భద్రముస్తలు మఱియు దురద గొండివేరు ఇవి పృత్యేకము మూడుభాగములు. వైవాని కషాయము సన్నిపాతజ్వరములను హరించును.

శ్లో॥ కేనలే నాజమోదేన కషాయో విధినాశృతః

చాతుర్థికం జ్వరం హన్తి రోహిణ్యా సమలంకృతః॥

14.

తా :— విధిప్రకారము చేయబడిన అజామోదవాము కషాయమందు కేటక్ రోహిణిజేర్చి యిచ్చిన చాతుర్థిక జ్వరమును హరించును.

మృద్వీకాది కషాయః.

శ్లో॥ మృద్వీక నాగమధుకోత్పల సారిబాభి

ర్ముద్గేక్షు కాండ హిమసారిబ వార్మ్యశీరైః

యష్టిమధు ప్రసర గోస్తన సారిబాభి

స్థాయం శృతం జయతి పిత్త భవం జ్వరంహి॥

15.

తా:— ద్రాక్ష, నాగకేసరములు, యష్టిచుడుకము, నల్లకలువ దుంప, నుగంధ పాలవేళ్ళు, వీని కషాయము గాని అవపి పెసర, చెఱకువేళ్ళు, చందనము, నుగంధపాల వేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, అనువాని కషాయముగాని, యష్టిచుడుకము, తేనె, దాగ్రీక్ష, అగరు, నుగంధపాలవేళ్ళు, వీని కషాయముగాని పిత్తజ్వరమును జయించును.

భార్జ్యది కషాయః.

శ్లో॥ భార్జ్యబ్ద పర్పటక ధన్వయవాస విశ్వ
భూనింబ కువ్వుకణ సింహ్యమృతా కషాయః
జీర్ణజ్వరం సతత సంతతకాన్నిహన్యా
దన్యేన్యకం సహత్పతీయ చతుర్థకాభ్యామ్॥ 16.

తా:— గంటుభారంగి, భద్రముస్తలు, పర్పటకము, దూలగొండివేరు, కుంతి, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా), చెంగల్వకోష్ఠు, పిప్పళ్ళు, ములక, తిప్పతీగ, వీని కషాయము, సతత, సంతత, అన్యేన్యక, తృతీయక, మఱియు చాతుర్థక జ్వరములను హరించును

శతావర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శతావరీ గోపకన్యా చందనోశీర వాలకైః
స తండులీయక ద్రాక్షా సమంగోత్పల యష్టిభిః॥ 17.

సాధితః సాధయత్యాశు నిర్యూహః స సితామధుః
ఊర్ధ్వగం రక్తపిత్తచ హ్యుభయాయనమేవవా॥ 18.

శ్లో॥ తథా ప్రదర మున్మాదం సదాహం విషమం జ్వరం
వట శృణ్గాట రూషాభ్యాం క్వాథం క్షీరయుతం తథా॥ 19.

తా:— పిల్లిపీచరవేళ్ళు, నుగంధపాలవేళ్ళు, చందనము, వట్టివేళ్ళు, కురువేరు చిరీవేళ్ళు, ద్రాక్ష, అత్తపత్తి, కలువ, యష్టిచుడుకము, వీని కషాయమందు తేనె, శర్కర, లనుజేర్చి సేవించినయడల ఊర్ధ్వగత, అధోగతరక్త, ఉభయవార్త రక్తపిత్తములును, ప్రదరములును, ఉన్మాదమును మఱియు దాహయక్త విషచర్మరములును శమించును లేక మట్టిమొగ్గలు, అడ్డసరిమువేళ్ళు, అనువాని కషాయమందు ఆవుపాలుచేర్చి సేవించినను నై వ్యాధులుపశమించును.

చందనాది కషాయః

శ్లో॥ చందనోశీర జలద లాజముద్గ కణాయవైః
బలాజలే పర్యుషితైః కషాయౌ రక్తపిత్తహృ॥ 20.

శ్వదంష్ట్రాది కషాయః.

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాంబుద భూనింబ బలా కాగర పర్పతైః

క్వాభః ప్రశమయేత్ప్రీతిః వాతపిత్త కృతం జ్వరమ్॥ 29.

తా :— శ్లేఠు, భద్రముస్తలు, భూనింబ. (చిఱాయితా) ముత్తవపులగమువేళ్లు, శుంఠి, పర్పటకము, వీని కషాయమును వాత, పిత్త ప్రకోపములవలన బుట్టిన జ్వరము లందు త్రాగించిన ఆట్టి జ్వరములు శమించును.

పర్పటాది కషాయః.

శ్లో॥ పర్పటకాబ్ద సురదుగ్రమ భార్జ్యమాగధి కాషధ ధన్వయవాసైః

క్వాభ మిదం వినిహంతి నరాణాం వాతకఫజ్వరజం పరితాపమ్॥

తా :— పర్పటకము, భద్రముస్తలు, దేవదార, గంటుభాఠంగి, పిప్పళ్ళు, శుంఠి, దురదగొండివేరు, వీని కషాయమును వాతకఫజ్వరముల వలన కలుగు తాపమును హరించును.

కటుకాది కషాయః.

శ్లో॥ కటుకా విజయా దాగ్రా ముస్తా పర్పట కాషధైః

కషాయో నాశయేత్ప్రీతిః కఫపిత్తభవం జ్వరమ్॥ 31.

తా :— కటుకకోహిణి, కరక్కాయ బెరడు, దాగ్రా, భద్రముస్తలు, పర్పటకము, శొంఠి, వీని కషాయమును త్రాగిన యెడల కఫపిత్త జ్వరము నశించును.

లకువాది కషాయః.

శ్లో॥ లకుచదళ బిల్వ లశునై ర్నారంగ శలాటు పల్ల వాభ్యాం

క్వాథౌ జయతిః పీతౌ కఫాధ్యాం శీతికాం త్రిదినాత్॥ 32.

తా :— చిరుపవన ఆకులు లేక యుద్రపవన ఆకులు, మారేడు ఆకులు, వెల్లుల్లి ఆకువాని కషాయముగాని నారింజ చిగుళ్ళు, మఱియు దానిలేతకాయలకషాయముగాని, త్రాగిన యెడల కఫము హెచ్చుగా నున్న శీతజ్వరములు మూడుదినములలో జయింపఁ బడును.

విష్ణుకాంత్యాది కషాయః.

శ్లో॥ విష్ణుక్రాంత్యమృతా ముస్తా చందనోశీర సారిభాః

సహదేవీ కణాసిద్ధః కషాయః శీతికాపహః॥ 33.

తా :—విష్ణుక్రాంతము, తిప్పతీగ, తుంగముస్తలు, చందనము, వట్టివేళ్లు, మగంధ పాలవేళ్లు, సహదేవి, పిప్పళ్ళు, వీని కషాయము శీతజ్వరమును హరించును.

శ్లో॥ అరణ్య తులసీ మూలం విష్ణుకాంతి మహాపదైః

క్వాథోయం నిర్ల రేచ్ఛిస్తుగ్ శీతికాం విషమజ్వరమ్॥ 34.

తా :—అడవి తులసి వేళ్ళు, విష్ణుకాంతము, శుంతి అనువాని కషాయము శీతజ్వరమును మఱియు విషమజ్వరమును శీఘ్రముగా హరించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తామృతా మధుక చందన సేవ్యవిశ్వ

మాషాగ్నిచుంధ కణముద్గ కులత్థ చిత్రైః

సిద్ధాబు మాక్షికయుతం పిబతాం వధూనాం

సశ్యంత్యస్తగ్దరగదాః సహస్రైవ లోకే॥ 35.

తా :—భద్రముస్తలు, తిప్పతీగ, యష్టిమధుకము, చందనము, వట్టివేళ్లు, శుంతి, మినుములు, తక్కులిచెక్క, పిప్పళ్ళు, పెసలు, ఉలవలు, ఆముదపువేళ్ళు, అనువానిచే సిద్ధమైన కషాయమందు తేనెచేర్చి త్రాగిన స్త్రీలయొక్క రక్తప్రదరవ్యాధులు బహు శీఘ్రముగా నశించును.

ముసల్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ముసలీ ఖదిరామలక త్రిక్షంట జంబూవరీ క్వాథః

సాస్త్రిసావం ప్రదరం ప్రమాప్తీ మధుమాన్ ప్రగే పీతః॥ 36.

తా :—నేలతాడిగడ్డలు, చంద్రచేప, ఉసిరికాయలు, పల్లెరు, నేరేడుచెక్క, శతావరి వీనికి షాయమందు తేనెవేసి పాితకకాలమున నేవించిన స్త్రీల అస్తిసావములు మఱియు ప్రదర వ్యాధులు చక్కపడును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూల కటుత్రయైః కషాయః సవృషైరేష సమాక్షికః ప్రపీతః

శ్వసనానిల కాస పార్శ్వ పృష్ఠ త్రికమూర్ధాంసరుజాను సంప్రదిప్తః॥

తా :—దశమూలములు (పెద్దగుమ్మడు, దుందిలము, కలిగొట్టు, మారేడువేరు, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొగ్గు, ములక, వాకుడు, పల్లెరు, తక్కులిచెక్క,) శుంతి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, అడ్డసరమువేరు, వీని కషాయమందు తేనెకలిపి త్రాగిన క్వాసలు, వాత కాస, పార్శ్వ నొప్పులు, వెన్నెముక నొప్పులు, తలనొప్పులు మఱియు గడుము నొప్పులు శమించును.

బలాది కషాయః.

శ్లో॥ బలా జీరక విశ్వాబ్జ వృషబిల్వ సురద్రుమైః

గుహేక్షు లాజ సహితై ర్నిహ్వాభః శ్వాసకాసహః॥ 38.

తా. :— ముత్తవ పులగమువేళ్ళు, జీలకర్ర, శుంఠి, భద్రముస్తలు, అడ్డసరము వేరు, దేవదారు, మారేడువేరు, ముయ్యాయపాన్న, చెఱుకు, పరిపేలాలు, వీని కషాయము శ్వాస కాసలను హరించును.

కాసమర్దాది కషాయః

శ్లో॥ కాసమర్దక వార్తాక వృషబిల్వైశ్చ తద్గుణః॥

39. అ.

తా. :— కసివింద, నేలములక, అడ్డసరము, మారేడువేరు. వీని కషాయము పై దానివలె గుణమును జేయును.

భార్గ్యాది కషాయః

శ్లో॥ భార్గీకణా కాసహరీ హరిద్రా వాసామృతా నాగరథాన్యకానాం
క్వాథోజయేచ్ఛ్యాసమతి ప్రవృద్ధం క్షణేన తీక్ష్ణోత్థవరాగమిత్రః॥

తా. :— గంటుభారంగి, పిప్పళ్ళు, కసివింద, పసుపు, అడ్డసరమువేరు, తిప్ప తీగ, శుంఠి, ధనియాలు, వీని కషాయమందు మిరియాల చూర్ణమునువైచి నేవించిన మిక్కిలి వృద్ధిపొందిన శ్వాసరోగములు బహువేగముగా జయింప బడును.

విదార్యాది కషాయః

శ్లో॥ విదారి పంచాంగుల వృశ్చికాలీ వృశ్చీవ దేవాహ్వయ శూర్పవర్ణః
కంఢూకరీ జీవన హ్రస్వగుంజ్ఞే ద్వే పంచకే గోవసుతాత్రిపాదీ॥ 40.

శ్లో॥ విదార్యాదిరయం హృద్యో బృంహణో వాతపిత్తహః

శోష గుల్మంగ మద్ధోర్ధ్వ శ్వాసకాస హరో గణః॥ 41.

తా. :— నేలగుమ్మడుగడ్డ, ఆముదపువేళ్ళు, తేలుమణిచెట్టు, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, దేవదారు, అడవిపెసర, అడవి మినుము, దూలగొండివేళ్ళు, జీవన పంచమూలములు (శతావరి, నేలగుమ్మడు, జీవంతి, జీవకము, ఋషభకము) హ్రస్వపంచమూలములు, (వాకుడు, ములక, పల్లెరు, ముయ్యాయపాన్న, శోలపాన్న), నుగంధపాలవేళ్ళు, హంస పాది, వీని కషాయము హృదయమునకును శరీరమునకును బలమును గలిగించి వాతపిత్తమును, శోష, గుల్మ, అంగవర్ధ ఊర్ధ్వశ్వాసకాసలను హరించును.

అగ్నిమంథాది కషాయః

శ్లో॥ అగ్నిమంథా బలైరండ భార్గీకుప్త మహాపథైః

పిబేత్ ప్రకృత్యంతం తోయం హిక్తారుక్ శ్వాసకాసవాన్॥ 42.

తా. :— తిక్కలివేరు, ముత్తపపులగమువేరు, ఆముదపువేరు, గంటుభారంగి, చంగల్యకోవ్వ, శుంఠి, వీనిచేత సిద్ధమైన కషాయమును హిక్తార్వాస, కాస, రోగులు త్రాగవలయును.

దశమూలాది కషాయః

శ్లో॥ దశమూల విశ్వ లతనైః క్వాథంచ క్షీరసంయుతమ్॥ 42. అ.

తా. :— దశమూలములు, శుంఠి, వెల్లులి, వీని కషాయమును ఆవుపాలుచేర్చి. నేవించినను పై వ్యాధులు శమించును.

ఆవీరాది కషాయః

శ్లో॥ ఆవీరవచా భార్గీ యష్టిభద్ర)పాదితేన తోయేన

పాలశశ్రీయత్యై విహితాం హిక్తామచిరేణ జయతి తీవ్రత రామ్॥

తా. :— కాసవర్షము (కసివింద) వస, గంటుభారంగి, యష్టిమధుకము, భద్ర)ముస్తలు, వీని కషాయముచే రాజయత్మయందుగలుగు తీవ్రహిక్త ఆతివేగముగ హరింపబడును.

పునర్నవాది కషాయః

శ్లో॥ పునర్నవా బలా చవ్య సిరా పిప్పలిగోక్షురైః

జీవంత్యాచ శృతం తోయం పుష్టికృత్ క్షయనాశనమ్॥ 44.

తా. :— తెల్లగలికేరువేళ్ళు, ముత్తపపులగమువేళ్ళు, చవ్యము, పృశ్నిపర్ణి (కోలపొన్న) పిప్పళ్లు, పల్లేరు, *జీవంతి అనువాని కషాయము పుష్టికరము మఱియొక్షయనాశకము.

అమృతాది కషాయః

శ్లో॥ అమృతా దశమూలదారు భార్గీవృషవృశ్చీవ పయోద ధన్వయానైః

నబలా చిరిబిల్వ పంచకోలైర్మధునా హన్తి నృపామయం కషాయః॥

* జీవంతి = అటపతియన్ కిశంగ్. (ఒక చెట్టుదుంపయని మలయాళభాషలో నందురు.)

తా :— తిప్పతీగ, దశమాలములు, దేవదారు, గంటుభారంగి, అడ్డసరమువేళ్ళు తెల్లగలిజేగు వేళ్ళు, భద్రముస్తలు, దురదగొండివేరు, బలములము, కానుగు, పంచకోలములు (పిప్పళ్ళు, మోడి, చిత్రములము, నవ్యము, శుంఠి) వైవానికషాయ మందు తేనెచేర్చి నేవించిన రాజయత్నముల హరించును.

ఏలాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏలా కణా మధుక నాగరకాబ్దవాసా
నింబామృతాంబు దశమూల శృతఃకషాయః
లాఘాసితా మధుక జీరక సంప్రయుక్తో
యత్కృణ మాశు వినివాంతి మధుప్రగాఢః॥ 46.

తా :— ఏలకులు, పిప్పళ్ళు, అతిమధురము, శుంఠి, భద్రముస్తలు, అడ్డసరమువేళ్ళు వేపచెక్క, తిప్పతీగ, కురువేరు, దశమూలములు, వీని కషాయమందు లక్క, శర్కర, యష్టిసుధుకము, జీలకర్ర, అను వాని చూర్ణము మఱియు తేనెయుచేర్చి నేవించిన రాజయత్నముల హరించును.

శుంఠ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శుంఠి రాన్నా కణాజోంగఢో వాసా క్వాఢో ఘృతాన్వితః
సకణం దశమూలంవా స్వరభేదేనిలోత్థితే ॥ 47

తా :— శుంఠి, సన్నరాన్నము, పిప్పళ్ళు, అగరు, అడ్డసరము, అనువాని కషాయ మందు నెయ్యిచేర్చి నేవించిన వాతముచే జనించు స్వరభేదము శమించును. లేక దశమూలములు, పిప్పళ్ళు, వీని కషాయమును నేవించినను వై వ్యాధి శమించును.

త్రిజాతాది కషాయః.

శ్లో॥ త్రిజాత త్రికటు వ్యాఘ్రీ భాష్ణీ క్వాఢో మధూత్కటః
కఫజారుచి హృల్లాస ప్రసేక స్వరభేదనుత్ ॥ 48.

తా :— ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, వాకుడు, గంటుభారంగి, వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి నేవించిన కఫముచే గలుగు అరుచియు, నోటసరుకారుటయు మఱియు స్వరభేదము పోవును.

ద్రాక్షాది కషాయః.

శ్లో॥ ద్రాక్షా కృష్ణా వృషైరంబు పిత్తజ స్వరసాదనుత్
అమ్రపల్లవ తద్వృంత బిల్వలాజార్ద్రకేకుభిః
కేసరై ర్మాతులుంగస్య యుక్తః క్వాఢోరుచి హరేత్ ॥ 49.

తా. :— ద్రాక్ష, పిప్పళ్ళు, అద్దసరమువేరు, కురువేరు, అనువాని కషాయము పిత్త ప్రధాన స్వరభేదములను బోగొట్టును. మామిడిచిఁపళ్ళు, దాని యీసెలు మారేడు వేరు, వరివేలాలు, అల్లము, చెఱుకువేళ్ళు, మాధీఫలకేసరములు ఓని కషాయము ఆరుచిన హరించును.

విశ్వాది కషాయః

శ్లో॥ విశ్వాబ్ర లాక్షాతిబలా బలాక్వాధస్సమాక్షికః
రాస్నాకణా చూర్ణయుక్తో భక్తరోధ నిరోధకః॥ 50.

తా. :— శుంఠి, భద్రముస్తలు, లక్క, పెద్దముత్తవపులగమువేరు, చిన్నముత్తవ పులగమువేరు, వీనిక్వాధమందుతేనె, సన్నరాస్నచూర్ణము, మఱియు పిప్పళ్ళచూర్ణ మునుగలిపి నేవించిన ఆరుచి మఱియు అగ్నిమాండ్యము హరించును.

ఏలాది కషాయః

శ్లో॥ బలాశతావరీద్రాక్షా బిల్వమూల త్రికంటకైః
సదాడిమం శృతంతోయం భక్తద్వేష నివారణం॥ 51.

తా. :— ముత్తవపులగమువేరు, శతావరీవేరు, ద్రాక్ష, మారేడువేరు, పల్లేరు, దానిమ్మపండు, అనువాని కషాయమును అన్నద్వేషమును నివారించును.

పంచపంచమూలాది కషాయః

శ్లో॥ పంచానాం పంచమూలానాం కషాయేణ శృతంపయః
ఆజంమధు సితాయుక్తంభక్తరోధనిరోధకమ్॥ 52.

తా. :— బృహత్ పంచమూలములు (మారేడువేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కలి కలిగొట్టు, దుందిలము, లఘుపంచమూలములు (వాసుడు, ములక, పల్లేరు, ముయ్యాకు పొన్న, కోలపొన్న, మధ్యమ పంచమూలములు (బలామూలము తెల్లగలిజేరు, ఆముదపు వేరు, ముద్దపల్లి, మాషపల్లి, జీవసపంచమూలములు (శతావరీ, నేలగుమ్మడు, జీవన్ది, జీవకము, ఋషభకము, తృణపంచమూలములు, (రెల్లు, దర్భ, కుశ, కాశ, చెఱుకు, వీనివేళ్ళ కషాయమందు మేకపాలు, తేనె మఱియు చక్కెరచేర్చి నేవించిన అన్నద్వేష మును హరించును.

పునర్నవాది కషాయః.

శ్లో॥ పునర్నవైరండ బలాశుంఠీ గోక్షురసాధితాః
అజాక్షీ రాస్నితాపేయా భక్తరోధ నిరోధినీ॥ 53.

తా. :— తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, ఆముదపువేళ్ళు, ముత్తవపులగమువేరు, శుంఠి, పల్లేరు, వీనికషాయముందు మేకపాలుచేర్చి చేసిన కేయము అన్నద్వేషమును నివారించును.

బిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ బిల్వధాన్యాక బలామహామధై గ్లాజయుద్ధ సహితైః శృతం జలం
ఛర్దిమాశు పిబతిః సశర్కరం మాన్తి వాతకఫపిత్తజామపి॥ 54.

తా. :— మారేడువేరు, ధనియాలు, ముత్తవపులగమువేరు, శుంఠి, వరిపేలాలు, ఆడవిపెసర, పైవారి క సాయమందు శర్కర చేర్చి త్రాగినయెడల వాతపిత్త కఫముల వలనబుట్టిన వాంతులు శీఘ్రముగా హరించును.

లాజాది కషాయః.

శ్లో॥ లాజబిల్వాషధైః సిద్ధః క్వాథశ్చర్ద్యం హితం పరమ్॥ 54. అ

తా. :— పరిపేలాలు, మారేడువేరు, శుంఠి, వీనిచేత సిద్ధమైన కషాయము వాంతి రోగమందు మిక్కిలి హితకరము.

ధాన్యాకాది కషాయః.

శ్లో॥ ధాన్యాకశుంఠీ సురదారుచిత్రా బలేక్షుబిల్వైః పరిపక్వమంభః
ససైంధవో హృద్గదకోతగుల్మ వాతస్లిహాపార్శ్వరుజాను శస్త్రః॥

తా. :— ధనియాలు, శుంఠి, దేవదారు, అముదపువేరు, ముత్తవపులగమువేరు, చెఱకువేళ్ళు, మారేడువేళ్ళు వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు ససైంధవ లవణమును జేర్చి నేవించిన హృద్రోగము, చర్మరోగము, వాతగుల్మ, స్లిహ మతియు పార్శ్వనొప్పులు హరించును.

మాషాది కషాయః.

శ్లో॥ మాషదారు బలాక్వాథః సతైలశ్చ హితస్తథా
పిబేజ్జ్వరోక్తం దాగ్రితౌ సారిబాది గణాంబుచ॥ 56.

తా. :— మినుములు, దేవదారు, ముత్తవపులగమువేరు, అనువాని కషాయమందు నువ్వుల నూనె చేర్చి నేవించిన హృద్రోగము శమించును. జ్వరప్రకరణమందు జెప్ప బడిన దాగ్రితాది గణముయొక్కయు మతియు సారిబాది గణము యొక్కయు కషాయములు కూడ పై వ్యాధిని హరించును.

విదార్యాది కషాయః.

శ్లో॥ విదార్యాది గణేనాపి సిద్ధం తృష్ణా ప్రవీడితః
సారిబాశీర కాశ్మర్య మధూక శిశిరద్వయమ్॥ 57.

తా. :— విదార్యాది గణమందు జెప్పబడిన కషాయము కూడ దప్పిని హరించును. మగంధపాలవేళ్ళు, పట్టివేళ్ళు, పెద్దగుమ్మడు వేరు, ఇప్పచేవ, చందనము, రక్తచందనము,

యష్టిమధుకము, చిట్టేత (పాల్ సా) వీని కహారుము దాహమును రక్తశీతమును మఱియు దప్పితో గూడిన జ్వరములను హరించును.

ధాన్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ధాన్యాక కృష్ణా తృణ పంచమూల శతాసరీ కోల యవాసకానాం
సుశీతలం వార్యనివార్య వీర్యం నివారియేత్పితృతృతృషాం సితాధ్యమ్॥

తా :— ధనియాలు, పిప్పళ్ళు, తృణపంచమూలము, శతాసరి, రేగుపండ్లు, దూల గొండివేళ్ళు, వీనిని దంచి చల్లని నీటిలో నానబెట్టి పిదప వడియగట్టి, అందు శర్కర చేర్చి సేవించిన పిత్తప్రధాన దప్పిని నివారింపును.

మృద్వీకాది కషాయః.

శ్లో॥ మృద్వీకా మధుకమధూకపిప్పలీబిః

ఖిష్టైరైర్మలయజసారిబాబ్ద లాజైః

సోశీరైః శృతమథవా సుశీతమంధః

తృణ్మార్చా మద మతివిభ్రమాన్నిరస్యేత్॥

59.

తా :— ద్రాక్ష, యష్టిమధుకము, ఇప్పలవృక్షము, పిప్పళ్ళు, ఖిష్టారము, చంద నము, సుగంధపాలవేళ్ళు, భద్రముస్త్రలు, వరిపేలాలు, కట్టివేళ్ళు, వీనిక సాయమును గాని లేక శీతకషాయమునుగాని సేవించిన మార్చ, మద, మతివిభ్రమ మఱియు తృష్ణా రోగములను నివారింపును.

దుఃస్పర్శాది కషాయః.

శ్లో॥ దుఃస్పర్శకేన బిల్వేన యవాన్యా నాగరేణివా

కేవలై తేషు సంయుక్తా పాతా వాస్త్యర్ష సాంధుజమ్॥

60.

తా :— దూలగొండివేరు. మారేడువేరు, ఖురాసాని ఓను, మఱియు శుంఠి అను వానిలో ప్రతియొకటియందుగాని వై నాల్గింటియందుగాని విషబొద్దినిజేర్చి కషాయము కాచి సేవించిన మూలవ్యాధులందు కలుగు బాధలు హరించును.

చిరిబిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ చిరిబిల్వ పునర్నవ వహ్నిభయోకణ నాగర సైంధవ పక్వజలమ్
గుదకీల భగందర గుల్మహరం జఠరాగ్ని వివర్ధనమాశు వృణామ్॥

తా :— కానుగవేరు, తెల్లగలిజేరువేరు, చిత్రమూలము, కరక్కాయబెరడు, పిప్పళ్ళు, సైంధవలవణము, శుంఠి వీని కషాయము గుదకీలమును, భగందరమును, గుల్మను హరించి అగ్నిదీప్తిని వృద్ధిజేయును.

వద్దాది కషాయః.

శ్లో॥ వర్షాభూ నాగరాగ్నీనాం క్వాథ సిద్ధం పయస్తథా॥ 61. అ.

తా :— తెల్లగలజేరు, శుంఠి, చిత్రమాలము, వీని కషాయములూ పాలు కలిపి సేవించిన ఆహ్వాన్యములు శమించును.

చందనాది కషాయః.

శ్లో॥ చందన కిరాత తిక్త ధన్వయవాసాః సవత్సకాః క్షధితాః
రక్తార్కసాం ప్రశమనా దార్ద్రత్వగు శీరనింబాశ్చ॥ 62.

తా :— చందనము, భూనింబ (చిరాయితా) దూలగొండి, కొడిశపాల చెక్క, మానిపసుపు, లవంగపట్ట, పట్టివేరు, వేపచెక్క, వీనికషాయము రక్తార్క వ్యాధులను శమింపజేయును.

ఉశీరాది కషాయః.

శ్లో॥ ఉశీర కింజల్క మృణాలశీత శతావరీ వత్స వృషాంబుదోత్థః
రక్తార్కసాం హన్తిరుజం కషాయః కాలారిమేదోత్థమభీ రుజంవా॥

తా :— పట్టివేళ్లు, పద్మకేసరములు, తామరతూండ్లు, చందనము, శతావరీ, కొడిశపాల గింజలు, అద్దసరమువేరు, భద్రముస్తలు వీని కషాయముగాని మురికితుమ్మ కషాయముగాని, లేక శతావరీ కషాయముగాని, రక్తార్కములను హరించును.

కులుత్థాది కషాయః.

శ్లో॥ కులుత్థ లఘునైరండ పాతా గ్రంథిక నాగరైః
కషాయః సయవత్సరైః శూలోదావర్త నాశనః॥ 64.

తా :— ఉలువలు, వెల్లుల్లి, ఆముదపు వేళ్ళు, విషబొద్ది, మోడి, శుంఠి, వీని కషాయములూ యవత్సరమును జేర్చి సేవించిన కులలను ఉదావర్తములను నశింపజేయును.

దేవదర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ దేవదారు వచా ముస్తైర్నాగరాణి విషాన్వితైః
ఆమాతీసారనాశాయ క్వాథ మేభిః పిబేన్నరైః॥ 65.

తా :— దేవదారు, వస, ముస్తలు, శుంఠి, అతివస, వీనికషాయమును త్రాగినయెడల ఆమాతీసారములు నశించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తా కరంజాతివిషాగ్నిబిల్వ మహశావధ గ్రంథిక వత్సకానామ్
క్వాథోరుణధ్యాను మథోనిరామః ప్రవృద్ధశూలాన్విత సారముగ్రమ్॥

తా:— భద్రముస్తలు, కానుగచెక్క, అతివస, చిత్రమూలము, మారేడుకాయగుట్ట, శుంఠి, మోడి, కొడిశపాలగింజలు వీని కషాయము తీవ్రమైన శూలతోగూడిన అతిసారములను మఱియు అమాతిసారములను హరించును.

సానంతాతివిషాది కషాయః.

శ్లో॥ సానంతాతివిషా కృమిఘ్న హుతభుక్ పాతావచాధాతకీ
లోధ్రాంబవృ వటాంకురో భయనిశా పద్మాసమంగాభయా
ఏలా మోచరసాజమోద చపలా మూలారళు త్రూషణమ్
బిల్వంచేతి బహుప్రకారవిహితం కుక్ష్యామయఘ్నోగణః॥ 67.

తా:— దూలగొండివేళ్లు, అతివస, వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, పాతవేళ్లు, వస, ఆరెపువ్వు, లాద్దగచెక్క, *అంబవృ, మట్టి మొగ్గలు, వట్టివేళ్లు, పనుపు, మానిపనుపు, అజామోద వాము, అత్తపత్తి, కరక్కాయ, ఏలకులు, బూరుగుబంక, ఓమ, పిప్పలీ మూలము, పెద్దమానిచెక్క, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, మారేడుకాయగుట్ట వీని కషాయము వివిధములగు యుదరరోగములను హరించును.

పూతికాది కషాయః.

శ్లో॥ పూతీక బిల్వ చవ్యాగ్ని కణామూల పునర్నవైః
పథ్యా శుంఠీయైతైః క్వాథః పాతవ్యోగ్ని వివర్ధనః॥ 68.

తా:— కానుగువేరు, మారేడువేరు, చవ్యము, చిత్రమూలము, మోడి, తెల్లగలిజేరు వేళ్ళు, కరక్కాయ బెరడు, శుంఠి వీనికషాయము అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యా వ్యోమ పునర్నవాంబుద నిశా పూతీక యుగ్మాజటా
పాతా బిల్వఘ్నణప్రియారణు కణామూలోగ్రగంధాగ్నిభిః
చవ్యా దీప్యక బాణపుంఖ సహితైరేతైః ప్రసిద్ధం జలమ్
వేయం తద్బహుదోషజగ్రహణి భిర్దేవైర్యథావామృతమ్॥ 69.

తా:— కరక్కాయ, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, శుంఠి, తెల్లగలిజేరు, భద్రముస్తలు, పనుపు, కానుగు, కలుక్రానుగు, నేలయుసిరిక, వివబాద్ధి, మారేడువేరు, అతివస, పెద్ద మాని వేరు, మోడి, వస, చిత్రమూలము, చవ్యము, ఓమ, వెంపలి వీని కషాయమును నేవించిన బహుదోషజగ్రహణీ రోగములు పోవును. దేవతలు అమృతమును నేవించి నుఖమును బొందినట్లు ఈ కషాయమును నేవించిన గ్రహణీరోగులు నీరోగులగుదురు.

* అంబవృ = వేళుత్త అంబజత్తిక తొలి అని మలయాళదేశములో నందురు.

బిల్వాది కషాయః.

శ్లో॥ బిల్వాజమోద ఘననాగరధాన్యగోగ్రా పూతీక వాలక శతీ
దహనైః శృతాంభః తృట్శూలవాన్ పరిశిబేదథవా విషూచ్యాం
క్షైడర్య సిద్ధ సలిలం శరపుంఖజంవా॥ 70.

తా:— మారేడువేరు, అజామోద, ఓమ, తుంగము స్త్రలు, శుంఠి, ధనియాలు, వస, కాసుగవేరు, మువ్వవేరు, కచోరములు, చిత్రమూలము వీనికషాయము దప్పిశూలతో గూడిన విషూచివ్యాధి (Cholera) యందు త్రాగించవలయును కరివేపాకు లేక వెంపలి కషాయముకూడ గుణకారి.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలం బలామూలం దాక్షిణ్య యష్ట్యాహ్వ చందనమ్
క్వాథయిత్వా పిబేదేత న్మూత్ర కృచ్ఛ్రస్య శాస్తయే॥ 71.

తా:— దశమూలములు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, ద్రాక్ష, అతిమధురము, చందనము, వీని కషాయముచే మూత్రకృచ్ఛ్రము శమించును.

వరాది కషాయః.

శ్లో॥ వరీసిద్ధం పిబేత్ క్షీరం ససితాం కృచ్ఛ్రశాంతయే॥ 71. అ

తా:— శతావరీ కషాయములో పాలు మఱియు శర్కర కలిపి త్రాగిన మూత్ర కృచ్ఛ్రము శాంతించును.

వ్యాఘ్రాది కషాయః.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీ గోక్షురమత్యాక్షి పద్మాపామాణభేదకైః
కపోతవంక కతకవరీ వసుక పాలకైః॥ 72.

శ్లో॥ శృతక్షీరాద్వి శిష్ట్యాయంకషాయః శర్కరాన్వితః
మూత్రకృచ్ఛ్రాణి సర్వాణి రక్తస్రావంచ నాశయేత్॥ 73.

తా:— వాకుడు, పల్లెరు, పొన్నగంటి, తామర, కొండపిండి, సరస్వతీఆకు, చిల్ల గింజ, శతావరీ, *వసుక, మువ్వవేరు వీని కషాయముందు పాలు మఱియు శర్కర గలిపి నేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు మఱియు రక్తస్రావములు నశించును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యా గోతురశమ్యాక ధన్వయాసాక్షి భేషజైః
క్వాథంపిబేత్ సదుగ్ధాహే కృచ్ఛే మధుసితాయుతమ్॥ 74.

తా:— కరక్కాయబెరడు, పల్లేరు, కేలచెక్క, దూలగొండి, లాద్దుగచెక్క
వీని కషాయమందు తేనెయు మఱియు శర్కరచేర్చి నేవించిన మంట, నొప్పితోగూడిన
మూత్రకృచ్ఛము శమించును.

శతావర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ వరీవీదారీ గోకంట ముస్తా గోపీజలంతథా॥ 74. అ

తా:— శతావరి, నేలగుమ్మడు, పల్లేరు, తుంగముస్తలు, ముగంధపాలవేళ్ళు, కురు
వేరు, వీని కషాయము మూత్రకృచ్ఛహరము.

బృహత్వాది కషాయః.

శ్లో॥ బృహత్వాదిగణైః సిద్ధం ద్విగుణీకృతగోతురైః
తోయం పయోవా సర్పిర్వా సర్వమూత్ర వికారజత్॥ 75.

తా:— బృహత్వాదిగణము (వాకుడు, మలక, కోలపొన్న, మయ్యకుపొన్న.)
ఈ మొత్తమునకు రెండింతలు పల్లేరును గలిపి కషాయముకాచి అందు పాలుగాని, నెయ్యి
గాని వేసి నేవించిన సర్వమూత్ర వికారములు నివారించును.

అంకోల్లాది శీత కషాయః.

శ్లో॥ అంకోల్లాబ్జ ఫలత్రయ ద్విరజనీ జంబూర్జునక్షీరజః
త్వక్పాతా కతగాన్నిమంథ ఖదిరాంబస్తా సనేంద్రద్రిమైః
క్వాథో వారిధి రోతకింశుక సఖైరేభిః కృతః శీతలః
సత్తోద్రాది జతూత్థచూర్ణసహితః సర్వప్రమేహపహా॥ 76.

తా:— ఊడుగవేరు, తుంగముస్తలు, త్రిఫలములు, పసుపు, మానిపసుపు, నేరేడు
చెక్క, తెల్లనుద్దిచెక్క, క్షీరివృక్షముల చెక్కలు, వివబాద్ది, చిల్లిగింజలు, తక్కిలివేరు,
చండ్రచేప, అంబవృ, వేగినచెక్క, దేవదారు, సమద్రోఫేసము (నూరుగు), మోడుగుబంక
వీని శీతకషాయమందు తేనె మఱియు శిలాజిత్తు కలిపి నేవించిన సకల ప్రమేహములు
హరించును.

కతకాది కషాయః.

శ్లో॥ కతక ఖదిర ధాతీ వైరి దార్ద్ర సమంగా
విదుల రజని పాతా చూతబీజా భయాబ్ధాః
కుసుమ రస సమేతం తోయమేభిః ప్రసిద్ధం
వారతి సకలమేహాన్ సప్తరాత్రీప్రయోగాత్॥ 77.

తా:— చిల్లగింజలు, చండచేన, ఉసిరికాయ, వైరి, (మలయాళభాషలో ఏకనాయకము) మానిపసుపు, ఆర్తవత్తి, నమద్రఫలము, పసుపు, విషబొద్ది, మామిడిజీడి, కరక్కాయకెరడు, తుంగముత్తలు వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి యెడు దినములు నేవించిన సకల మేహ రోగములు నశించును.

వ్యాఘ్రాది కషాయః.

శ్లో॥ వ్యాఘ్రీ వరణ తర్కారీ శిగ్రు విశ్వ పునర్నవమ్
శ్రీపయిత్యా పిబేత్తోయం విద్రధావంతరాశ్రయే॥ 78.

తా:— వాళుడువేరు, ఉలిమిరిచెక్క, తక్కలి, మునగవేరు, శుంఠి, తెల్లగలిజేరు వేళ్ళు వీని కషాయమును త్రాగినయెడల అంతర్విద్రాధి హరించును.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తా చందన దార్ద్ర త్వగ్భూనింబోశీరవత్సకైః
సత్కౌద్రోః శమనః క్వాథస్తథాపూయ వినాశనః॥ 79.

తా:— భద్రముస్తలు, చందనము, మానిపసుపు, కిరాతతిక్త (చిరాయితా), వట్టి వేళ్ళు, కొడిశపాలచెక్క వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి నేవించిన అంతర్విద్రాధులు మఱియు వానినుండి ప్రవించు చీము శమించును.

వరణాది కషాయః.

శ్లో॥ వరణ సైర్యకయుగ్మ శతాపరీ దహన మోరట బిల్వవిషాణికాః
ద్విబృహతీ ద్వికరంజ జయాద్వయం బహులపల్లవ దర్భరుజాకరః॥ 80.

శ్లో॥ వరణాదిః కఢం మేదో మందాగ్నిత్వం నియచ్ఛతి
అధ్యవాతం శిరశ్శూలం గుల్మంచాంత స్సవిద్రాధిమ్॥ 81.

తా:— ఉలిమిరిచెక్క, నల్లముళ్ళగోరింట, పచ్చముళ్ళగోరింట, శతాపరి, చిత్ర మూలము, చాగవేరు, మారేడువేరు, దుష్టుపువేరు, ములక, వాళుడు, కానుగ, నేతి

కానుగు, తక్కులివేరు, కరక్కాయచెరుడు, ముగజగురు, దర్భవేళ్ళు, అనొంక వీరి
కసాయమును సేవించిన కథను, మేడన్ను, మందాన్ని, వాచాక్షరము, శిరిశూల, గుల్మ
మఱియు అంతర్విద్యుధులు హరించును.

లఘునాది కషాయః.

శ్లో॥ లఘున బర్బర శక్రలతాభయా హపువయశ్చదుగ్గి కణౌష్ఠః
సహపునర్నవ మోరట శిగ్రుభిర్జమతివృద్ధ్యదరాణి శృతంజలమ్॥ 82.

తా:— వెల్లులి, నల్లికుమ్మ, చేమపుచ్చు, బోడతరహు, కరక్కాయచెరుడు, గచ్చ
వేరు, చిత్రమాలము, పిప్పళ్ళు శొంఠి, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, చాగవేరు, ముగజెక్క
వీరి కసాయము వృద్ధి మఱియు ఉదరరోగములను జయించును.

లఘునాది కషాయః.

శ్లో॥ లఘునైరండ యక్షాక్షి వర్నాభూ హపుషేషః
కృధితం హింగుమద్వృద్ధి గుల్మానాహోదరావహమ్॥ 83.

తా:— వెల్లులి, ఆముదపువేరు, గచ్చవేరు, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, శుంఠి, బోడతరం
వీరి కసాయమందు ఇంగువను జేర్చి సేవించిన వృద్ధి, గుల్మ, అనాహ మఱియు ఉదర
వ్యాధులను హరించును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూల విశ్వదారు కృధితం గుల్మజ్జలమ్
చిత్రక గ్రింధికైరండ శుంఠి క్వాథశ్చ తద్గుణః॥ 84.

తా:— దశమూలములు, శుంఠి, దేవదారు వీరి కసాయము గుల్మహరము. చిత్ర
మూలము, మోడి, ఆముదపువేరు, శుంఠి వీరి కసాయమందు గూడ వైగుణములు కలవు.

వర్షాది కషాయః.

శ్లో॥ వర్షాభూ బిల్వ ఖల్లోరుబు సహచర శుంథ్యగ్నిమంత్రైః కసాయః
పాతవ్యః సప్తసారో గుదలవణ కణా హింగుమిశ్రోయథార్వామ్
విడ్బంధం వహ్నిమాంద్యం రుజమతిమహతీం యోనిహృత్పార్శ్వపృష్ఠ
శ్రోణీదేశేషుసద్యః శమయతి జతరాష్ట్రీల గుల్మప్లిహంశ్చ॥ 85.

తా:— తెల్లగలిజేరు వేళ్ళు, మారేడువేరు, సరళదేవదారు, ఆముదపువేళ్ళు, నల్ల
ముళ్ళు గోరింటవేళ్ళు, శుంఠి, తక్కులివేళ్ళు ఈ యేడు వస్తువుల కసాయమందు వైంధవ
లవణము, పిప్పళ్ళు, వేయించిన ఇంగువ చూర్ణములను జేర్చి సేవించిన మల్లిబద్ధము, అన్ని

మాంద్యము, యోని, హృదయ, పార్శ్వపుష్టములందు నొప్పులను, ఉదర, అశ్మీలా, గుల్మలను మఱియు స్త్రీహలను శమింపజేయును.

కణాది కషాయః.

శ్లో॥ కణాశతాహ్యో ద్వికరంజ దారు బార్హికులత్థైః సతితైర్విపక్వమ్

తథారసోనేనచ సిద్ధమంభః సహింగుకల్మం హితమస్రగుల్మే॥ 86.

తా:— పిప్పళ్ళు, బద్దసోపు, కానుగ, కలుకానుగ, దేవదారు, గంటుభారంగి, ఉలవలు, నువ్వులు, వెల్లులి వీని కషాయమందు వేయించిన ఇంగువ కల్మమును జేర్చి నేవించిన రక్తగుల్మలు మిశ్రమవును.

నిర్గుండ్వాది కషాయః.

శ్లో॥ నిర్గుండ్వేరండ కోరండ గోక్షుర ద్విపునర్నవమ్

పంచకోలాభయా శిగు కులత్థైః శృతంజలమ్॥ 87.

శ్లో॥ సత్కార హింగు లవణం సర్వశూలనివారణమ్॥ 88.

తా:— వావిలివేరు, ఆముదపువేరు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, పల్లెరు, తెల్లగలిజేరు, ఎర్రగలిజేరు, పంచకోలములు, కరక్కాయబెరడు, మునగచెక్క, ఉలవలు వీని కషాయమందు యవత్కారము వేయించిన ఇంగువ మఱియు సైంధవలవణము వీని చూర్ణములను వేసి యిచ్చిన సర్వశూలలు నివారించును.

పథ్యాది కషాయః

శ్లో॥ పథ్యా పూతీక శుంఠీ దహన కణకణామూల చవ్యాజగంధా

వర్షాభూ బిల్వఖల్వోర్ధుబు సహచర శుంఠ్యగ్నిమంత్రైః కషాయః

సత్కారోహింగుమిశ్రః క్షవయితి గుదజ స్త్రీహగుల్మాగ్నిమాంద్యా

నస్త్రీలనామా వాతప్రభవ కఫభవం శూలజాలోదరంచ॥ 89.

తా:— కరక్కాయబెరడు, నేతికానుగ, శుంఠి, చిత్రమాలము, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, పెన్నేరుగడ్డ, తెల్లగలిజేరు, మారేడువేళ్ళు, నాగబిలా, ఆముదపు వేళ్ళు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, తక్కులివేరు, శుంఠి వీని కషాయమందు యవత్కారము మఱియు వేయించిన ఇంగువను వేసి నేవించిన గుదరోగ, స్త్రీహ, గుల్మ, అగ్నిమాంద్య, అశ్మీలా, అనాహితములు, కఫప్రధాన శూలలను మఱియు జలరోదరములును హరించును.

పలాశత్వగాది కషాయః.

శ్లో॥ త్వచాపలాశవృక్షస్య కషాయోవిధినాశృతః

సనాలి కేరజక్షీరః సద్యః శూలమహాహతి॥

90.

తా:— మోడుగ చెక్క కషాయమందు కొబ్బరిపాలను జేర్చి సేవించిన శూలలు వెంటనే తగ్గిపోవును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలపంచకోల త్రిఫలాద స్త్రీ త్రికృత్సిద్ధమ్
తోయమశేషం త్పయేజ్జ్వరాణ్యపిజాత పయాంసి॥ 91.

తా:— దశమూలములు, పంచకోలములు, త్రిఫలములు, నేపాళపువేరు, తెగడ వీని కషాయమును సేవించిన జలోదర మహోదరములు హరించును.

నికుంభాది కషాయః.

శ్లో॥ నికుంభకుంభత్రిఫలా గవాక్షీన్నక్తిల్వకైః కల్పితమంబుపీతమ్
స హేమదుగ్ధం సకణం విరేకాజ్జయత్యుదావర్త మహోదరాణి॥ 92

తా:— నాగదన్తివేరు, తెగడ, త్రిఫలములు, ఏటిపుచ్చ, కాడజముడు, లాద్దుగ పిచ్చికుసుమవేరు, పిప్పళ్ళు వీనికషాయము త్రాగినయెడల ఉదావర్తము మఱియు మహోదరములను జయించును.

పునర్నవాది కషాయః.

శ్లో॥ పునర్నవానించినటోలశుంఠీ తిక్తామృతా దార్వ్యభయాకషాయః
సర్వాంగశోఫం జ్వరకాశశూల శ్వాసాన్వితం పాండుగదంబిహన్తి॥93.

తా:— తెల్లగలిజేరు, వేపచెక్క, చేదుపొట్ల, శుంఠి, కటుకరోహిణి, తిప్పతీగ, మానిపనుపు, కరక్కాయబెరడు వీనికషాయము సర్వాంగశోఫ, జ్వర, కాశ, శూల, శ్వాసలను మఱియు పాండురోగములను హరించును.

వాసాది కషాయః.

శ్లో॥ వాసాగుడూచీ త్రిఫలా కట్వీభూనింబ నింబజః
క్వాథః ఔద్రీయుతోహన్తి పాండుపిత్తాశ్రి కామలాః॥ 94

తా:— అడ్డసరమువేరు, తిప్పతీగ, కరక్కాయబెరడు, ఉసిరికాయవరుగు, తాని కాయ బెరడు, కటుకరోహిణి, భూనింబ, వేపచెక్క వీని కషాయమందు తేనెజేర్చి సేవించిన పాండు, రక్తపిత్తము మఱియు కామలాశోగములు హరించును.

తింతిడ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ తింతిడీవరుణవర్ణశలాకా లోహకీట్ట విజయా పునర్నవైః
ఇక్షుబిల్వసహితైః శృతంజలం పాండుమాశు సగుడంబిహన్తి॥95.

తా :— చింతాకుల ఈనెలు, మండూరము, కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, చెజకువేళ్ళు, మా రేడువేళ్ళు వీనిక సాయమందు బెల్లమును జేర్చి నేవించిన పాండురోగము హరించును.

వాసాది కషాయః.

శ్లో॥ వాసాగుడూచీ యష్ట్యాహ్వ కతకామృతవాలకైః

సనింబైః కామలాం హన్యాత్ క్వాథః క్షౌద్రాజ్యసం యుతః॥ 96

తా :— అడ్డపరము, తిప్పతీగ, అతిమధురము, చిల్లిగింజలు, తిప్పతీగ, కురువేరు వేపచెక్క వీని కసాయమందు తేనె మఱియు నెయ్యి చేర్చి నేవించిన కామలారోగము హరించును.

నింబత్వగాది కషాయః.

శ్లో॥ నింబత్వక్రిఫలా పటోలరజనీ వాసామృతా సారిదా

శ్వామా తామలకీ ఫలంకష బలానీలీ స్థిరాయష్టిభిః

సిద్ధోమాక్షికపిప్పలీగిరిజతుప్రక్షేపణాత్సంస్కృతః

క్వాథః కుంభహలీమకం ప్రశమయేద్భిందన్ దినైః పంచశైః॥ 97.

తా :— వేపచెక్క, త్రిఫలములు, చేదుపొట్ట, పసుపు, అడ్డపరమువేళ్ళు, తిప్ప తీగ, నుగంధపాలవేళ్ళు, నల్లతెగడ, నేలయుసిరిక, మహిసాక్షిగుడ్డలు, ముత్తవపులగము వేళ్ళు, నీలివేళ్ళు, ముయ్యాకుపాన్న, అతిమధురము వీనిక సాయమందు తేనెయు, పిప్పలీ చూర్ణమును మఱియు గోమూత్ర శిలాజిత్తునుజేర్చి నేవించిన కుంభకామలా మఱియు హలీమకము అయిదురోజులలో శమించును.

పథ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ పథ్యాపునర్నవ నిశాకణమూల వహ్ని

చిత్రాబ్ద జీరకసురద్రుమ మాగధీనామ్

క్వాథంపిబేచ్ఛ్యయథు దండధరాత్త

జీవోప్యృత్తివ తే శివసమాశ్రిత బాలతుల్యః॥ 98.

తా :— కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరు, పసుపు, మోడి, చిత్రమాలము, ఆముదపు వేరు, భద్రయస్తలు, జీలకర్ర, దేవదారు, పిప్పళ్ళు వీని కసాయమును త్రాగిన యముని బారినుండి శివునిచేత రక్షింపబడిన మార్కండేయునివలె పై సంజారోగులు మృత్యువునుండి రక్షింప బడుదురు.

గోక్షరాది కషాయః.

శ్లో॥ గోక్షురార్ద్రక వర్షాభూ పథ్యాదారు మహాషధైః

సరసోనేక్షురైః సిద్ధం తోయం శోధహరం పరమ్॥

99.

తా :— పల్లెరు, అల్లము, తెల్లగలిజేరు, కరక్కాయ, దేవదారు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, నీటిగొబ్బి వీని కషాయము శోధలను హరించును.

పటోలాది కషాయః.

శ్లో॥ పటోలదార్ద్రీ పిచుమంద తిక్తా త్రాయ నికాయప్తి వృషాభయోద్ధమ్
జలంవిసర్పం వినిహ ని ధాత్రీ పటోలముపైశ్చ శృతాంబుతద్వత్॥ 100.

తా :— చేదుపొట్ల, మానిపనుపు, వేపచెక్క, కటుకశోహిణి, కలుకాశ్రుగ చెక్క, 'యప్తిమధుకము, అడ్డసరము, కరక్కాయ వీని కషాయమున్ను, ఉసిరిక, చేదు పొట్ల, భద్రముస్తలు, అనువాని కషాయమున్ను విసర్పహరములు.

ముస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ ముస్తారిష్ట పటోలదారురజసి ద్రాక్షా బలానాగరైః

త్రాయన్యత్పల ధన్వయాన ధనికా భూనింబ సేవ్యాంబుధిః

శ్రేష్ఠా నింబ కుకోల్కైశ్చ సకణైః సిద్ధాః కషాయామరుత్

పిత్తశ్లేష్మ విసర్పదర్పశమనాః ప్రోక్తాస్త్రయ స్తేకమాత్॥ 101.

తా :— తుంగముస్తలు, వేపచెక్క, చేదుపొట్ల, దేవదారు, పనుపు, ద్రాక్ష, ముత్తపపులగమువేళ్ళు, (బలామూలము) శుంఠి అనువాని కషాయము వాత విసర్పమును, కలుకాశ్రుగ, నల్లకలువగడ్డ, దూలగొండివేళ్ళు, ధనియాలు, చిరాయితా వట్టివేళ్ళు, కురువేరు, వీనికషాయము పిత్తవిసర్పమును, త్రిఫలములు, వేపచెక్క, అడవిరేగు, (జిట్ట రేగు) చెక్క, పిప్పళ్ళు అనువాని కషాయము శ్లేష్మవిసర్పమును హరించును.

జీవన్త్యాది కషాయః.

శ్లో॥ జీవన్తి హిరువేలికా త్రిఫలికా వాసామృతా సారిబా

శుంఠీ యప్తి పయోదచందన పటోలోశీరనింబైః శృతః

నిష్కాద్వధోష్ట మశేషితో మధుగుడ ప్రక్షేపణాత్సంస్కృతః

వీతశ్చక్షుర్జీవ తేన తస్యపిటకోత్పత్తేః ప్రసంగః కుతః॥ 102.

తా :— జీవంతి (అటపతియనకిరెగు) ఇరువేలి (మాతురుబుడను) త్రిఫలములు, అడ్డసరము, తిప్పతీగ, నుగంధపాల, శుంఠి, అతిమధురము, తుంగముస్తలు, చందనము

చేదుపాట్లు, వట్టివేళ్ళు, వేపచెక్క, వీనిని అష్టమాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు తేనె మఱియు బెల్లము వేసి త్రాగినచో మేహపిటకలు ముందువచ్చు జ్వరములు శమించును. ఇక మైదానిచే మేహపిటకలు పుట్టవని చెప్పవలసిన అవసరముండదు. అనగా జ్వరములు పోవును మఱియు తత్సంబంధ మేహపిటకలు పుట్టవు.

శుంఠ్యాది కషాయః

శ్లో॥ శుంఠీ బలానింబ పటోల కుష్మైః సథాన్యకైః సామలకైః సముష్టైః

శృతఃకషాయో వినిహంతి పానాన్యసూరికామష్టవిధాం మధూఢః॥103

తా:— శుంఠి, బలామూలము (ముత్తవపులగమువేరు) వేపచెక్క, చేదుపాట్లు, చెంగల్యోంఘ, ధనియాలు, ఉసిరికాయ, తుంగముస్తలు, వీనికషాయమందు తేనెచేర్చి నేవించిన అష్టవిధమసూరికలు అనగా మళూచికవ్యాధులు హరించును.

చందనాది కషాయః.

శ్లో॥ చందన పర్పటకామృతవల్లీ సేవ్య జలాంబుద ధాన్యకసిద్ధమ్

దుష్కరముగ్రవిదాహవిమిశ్రం స్ఫోటముశేషమహాతిశయః॥104.

తా:— మంచినంధము, పర్పటకము, తిప్పతీగె, వట్టివేళ్ళు, కురువేరు, ధని యాలు, తుంగముస్తలు. వీనికషాయము ఆత్యంత దుఃఖకరమైనట్టియు, ఉగ్రవిదాహముతో గూడిన నట్టివియు నగు విస్ఫోటములు హరించును.

పటోలాది కషాయః.

శ్లో॥ పటోల త్రిఫలారిష్ట గుడూచీధావనీ వృష్టైః

సకరంజైః కషాయాయు కుష్మజిద్వజ్రకం స్మృతమ్॥ 105.

తా:— చేదుపాట్లు, త్రిఫలములు, వేపచెక్క, తిప్పతీగె, వాకుడు, అష్టసరము వేరు, కాసుచెక్క, వీనికషాయము కుష్మజిగములపైని వజ్రముధమువలె పనిచేయును.

ఖదిరాది కషాయః.

శ్లో॥ ఖదిరారిష్ట గుడూచీ పటోలదార్పీ దురాలభాక్యాఢః

కుష్మానాం వినిహంతా దైత్యానాం నృసింహఞ్చ॥ 106.

తా:— చంద్రచేప, వేపచెక్క, తిప్పతీగె, చేదుపాట్లు, మానిపనుపు, దురదగొండి, వీని క్షాధము నరసింహమూర్తి రాక్షసులను సంహరించునట్లు కుష్మవ్యాధులను హరించును.

కాకోదుంబరాది కషాయః.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికావేల్ల చంద్రరేఖా శృతంజలమ్
పీతం ప్రథావయేచ్ఛిత్సృం కృష్ణమాదుంబరం తథా॥ 107.

తా:— అడవిమేడి, వాయువిడంగములు, బావంచాలు, వీనికషాయమును సేవి
చిన (బొల్లి) శ్వేతశృఙ్గము మఱియు ఔదంబరకృష్ణము పోవును.

మంజిష్ఠాది కషాయః.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాము స్త కుటజి గుడూచీ కృష్ణనాగరైః
భార్జీక్షుద్రా వచా నింబ నిశాద్వయ ఫలత్రికైః॥ 108.

శ్లో॥ పటోలకటుకీ మూర్వ్యా విడంగాసన చిత్రకైః
శతావరీ త్రాయమాణా కృష్ణేంద్రయవ వాసకైః॥ 109.

శ్లో॥ భృంగరాజ మహదారు పాతా ఖదిర చందనైః
త్రివృద్వరుణ కై రాత బాకుచీ కృతమాలకైః॥ 110.

శ్లో॥ శాఖోటక మహానింబ కరంజాతి విషాజలైః
ఇంద్రవారుణికానంతా సారిబాపర్పలైః సమైః॥ 111.

శ్లో॥ ఏభిః కృతం పిబేత్ క్వాఢం కృష్ణా గుగ్గులుసంయుతమ్
అష్టాదశసు కుష్మేఘ వాతరక్తార్దితే తథా॥ 112.

శ్లో॥ ఉపదంశే శ్లీపదేచ ప్రసుప్తా పక్షుఘాతకే
మేదోదోషే నేత్రరోగే మంజిష్ఠాదిః ప్రశస్యతే॥ 113.

తా:— మంజిష్ఠ, తుంగము స్తలు, కొడిశపాలచెక్క, తిప్పతీగ, చెంగల్యశోఢు, శుంఠి, గంటుభారంగి, వాకుడు, వస, వేపచెక్క, పనుపు, మానిపనుపు, త్రిఫలములు, చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి, చాగవేరు, వాయువిడంగములు, వేగినచెక్క, చిత్రమాలము, శతావరీ, కానుగ చెక్క, పిప్పళ్లు, కొడిశపాలగింజలు, అడ్డసరము, గుంటగలగర, దేవ దారు, వివబొద్ది, చంద్రచేప, చందనము, తెగడ, ఉలిమిరిచెక్క, చిరాయితా (కిరాత తిక్తము) బావంచాలు, కేలవేరు; భరణిక, లేక బిర్రంక లేక తపసిచెక్క, పెద్దవేపచెక్క, కానుగచెక్క, అతివస, కురువేరు, ఏటిపుచ్చ, దూలగొండివేరు, నుగంధపాల, పర్నాట కము ఇవి సమభాగములు. వీనిచే సిద్ధమైన కషాయమందు పిప్పలీచూర్ణము మఱియు శుద్ధమహిసాక్షి గుగ్గులును జేర్చి సేవించిన అష్టాదశ కృష్ణులు, వాతరక్తము, అర్ధితవాతము, ఉపదంశము, శ్లీపదము, ప్రసుప్తి, పక్షాఘాతము, మేదోరోగము, మఱియు నేత్ర రోగములను హరించుటయందు ప్రాయముఖ్యమును బొందినది.

నిర్గుండ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ నిర్గుండ్యగ్ని విడంగదారు రజసీ ముస్తాఖుకర్ణీక్షవైః

భార్జ్యవ్యోషవలాశ శిగు చవికా పథ్యారసోనాన్వితైః

క్వాథః శిగువిడంగ హింగు పటుమాన్ కీహంశ్చ విధ్వంసయేత్
దండోధర్వ సమస్త మంత్ర కృతసంస్తారోయథై వాసురాన్॥ 114.

తా:— వావిగి, చిత్రమాలము, వాయువిడంగములు, దేవదారు, పసుపు, తుంగ ముస్తలు, ఎజక చెవియాకు, భూతాంకుశము, గంటుభారంగి, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరి యాలు, మోడుగచెక్క, మునగచెక్క, చవ్యము, కరక్కాయ, వెల్లుల్లి వీని కషాయ మందు మునగగింజలు, వాయువిడంగములు, ఇంగువ మతీయు సైంధవలవణము, వీని చూర్ణములను జేర్చి నేవించి అధర్వమస్త్రములచే దండింపబడిన రాక్షసులవలె క్రిములు ధ్వంసమగును

విడంగాది కషాయః.

శ్లో॥ విడంగకృష్ణా మరిచ నిర్గుండి మూల శిగుభీః

భార్జ్య విశ్వాఖుకర్ణ్యజైః క్వాథః కృమిహరః పరః॥ 115.

తా:— వాయువిడంగములు, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, వావిలివేరు, మునగచెక్క గంటుభారంగి, శుంఠి, ఎజక చెవియాకు, భద్రముస్తక, వీనికషాయము కృమిహరమందు ముఖ్యమైనది.

బలాది కషాయః.

శ్లో॥ బలాసహచరై రండ శుంఠీ రాస్నా సురద్రుమైః

ససింధువార లశునై రప్తవగ్నో నిలావహః॥ 116.

తా:— ముత్తవపులగమువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, అముదపువేళ్ళు, శుంఠి, సన్నుంపరాష్ట్రము, దేవదారు, వావిలివేళ్ళు, వెల్లుల్లి, ఈ యెనిమిది వస్తువుల కషాయము వాతమును హరించును.

శుంఠ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శుంఠీ బలాద్వయ క్వాథస్సర్వవాత నిబర్హణః॥ 116. అ

తా:— శుంఠి, పెద్దముత్తవపులగము, చిన్నముత్తవపులగమువేళ్ళు, వీనికషాయము పర్వతములను హరించును.

సప్తచ్ఛదాది కషాయః.

శ్లో॥ సప్తచ్ఛదోశీర పటోల ముస్తా

హరితకీతి క్తక రోహిణీభిః

యష్టాహ్వ రాజదుగ్రము చందనానాం

క్వాథంపిబేత్ పాకహారం ముఖస్య॥

117.

తా:— సప్తపద్మి, (ఏడాకులపాన్న) పట్టివేళ్ళు, చేమపొట్ట, భద్రముస్తలు, కరక్కాయ, కిరాతతిక్తము, కటుకరోహిణి, యష్టిమధుకము, రేలచెక్క, మంచి గంధము, పీనికి నాయము త్రాగినయెడల నోటిపూత (ముఖపాకము) హరించును.

దశమూలాది కషాయః.

శ్లో॥ దశమూలామృతా ముస్తా పర్పటోశీరచందనైః

పునర్నవా బలా ధాత్రీ పటోల కటుకాహ్వయైః॥

118.

శ్లో॥ వాసాపుష్పలతాయాస విష్ణుకాంతిభిరన్వితైః

సహదేవీచ భార్గీచ త్రిజాతం కటురోహిణీ॥

119.

శ్లో॥ అగ్రగ్రాహీచ రాస్నాచ కిరాతకశ్చసంయుతైః

పథ్యా విభీతకయుతైః కలింగకమన్వితైః॥

120.

శ్లో॥ చోరజోంగకసంయుతైః శతాహ్వమధుకై రిభైః

చీనోషణమజాజీవ జాతీఫలదళాన్వితైః॥

121.

శ్లో॥ తత్తుష్పైశ్చ సమైరేభిర్వైకుంఠకుసుమాన్వితైః

దేవదారు నతం కువ్ఠం జీరకద్వయసంయుతైః॥

122.

శ్లో॥ కిరాతతిక్తకం వేణుం తాలవల్లవయోజితమ్

క్వాథం సన్నివికారేషు విశేషాత్ కఫహతయోః

కంపజాడ్యాది హరణం సర్వదోష హరంపరమ్॥

123.

తా:— దశమూలములు, తిప్పతీగె, మంగముస్తలు, పర్పటకము, పట్టివేళ్ళు, చందనము, తెల్లగలిజేరు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, ఉసిరికాయ, చేమపొట్ట, కటుక రోహిణి, అడ్డసరము, బూడిదగుమ్మడుతీగె, విష్ణుకాంతము, దూలగొండి, సహదేవి, గంటుభారంగి, ఆకుపత్రి, లవంగాపట్ట, ఏటకులు, కటుకరోహిణి, అగ్రగ్రాహి (దీనిని మలయాళ భాషలో ‘తిలొణి కిళంగు’ అందురు), సన్నరాస్నము, కిరాతతిక్తము

(చిరాయితా), కరక్కాయ బెరడు, తానికాయ బెరడు, కొడిశపాల, కచోరములు, అగరుగంధము, సాయమూరగింజలు (బద్ధసోపు), యష్టిమధుకము, గజపిప్పళ్ళు, కొఱ్ఱలు, మిరియాలు, నల్లజీలకర్ర, జాజికాయ, జాపత్రి, జాజిపువ్వులు, తులసిపువ్వులు, దేవదారు, గ్రంధితగరము, చెంగలవ్వకోస్తు, సన్నజీలకర్ర, పెద్దజీలకర్ర, కిరాతితిక్త (చిరాయితా), వెదురాకులు, తాటిచిగుళ్ళు, అనువాని కషాయము సర్వవిధ సన్నిపాత జ్వరములను విశేషముగా కఫవాతోల్బణ సన్నిపాత జ్వరములను, మతియు కంపము మొదలగు న్యాధులను హరించును.

ఏరండాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏరండకోరండ బలామృతానాం

శతావరీ విశ్వయుజాం కషాయః

హృత్పార్శ్వవస్తి త్రికపుష్ట శూలం

నిహన్తి సింధూత సితామధూఢః॥

124.

తా:— ఆముదపువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, బలామూలము (చిట్టాముట్టి వేళ్ళు), తిప్పతీగె, శతావరి, శుంఠి, వీనికషాయమందు సైంధవలవణము, చక్కెర, మతియు తేనెయునుజేర్చి సేవించిన హృదయ, పార్శ్వ, వస్తి, త్రిక, పృష్ఠములందు గల శూలలను హరించును.

ఏరండాది కషాయః.

శ్లో॥ ఏరండ కోరండ నిదిగ్ధికాహ్య దేవద్రు

విశ్వలశునైః పరివక్ష్వమంభః॥

వయోన్వితం వీతవతాం సరాణాం

హృత్కుక్షీనాభివృషణోరు రుజోనిహన్తి॥

125.

తా:— ఆముదపువేళ్ళు, నల్లముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, వాకుడు, దేవదారు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, వీని కషాయమందు పాలుచేర్చి త్రాగినయెడల హృదయ కుక్షీ నాభి వృషణములందును మతియు తొడలయందునుగల నొప్పులను హరించును.

ధనదాది కషాయః.

శ్లో॥ ధనదనయన శుంఠి శిగ్రురాస్నోగ్రిగంఢా

వరుణలశున కృష్ణా చిత్రకైరండకశ్చ

సురతరు ఘనవధ్వాబర్భరైః సంభృతాంభః

శమయతి పరివీతం సార్దితాక్షేపవాతాన్॥

126.

తా:— గచ్చవేరు, శుంఠి, మునగచెక్క, సన్నరాన్నము, వస, ఉలిమిరిచెక్క, వెల్లుల్లి, పిప్పళ్ళు, చిత్రమూలము, ఆముదపువేళ్లు, దేవదారు, తుంగముస్తలు, కరక్కాయ, వసతులసి లేక భూతులసి, వీనికషాయము త్రాగినయెడల అర్దిత, ఆక్షేపకాది వాతములను శమింపజేయును.

ప్రసారిణ్యాది కషాయః.

శ్లో॥ ప్రసారిణీ మాషబలారసాన రాస్నావధైః ప్రకృత్యథితం తదంభః
విబంతి యేక్షీర భుజోజయంతి మరుద్వికారానపబాహుకంచ॥ 127.

తా:— ప్రసారిణీ, మినుములు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, వెల్లుల్లి, సన్నరాన్నము, శుంఠి, వీని కషాయమును సేవించి పాలుమాత్రమే త్రాగినయెడల వాతవికారములు మఱియు ఆపబాహుక వాతములు నివారించును.

సహచరాది కషాయః.

శ్లో॥ సహచరం సురదారు సనాగరం కృత్యథమంభసి తైలవిమిశ్రితమ్
పవనప్రీతి దేహగతిః విబేద్భృత విలంబిత గోభవతీచ్ఛయా॥ 128.

తా:— నల్లమళ్ళగోరింటవేళ్ళు, దేవదారు, శుంఠి, వీనికషాయమందు తైలమును జేర్చి సేవించిన పురాతన వాతరోగములు పోయి దీర్ఘకాలమువరకు జీవించురు. (దక్షిణమున నూనెపేరులుగా వంటఆముదమును జేర్చురు.)

రసోనాది కషాయః.

శ్లో॥ రసానకారవీ కృష్ణా సిరాభిః సాధితం జలమ్
పీతమున్నార్ద్రగం వాతమనులోమయతిక్షణాత్॥ 129.

తా:— వెల్లుల్లి, నల్లజీలకర్ర, పిప్పళ్ళు, ముయ్యాకుపాన్న, వీనికషాయము త్రాగినయెడల ఉర్ధ్వగతవాతము వెంటనే అరోగతమగును.

గంధర్వహస్తాది కషాయః.

శ్లో॥ గంధర్వహస్త చిరిబిల్వ హుతాశవిశ్వ
పథ్యాపునర్నవ యవాసక భూమితాలైః
క్వాథస్ససైంధవ గుడః పవనస్య శాంత్యై
ర్వహ్నార్బలాయ రుచయేమలశోధనాయ॥ 130.

తా:— ఆముదపువేరు, కానుగవేరు, చిత్రమూలము, శుంఠి, కరక్కాయచెరడు, తెల్లగలిజేరువేరు, దూలగొండివేరు, నేలతాడిగడ్డ, వీనిక్వాథమందు సైంధవలవణము

మఱియు తెల్లమునుజేర్చి నేవించిన వాతము శమించి అగ్నిదీప్తిని, రుచిని గలిగించి మల శోధనమును జేయును.

పంచమూల కషాయః.

శ్లో॥ పంచమూలశృతంక్షీరం వాతశోణిత నాశనమ్॥ 130. అ

తా:— మారేడువేరు, తక్కులివేరు, పెద్దగుమ్మడువేరు, కలిగొట్టు, దుండిలము, వీని కషాయమందు పాలుజేర్చి నేవించిన వాతరక్తము నశించును.

రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నైరండ బలాసహచర పరీదుఃస్పర్శ వాసామృతా
దేవాహ్వతివిషా ఘనేక్షుర శరీవిత్యైః కషాయః శృతః
సర్పిస్తైలవిమిశ్రితః ప్రశమయేద్వాయుం సశూలంతథా
జంఘూరు త్రికప్పృష్ఠ పార్శ్వ హనుగం శోఘంచ వాతాసృజమ్॥ 131.

తా:— సన్నరాస్నము, అమృదపువేళ్ళు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, నల్లముళ్ళ గోరింటవేళ్ళు, శతావరి, దూలగొండివేళ్ళు, అడ్డసరమువేళ్ళు, తిప్పతీగె, దేవదారు, అతివస, భద్రముస్తలు, నీటిగొబ్బి, కచోరములు, శుంఠి, వీనికషాయమందు నెయ్యి మఱియు తైలమును జేర్చి నేవించిన శూలతోగూడిన వాతము, పిక్కలు, తొడలు, నడుము, వీపు, పార్శ్వములు, దవడలు. వీనియందుండు వాపులు మఱియు వాతరక్తములు శమించును. (దక్షిణదేశమందు వాతహర కషాయములందు నూనెను మారుగా వంట అముదమును జేర్తురు).

(1) రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నాతామలకీ వృషా గురుశతీ చిత్రాబ్జ చవ్యాశ్మభిః
ధాత్రీ బాణ్డ్రీ పటోల పుష్కరనిశా నైరేయ విశ్వాగ్నిభిః

(2) రాస్నాది కషాయః.

నిష్కృఘో దశమూలదారు సహితః పీతః కడుష్ఠాన్మణామ్
హన్యాత్తైస్సంధవ ఖండశౌండ సహితో వాతం త్రిదోషోత్తరమ్॥ 132.

తా:— సన్నరాస్నము, నేలయుసిరిక, అడ్డసరమువేళ్ళు, అగరు, కచోరములు, అమృదపువేళ్ళు, తుంగముస్తలు, చవ్యము, కొండపిండిచెట్టు, ఉసిరికాయ, గంటు భారంగి, చేదుపొట్టి, పుష్కరమూలము, పసుపు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, శుంఠి, చిత్ర మూలము, దశమూలములు, దేవదారు, అనువాని కషాయమందు సైంధవలవణము,

ఖండశర్కర, మఱియు పిప్పిచూర్ణములను కేర్చి కొంచెము ఉడుకుగానుండ నేమించిన
త్రిదోష జనిత దుష్టవాత రోగములు హరించును.

రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నా ద్విగుణభాగా న్యాదేకభాగాస్తతః పరే
ధన్వమూస బలైరండ దేవదారు శతీవచాః॥ 133.

వాసకో నాగరం పథ్యా చవ్యా ముస్తా పునర్నవా
గుడూచీ వృద్ధదారుశ్చ శతపుష్పాచ గోక్షురః॥ 134.

అశ్వగంధా ప్రతివిషా కృతమాలః శతావరీ
కృష్ణా సహచంద్రైశ్చ ధాన్యకం బృహతీర్షయమ్॥ 135.

ఏభిః కృతం పిబేత్ క్వాధం శుంతీ చూర్ణేన సంయుతిమ్
కృష్ణాచూర్ణేనవా యోగ రాజగుగ్గులునాధవా॥ 136.

అజమోదాదినావాపి తైలేరండజేనవా
సర్వాంగకంపే కబ్జత్వే పక్షాఘాతేనాప బాహుకే॥ 137.

గృధ్రస్యామాయవాతేచ శ్లీపదేచాపతానకే
ఆస్త్రవృద్ధౌ తథాధ్మానే జంఘా జానుగతేర్దితే॥ 138.

శుక్రామయే మేధ్యరోగే వంధ్యాయోగ్యామయేషుచ
మహారాస్నాది రాఖ్యాతో బ్రహ్మణాగర్భకారణమ్॥ 139.

తా:— సన్నదంపరాస్నము రెండుభాగములు, దురదగొండికేళ్ళు, ముత్తవ
పులగముకేళ్ళు (వీనినే నూనెయింతకేళ్ళందురు), ఆముదపుకేళ్ళు, దేవదారు, కచోరిములు,
వస, అడ్డసరము, శుంతి, కరక్కాయలెరడు, చవ్వము, తుంగముస్తలు, తెల్లగిలికేను,
తిప్పతీగె, వృద్ధదారు, బద్దసోపు (సాయికూరగింజలు), పల్లెరు, పెన్నేరుగడ్డ, అతివస,
రేలకాయ, శతావరీ, పిప్పళ్ళు, ఎల్లచుళ్ళగోరింటకేళ్ళు, ధనియాలు, ములక, వాకుడు.
ఇవి ప్రత్యేకమొక భాగము. వీనిచే నిద్దమైన కషాయముందు, శుంతీచూర్ణమునుగాని లేక
పిప్పతీచూర్ణమునుగాని లేక యోగరాజగుగ్గులునుగాని లేక అజామోదాది చూర్ణమునుగాని
లేక వంటిమదమును గాని చేర్చి త్రాగినయెడల సర్వాంగకంప, కబ్జత్వ, పక్షాఘాత,
అపబాహుక, గృధ్రసీ, ఆమవాత రోగములును, శ్లీపద, ఆపతానక ఆస్త్రవృద్ధి, ఆధ్మాన,
జంఘాజానుగతార్ధితవాత రోగములును శుక్రిరోగ, మేధ్యరోగ, వంధ్యారోగములును
మఱియు యోనిరోగములును హరించును. ఈమహారాస్నాది క్వాధము బ్రహ్మచే జెప్ప
బడినది. ఇది వంధ్యులకు గర్భకారకావధము.

(3) రాస్నాది కషాయః.

శ్లో॥ రాస్నైరండామృతోగ్రా సహచరచవికా రామసేనాబ్రభాన్తి
 దీప్తాస్తా యవానీ వృకిముర కృమిజచ్ఛృంగి శుంఠీబలాభిః॥
 మూర్వా తిక్తా సమంగాతివిష శతివరా పిప్పలీయావశూక్షైః
 రక్షశీఖండకారగ్వధ కటుకఫలైర్వృత్స వృశ్చీవయుక్తైః॥ 140.

సర్వైరేతైర్దశాంఘ్రిప్రియుత సమలవైః సాధితోష్ఠావశేషః
 క్వాథో రాస్నాదిరాచా మహదుపపదవాన్ కాశికోక్తోదిహన్తి
 సర్వాంగై కాంగవాతాన్ శ్వసన కసన హృత్స్వేద శైత్యాతితంద్రాన్
 శూలం తూనీం ప్రతూనీం గలగద నిఖలాంగ వ్యథా కంపఖల్లిః॥ 141.

విశ్వాచీ శ్లీపదామానిల నిఖల మహాసూతికారోగసుప్తీ
 జిహ్వ స్తంభాపతానం స్ఫుటనవిమథనః క్లిబతాక్షేపకాబ్జ్యం
 శోఘాటోపావతంద్రార్దిత ఖుడన హను గృధ్రసీ వాతశూలమ్
 వాయుంశ్లేష్మోత్థరోగాపి గిరితనయావల్లభేనోపదిష్టః॥ 142.

తా:— సన్నరాన్నము, అముదపువేరు, తిప్పతీగ, వస, నల్లముళ్ళగోరింట, చవ్యము, దూలగొండివేరు, తుంగముస్తలు, గంటుభారంగి, ఓమ, ముగంధపాలవేళ్ళు, ఖురాసానిటను, వివబాద్ధి, మురామాంసి, వాయువిడంగములు, కర్కాటకశృంగి, శుంఠి, ముత్తవపులగమువేరు, చాగవేరు, కటుకరోహిణి, మంజిష్ఠ, అతివస, కచోరములు, కరక్కాయ, ఉసిరికాయ, తాడికాయ, పిప్పళ్ళు, యవక్షౌరము, రక్తచందనము, మంచి గంధము, రేలకాయ, తక్కిలములు, కొడిశపాలగింజలు, తెల్లగలివేరు, దశమూలములు, ఇవి సమభాగములు. వీనిని కషాయవిధి ననుసరించి అనగా అష్టమాంశముగ కాచి వడియ గట్టి నేవించవలెను. ఇది లోకహితార్థము కాశికమునిచే జెప్పబడినది. దీనిచేత సర్వాంగ, ఏకాంగవాతములును; క్వాస, కాస, హృదయ, స్వేద, శైత్య, తంద్ర, శూల, తూనీ ప్రతూనీ, గళ, నిఖలాంగవ్యధ, కంపఖల్లి రోగములును, విశ్వాచీ, శ్లీపద, అమవాత, సర్వవిధసూతికలును, సుప్తీ (అతినిద్ర), జిహ్వస్తంభ, స్ఫుటన, విమథన, క్షైబ్జ్య, ఆక్షేపక, కుబ్జత్వ, శోఘ, ఆటోప, తంద్ర, అద్దిత, వాతరక్త, హనుగ్రహ, గృధ్రసీ, వాత శూల, ఉదరవాతరోగములును, మతియు శ్లేష్మప్రధాన రోగములును హరించును. ఇది తొలుత పార్వతీపతియైన శంకరునిచే జెప్పబడినది.

వరాది కషాయః

శ్లో॥ మరీ చిన్నరుహాక్వాథో వాతశోణితనాశనః॥ 143.

తా:— శతావరి, మఱియు తిప్పతీగె వీని కషాయము వాతరక్తమును నాశనము చేయును.

శతావర్యాది కషాయః.

శ్లో॥ శతావరీ చిన్నరుహంమలత్వగ్భలేక్షు కాండేక్షుర సంభృతాంభః
కల్కేన యష్టిమధుకస్యమిశ్రం దునోతివాతాస్రమథాస్రపిత్తమ్॥142.

తా:— శతావరి, తిప్పతీగె, ఉసిరికచెక్క, ముత్తవపులగమువేరు, నీటిగొట్టి, పీని కషాయమందు యష్టిమధుక చూర్ణమును జేర్చి నేవించిన వాతరక్తము మఱియు రక్తపిత్తము హరించును.

లఘుపంచమూల కషాయః.

శ్లో॥ లఘునాపంచమూలేన ఘృతంక్షీరం తథాహితమ్
వరాసనాగ్న్యయః పత్రనిశాంభః స్థాల్యదోషజత్ ॥ 144.

కటుకామలగుడూచీ శుంఠీశమ్యాక పల్లవైః సశివైః
సిద్ధం తోయం సగుడం పీతం మలశోధనం కురుతే॥ 145.

పటోలమూలకై రండ దస్తీ క్రేష్ఠేక్షు కుంజకైః
శుంఠీ గుడూచీయ కైశ్చ పూతీశమ్యాకపల్లవైః 146.

ససింధూత్థగుడం క్వాథం విరేకార్థం వ్రేళస్యతే॥

తా:— లఘుపంచమూలములు (వాకుడు, ములక, పల్లెరు, మయ్యకుపాన్న, కోల పాన్న) వీనికషాయమందు నెయ్యి మఱియు పాలుచేర్చి నేవించిన వాతరక్తము మఱియు రక్తపిత్తము హరించును. త్రిఫలములు, వేగినచెక్క, శుద్ధలోహచూర్ణము, చిత్రమూలము, పసుపు, వీనికషాయము స్థాల్యరోగమును బోగొట్టును. కటుకరోహిణి, ఉసిరికాయ, తిప్పతీగె, శుంఠి, రేలచిగుళ్ళు, కరక్కాయ, వీనిచే కాచబడిన క్వాథమందు బెల్లమును జేర్చి త్రాగినచో మలశోధనముచేయును. చేదుపొట్ల జేళ్ళు, ఆముదపు జేళ్ళు, దస్తీమూలము, కరక్కాయ, తాడికాయ, ఉసిరికాయ, చెఱుకువేల్లు, తేగడ, శుంఠి, తిప్పతీగె, కానుగ చిగుళ్ళు, రేలచిగుళ్ళు, వీని కషాయమందు మైధవలవణము మఱియు బెల్లముచేర్చి నేవించిన విరేచనముగును. ఇది విరేచనములకుగాను ప్రశస్తమైనది.

వాతరోగహర ధన్యామ్లః.

శ్లో॥ అశీతివాతరోగేషు ధన్యామ్లం సునివేషయేత్ ॥ 147.

శ్లో॥ శుభముహూర్తే నక్షత్రే స్వస్థహే కలశం స్యసేత్
తస్మిన్నేతాంశ్చ సంభారాన్ నిక్షిపేన్మతిమాన్ భిషక్॥ 148.

శ్లో॥ తండులన్యదశప్రస్థం పృథుకస్య తత్రైవచ
కులత్థస్య తథాలాజాశ్చ త్వారింశన్న్యసేత్పునః॥ 149.

శ్లో॥ ఆథకం కంగుబీజానాం కోద్రవస్యచ తండులాన్
చతుః పృస్థం క్షిపేత్ పశ్చాద్ద్విపృస్థం నాగరస్యతు॥ 150.

శ్లో॥ కంసం దంతశతాలూనాం దీప్యకం కుడవాప్తకమ్
ఉష్ణోదకస్య ద్విశతప్రస్థం క్షిప్త్యాతిరోదధేత్॥ 151.

శ్లో॥ తస్య తద్వదనం బద్ధ్వా పరితోగ్నిం పృవర్తయేత్
ఆసప్తదివసాదేవ మప్తమే దివసే పునః॥ 152.

శ్లో॥ ధాన్యాప్తమస్మాదాకృప్య పునరుష్ణోదకం క్షిపేత్
ఆతురం స్నిగ్ధసర్వాంగం తదాతత్రావగాహయేత్
మాత్రాణాం షట్పచాస్రాణి పరమః కాలఉచ్యతే॥ 153.

తా:— ఎనుబది వాతరోగములకు ధాన్యాప్తము సుపయోగించ వలయును. శుభ ముహూర్త శుభనక్షత్రముందు బుద్ధినుంతుడగు వైద్యుడు తనగృహమున పరిశుభ్రమైన ఒక మృణ్మయపాత్రలో నీ క్రిందచెప్పబడిన వస్తువులను వేయవలయును. బియ్యము 10 పృష్ఠములు, అటుకులు 10 పృష్ఠములు, ఉలవలు 10 పృష్ఠములు, వరిపేలాలు 4 ప్రస్థములు, కొత్తలు 4 ప్రస్థములు, ఆరకలు 4 పృష్ఠములు, శుంఠి 2 పృష్ఠములు, గజనిమ్మపళ్లు చాంగేరీ (పురిచింతి) 4 ప్రస్థములు, ఓమ 2 పృష్ఠములు, వీనిని వేరువేరుగా బట్టలతో మూటలుగాగట్టి వైకుంఠలోవేసి అందు 200 పృష్ఠములు వేడినీళ్ళుకూడపోసి దాని ముఖమును బంధించునది. వైపాత్రికు పృతిదినము ఉదయమున నిప్పువీరపెట్టి కాచుచు ఈ ప్రకారము ఏడురోజులించి ఎనిమిదవ దినమున దానిని తెరువవలయును. దీనిలో నుండి రోగికి కావలసినంత ధాన్యాప్తమును గ్రహించి దీనికిసమము వేడినీళ్ళు వైపాత్రలో బోసి జాగ్రత్తగా నుంచవలెను. ఈ గ్రహించిన ధాన్యాప్తమును వేడిచేసి ఒక తొట్టిలో (ద్రోణిలో) బోసి రోగికి ముందుగా నవసరమగు తైలమును సర్వాంగలేపముచేసి కూర్చుండ బెట్టి వలయును. అందులోని ధాన్యాప్తము చల్లారినచో తిరిగి వేడియైనదానిని కేర్ప వలయును. ఈ ప్రకారము ఆరోగి ద్రోణిలో 6000 మాత్రల కాలమువరకు (3కి పుడి యలు) ఉండవలెను. అంతకుంటే హెచ్చుకాల ముండరాదు. దీని తరువాత రోగి వేడి నీళ్ళతో స్నానముచేసి శుభ్రముగా తుడుచుకొని మంచిబట్టలను ధరించవలయును. రోగి చేత ఒకరోజు ధాన్యాప్త ద్రోణి స్నానమున్ను, ఆమరునాడు, ధారావిధి ననుసరించి

ధాన్యాస్తు ధారాస్నానమున్ను చేయించుచు యీ ప్రకారము 14 రోజులు ధారా
స్నానమును మఱియు 14 రోజులు ద్రోణీ స్నానమును మొత్తము 28 రోజులు చేయించ
వలయును. అటపిమ్మట అగ్ని బానుసాగము, రోగానుసారము, యదోచిత ఘృతమును
సిద్ధముచేసి రోగికివ్వవలయును. దీనిచే పుల వాతవ్యాధులు, మూలవ్యాధులు, మఱియు
అమాశయ వ్యాధులు శమించును. ద్రోణి, దాసి నిర్మాణవిధి, ధారాకల్పవిధి, ఇత్యా
దులు అనుబంధ ప్రకరణమందు జూడనగును.

పిప్పల్యాది యవాగూ

శ్లో॥ పిప్పలీ పిప్పలీమూల చన్య చిత్రక నాగరైః

యవాగూ దీపనీయాస్యాత్ శూలఘ్నీ చోపసాధితా॥ 154.

తా :— పిప్పళ్లు, మెడి, చన్యము, చిత్రమాలము, శుంఠి, వీనిచే సిద్ధమైన
యవాగును సేవించిన దీపనముకలిగించి శూలలనుబోగొట్టును.

కఫపిత్తాతిసారఘ్నకషాయః — తాలపర్ణాదిపేయః

శ్లో॥ తాలపర్ణా బలాబిలైః పృశ్నిపర్ణాచసాధితా ।

దాడిమామ్నూ హితాపేయా కఫపిత్తాతిసారిణామ్॥ 155.

తా :— తేలతాడిగడ్డలు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, మాచేకువేళ్ళు, కోలపొన్న వీని
పేయమందు దానిమ్మరసమును జేర్చి సేవించిన కఫపిత్తాతిసారములు హరించును.

హీబేరాది పేయః

శ్లో॥ పయస్యద్ధోదకే భాగే హీబేరోత్పల నాగరైః

పేయారక్తాతిసారఘ్నీపృశ్నిపర్ణీ రసాన్వితా॥ 156.

తా :— ఒకభాగము మేకపాలలో అర్థభాగము నీళ్ళుచేర్చి అందు కురువేరు,
కలువమంప, శుంఠి, కోలపొన్న, అనువానినివైచి పేయముచేసి సేవించిన రక్తాతిసారము
హరించును.

శ్వదంష్ట్రాది కషాయః ✓

శ్లో॥ శ్వదంష్ట్రాకంటకారిభ్యాం మూత్రకృచ్ఛే సఫాణితమ్॥

తా :— పల్లెరు, వాకుడు, వీనిఘంటము లేక కషాయము మూత్రకృచ్ఛహరము.

విడంగాది యవాగూ

శ్లో॥ విడంగపిప్పలీమూల శిగ్రుభిర్మరిచేనచ ।

తక్రసిద్ధా యవాగూస్యాత్ కృమిఘ్నీ సనువర్చికా॥ 157.

తా :— వాయువిండ్రములు, మోడి, మునగవేరు, చిరియూలు, మఱియు సౌవర్ణ
లవణము పింగంజిలో మజ్జిగను జేర్చి నేవించిన కృమివ్యాధులు హరించుచు.

దశమూల పేయః

శ్లో॥ దశమూలశృతాపేయా శ్వాసకాసరుజాపహా॥ 158.

తా :— దశమూలక్వాధముతో జేయబడిన పేయము శ్వాసకాసహరము.

తామ్రచూడరససిద్ధపుత్రమ్

శ్లో॥ తామ్రచూడరసేసిద్ధా సోత్రోమార్గ రుజాపహా ।

సమాషవిగులా నృష్యా ఘృతక్షీరోపసాధితా॥ 159.

తా :— ణోడిమాంసముతో సద్దమైన రసమును పాలు మఱియు నెయ్యిచేర్చి
నేవించిన స్రోతస్సులందుండు బాధలను బోగొట్టి శుక్రవృద్ధిని జేయును. మినుములు,
శీకాయవేరు, అనువానిని ఘృతక్షీరములతో గాచి నేవించినను పై గుణములను జేయును.

ధాత్ర్యాదిరసః (సోమరోగహర కషాయః)

శ్లో॥ ధాత్రీరసస్య స్వరసేనరంభాఫలం మధూఢం ససితం పిబే ద్వా
సితామధూఢం మధుకం విదారీం మాషంచదుగైః సహసోమరోగే॥

తా :— ఉసికికాసమందు అంటిపండు, తేనె, మఱియు శర్కరచేర్చి నేవిం
చిన సోమరోగము హరించును. లేక యష్టిమధుకము, నేలగుమ్మడుగడ్డ, మినుములు,
వీనికషాయమందు పాలు, తేనె, మఱియు శర్కరచేర్చి నేవించినను సోమరోగము
శమించును.

శ్లో॥ ధాత్రీ మాష ద్విరర్భాంగీ సాధితాంబు సితాయుతమ్ ।

సోమరోగే విదారీష్టు మాషయష్టి శృతాంబువా ॥ 161.

తా :— ఉసికికాయలు, అడవిమినుమువేరు, కుశవేళ్ళు, దర్భవేళ్ళు, వీని కషాయ
మందు శర్కరచేర్చి నేవించినను, లేక నేలగుమ్మడు, చెఱుకు, అడవిమినుములు, అతి
మధురము, వీనికషాయమును త్రాగినను సోమరోగము హరించును.

గుడూచ్ఛాది కషాయః

శ్లో॥ గుడూచీ రోహిణీక్వాధః సితా మధు సమన్వితః

సస్తతాది జ్వరం హన్యాద్విశేషాద్రాత్రిసంభవమ్॥ 162.

తా :— తిప్పతీగె, కటుకలోహిణి, వీని కషాయముందు శర్కర మఱియు తేనె చేర్చి నేవించిన సస్తతాది జ్వరములును విశేషముగా రాత్రిభాగముందు వచ్చుజ్వరములును హరించును. వీరి ప్రమాణము రెండుపలములు ఇందు తేనె శర్కర చేర్చవలసిన యెడల కషాయకల్పనయందు చెప్పబడిన ప్రమాణములను గ్రహించవలెను.

సహస్రయోగ ప్రకాశికయందలి కషాయప్రకరణము సంపూర్ణము.

కషాయక్వాధకల్పన

కషాయమునకు జెప్పబడిన వస్తువులను బాగుగా నలగగొట్టి వానిని ఒక కుండలోపోసి అందు కషాయదినములకు 16 రెట్లు నీళ్లుపోసి ఎనిమిదవభాగము మిగులు నట్లుగ కాచి వడియగట్టవలయును. దీనిని శృతము, కషాయము, క్వాధము మఱియు నిర్యూహముని యందురు. ఈ కషాయముయొక్క ప్రమాణము రెండుపలములు లేక వైద్యుని ఆదేశానుసారము. జీలకర్ర, గుగ్గులు, తొరలవణములు, శిలాజిత్తు, ఇంగువ, త్రికటుకములు, పాలు, నెయ్యి, నూనె, మూత్రములు, మఱియు తఱితల వస్తువులను కాణప్రమాణముగ గ్రహించవలెను. చూర్ణము మఱియు కల్మము వీనిమాత్ర ఒక కర్షము.

హిమకల్పన

యోగములందు జెప్పబడిన వస్తువులను దంచి ఒక కుండలోపోసి వానికి ఆరురెట్లు నీళ్లుపోసి ఒకరాత్రియంతయు నానబెట్టవలయును. ఆ మరునాడుదయమున దానిని బాగుగా పిసికి వకకట్టవలయును. దీనిని హిమమనియును, శిశిరమనియును, శీత కషాయమనియును జెప్పదురు. దీని ప్రమాణము 2 పలములు.

ఫాంటికల్పన

యోగములందు జెప్పబడిన వస్తువులను బాగుగా దంచి ఒక కుండలోపోసి అందు దినములకు నాలురెట్లు వేడినీళ్లుపోసి మూత్రపెట్టవలయును. కొంతకాలమైన తరువాత వడియగట్టవలయును. దీనిని చూర్ణద్రవమందురు. దీని ప్రమాణము రెండుపలములు. ఇందు తేనె, శర్కర, చేర్చవలసినయెడల కషాయ కల్పనయందు చెప్పబడిన ప్రమాణములను గ్రహించవలెను.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

2. అథ ఘృత యోగ ప్రకరణమ్

తి క్త క ఘృ త మ్

- శ్లో॥ పటోల నింబ కటుకా దార్ద్య పాతాదురాలభాః
పర్పటం త్రాయమాణాంచ పలాంశం పాచయేదపమ్ ॥ 1.
- శ్లో॥ ద్వాదశకేస్తాంశకేషేణ తేన కర్షోన్మితైస్తథా ।
త్రాయంతీ ముస్తభానింబ కలింగ కణ చందనైః ॥ 2.
- శ్లో॥ సర్పిషో ద్వాదశపలం పచేత్త తిక్తకం జయేత్ ।
పిత్తకుష్ఠ పరీసర్ప పిటకా దాహరుగ్భిమాన్ ॥ 3.
- శ్లో॥ కంఠూం పాండ్వామయాన్ గండదుష్ట నాశీవ్రణాపచీః ।
వికృట విద్రధీ గుల్మ శోఫోన్మాద మదానపి ॥ 4.
- శ్లో॥ హృద్యోగ తిమిర వ్యోగ గ్రహణీ శ్విత్రకామలాః ।
భగందరమపస్పారముదరం ప్రదరం గరమ్ ॥ 5.
- శ్లో॥ అశ్వీరపిత్తమన్యాశ్చ సకృచ్ఛ్చాన్ పిత్తజాన్ గదాన్ ।

తా :— చేమపాట్ల, వేపచెక్క, కటుకరోహిణి, మానిపమపు, చిరుబొద్ది, దూలగొండి, పర్పటకము, కలుకాయగ, ఇవి ప్రత్యేకమొక ఫలముచొప్పున గ్రహించి బాగుగా దంచి రెండుఆడకముల ప్రమాణము నీళ్ళలోవేసి అష్టావశేషముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు కలుకాయగ, భద్రాయుష్టలు, భూనింబ (చిరాయితా) కొడికపాలగింజలు, పిప్పళ్లు, చందనము అనునవి ప్రత్యేకము ముప్పావుతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముగ నూరికఱిసి ఆవునెయ్యి 12 పలములు కూడజేర్చి యథా విధి ఘృతపాకముచేసి వడియగట్టి వేవిడిచిన పిత్తము, కుష్ఠము, విసర్జము, పిటకలు,

దాహరోగములు, భ్రమ, కంఠా, పాండురోగము, గంజరోగము, ముష్టివాడీ ప్రణమలు, విస్ఫోటము, విద్రధి, గుల్మము, శోష, ఉష్మాదము, మద, హృద్రోగము, కీమికము, వ్యంఘము, మూలవ్యాధి, రిక్తపిత్తములు మతయు ఇతర కఠిన పిత్తజ రోగములును హరించును.

మ హా తి క్త క ఘృ త మ్

శ్లో॥ సప్తచ్ఛదః పర్పటకః శమ్యాకః కటుకావచా ॥ 6.

శ్లో॥ త్రిఫలా పద్మకం పాతా రజన్యోపారిజేకణే ।
నింబచందన యష్టాహ్వ విశాలేంద్ర యవామృతమ్ ॥ 7.

శ్లో॥ కిరాతం తిక్తకం సేవ్యం వృషోమూర్వా శతాఞరీ ।
పటోలుః కిమిషా ముస్తా త్రాయస్తీ ధన్వమూసకమ్ ॥ 8.

శ్లో॥ తైర్దలేష్టగుణేశరవిః ద్విగుణామలకీరసమ్ ।
సింధం కీక్తాన్తహాతిక్తం గుణై రభ్యధికం స్మృతమ్ ॥ 9.

సప్తశర్ది (ఏడాకలపాన్న), పర్పటకము, రేలచెక్క, కటుకరోగిణి, పస, త్రిఫలములు, పద్మకాష్ఠము, చిరుబాద్ది, పసుపు, మానిపసుపు, సుగంధపాళవేళ్ళు, నల్లనిగుంధిపాలవేళ్ళు, పిప్పళ్ళు, గజపిప్పళ్ళు, శేపచెక్క, చందనము, అతిమధురము, ఏటిపుచ్చవేరు, కొడిశపాలగింజలు, తిప్పకీర, భూనింబ (చిరాయితా), గాగచెట్టువేరు, వట్టివేళ్ళు, అడ్డసముచెక్క, చాగవేళ్ళు, శతాఞరీ, చేపపొట్ట, అతివస, తుంగముస్తము, కలుకాగ్నిముగ, దూలగొండీ, అనువి సమభాగములుగ న్నొహించి నలగగొట్టి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్ళలోపేసి ఒక భాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడిమగట్టి దీనికి సమానము అవునెయ్యి, నేతికి రెండురెట్లు ఉసిరికాయల రసమును జేర్చి ఘృతపాక విధిననుసరించి ఘృతమును వండవలయును. ఇది తిక్తక ఘృతముకంటె అత్యధిక గుణముకలది.

గుగ్గులుతిక్తక ఘృతమ్

శ్లో॥ నింబామృతా వృషపటోల నిద్ధి కానామ్
భాగాన్ పృథగ్దశపలాన్ విపచేద్ధ తేపామ్
అష్టాంశశేషితిరసేన పునశ్చ తేన
వృష్ణం ఘృతస్య విపచే త్పిచుభాగకలై ॥ 10.

శ్లో॥ పాతావిడంగ సురదారు గజోపకుల్యా
ద్విత్వార నాగర నిశామిశి చవృకుష్టైః
తేజోవతీ, మరిచవత్సక దీప్యకాగ్ని
రోహిణ్యరుష్కర వచాకణమూల యుక్తైః ॥ 11.

శ్లో॥ మంజుష్ఠయాతి విష రూ విషయాయవాన్యా

సంశుద్ధగుగులు పలై రసి పంచ సంఖ్యైః

తత్సేవితం ప్రదమతి ప్రబలం సమీరమ్

సంధ్యస్థి మజ్జగతమప్యథ కుష్ఠమీదృక్ ॥

12.

శ్లో॥ నాడీనృణాంబుద భగందర గండమాలా ।

జత్రూర్ధ్వసర్వగద గుల్మగుదోత్థ మేహాన్ ।

యత్క్మోరుచి శ్వసన పీనస కాసశోఘాన్ ।

హృత్పాండూరోగ మదవిద్రధివాతరక్తాన్ ॥

13.

జేపచక్ర, తిప్పతీ, అడ్డసరము, చేదుపాట్లు, వాకుడు, ఇవి ఒక్కొక్కటి పదిపలములు, వీనిని చాగుగా దంచి ఒక ద్రోణమునీళ్ళలోవేసి, ఎనిమిదవభాగము మిగులుఁట్లు కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు అపునెయ్యి ఒక ప్రస్తముచేర్చి పిదప విషబోధి, వాయువిదంగములు, దేవదారు, గజపిప్పళ్లు, యవతొరము, సర్జాతొరము, కుంఠి, పసుపు సోఁడు గింజలు, (బద్దసోఁపు) చవ్యము, చెంగల్యకోష్ఠు, మాల్కంగినీ గింజలు, మిరియాలు, కొడికపాలగింజలు, ఓమము, చిత్రమాలము, కటుకరోహిణి, జీడిగింజలు, వస, మోడి, సన్నరాన్నము, మంజిష్ఠ, ఆతివస, ఖురాసానిఓమ, అనునవి ప్రత్యేకము కిర్న ప్రమాణము, శుద్ధిచేసిన మహిసాక్షి గుగ్గులు, 5 పలములు, వీనిని కల్కముచేసి పై దానిలోజేర్చి ఘృతపాక విధిసనుసరించి వండవలయును. అనంతరము వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. దీనిని నేవించిన ప్రబలవాతరోగములు సంధి, అస్థి, వజ్ర, గత కుష్ఠరోగములు, నాడీవణ, అర్బుదములు, భగందరము, గండమాల, ఉర్ద్వజత్రు రోగములు, గుల్మము మూలవ్యాధులు, మేహములు, రాజయత్కు, అరుచి, క్వాసలు, పీనస, కాస, శోఘ, హృద్రోగ, పాండు, మద, విద్రధి, వాతరక్త రోగములును హరించును.

ఇందుకొంతఘృతమ్

శ్లో॥ *పూతీకదారు దశమూలకషాయసిద్ధమ్

సక్షీరషట్పలయుతం ఘృతమిందుకాంతమ్

వాతామయ క్షయమహోదర గుల్మకూల

నిమోన్నతజ్వరహరం బలవర్ధనంచ ॥

14.

నేతికానుగ, దేవదారు, దశమూలములు, వీనిని కషాయవిధి సనుసరించి క్వాధముగ కాచి వడియగట్టి యందు పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమాలము,

*పూతీక = మలయాళభాషలో ఆవిల్ తొలియని వ్యవహరించెదరు.

శుంఠి, సైంధవలవణము, అను వాని కల్కము మఱియు ఆవునెయ్యి, ఆవుపాలు, అనునవి యిధోచితముగ జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించుటచే వాతరోగములు, క్షయ, మహాదర, గుల్మశూలలు మఱియు విషచర్మములును శమించును. ఈఘృతము బలమును వృద్ధిజేయును.

సుకుమార ఘృతమ్

- శ్లో॥ పచేత్పునర్నవ తులాంతథా దశపలాః పృథక్ ।
దశమూల పయస్యాశ్వగంధైరండ శతావరీః ॥ 15.
- శ్లో॥ ద్విదర్భ శరకాశేష్ట మూల పోటగలాన్వితాః ।
పచేచ్ఛాప్తమభాగస్థే తత్రత్రింశత్పలంగుడమ్ ॥ 16.
- శ్లో॥ పృథ్విమేరండతైలస్య ద్వాఘృతాత్ప్రయసస్తథా
ఆవపేత్ ద్విపలాంశంచ కృష్ణాతన్మూల సైంధవమ్ ॥ 17.
- శ్లో॥ యష్టి మధూక మృద్వీకా యవానీ నాగరాణిచ ।
తత్పిద్ధం సుకుమారాఖ్యం సుకుమారం రసాయనమ్ ॥ 18.
- శ్లో॥ వాతాతపాధ్వమూరాది పరిహార్యేష్వయంత్రణమ్ ॥
ప్రయోజ్యం సుకుమారాణా మిశ్వరాణాం సుఖాత్మనామ్ ॥ 19.
- శ్లో॥ నృణాం స్త్రీబృంద భర్తృణామలక్ష్మీ కలినాశనమ్ ।
సర్వ కాలోపయోగేన కాంతిలావణ్య పుష్టిరమ్ ॥ 20.
- శ్లో॥ పృథ్వి విద్రధి గుల్మారోగో యోనిరోగానిలార్తిషు ।
శోఘోదర ఖుడ స్త్రీ హావిడ్విబంధేషు చోత్తమమ్ ॥ 21.

తా :— తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, 100 పలములు దశమూలములు ప్రత్యేకము పది పలములు, వావింట, పెన్నేరుగడ్డ, ఆముదపువేళ్ళు, పిల్లిపీచరవేళ్ళు, దర్భవేళ్ళు, రెల్లు, కుశవేళ్ళు, కాశవేళ్ళు, చెఱకువేళ్ళు, (తృణపంచమూలములు) ఇవి ఒక్కొక్కటి 10 పలములు, వీనిని 38 ఆధకములనీళ్ళలోవేసి, అష్టభాగావశేషముగ కావి వడియగట్టి యందు 30 పలముల బెల్లము, ఒక ప్రస్తము ఆముదము, ఆవునెయ్యి 2 పృష్ఠములు, 2 ప్రస్తముల ఆవుపాలు, వేసి పిదప పిప్పళ్ళు, మోడి, సైంధవలవణము, యష్టిమధుకము, ఇప్పుపువ్వు, ద్రాక్ష, ఖురాసానిటను, శుంఠి, ఇవి ప్రత్యేకము 2 పలములుచొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి దై వాటిలోవేసి, విధి ప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. ఇది సౌందర్యదాయకము. రసాయనము,

మతియు వాత ఆతః, మార్గాయాసములను బోగొట్టును. ఈ ఘృతము ముకుమారులకును, నుఖజీవులకును మిక్కిలి హితకరము. పురుషులకు స్త్రీలకు మిక్కిలి లాభదాయకము. ఇది అఃక్షీని వక్షయు కలిసి నాశము చేయును. ఇదిగాక, కాంతిలావణ్యముల నిచ్చి పుష్టిని గలుగజేయును. సర్వకాలములం దుపయోగించదగిన రసాయనము. ఈ ముకుమార ఘృతము వృద్ధి, విగ్రహి, గుప్త, మూలవ్యాధి, యోనిరోగ, వాతకూల, శోఘ, ఉదర రోగ వాతరక్తములందును మతియు మలబద్ధ వ్యాసులయందును సుత్రమైనది.

ఇక్షుమార్వాది ఘృతమ్

శ్లో॥ ఇక్షుమార్వా మృతాధాత్రీ శ్వదంష్ట్రా స్వస్తికోద్భవే ।
స్వరసే నాలికేరాంబు పయోయృక్షైః సుకల్కితైః ॥ 22.

శ్లో॥ చాతుర్జాతపయోవృక్ష ముకుళాంబు పయోధరైః
సారిబోశీర యష్ట్యాహ్వ సితోత్పల హిమామయైః॥
సిద్ధం ఘృతం నవంసమ్యగ్రక్తపిత్త హరం పరమ్ ॥ 23.

తా :— చెఱకువేళ్ళు, గరికవేళ్ళు, తిప్పతీగ, ఉసిరికాయలు, పల్లెరు, చెంచలి కూ, వీని స్వరసములు లేక కషాయము పావు అంశము. దీనిలో ఆవునెయ్యి అగ్రప్రస్థము మతియు కొబ్బరిబొండ్లందీరు అగ్రప్రస్థముచేర్చి యందు చాతుర్జాతములు, నాగకేశరములు, మేపి, రావి, జువ్వి, కళ్ళరావి, మజ్జి, అనువాని చిగుళ్ళు, పొగడచెక్క, ముగంధపాలవేళ్ళు, కట్టివేళ్ళు, తుంగముస్త్రులు, యష్టిచుధుకము, తెల్లకలువగడ్డ, మంచి గంధము, కృష్ణాగ్రు, వైవానిని ప్రత్యేకమొక తులము చొప్పున గ్రహించి, కల్కము చేసి దైచి యథావిధి ఘృతము వండవలయును. దీనిని సేవించిన రక్తపిత్తములు హరించును.

ధాత్యాది ఘృతమ్

శ్లో॥ ధాత్రీ విదారీష్టు శతావరీణాం కూష్మాండకానాం స్వరసేషురర్చిః
క్షీరేణసార్థం విపచేత్సుసిష్టైః మృద్వీకయష్ట్యాహ్వయ చందనైశ్చ॥

శ్లో॥ ఏతత్సుసిద్ధం సితయా విమిశ్రం నివారయేచ్ఛిష్రుమసృద్ధరాణి
పాండ్వామయే పిత్తకృతే హితంస్యాత్ పై త్తేచ గుల్మేష్ఠివినిః సృతౌచ॥

శ్లో॥ సంధ్యాచ పీత్యాలభతేచ పుత్రం
శీఘ్రం నిహన్యాదపి వాతరక్తమ్
అన్యోన్య పిత్తప్రభవాన్ వికారాన్
మూర్ఛామదోన్మాద మదాత్యయాదీన్ ॥ 26.

తా :— ఉసిరికాయలరసము, నేలగుమ్మడురసము, చెఱుగురసము, శతావరి
రసము, బూడిదగుమ్మడు రసము, వీని మొత్తము 2 భాగములు, అవునెయ్యి, 1 భాగము,
అవుసాలు 2 భాగములు, పైవానియందు ద్రాక్ష, అతిషధురము, మంచినీరము,
అనువాని యథోచిత కల్పమునువేసి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని
శర్కరతో నేవించిన రక్తప్రదరము, పిత్తప్రధాన పాండురోగము, పిత్తగుల్మ,
పిత్తకృతవాతము, అస్తిస్రావము, వాతరక్తము, పిత్తవికారిములు, మూగ్గు, ఉన్నాదము,
మఱియు మదిమదాత్మ్యము రోగములు హరించును. వంధ్యాస్త్రీలు దీనిని నేవించిన
సంతానవతులగుదురు.

1. వారాహ్యోది ఘృతమ్

శ్లో॥ *వారాహీకంద తోయే ఘృతమమృత సమం సేవ్యమానావివక్ష్యమ్
నారీ జహ్యోత్సుహోరం హుతవహసదృశం వ్యాధిమస్థ్యశ్శచంవా
ద్రాక్షామాషాశ్వగంధా కదళిఫలయుతం శర్కరావాంశి మిశ్రమ్
దేవేన స్వర్గభర్తా విహితమనుపమం స్వర్గసీమంతినీనామ్ ॥ 27.

తా :— వారాహీకంద (పందిమాతిగడ్డలు?) రసము లేక కషాయము 4 భాగ
ములు, అవునెయ్యి ఒక భాగము, పాలు ఒక భాగము, వీనియందు ద్రాక్ష, అదవి మిను
ములు, పెన్నేరుగడ్డ, అరటిపండు, వంశలోచనము, వీని కల్పమునుజేర్చి ఘృతపాకము
చేసి స్త్రీలు నేవించిన, అత్యంత ఘోర అగ్నిసమాన అస్తి స్రావరోగములు హరించునని
ఇంద్రుడు స్వర్గములోనున్న స్త్రీలతో జెప్పెను.

మోదకీర్త్యగాది ఘృతమ్

శ్లో॥ *మోదకీర్త్యగ్బలాదూర్వా తాలనిర్గుండికా జపా
విపచేత్పాద శిష్టేన తేనప్రస్థం ఘృతం వచేత్ ॥ 28.

శ్లో॥ ఖహల్యాశ్చ జపాపుష్పాద్రసేన పయసాయుతమ్
అశ్వగంధా షరీకృష్ణా మృద్వీకా యష్టిచందనైః ॥ 29.

శ్లో॥ సితాతుట్యుద్రిజయుతైః కల్కైరేతాంశ్చ సాధయేత్
అస్మగ్ధరం నిహన్యా తదస్థిసాగ్రవంచ దారుణమ్ ॥ 30.

తా :— *మోదకీ మత్తవపులగమువేరు, గరిక, నేలతాడిగడ్డలు. వావిలి, తెల్లదానాని
వేరు, ఇవి ప్రత్యేక మొక పలముచొప్పున గ్రహించి ఒకటిన్ను ఆ ఒకకముల నీళ్ళలోవేసి

*వారాహీకంద = నిలఘనకీళ్ళంగు అని మలయాళభాషలో వ్యవహరించెదరు.

*మోదకీ = మలయాళభాషలో కరింతకరతోలియని యందుదు.

ఆప్తమాంశ కషాయముకాచి, వడియగట్టి, యందు పోకపువ్వులరసము, దాసాని పువ్వుల రసము, మొత్తము ఒక శేరు, నెయ్యి ఒక శేరు. ఆవుపాలు ఒక శేరు, పెన్నేరుగడ్డ, శతావరీ, పిప్పళ్లు, దాక్షిణ్య, అతిమధురము, మంచీగంధము, శర్కర, ఏలకులు, నైరికము అనువాని కల్కము తగుమాత్రము జేర్చి యథావిధి ఘృతము వండవలయును. ఈ ఘృతమును సేవించిన దారుణమైన శ్వేత పృథరములు, మతియు రక్తప్రదరములు హరించును.

2. వారాహ్యోది ఘృతమ్

శ్లో॥ వారాహీకంద ఖదిర జంబూ మోరట వల్కులాత్
తులాంపచేత సబలాత్ యుష్ణాత్ కుంభేంభసః పునః ॥ 31.

శ్లో॥ పాదశిష్టే కషాయేస్మిన్ ఘృతప్రసం విపాచయేత్
సునివర్ణ శతావర్యాస్తాయం క్షీరంచ నిక్షిపేత్ ॥ 32.

శ్లో॥ కపిత్థఫలినీ ధాన్యధన్వయాస కసేరుకమ్
పాతా ఫలత్రయామ్రాస్థి శిలాభేదం రసాంజనమ్ ॥ 33.

శ్లో॥ ఖర్జూరం కట్ఫలం శుంఠీ మృద్వీకా రక్తచందనమ్
అంబష్టకా మోచరసం సమంగా వద్మకేసరమ్ ॥ 34.

శ్లో॥ కట్ఫంగ వత్సకాసంతా ధాతకీ మధు కాంజనమ్
దాడిమాతివిమా ముస్తా లోధ్రం బిల్వం సగైరికమ్ ॥ 35.

శ్లో॥ పిప్పలీ మశ్వగంధాంచ సారిబోశీర పుండ్రకైః
తత్త్సిద్ధం సితయోపేతం మధుమాత్రా సమన్వితమ్ ॥ 36.

శ్లో॥ సర్పిర్జయేద్యోనిరోగం పాశవస్త్యాది యోజితమ్ ॥ 37.

తా :— పండిమూతిగడ్డలు? చంద్రచేప, నేరేడుచెక్క, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, మోరట, వీనిని చూర్ణముచేసి నీళ్ళలోవేసి చతుర్దాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము ఆవునెయ్యి, పులిచింతస్వరసము, మతియు శతావరిస్వరసము ఒక్కొక్క ప్రస్తమాచోప్సన జేర్చి పిదప వెలగపండు, ప్రియంగు, ధనియాలు, దురద గొండి, నమ్మడుంప, (కసేరుగడ్డ) విషబొడ్డి, త్రిఫలములు, మామిడిజీడి, కొండపిండి, రసాంజనము, ఖర్జూరము, కాయఫలముచెక్క, శుంఠి, ద్రాక్ష, రక్తచందనము, అంబష్ట బూరుగుబంక, అత్తపత్తి, తామరకేసరములు, పెద్దమానిచెక్క, కొడిశపాలచెక్క, గరికె, ఆరపువ్వు, అతిమధురము, సావీరాంజనము, దానిమ్మ, అతివస, భద్రముస్తజు,

*అంబష్ట = మలయాళభాషలో వేళు తైలంబిజత్తిన్ తొలియని వ్యవహరించెదరు.

లాడ్డుగ, మారేడువేరు, నైరికము, పిప్పళ్ళు, అశ్వగంధ, ముగంధపాలవేళ్ళు, నట్టివేళ్ళు, ఎఱ్ఱచెఱుకు, వీని యథోచిత కల్పమునుగూడ జేర్చి, విశిష్టకారము ఘృతము నిర్ణయ చేయవలయును. దీనిలో తేనె, శర్కర, చేర్చి సేవించిన యోనివ్యాఘ్రము హరించును. దీనిని వస్త్రీకర్మకుగూడ ఉపయోగపఱచ వచ్చును.

(1) వృషఘృతమ్

శ్లో॥ సమూలపత్రాంకురవల్లవస్య
వృషస్య సిద్ధం స్వరసేవివక్షమ్
తత్పుష్పకల్పం ఘృతమాశుమాన్యాత్
సమాక్షికం శ్వాసమశేషకానమ్॥ 38.

తా:— అడ్డసరిమువేరు, దానిఆకులు, మఱియు దానిచిగుళ్ళు వీనికషాయముందు లేక స్వరసముందు దానిపువ్వుల కల్పమును మఱియు యథోచిత ఘృతమును వైచి యభావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిలో తేనెకలిపి సేవించిన శ్వాసరోగములు మఱియు సర్వవిధకానలు హరించును.

(2) వృషఘృతమ్

శ్లో॥ సమూలమస్తకంక్షుణ్ణం వృషవృష్టగుణేంధసి
పక్వాప్తాంశావశేషేణ ఘృతం తేనివిపాచయేత్॥ 39.

శ్లో॥ తత్పుష్పకల్పం తచ్ఛీతం సక్షౌద్రం పిత్తశోణితమ్
పిత్తగుల్మ జ్వరశ్వాస కానహృద్రోగకామలామ్॥ 40.

శ్లో॥ తిమిరభ్రమవీసర్ప స్వరసాదాంశ్చ నాశయేత్॥

తా:— అడ్డసరిమువేరు, దానికాండము, దానియాకులు, మఱియు దానిపువ్వులు, వీని నన్నిటిని దంచి ఎనిమిదింతలు నీళ్ళలోవేసి ఎనిమిదవ భాగము మిగులుకట్లుగ కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము అవునెయ్యి మఱియు అడ్డసరిము పువ్వుల కల్పమునుజేర్చి విధిప్రకారము ఘృతము వండవలయును. కొంచెము చల్లారిన తరువాతి వడియగట్టి అందు యథోచితము తేనె కలిపి సేవించిన రక్తపిత్తము, పిత్తగుల్మము, జ్వరము, శ్వాస కానలు, హృద్రోగము, కామల, తిమిరము, భ్రమ, విసర్పము, మఱియు స్వరభంగరోగములు నశించును.

నిర్గుండాది ఘృతమ్

శ్లో॥ నిర్గుండీ పత్రస్వరసే సాధికం కాసజిష్ఠృతమ్॥

41.

తా:— వావిలాకురసమును తగినంత ఆవునెయ్యి మఱియు వావిలిపువ్వుల కల్పమును జేర్చి యధావిధి ఘృతపాకముచేసి సేవించిన కాసరోగములు హరించును.

దశాంగఘృతమ్

శ్లో॥ చిరిబిల్వ విడంగవహ్ని హింసా
త్రిఫలా వ్యోష సమన్వితే కషాయే
అమృతావృష కంటకారికానాం
విపచేత్సర్పిరనుత్తమం దశాంగమ్
క్షయ గుల్మారుచి శూల కాసహిక్మా
గుదజానాంచ వినాశనం ప్రధానమ్॥

42.

తా:— కానుగచెక్క, వాయువిడంగాలు, చిత్రమాలము, జటామాంసి, త్రిఫలములు, త్రికటుకములు, వీనిని విధిప్రకారము కషాయముచేసి యందు యధోచితముగ ఆవునెయ్యివేసి పిదప తిష్ఠితీగ, అడ్డసరము వేరు, వాకుడు అనువాని యధోచిత కల్పమును జేర్చి ఘృతము వండవలయును ఇది శ్రేష్ఠమైన దశాంగఘృతము. దీనిని సేవించుట వలన క్షయ, గుల్మ, అరుచి, శూల, కాస, హిక్మ మఱియు గుదజరోగములు నశించును.

శశవాసాది ఘృతమ్

శ్లో॥ శశవాసారసక్షీరే పృథగాఢక సమ్మితే
దారుల్లాశ్వగంధాబ్ద హరిద్రా జీవకర్షభా॥

43.

శ్లో॥ మధూలికా కణారాన్నా శృంగీ భాగ్యీసగోస్తరాః
కాకోలీ క్షీరకాకోలీ నాగరం మధుకం సితా॥

44.

శ్లో॥ పృశ్నివర్ణి మాషవర్ణి పిష్టైః ప్రస్థం ఘృతాత్పచేత్

ఘృతం తచ్ఛశవాసాఖ్యం క్షయకాస జ్వరాపహమ్॥

45.

తా:— కుండేలు మాంసము 4 ప్రస్థములు, అడ్డసరము 4 ప్రస్థములు. వీనిని 8 ఆఢకముల నీళ్ళతోవేసి 2 ఆఢకములు మిగులునట్లుగ 3 హయముకాచి వడియగట్టి అందు ఒక పావు ఆఢకము ఆవునెయ్యి మఱియు ఒక ఆఢకము ఆవుపాలు చేర్చి పిదప దేవదారు, వాయువిడంగములు, పెన్నేరుగడ్డ, తుంగముస్తలు, పనుపు, జీవకము, ఋషభకము,

చాగదంప, పిష్పశ్శు, సన్నరాన్నము, కర్కాటకశ్శు, గంటుభారంగి, ద్రాక్ష, కాకోళీ, క్షీరకాకోళీ, శుంఠి, యష్టిచుఘకము, కేలపిమ్మడు, కోలపొన్న, మామపర్తి అనునవి ప్రత్యేకమొకతలము చొప్పున గ్రహించి యిచ్చముచేసి యందువైచి యధావిధి ఘృతమును సిద్ధము చేయవలయును. చల్లారిన తరువాత కడియగట్టి భద్రపరచవలెను. దీనిని నేవించిన తయ, కాన మఱియు జ్వరములు హరింపఁ జేసె.

కాకమాచ్యాది ఘృతమ్

శ్లో॥ కాకమాచీదళరసే యష్టికల్కం ప్రసాధితమ్

తైలంఘృతంవా పానన స్వరసాదహరం పరమ్॥

46.

తా:— కామంచియాకు (కాచియాకు) రసమును యష్టిచుఘక కల్కమును మఱియు తగినంత ఘృతమును గాని తైలమునుగాని కచ్చి పాకముచేసి నేవించిన స్వర భంగము పోవును

లశునఘృతమ్

శ్లో॥ తులాం లశునకందానాం దళమూలం హరితకీమ్

దారుపూతీక దుఃస్వర్శ పాతేంద్రయవ గ్రంధికాన్॥

47.

కపోతవం కేంద్రవల్లీ వనసూరణ కందకమ్

దశసంఖ్య పలానేతాన్ నిష్కార్వధ్యచ తథాఢకమ్॥

48.

విపాచయేత్సుప్తిప్తైస్తు కల్కై రథపలోన్మితైః

పంచకోలక విశ్వైలా జీరకాజాజిసైంధవైః॥

49.

పాతా హింగాత్మ గుప్తాభిస్త్రిఫలా మధుకేతుభిః

చతుర్లుణేన తక్రేణ క్షీరేణ ద్విగుణేనచ॥

50.

నిశాపై కుంఠ, చాంగేరీస్వరసేనభిషగ్వరః

తత్పీతమాత్రం దుర్నామ గుల్మశూలహరం పరమ్॥

51.

తా:— వెల్లులి 100 పలములు; దళమూలములు, కరక్కాయబెరడు, దేవదారు, నేతికానుగచెక్క, దురదగొండివేళ్ళు, వివబొద్ది, కొడిచిపాలగింజలు, మోడి, బ్రాహ్మీ, ఏటిపుచ్చ, (ఇంద్రవల్లి), అడవికంద, ఇవి ప్రత్యేకము 10 పలములు, వీనిని బాగుగాదంచి తగినన్ని నీళ్ళలో వేసి అష్టమాంశ కమయముగకాచి వడియగట్టి దానిలో ఆవునెయ్యి ఒక అధకము, మజ్జిగ 4 అధకములు, ఆవుపాలు 2 అధకములు, పచ్చిపనక, తులసి

యాకులు, పులిచింత. వీని స్వరసములు ఒక ఆధకముచేర్చి పిదప శౌంతి, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, ఏనులు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, మైంధవలవణము, చిరుబొద్ది, ఇంకువ, పెద్దమాలగొండివేరు, త్రిఫలములు, అతిమధురము, చెఱుకు, వీనిఁ ల్గమునుకూడ వైదానిలోవేసి విఘ్నప్రకారము ఘృతము వండవలయును. ఇది విశేషముగా గుల్మలను మఱియు శూలలను హరించును.

దార్దీబలాది ఘృతమ్

శ్లో॥ దార్దీ బలా గోక్షుర పృశ్నిః శ్రీ మాయూరికా కౌటజ వల్కులైశ్చ
క్షీరవ్రవాళంచ తథాకరిల్ల ముత్త్యాధ్య తోయేష్టమశేషి తేస్మిన్ ॥ 52.
ఘృతంపచేత్ క్షీరయతం సుపిష్టైః కల్లైరిమైశ్చందన దీప్యకుష్టైః
అభీరు యష్టిజలవంచకోలైః శ్యామాస్థిరా శ్రీఫలదారువిశ్వైః ॥ 53.
కాశ్యర్యతిక్తాంజన తోయదైశ్చ
వ్యాఘ్రీ పయాస్యాతివిషా లవంగైః
చాంగేరికాయాశ్చ రసేన మిశ్రం
త్రాయన్తికాయాశ్చ సుసిద్ధమేతత్
నిషేవ్యమాణాం విధివద్విహన్యాత్
గుదాంకురాన్ రక్తభవాన్ క్షణేన్ ॥

54.

తా:— మానిపనుపు, ముత్తవపులగమువేరు, పల్లెరు, కోలపొన్న, ఉత్తరేణివేరు, కొడికపాలవేరుచెక్క, క్షీరివృక్షముల చిగుళ్ళు, అడవికాకర, ఇవి ప్రత్యేక మొకపలము. వీనిని నలగగొట్టి 2 ఆధకముల జలములోవేసి ఒకపావు ఆధకము కషాయము మిగులునట్లుగ కాచి వడియగట్టి దానియందు అర్దప్రస్థము ఆవునెయ్యి, ఒకప్రస్థము అవుపాలు, పులిచింత స్వరసము అర్దప్రస్థము మఱియు కలుకాసుగాకుల స్వరసము అర్దప్రస్థముచేర్చి పిదప మంచిగంధము, ఓసుము, చెంగ్యుశోష్ణ, శతావరి, అతిమధురము, కురువేరు, శుంతి, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, నల్ల తేగడ, ముర్యాకుపొన్న, మారేడువేరు, దేవదారు, శౌంతి, పెద్దగుమ్మడుచెక్క, భూనింబ (చిగాయితా) సాపీరాంజనము, భద్రముస్తలు, వాకుడు, క్షీరకాశోళి, అతివస, లవంగములు, అనునవి ఒకతులముచొప్పున గ్రహించి కల్గముచేసి వైదానిలోవైది యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన రక్తార్శములు మఱియు గుదాంకురములు వెంటనే హరించును.

(1) పాతాకరంజాది ఘృతమ్

శ్లో॥ పాతాకరంజయుగ్మగ్ని శరపుంఖౌషధాంబుడమ్
చించామూల పౌవాలస్య కౌటజస్యచ వల్కులమ్ ॥

55.

శ్లో॥ కృష్ణామూలం యవాసంచ క్వాథయిత్వాతు తద్రసే
ఘృతమార్ద్రక చాంగేరీరస తక్రివయోన్వితమ్॥ 56.

సిద్ధం సవత్సకై ర్యష్టి భార్గీ కట్వంగవత్సకైః
హింగు ప్రితివిషా వ్యోష బలాబిల్వ సురద్యుమైః॥ 57.

ఏలాలవంగ మృద్వికా దీప్యసింధూత్థ జీరకైః
కోల చందన ధాన్యైశ్చ సర్వాతీసారనాశనమ్॥ 58.

తా:—చిరుబొద్దివేళ్ళు, నేతికానుగ, పెద్దకానుగ, చిత్రమూలము, పెంపలి, శుంఠి, భద్రముస్తలు, చింత వేరుచెక్క మఱియు దానిచిగుళ్ళు, కొడికపాలచెక్క, మోడి, దురద గొండి వేళ్ళు వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్ళలోజేసి చతుర్థాంశ కషాయము మిగులునట్లుగ కాచి వడియగట్టి అందుఆవు నెయ్యి ఒకప్రస్థము, అల్లిపురసము, ఒకప్రస్థము, పులిచింతారసము ఒకప్రస్థము, మజ్జిక ఒకపృష్ఠము, అవుపాలు ఒకప్రస్థము చేర్చి పిదప కొడికపాలగింజలు, అతిమధురము, గంటుభారంగి, పెద్దమానిచెక్క, కొడికపాలగింజలు, ఇంగువ, అతివస, త్రికటుకములు, బలామూలము, (యత్తవత్తులగము వేరు) మారేమవేరు, దేవదారు, ఏలకులు, లవంగాలు, ద్రాక్ష, ఓమ, సైంధవలవణము, జీలకర్ర, రేగుపండ్లు, చందనము, ధనియాలు, వీనియితప్రమాణముగ గ్రహించి కల్కము చేసి పైదానిలోగలిపి ఘృతపాకము చేయవలయును. పిదప వడియగట్టి దీనిని సేవించిన సర్వవిధ అతిసారములు హరించును.

(2) పాఠాకరంజాది ఘృతమ్

శ్లో॥ పాఠా చవ్యకరంజయుగ్మ శరపుంభాగ్న్యబ్జ శుంఠీ రసైః
సిద్ధం సైంధవ పంచకోలక విషా ద్విత్వార హింగూషణైః
సాజాజీ ద్వయ దీప్యకైః ఘృతముజా దధ్నార సేనార్ద్రకాత్
చాంగేర్యాశ్చ రసేన వహ్నిజననం గుల్మగ్రహణ్యంతకమ్॥ 59.

తా:— వివబొద్ది, చవ్యము, కానుగచెక్క, నేతికానుగచెక్క, పెంపలి, చిత్రమూలము, తుంగముస్తలు, శుంఠి, ఇవి ఒక్కొక్కటి ఒకపలము. వీనిని రెండు అంశముల నీళ్ళలోజేసి రెండుప్రస్థముల కషాయము మిగులునట్లుగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆవు నెయ్యి అర్ధప్రస్థము, అల్లిపురసము అర్ధప్రస్థము, పులిచింతారసము అర్ధప్రస్థము, మేకపెరుగు అర్ధప్రస్థము, వైచి పిదప, పిప్పళ్ళు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమూలము, శొంఠి, సైంధవ లవణము, అతివస, యవత్వారము, సర్వాత్వారము, ఇంగువ, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓమ, అనునవి ప్రత్యేకము రెండుతులముల చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పైదానిలోజేసి ఘృతము పండవలయును. దీనివలన అగ్నిదీప్తికలిగి గుల్మలు మఱియు గ్రహణిలోగములు వశించును.

వస్త్రామయంతకఘృతమ్

- శ్లో॥ దార్ద్ర మధూక మత్యాక్షి పద్మాపాపాః భేదతైః
బృహత్యశుమతీ ద్వంద్వ సాంబేక్షు కనేరుకైః॥ 60.
- కపోతవం కేక్షురకం వసుకం శిగ్రు వాలకమ్
వారాహీ వరణం ద్రాక్షా భద్రా యష్టి పలంకవమ్॥ 61.
- పృథక్ త్రివలికం క్షుణ్ణం సర్వతుల్యంతు గోక్షురమ్
ద్రోణేపాం విపచేత్తత్ర పాదశిష్టే పరిసుతే॥ 62.
- ప్రక్షిప్యసర్పిషః ప్రస్థం దత్వాక్షీరం వరీరసమ్
ధాతీ బింబరసంచాపి నారికేళోదకం తథా॥ 63.
- కూష్మాండోర్వారుకజలం స్నేహద్విగుణితం పృథక్
ద్రవ్యై స్సుప్తిష్టైః సంయుక్తమేతస్మద్వర్జినా పచేత్॥ 64.
- పరూషకోత్పల త్రుటి మధూక హిమదారుభిః
త్రిఫలా పిప్పలీ కాంతీ శృంగబేరైః స్ససైంధవైః॥ 65.
- హస్తిపిప్పల్యపామార్గ మంజిష్ఠా పద్మకేసరైః
ముస్తా కుస్తుంబరీ లోధ్రీ హయగంధా పునర్నవైః॥ 66.
- స్వయంగు ప్తేక్షురఫలైః స్వయంభూ పత్రశృంగిభిః
శిలాజత్వర్థ భాగైః సిద్ధం తత్సేవితం ఘృతమ్॥ 67.
- మూత్రోక్పచ్చాణి సర్వాణి శర్కరామశ్మరీమపి
పానవస్త్రాదిభిర్యుక్తో నాశయే న్నాత్రసంశయః॥ 68.
- వాతపిత్త సముత్పన్నాన్ సర్వాన్ వస్త్రీగతాన్ గదాన్
ప్రమేహేణ సహక్షిప్రమపావర్తయతే ధృవమ్॥ 69.
- వస్త్రామయంతకం నామ దేవవేదేన భాషితమ్॥ 70.

తా :- మానిపమపు, ఇషుపువ్వు, పొన్నగంటి, మెట్టతామర, కొండపిండి, వాకుడు, కొలపొన్న, ముయ్యకుపొన్న, నుగంధపాలవేళ్ళు, చెలుకు, కనేరుకము, (నమ్మదుంప), బ్రాహ్మి, నీటిగొబ్బి, పొగడపువ్వు, మునగచెక్క, కురువేరు, పంది మూతి గడ్డి, ఉలిమిరిచెక్క, ద్రాక్ష, భద్రముస్తలు, యష్టిమధుకము, మహిసాక్షి, గుగ్గిలము ఇవి ప్రత్యేకము మూడు పలముల చొప్పున గ్రహించి బాగుగా చూర్చించి నీనికి సమముగ పల్లెరుసు గలిపి ఒక ద్రోణము జలములోవేసి నాల్గవభాగము మిగులు

నట్లు కషాయముగ కావనలయును. దీనిని వడియగట్టి అందులో ఆవుపాలు, శతావరీ రసము, ఉసిరికాయల రసము, పొంకాయరసము, కొబ్బరి బొండుముల నీరు, బూడిద గుమ్మడు రసము, దోసామరసము అనువివిధ ప్రత్యేకములకు పుష్టములు, చొప్పనను మఱియు ఒక పుష్టము ఆవునెయ్యియును జేర్చి నుందాగ్నిచే ఘృతపాకముచేసి అందు చిట్టిత (ఫాలసా) నల్లకలవగడ్డ, ఏలకులు, ఇప్పువప్రవ్ర, మంచింపము, దేవదారు, కరక్కాయ యెరడు, ఉసిరికాయలు, తానికాయ యెరడు, సిప్పళ్ళు, రేణుకలు, శుంఠి, మైంధవలవణము, * జపిష్పళ్ళు, ఉత్తరేణి, మంజున్ద, పచ్చకేసరములు, తుంగముస్తలు, ధనియాలు, లాడ్డు చెక్క, పెన్నేరు, డ్డ, తెల్లగలిజేరువేరు, దురదగొండివేరు, నీటిగొబ్బి గింజలు, అడవిమినుములు, ఆకుపత్తి, కర్కాటకశృంగి, శిలాజిత్తు, అనువానిని ప్రత్యేకము అర్ధతులము చొప్పన గ్రహించి కల్కముచేసి పై ఘృతములో జేర్చి యధావిధ ఘృతమును కాచి నిద్దముచేసి వడియగట్టి భద్రపరచ వలయును. దీనిని నేవించిన సకల మూత్రకృచ్ఛిరోగములు, శర్కరా మేహరోగములు ఆశ్మరీరోగములు నిస్సంజేహముగా హరించును. ఈఘృతము వస్త్రీకర్మకు కూడ ఉపయోగించ వచ్చును. వాతపిత్తముల వలన కల్లు వస్త్రీకతరోగములు మఱియు ప్రమేహములు తప్పక హరించును. దీనినే వస్త్రీక మయాంతక ఘృతమందురు. ఇది లోక కల్యాణమునకుగాను మహాదేవునిచే జెప్పబడినది.

త్రైకంటక ఘృతమ్.

శ్లో॥ త్వాధస్త్రి కంటకైలా గిరిజతు శిలాభేద యష్టి వరీణామ్

దర్భ ద్రాక్షాంబు శౌండి వసుక వసిర కాశేక్షు మత్యాక్షి కానామ్

కల్కైః సిద్ధం సదుద్గం హరితి ఘృతమిదం నేవితం మూత్రదోషాన్

మేహాన్ కృచ్ఛాణి సర్వాణ్యనిలమపితథా శర్కరానుశ్మరీంచ॥71

తా:— పల్లెరు, ఏలకులు, శిలాజిత్తు, కొండపిండి, యష్టిచుధుకము, శతావరి, దర్భ, ద్రాక్ష, కురువేరు, మోడి, నందివర్దన పువ్వుము, ఉత్తరేణి వేరు, కాశవేళ్లు, చెఱుకువేళ్లు, పొన్నగంటి, వీనిని యుక్తప్రమాణముగ గ్రహించి, వివిధకారముకషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు యథోచితము ఆవునెయ్యి, ఆవుపాలు చేర్చి, పై వస్తువులనే కల్కముగా జేసి వేసి పాకము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన మూత్ర దోషములు, మేహరోగములు, మూత్రకృచ్ఛియులు, వాతముచే కలుగు శర్కరా మేహరోగములు మఱియు ఆశ్మరీ రోగములు కూడ హరించును.

శతావర్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ శతావర్యాః శ్వదంష్ట్రాయాః స్వరసస్యాధకం పృథక్

ఘృత ప్రస్థవ్యయం క్షీరే ద్విగుణేషి వచేదిమైః

72.

విదారీచందన తుగామృద్వీకా మధు యష్టిభిః

శసేరుకై ర్వారుబీజం త్రుట్యుద్రిజ కణోత్పలైః॥

73.

శ్లో॥ పద్మావత్తూర ముపైశ్చ కాకోల్వాది గణేనచ

సిద్ధంతు శీతతేఽస్మిన్ ఘృతార్థం మధు నిక్షిపేత్ ॥

74.

మధ్వర్థం శర్కరాచూర్ణం క్షిప్త్వాఘృత్య నిధానమేత్

నిహన్తి మూత్రకృచ్ఛాఞ్చి మూత్ర దోషాంశ్చ శర్కరామ్ ॥ 75.

తా:— శతావరీస్యంసము ఒక ఆఢకము, గోక్షుగ కషాయము ఒక ఆఢకము, ఆవు నెయ్యి ఆర్ద్ర ఆఢకము, ఆవు పాలు ఒక ఆఢకము వీనిని గలిపి పాకము చేసి అందు నేలగుమ్మడు గడ్డ, మంచిగంధము, తవాక్షీరి, ద్రాక్ష, అలిమధురము, కనేరుకము (నమ్మదుంప), దోసగింజలు, ఏలకులు, కిలాజిత్తు, పిప్పళ్లు, నల్లకలువగడ్డ, మెట్టతామర, తామర, పతంగవృక్షము, పాన్నగంటి, తుంగముస్తలు, కాకోళీ, క్షీరకాకోళీ, మేదా, మహామేదా, అడవి మినుములు, అడవి పెసర, జీవకము, ఋషభకము అనునవి ప్రత్యేకము అరతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి విధిప్రకారము ఘృతము వండవలయును. చల్లారిన తరువాత వడియగట్టి దానిలో ఒక ప్రస్థము తేనె మఱియు ఆర్ద్ర ప్రస్థము శర్కరయు చేర్చవలయును. ఈ ఘృతమును నేనించిన మూత్ర కృచ్ఛములు నర్వ విధములగు మూత్ర దోషములు మఱియు శర్కరా మేహ రోగములు హరించును.

ఆకుల్వాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ ఆకులీబీజ కతక పారంతీ మూల రాత్రిభిః

మేహారి మూలామలక భద్రకింశుక వల్కలైః ॥

76.

వృశ్చీవాంశుమతీ ద్వంద్వ గోక్షురైః కృద్ధితేజరీ

సిద్ధం సదుద్ధంతు ఘృతం శతావర్యాజ్యకల్కవత్ ॥

77.

శర్కరా సహితంవైతత్యేవనా న్యేహ నాశనమ్

తా:— ఆకులీబీజ (ఆవీరంకురు బీజములు మలయాళ భాషలో, తెనుగులో కాస మర్దము లేక కసివింద గింజలు), చిల్లగింజలు, పారంతీమూలము (మలయాళ భాషలో) తెచ్చి మేహారి, (మలయాళ భాషలో ఏకనాయకము వేరు), పసుపు, ఉసిరికాయ, దేవదారు, మోదుగు చెక్క, తెల్లగలిజేరు, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొన్న, పళ్లెరు వీనిని దంచి విధి ప్రకారము కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో యథోచిత ప్రమాణము ఘృతమును చేర్చి పిదప శతావరీ ఘృతమందు చెప్పబడిన కల్క వస్తువులను నూరి కల్కము చేసినైచి తగు మాత్రము పాలుకూడ పోసి ఘృతపాకము చేయవలయును. చల్లారిన తరువాత తిరిగి వడియగట్టి శర్కరతో నేనించిన ప్రమేహ రోగములు నశించును.

ధాన్వంతర ఘృతమ్.

శ్లో॥ దశమూలం శతీదన్తి సురాహ్యో ద్విపువర్నవమ్ ॥

78.

- శ్లో॥ మూలం స్నుహ్యగ్గయోః పథ్యా భూకదంబ మగుష్కగమ్
కరంజ వరణామూలం పిప్పల్యూః పౌష్కరంచయత్ ॥ 79.
- వృధగ్గళవలం ప్రసాన్ యనకోల కులరతః
త్రింశోష్టగుణితే తోయే వివచేత్ పాదవత్తినా ॥ 80.
- తేనద్వివిప్పలీ చక్య వచానిచుల రోహిమైః
త్రివృద్విడంగ కంపిల్ల భార్జీవిశ్వైశ్చ నాధయేత్ ॥ 81.
- ఘృతంప్రస్థం జయేత్సర్వాన్మేహంశ్చ పిటకోదితాన్
పాండు విద్రధి గుల్మార్శ శోషశోఫగ్రోదరమ్ ॥ 82.
- కుష్ఠోగ్మాదావపస్మారం ధాన్వంతరమిదం ఘృతమ్ ॥ 83.

తా:— దశమాలములు, కచ్చూరములు, దనివేరు, దేనదారు, జిల్లేడువేరు, తెల్లగలిజేరు, ఎర్రగలిజేరు, కాడజముడువేరు, కరక్కారు, బోదతరము, జీశింజలు, కానుగవేరు, ఉలిమిరిచెక్క, పిప్పళ్లు, పుష్కరమూలము ఇని ఒక్కొక్కటి పది పలములు యవలు, రేగుపండ్లు, ఉలవలు అనునవి ప్రశ్లేకము 30 పలములు వీనినన్నిటిని చంచి ఎనిమిది రెట్లు నీళ్ళతోవేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లుగ కషాయము కాచి దానియందు ఒక శ్రుణ్ణము ఆవునెయ్యి చేర్చి పిదప పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, చవ్యము, వస, సముద్ర ఫలము, అమ్లవేతసము (వసంతిమగుండ), కంపిల్లము, తేడ, వాయువిదంగములు, గంటుభారంగి, కుంతి అను వానిని సమభాగములును మఱియు ఉచిత ప్రమాణముగను గ్రహించి కల్కము చేసి వై దానిలో జేర్చి ఘృతపాకము చేయవలయును. చల్లారిన పిదప వడియట్టి భద్రపరచవలయును. ఇది ధాన్వంతర ఘృతము. ఈ ఘృతమును సేవించిన పిటకాయుక్త సమస్తప్రమేహములు, పాండు, విద్రధి, గుల్మ, మూలవ్యాధి, శోష, శోఫ, గర, విష మఱియు ఉదర రోగములును జయింపబడును. ఇదిగాక దీనిచేత కుష్ఠ, ఉమ్మాద, అపస్మార రోగములుకూడ నశించును.

పర్వణాది ఘృతమ్.

- శ్లో॥ పర్వణరసోన ముండా శక్రలతా యక్షదృక్ స్వరసే
కృష్ణాద్విజీరకైః సార్థం చిత్రాతైల సమన్వితం సిద్ధమ్ ॥ 84.
- వృద్ధిహరంచోద్దిప్తం సపది ప్రలేపతీనాభ్యమ్ ॥ 85.

తా:— పన్నా (పత్మ, పావిత్రీ చులయాళ భాషలో), వెల్లుల్లి, బోదతరము, ఏటిపుచ్చ (ఇంద్రవల్లి) గచ్చచెట్టు వీని తగుమాత్ర స్వోపమందు పిప్పళ్లు, తెల్లజీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర అనువాని యథోచిత కల్కమును మఱియు ఆ మిదమునుజేర్చి ఘృతపాకవిధిని వండవలయును. దీనిచే వృద్ధిరోగములు హరించును. ఇది లేపములకును మఱియు పానములకును పనికివచ్చును.

వరదాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ వరణచిత్ర బలేంద్రలతాభరూ హపుషయత్నదృగగ్ని కణౌషధైః
లవణజీరక హింగుబలాజహ మరిచచవ్య సురద్రుమ దీప్యకైః॥

ఘృతమధోరుబు తైలసమన్వితం సకలవృద్ధ్యదరామయగుల్మనుత్

తా:— ఉలిమిరిచెక్క, ఆముచపువేరు, ముత్తచపులగమువేళ్లు, ఏటిపుచ్చ (ఇంద్ర వల్లి), కరక్కాయ, బోడతరము (హపుష) గచ్చవేళ్లు, చిత్రమూలము, సిప్పళ్లు, శుంఠి, సైంధవలవణము, జీలకర్ర, ఇంగువ, బలామూలము, జటాహంసి, మిరియాలు, చవ్యము, గేవదారు మఱియు ఓమము, వీని సుచిత ప్రమాణముగ గ్రహించి కల్కముచేసి యందు ఆవునెయ్యివైచి మఱియు అదే ప్రమాణము ఆముచమును గూడజేర్చి ఘృతపాకము చేయ వలయును. దీనిని సేవించిన వృద్ధి మఱియు ఉదర రోగములును నివారించును.

పునర్నవాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ పునర్నవస్సార్థతులాం తులాంస్ఫోట్యాభుజంగయోః

దశమూలస్యసంఘాతే పలాని లశునస్యచ॥ 87.

తావంతితోయే నిష్కార్థ్యతేన వ్రస్థం ఘృతంపచేత్

ఏరండతైలయుక్తంవా కృష్ణాతన్మూలసైంధవైః॥ 88.

యష్టీషుధూకమృద్వికా యవాని విశ్వభేషజైః

ఏతైర్హింగాద్వినావాపి పతీవాపం వినిక్షిపేత్॥

సమగ్ధం సాధితం తత్తు శూలగుల్మోదరాపహమ్॥ 89.

తా:— తెల్లగలిజేరువేళ్లు, 50 పలములు, ఎలుకచెవి యాకులు (ఎలిదకై మలయాళ భాషలో) 50 పలములు, దశమూలములు 50 పలములు, వెల్లుల్లి 50 పలములు వీని నన్నిటిని యధావిధి కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఒకప్రస్థము ఆవునెయ్యి మఱియు ఒకప్రస్థము వంటఆముచమును జేర్చి పిదప సిప్పళ్లు, మోడి, సైంధవలవణము, అతమధురము, ఇష్పపువ్వు, చ్రాప, ఖురాసాని ఓమ, శుంఠి, వీని యధోచిత ప్రమాణ కల్కమునుగాని, హింగాద్వి కల్కమునుగాని (మోడి, చవ్యము, చిత్రమూలము, ఏలకులు, అజామోడపం, ఇంగువ) పైదానియందు వైచి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని ఆవుపాలతో సేవించిన శూలగుల్మ మఱియు ఉదర రోగములును హరించును.

శూలారి ఘృతమ్.

శ్లో॥ స్ఫోట్యా భుజంగమాదాయ స్వరసం యంత్రపీడితమ్॥ 90.

చతుర్ధణ రసే తస్మిన్ ఘృతపక్వస్థం విసాచయేత్

ద్విపంచమూల స్వరసైః పక్వస్థం పక్వస్థం పక్వదాపయేత్॥ 91.

శ్లో॥ అత్రకల్కా నిమాన్ దద్యాత్ కార్షికాణి భిషగ్వరః
పంచభిర్లవై స్వత్తం త్రికటు త్రిఫలాన్వితమ్ ॥ 92.

కారవీ కటురోహిత్యా మాతులుంగ ఫలం తథా
ద్విత్వారం హింగు లవణ మేలా చవ్యాజ మోదకమ్ ॥ 93.

మృద్వీకాం కాకజహ్వంఘ దేవదారు కరిల్లకమ్
వజ్రకం శూర్పమూలంచ విషముష్ణేశ్చ పత్రికమ్ ॥ 94.

ఏతచ్ఛూలాఙ్గం నామ ఘృత మాత్రేయ నిర్మితమ్ ॥ 95.

తా :—ఎలుకచెవియాకులు, వీని స్వరసము 4 ప్రస్థములు, అవునెయ్యి ఒకప్రస్థము దశమూల కషాయము ఒక ప్రస్థము, పంచలవణములు ఒక్కొక్కటి అర్దతులము, త్రికటు కములు ఒక్కొక్కటి అర్దతులము, త్రిఫలములు పృత్యేకము అర్దతులము, స్ఫజీలకర్క, కటుకరోహిణి, మాదీఫలము, యవక్షారము, సర్వాక్షరము, ఇంగువ, సైంధవ లవణము, ఏలకులు, చవ్యము, ఓమ, దాక్షి, వెలమసంఘ, దేవదారు, ఎర్రగిరిశేరు, నీటిగొబ్బి, అడవి మినుము, అడవిపెసర, మఱియు విషముష్టియాకులు, వీనిని ప్రత్యేకము అర్దతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కము చేసి వైదానిలో గలిపి యథావిధి ఘృతమువండవలయును. దీనిని సేవించిన శూలము నివారించును. ఇది ఆత్రేయనిచే నిర్మితమైనది.

ఆర్ద్రక ఘృతమ్.

శ్లో॥ తథార్ద్రకస్య స్వరసే విపక్వం తత్కల్కమాజ్యం
సపయశ్చ తద్వత్ ॥ 96.

తా :—అర్ద్రపురసమందు నెయ్యి, పాలు ఉచిత ప్రమాణముగ వైచి అందు శూలారిఘృతమందు జెప్పబడిన వస్తువుల కల్కమును జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకముచేయ వలయును. ఇది కూడ వై ఘృతమువలె సకల శూలలను హరించును.

కల్యాణ ఘృతమ్.

శ్లో॥ వరా విశాలా భద్రైలా దేవదార్వేల వాలుకైః
ద్విసారిబా ద్విరజనీ ద్విస్థిరా ఫలినీ సత్రైః ॥ 97.

బృహతీ కుష్మమంజిష్ఠా నాగకేసర దాడిమైః
వేల్ల తాలీస పత్త్రైలా మాలతీ ముకుతోత్పలైః ॥ 98.

సదంతీ పద్మక హిమైః కర్ణాంజైః సర్పిషఃపచేత్
ప్రస్థం భూతగ్రహాన్మాద శ్వాసాపస్మార చామృజిత్ ॥ 99.

శ్లో॥ సాండా కుష్ఠే విషే శోషే మేహే మోహే జ్వరేగరే

అరేతశ్యబ్దు రజసి దైవోపహత చేతసి॥

100.

అమేధసి స్థలద్వాచి స్మృతి కామేల్ప వాచకే

బల్యం మాంగల్య మాయుష్యం శాంతి సాభాగ్య పుష్టిదమ్॥

కల్యాణక మిదం సర్విః శ్రేష్ఠం పుంసవనేషుచ॥

101.

తా:— కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తానికాయ బెరడు, చేదుపుచ్చు, తుంగము స్త్రులు, ఏలకులు, చేపదారు, మాతురు బుడమ, నల్లనుగంధపాల వేళ్ళు, తెల్లనుగంధపాలవేళ్ళు, పనుపు, మానిపనుపు, కోలపాన్న, ముయ్యాకుపాన్న, ప్రియంగు, గ్రంధితగరము, ములక, చెంగల్వకోష్ఠ, మంజిష్ఠ, నాగకేసరములు, దానిమ్మ చెక్క, వాయువిదంగములు, తాళీసపత్రి, పెద్దవీలకులు, మాలతి పువ్వులు, నల్లకలువ పువ్వులు, దంతిమూలము, పద్మకాన్తము, మంచిగంధము, వీనిని ఒక్కొక్క తులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముగ నూరి పిదప ఒక పృష్ఠము ఆవునెయ్యిలో జేర్చి యభావిధిగ ఘృతపాకము చేయవలెను. ఈ కల్యాణ ఘృతమును సేవించిన, భూతబాధ, గ్రహపీడ, ఉన్మాద, శ్వాస, అపస్మార, జ్వర, పాండు, కుష్ఠ, విషదోష, శోష, మేహ, మోహ, కృత్రిమిద, ధాతుక్షీణ, అల్పార్ద్రవ, మఱియు బుద్ధిభ్రంశగోగములును హరించును. ఇది మందబుద్ధిని, గద్గదభాషణను, స్మృతిహీనతను, మఱియు అల్పవాక్చక్రిని బోగొట్టును. ఈ ఘృతము బలకరము, మాంగల్య ప్రదము, ఆయుర్వర్ధకము, కాంతి, సాభాగ్యప్రప్తికారకము, మఱియు గర్భసోమకము, (అనగా గర్భస్థశిశువును పోషించును.) దీనిని ఆవుపాలతో సేవించవలయును.

మహా కల్యాణ ఘృతమ్.

శ్లో॥ ఏభ్యోన్విసారిబాదీని జలేవ క్షైక వింశతిమ్॥

102.

ర సేతిస్త్రిక్ వచేత్ సర్విః గృప్తిక్షీర చతుర్గుణమ్

వీరధి మేదా కాకోలీ కపికచ్చ విహణిభిః॥

103.

శూర్పవణ్ణిచ్చ్యతై రేతై ర్మహాకల్యాణకం స్మృతమ్

బృంహణం సన్నిపాతఘ్నం పూర్వస్మా దధికం గుణైః॥

104.

తా:— వైన శెప్పబడినది అనగా నుగంధపాల మొదలుగాగల 21 ద్రవ్యములు, శతావరి, ఋద్ధి, వృద్ధి, మేద, మహామేద, కాకోలీ, క్షీరకాకోలీ, దూలగొండి, దుష్టుపు వేరు, అడవి మినుము. అడవి పెసరవేళ్ళు, వీనిని యథోచిత ప్రమాణముగ గ్రహించి, దంచి కమాయముగ, కాచి, వడియగట్టి, అందుచిత ప్రమాణము ఆవునెయ్యి, మఱియు దీనికి నాలుగురెట్లు తొలిసారి యీనిన ఆవుయొక్క పాలువేసి, ఘృతము వండవలయును. దీనినే మహాకల్యాణ ఘృతమందురు. ఇది బృంహణము, సన్నిపాతఘ్నము, మఱియు కల్యాణఘృతము కంటె అధికగుణము గలది.

కూష్మాండ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ కూష్మాండకం సమాదాయ జలద్రోణే విపాచయేత్
చతుర్భాగావ శిష్టేతు కల్క ద్రవ్యాణి పేషయేత్॥ 105.
- జీవంతీ మూగ్ధపర్ణించ ముస్తా పర్పటకం తథా
రాస్నాం శుంఠీంచ భార్జీంచ పిప్పలీం మధుఃపి కామ్॥ 106.
- సైంధవం పిప్పలీమూలం చిత్రకం హస్తీ పిప్పలీమ్
పృథగర్థ పలాన్యేతాన్యతః సర్పిశ్చతుర్లుణే॥ 107.
- క్షీరేచేతురసేతద్వ చ్చనై ర్మృద్వగ్నినాపచేత్
ఏతత్సర్పిః పీయమాసం సర్వక్షయ వినాశనమ్॥ 108.
- విశేషాత్ పిత్తజం శోషం గుల్మం నవిషమజ్వరమ్
హంతి కూష్మాండక ఘృత మేతద్వర్ణ్యం బలప్రదమ్॥ 109.

తా:— ముదురు బూడిదగుమ్మడుకాయను దెచ్చి ముక్కలుగ జేసి ఒకద్రోణము జలములో వేసి నాలుగవ భాగము అనగా 8 శేర్ల మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియగట్టి, అందు జీవంతి(మలయాళభాషలో అటపతియకా కిళంగు), అడవిపెసర, తుంగ ముస్తలు, పర్పటకము, సన్నరాష్ట్రము, శుంఠి, గంటుభారంగి, పిప్పళ్ళు, అతిమధురము, సైంధవలవణము, మోడి, చిత్రములము, గజపిప్పళ్ళు, అనువానిని ఒక్కొక్కటి రెండు తులములుచొప్పున గ్రహించి చేసిన కల్కము, అవుపాణు, అవునెయ్యి, మఱియు చెఱుకు రసము, అనునవి ప్రత్యేకము నాలుగుపాళ్ళు చొప్పునచేర్చి మృద్వగ్నిచే యధావిధి ఘృత పాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించి సర్వక్షయము నశించును దీనిచే విశేషముగా పిత్తజశోష, గుల్మ మఱియు విషమ జ్వరములును హరించును. ఇది బలకరము, మఱియు కాంతిదాయకము.

మహా కూష్మాండ ఘృతమ్.

- శ్లో॥ కూష్మాండక విదారీతు వాసాధాతీ శతావరీ
రంభా శ్వదంష్ట్రా జీవంతీ వాజిగంధా మహాబలా॥ 110.
- సారిబా జలమేతేషాం ప్రస్థం ప్రస్థం పృథక్ పృథక్
నారికేళోదకం ప్రస్థం ద్విప్రస్థం గోఘృతస్యచ॥ 111.
- అజానాంచ పయః ప్రస్థం కల్కద్రవ్యాణి పేషయేత్
ద్రాక్షా దాడిమ ఖర్జూర ధాన్య జీరక చందనమ్॥ 112.

- శ్రోతృ యస్మై త్రిజాతకం ముస్తా వంచకోలం ఎవంగకమ్
విడంగ మపి తక్కోలం పద్మకోశీర నాలకమ్॥ 113.
- రజనీ త్రిఫలా కుష్ఠం సారిబా నాగకేరీమ్
కాఠీ యవాని వాసాశ్శ్యం మరిచం క్షిప్తజీరకమ్॥ 114.
- ఏతాని సమభాగాని కల్కీకృత్య విసాచయేత్
నవన స్త్రీణాం దండే వివచేద్భిష గుల్మమ్॥ 115.
- తైలప్రస్థం వినితీప్య దినపూర్వం ఘృతం పిబేత్
జ్వరకాస త్తయశ్వాస వాతరక్త విషార్తిజిత్॥ 116.
- రక్తగుల్మం రక్తపిత్త మస్థిస్రావంచ శోణితమ్
మూత్రికృచ్ఛాశ్శరీ పాండు కామలా మేహనాశనమ్॥ 117.
- అన్యోశ్చ పిత్తజాన్ రోగాన్ వాతజానపి నాశయేత్
మాంగల్యం పూజితం శ్రేష్ఠం బలధాతు వివర్ధనమ్॥ 118.
- సరాణాం వీర్యవృద్ధిచ తథా స్త్రీణాం తథోధికమ్
వంధ్యానాం లభతే గర్భం గర్భిణీనాంచ శస్యతే
మహా కూష్మాండకం సర్పి రశ్వభ్యాం నిర్మితం పురా॥ 119.

తా :— ముదురు బూడిదగుమ్మడుకాయ రసము; నేలగుమ్మడు రసము, చెఱకు రసము, ఆడ్డనరము రసము, ఉసిరికాయలరసము, శతావరి రసము, అరటిదుంపరసము, పల్లెర కషాయము, జీవంతి రసము, పెన్నెరుగడ్డ కషాయము, ముత్తవపులగము వేళ్ళ కషాయము, సుగంధపాలవేళ్ళ కషాయము, ఇది పృథ్వీకమౌక పృష్ఠము, లేతకొబ్బరి బొండును నీరు ఒకపృష్ఠము, ఆపునెయ్యి రెండుపృష్ఠములు, మేకపాలు ఒకపృష్ఠము, వీని నన్నిటినిజేచి అందు ద్రాక్ష, దానిమ్మ, ఖర్జూరము, ధనియాలు, జీలకర్ర, మంచి గంధము, అతిమధురము, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, తుంగముస్తలు, సింపుళ్ళు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమాలము, కుంతి, లవంగాలు, వాయువిడంగాలు, తక్కోలములు, పర్మకము, (పద్మకాన్యము) పట్టివేళ్ళు, కురువేరు, పసుపు, తిగిఫలములు, చెంగల్యకోష్ఠ, సుగంధపాలవేళ్ళు, నాగకేసరములు, రేణుకలు, ఖురాసాని ఓను, ఆడ్డనరమువేరు, మిరియాలు, నల్లజీలకర్ర, అనువానిని పృథ్వీకమౌక తులము చొప్పున గ్రహించి కల్పముచేసి వేసి పాకము చేయవలయును. ఈ మందును సిద్ధము చేయునప్పుడు కలియబెట్టుటకు కర్కరేడ్డును, మఱియు వడియ గట్టుటకు కొత్తపస్త్రము నుపయోగించ వలయును. సాంగతీతిలమైన తరువాత ఒకప్రస్థము లేనె కలుపవలయును. ఇది పురుషులకు వీర్యవృద్ధియు, స్త్రీలకు బలప్రదము. వంధ్యులు నేపించిన గర్భవతులగుదురు. గర్భవతు

లుపయోగించిన ముఖపసవము కలుగును. దీనిచే జ్ఞాన, కాన, త్నయ, శ్వాస, వాతరక్త, విషరోగ, రక్తగుల్మ, రక్తపిత్త, అస్తిశూన, శోషితరోగ, మూత్రకృచ్ఛ, అశ్మరి, పాండు, కామల, మేహ, పిత్తజ రోగములు మఱియు వాతజ్వరోగములు హరించును. ఈ మనోమూష్మాండఘృతము, మూర్ఖ్యప్రదహ, అనుభవసిద్ధము, మఱియు లలధాతువర్ధక శ్రేష్ఠరసాయనము. ఇది యశ్వినీచేవిలెచే నిర్మింపబడినది.

జీవంత్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ తులాంపచేత జీవంత్యా ద్రోణేవాం చాదశేషితే॥ 120.

తత్కృధేద్విగుణక్షీరం ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్
ప్రపాండరికకాకోలి సిప్పలీ లోధ్ర పైంధవైః॥ 121.

శతాహ్వ మధుకద్రాక్షా సితాదారు ఫలత్రయైః
కార్షికైర్నిశితత్ప్రీతం తిమిరాపహరంఽరమ్॥ 122.

తః— జీవంతి (అటపెయింన్ కిశంఠ) సమాలము 100 పలములు దీనిని దంచి ఒక ద్రోణము నీళ్లలోవేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కసాయముగ కాచి, వడియగట్టి, అందు లవ్వుపాలు 2 ప్రస్థములు, ఆపునెయ్యి ఒక ప్రస్థము చేర్చి పెదవ చేతికు, కాకోలి, సిప్పళ్ళి, లాద్దుగచెక్క, పైంధరలవణము, సోయిమార గింజలు, (బద్ధహాపు) అతి మధురమా, ద్రాక్ష, శర్కర, దేవదారు మఱియు త్రిఫలములు అనువానిని ప్రత్యేక మొక తులముచొప్పున గ్రహించి, కలకుచేసి పై కానిలో వేసి ఘృతసాకము చేయ వలయును. దీనిని సేవించిన ఓకర వ్యాధులు (కంటి రోగములు) హరించును.

పటోలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ పటోలనింబ కటుకాదార్శి సేవ్యరూ వృషాః
సథన్వయాస త్రాశంతీ పర్పటం పాలికంపృథక్॥ 123.

ప్రస్థమామలకానాంచ క్వాథయేదర్మణేంభసః
తదాథ కేరళక్త కే ఘృతప్రస్థం విపాచయేత్॥ 124.

ముస్తా భూనింబ యష్టాహ్వ కుటజోదీచ్య చందనైః
సపిప్పలీకైస్తత్సర్పిర్హాణకర్ణాక్షిరోగజిత్॥ 125.

విద్రధి జ్వరదుష్టారుర్విసర్పావచి కుష్మనుత్
విశేషాచ్ఛుక్త తిమిర సక్తాం ధ్యోష్టాన్లు దాహహృత్॥ 126.

తా:— చేదుపాట్లు, వేపచెక్క, కటుకరోహిణి, మానిపనుపు, వట్టివేళ్లు, త్రిఫలములు, అడ్డసరము, దూలగొండివేళ్లు, కానుగుచెక్క, పర్వాటకము ఇవి ప్రత్యేక మొక పలము, ఉసిరికాయలు ఒక ప్రస్థము వీనిని దంచి ఒక ద్రోణము జలములో వేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయము కాచి వడియగట్టి అందు ఒక ప్రస్థము ఆవునెయ్యి వేసి పిదప భద్రమస్త్రులు, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా) అతిమధురము, కొడిశపాలగింజలు, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, పిప్పళ్లు ఇవి ప్రత్యేకము చెందుతులముల-చొప్పన గ్రహించి కల్కముచేసి నై దానితో జేర్చి ఘృతపాకము చేయవలయును. ఈ ఘృతమును సేవించిన నాసారోగములు, కర్లరోగములు మఱియు నేత్రరోగములును హరించును. ఇది గాక దీనిచేత విద్రధి, జ్వరము, దుష్టవ్రణములు, విసర్పము, అపచి, శుష్కము, శుక్లతిమిర, నక్తాంధ రోగములు మఱియు ఉష్ణాస్థ దాహరోగములుకూడ హరించును.

త్రిఫలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలాష్టపలం క్వాథ్యం పాదశేషం జలాథకే
తేనతుల్యపయస్తేన త్రిఫలాపలకల్కవాన్॥ 127.

అర్థప్రసే ఘృతాత్పిథం సితయామాక్షి కేనవా
యుక్తం పిబేత్తత్త్రిమిరీ తద్యుక్తంవా వరారసమ్॥ 128.

తా:— త్రిఫలముల ఐదు రి పలములు, దీనిని దంచి ఒక ఆధకము జలములో వేసి చతుర్థావశిష్టముగ కషాయము కాచి, వడియగట్టి, దానిలో ఒక ప్రస్థము ఆవుపాలు మఱియు అర్థప్రస్థము ఆవునెయ్యి వైచి పిదప త్రిఫలా కల్కము ఒక పలముకూడ జేర్చి యథావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిలో శర్కరగాని, తేనెగాని లేక త్రిఫలా కషాయము కాచి చేర్చి సేవించిన తిమిరవ్యాధులు శమించును.

క్షీరిద్రుమాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ క్షీరిద్రుమాంకురం ముండిం గోజహ్వం జలకందకమ్
కారస్కరాగస్తి లోధ్ర శంబరాణాంచ పల్లవమ్॥ 129.

వారణాం ముకురం దూర్వాం క్షోదయిత్వాత్మ తద్రసే
క్షిప్త్వా తద్విగుణం క్షీరం తథాతాలఘటికసమ్॥ 130.

సర్పిః పచేత్ సూక్ష్మ పిష్టైర్ద్రార్ద్రీ యష్టిద్విచందనైః
జాతీ ముకుళ శైలోత్థ లాఙ్కా కలకసంయుతైః॥ 131.

మందపాకే పరిస్రావ్య శుద్ధేపాత్రే నిధాపయేత్
తర్పణాశ్చోతనై రేత స్నేత్రరోగ వినాశనమ్॥ 132.

తా:— క్షీరి వృక్షములు అనగా మట్టి, రావి, జువ్వి, మేడి, కళ్ళరావి అనువాని చిగుళ్ళ రసము, బోడతరము, ఎద్దునాలిక చెట్టు, సింగాడాలు, విషముష్టి చెట్టుయొక్క చిగురుటాకులు, అవిశలేతాకులు, లాద్దుగలేతాకులు, అగరుగంధముచెట్టుయొక్క లేతాకులు, అరటిదుంప, మల్లెపువ్వు, గరికె, ఇది ప్రత్యేక మొకపలము వంతున గ్రహించి యధావిధి కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు రెండింతలు ఆవుపాలు, రెండు భాగములు, తాటిపళ్ళరసము మఱియు త్రగినంత ఆవునేతిని గలిపి పిదప మోనిపసుపు, యష్టిమధుకము, రక్తచందనము, మంచిగంధము, జాజిమొగ్గలు, రాతిపువ్వు, శిలాజిత్తు, లక్క, చిల్లిగింజలు, వీని యథోచిత కల్కమును పైవానిలో గలిపి మందపాకవిధిని ఘృతము వండవలయును. దీనిని తర్పణ, ఆశ్చోతనముల కుపయోగించిన సర్వసేత్తోరోగములు హరించును.

గోపాత్మజాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ గోపాత్మజా కమల చందన సేవ్యకుష్ఠ
క్షీరిదుమాంకుర బిసోత్పల కందమిశ్రమ్
దూర్వారసే జయతి సాధితమాజ్యమాశు
క్షీరేణ సార్థమిహసర్వ విసర్ప ముగ్రమ్॥

133.

తా:— సుగంధపాలవేళ్ళు, తామరతూండ్లు, మంచిగంధము, వట్టివేళ్ళు, చెంగల్య కోష్ఠ, మర్రిచెట్టుయొక్క చిగుళ్ళు, తామరగడ్డ, నల్లకలువగడ్డ, వీని నుచితప్రమాణ కల్కమును, తగినంత గరికరసముతో జేర్చి అందు నెయ్యి యధాప్రమాణముగ గలిపి ఘృతపాక విధిని వండవలయును. దీనిని పాలతో సేవించిన ఉగ్రిమైన సర్వవిధ విసర్ప రోగములు హరించును.

తాళీసాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ తాళీసంచ హీరబేరంచ మంజిష్ఠాం సారిబాం తథా
మధుకం చందనం లోధ్రం కుంకుమం హరిచందనమ్॥

134.

ఉసీరం పద్మకంచైవ మాతులుంగ ఫలంవచామ్
శతాహ్వం నాగపుష్పంచ పీతదారు హరిద్రమ్॥

135.

ఏతాని సమభాగాని కల్కం దృవది పేషితమ్
నవనీతం పచేత్ పిష్ఠం కలైరేభిః శనైర్భిషక్॥

136.

ఏతన్ముఖగతం శ్విత్రిం సిద్ధాని పిటకాస్తథా
తథావ్యంగ వికారంచ క్షిప్రమేతద్వ్యపోహతి॥

137.

తా :— తాళిసపత్తి, కురువేరు, మంజిష్ఠ, ముగంధపాలవేళ్ళు, అతిమధురము. మంచినీరంధము, లాద్దుగజెక్క, కుంకుమపువ్వు, రక్తచందనము, వట్టివేళ్ళు, పశ్చాత్తామ్యము మాషీఫలములలోని కేసరములు, వస, సోయా గింజలు, (బద్దసోపు), నాగకేసరములు, మానివనుపు, ఉనుపు, వీనిని ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి, కల్కముచేసి, ఒకపూర్ణము ఆవువెన్న కూడ గలిపి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేవించుట వలన ముఖముమీద జనించిన శ్విత్రము (చొల్లి), సిద్ధ, పిటకలు, మఱియు వ్యంగ వికారములును బహుశీఘ్రముగా హరించును.

గృహణ్యంతక ఘృతమ్.

శ్లో॥ పాతా చవ్య కరంజయుగ్మ శరపుంఖాగ్నవృజ్ఞ శుంఠీరసే
సిద్ధం సైంధవ పంచకోలక విష ద్విత్వార హింగ్వంబుభిః
సాజాజీ ద్వయదీప్యతై ర్ఘృతమజా దద్నారసేనార్ద్రకా
చాంగేర్యాశ్చ రసేనవహ్నిజననం గుల్మగ్రహణ్యంతకమ్॥ 138.

తా :— విషబొద్ది (చిరుబొద్ది) చవ్యము, చిన్నకానుగ, పెద్దకానుగ, వెంపలివేరు, చిత్రమాలము, భద్రమస్తల, శుంఠి, ఇని ప్రత్యేకము రెండు పలములు. వీని నన్నిటిని నలియగొట్టి ఒక ద్రోణము జలములోవైచి నాల్గవభాగముమిగులంనట్లు కషాయముగకాచి, వడిమగట్టి, దానిలో ఆవునెయ్యి ఒక పూర్ణము, మేకపెరుగు ఒక ప్రస్తము, అల్లిపురసము ఒక ప్రస్తము, మఱియు పులిచింతాకు రసము ఒకపూర్ణమును జేర్చి అనంతరము సైంధవ లవణము, పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, చిత్రమాలము, శుంఠి, అలివన, యవత్వారము, సర్వాత్వారము, ఇంగువ, కురువేరు, చీలకరి, నల్లజీలకర్ర, ఓమ, ఖురాసానిఓమ, అనునవి ప్రత్యేక మొక తులముచొప్పున గ్రహించి, కల్కముచేసి, పై దానిలో జేర్చి యధావిధి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. దీని నుచిత ప్రమాణము నేవించిన అగ్నిదీప్తిని గలిగించి గుల్మలను మఱియు గ్రహణీ వ్యాధులను హరించును.

(1) బౌహ్మీ ఘృతమ్.

శ్లో॥ ద్వాప్రిస్థా స్వరసాద్బాహ్మ్యాః ఘృతప్రస్థంచ సాధితమ్
వ్యోష శ్యామా త్రివృద్ధంతీ శంఖపుష్పే నృపద్రుమైః॥ 139.

ససప్తలా కృమిహరైః కల్కితైరక్ష సమ్మితైః
పలవృద్ధ్యా ప్రాయుంజిత పరం మాత్రా చతుష్పలమ్॥ 140.

ఉన్నాద కుష్ఠాపస్కార హరం వంధ్యా సుతప్రదమ్
వాక్స్వర స్మృతి మేధా కృద్ధన్యం బౌహ్మీఘృతం. స్మృతమ్॥ 141.

తా :— సరస్వతీమాకు రసము 2 ప్రస్థములు, ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము, దీనిని జేర్చి అందు మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, కుంతి, సుంధపాల వేళ్ళు, తేనె, నాగదంతివేరు, శంఖపుష్పి, కేలచెక్క, శీకాయవేరు, వాయువిడంగములు, ఇవి ప్రత్యేకముక తులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి కలిపి విధిప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని ఏకాత్తర వృద్ధిగా అవగా రోజుకు ఒక తులము చొప్పున హెచ్చించుచు రి తులముల మాత్రనరకు సేవించిన ఉష్ణాదము, కుష్ఠము మఱియు అపస్మారము హరించును. వాక్స్పృటమును, స్మృతి, మేధాశక్తులను వృద్ధిచేయును. ఇదిగాక వంధ్యులు సేవించిన సంతానవతులగుదురు.

అష్టాంగ ఘృతమ్.

శ్లో॥ వచేందులేభా మండూకీః శంఖపుష్పీ శతావరీ

బ్రహ్మసోమామృతా బ్రాహ్మీ కల్కీకృత్య పలాంశికాః॥ 142.

అష్టాంగం వివచేత్సన్నిః ప్రస్థం క్షీరం చతుర్గుణమ్

తత్ప్రీతం ధన్యమాయుష్యం వాఙ్మేధాస్మృతి బుద్ధిక్రత్॥ 143.

తా :— వస, సోమలత, సంబరేణి, శంఖపుష్పి, శతావరీ, వృద్ధదారు, తిప్పతీగె, సరస్వతీతకు, మాలంగిని, ఈ యెనిమిది వస్తువులను ప్రత్యేకముక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి, ఒకప్రస్థము ఆవునెయ్యి మఱియు నాలుగు ప్రస్థముల ఆవు పాలలో జేర్చి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన వాక్యక్తి, బుద్ధి, స్మృతులను మఱియు ఆయువును వృద్ధిపఱచును.

(1) సారస్వత ఘృతమ్.

శ్లో॥ తిగ్ధలా లక్ష్మణానంతా సమంగా సారిబా వచా

బ్రాహ్మీ పాతా ద్విబృహతీ ద్విస్థిరా ద్విపునర్నవా॥ 144.

సహదేవీ రవిర్వల్లీ పయస్యా గిరిమల్లికా

తోయకుభే పచేదేతత్ పలాంశం పాదశోషితమ్॥ 145.

తేన కాంతీ వచా కుష్ఠ కృష్ణా సైంధవ సర్వపైః

నిరుక్కురూప వత్సాయా సంయుక్తం పయసాచగోః॥ 146.

పుష్యయోగే ఘృతప్రస్థం సహేమ శకలం శృతమ్

సానాభ్యంజన భోజ్యేషు స్మృతిమేధాకరం వరమ్

రక్షోఘ్నంచ విషఘ్నంచ సారస్వత మిదం ఘృతమ్॥ 147.

తా:— కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తాడికాయ బెరడు, లక్ష్మణా (లక్ష్మణపంజ) మూలము, దూలగొండివేరు, అత్తపత్తి, సుగంధపాలవేళ్లు, వస, సరస్వతీ ఆకు, వివబాద్రి, ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొన్న, కెల్లగలిజేరు, ఎర్ర గలిజేరు, సహదేవి, (మంకెనవేరు) రవిర్వస్త్రీ, క్షీరకాశోఢీ, కొడిశపాలచెక్క, ఇవి పృథ్వీకము ఒకపలము వీనిని దంచి 16 పృష్ఠములనీళ్ళతో వేసి పువ్వుమీ నక్షత్రమందు, చతుర్థాంశముగ కషాయము కాచి, వడియగట్టి అందుఆవు నెయ్యి ఒకప్రస్థము, త్రొత్తగా యీనిన ఆవుపాలు 2 ప్రస్థములు, మఱియు దానిలో ఒక బంగారు తునకనువేసి, పిదప రేణుకలు, వస, చెంగల్వకోష్ఠ, పిప్పళ్లు, నైంధవలవణము, ఆవాలు, అనువాని యధో చిత కల్కమును కూడ జేర్చి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. సాంగశీతలమైన తరువాత వడియగట్టి బంగారు ముక్కను తీసుకొని భద్రపరచవలయును. ఈ ఘృతమును పాన అభ్యంజన భోజనాదులందుపయోగించ వచ్చును. ఈ సారస్వత ఘృతము స్మృతి మేధా శక్తులను వృద్ధిపఱచి రాక్షస పిశాచాది పీడలను బారదోలి విషబాధలను హరించును. ఇది అత్యుత్తమమైన రసాయనము.

(2) సారస్వత ఘృతమ్.

శ్లో॥ అజాక్షీరే భయా వ్యోమ పాఠోగ్రా శిగ్రునైంధవైః

సిద్ధం సారస్వతం సర్పిః వాజ్మేధా స్మృతి వహ్నికృత్ ॥ 148.

తా:— కరక్కాయ బెరడు, పిప్పళ్లు, శుంఠి, మిరియాలు, చిరుబాద్రి, వస, ముగవేరు, నైంధవలవణము, ఇవి ప్రత్యేకము రెండు తులములు. వీని కల్కమును ఒక పృష్ఠము ఆవు నెయ్యి, మఱియు ఒక ప్రస్థము మేకపాలతో జేర్చి విధిప్రకారము ఘృత పాకము చేయవలయును. ఈ సారస్వత ఘృతమును నేవించిన వాజ్మేధా స్మృతి శక్తులను వృద్ధి పఱచి అగ్నిదీప్తిని గలుగజేయును.

సమంగాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ సమంగా ధాతకీ లోధ్ర కటన్నట బలాద్వయైః

మహాసహా త్సుద్రాసహా ముద్గ బిల్వ శలాటుభిః ॥ 149.

సకార్పాస ఫలైస్తాయే సాధితై స్సాధితం ఘృతమ్

క్షీరం మస్తుయుతం హన్తి శీఘ్రం దంతోద్భవాన్ గదాన్

వివిధానామయానేత ద్వృద్ధ కాశ్యప నిర్మితమ్ ॥ 150.

తా:— అత్తపత్తి సమాలము, ఆరెపువ్వు, లాద్దుగచెక్క, పెద్దమానిచెక్క, చిన్నముత్తవ పులగమువేళ్లు, పెద్దముత్తవపులగము వేళ్లు, అడవిమినుము, అడవిపెసర, చిన్నపెసర, మారేడు పిండెలు, పత్తికాయలు, ఇవి సమభాగములుగా గ్రహించి కషాయముగాకాచి, వడియగట్టి, దీనికి సమము ఆవు నెయ్యి, ఆవుపాలు, ఆవు పెరుగుమీది నీరు

(మస్తు) పైదానిలో జేర్చి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. ఈ సమంగాది ఘృతమును సేవించిన సమస్త దంతవ్యాధులు బహుశీఘ్రముగా నయమగును. ఇదిగాక అనేక వ్యాధులు నయమగును. ఇది వృద్ధుడగు కాశ్యపురచే నిష్పించబడినది.

మహాపైశాచిక ఘృతమ్.

శ్లో॥ జటిలా పూతనా కేశీ జారటీ మర్కటీ వచా
త్రాయమాణా జయూవీరా చోరకః కటురోహిణీ॥ 151.

కాయస్థా సూకరీ ఛత్రా అతిఛత్రా పలంకషా
మహాపూరుషదంతాచ వయస్థా నాకులీర్షణమ్॥ 152.

కటంభరా వృశ్చికాలీ శాలిషర్ణీచ తైః శృతమ్
సిద్ధం చాతుర్థకోన్మాద గ్రహాపస్మార నాశనమ్॥ 153.

మహాపైశాచికంనామ ఘృతమేతద్వధామృతమ్
బుద్ధిమేధా స్మృతికరం బాలానాం చాంగవర్ధనమ్॥ 154.

తా :— సుగంధజటాహంశి, కరక్కాయ ఔరధు, జటాహంశి, మెట్టతామర, (లేక నల్లజీలకర్ర) దురదగొండివేరు, వస, కలుక్కానుగ, తక్కులివేరు, నేలయుసిరిక, కచోరములు, కటుకరోహిణి, కాకోలి, పండిమూతిగడ్డ, సదాప, సోయిమూరగింజలు (బద్దసోపు), గుగ్గిలము, శతావరి, తిప్పతీగె, సర్పాపి, ప్రసారణి, తేలుమణిచెట్టు, ముయ్యకుపొన్న, వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి యధావిధి కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆవునెయ్యి యధోచితముగ జేర్చి, ఘృతపాకము చేయవలయును. వీనిని సేవించిన చాతుర్ధిక జ్వరములు, ఉష్మాదములు, గ్రహబాధలు మఱియు అపస్మారరోగములును నశించును. ఈ మహాపైశాచిక ఘృతము అమృతము వంటిది. మఱియు నిది బుద్ధి మేధాస్మృతులను కూడ వృద్ధిపఱచును. బాలురు దీనిని సేవించిన వారి సర్వాంగములు వృద్ధిసొందును. —

పంచగవ్య ఘృతమ్.

శ్లో॥ ద్విపంచమూల త్రిఫలాద్వినిశా కుటజ త్వచః
సస్తపర్ణమపామార్గం నీలిసీం కటురోహిణీమ్॥ 155.

శమ్యాక పుష్కరజటా ఫల్గుమూల దురాలభాః
ద్విపలాః సలిదోణే పక్త్వా వాదావశేషితే॥ 156.

భాజ్జీపాతాడకీ కుంభ నికుంభ వ్యోష రోహిషైః
మూర్వాభూతిక భూనింబ శ్రేయసీ సారిబాద్వయైః॥ 157.

శ్లో॥ మదయంత్యగ్ని నిచులై రక్షాంశైః సర్పిషః పచేత్
 వృణ్ణం తద్వత్ ద్రవైః పూర్వైః పంచగవ్యమిదం ఘృతమ్॥158.
 జ్వరాపస్మార జతర భగందర హరం పరమ్
 శోఫార్కః కామలా పాండుగుల్మకాసగ్రిహోపహమ్॥ 159.

తా:— తక్కిలి, కోలపాన్న, ముయ్యాకుపాన్న, వాకుడు, పల్లెరు, మారేడు
 వేరు, పెద్దగుమ్మడు, ములక, కలిగొట్టు, దుందిలము, త్రిఫలములు, పసుపు, మాని
 పసుపు, కొడిశపాలచెక్క, ఏడాదులపాన్న (సప్తసర్ణి) చెక్క, ఉత్తరేణి, నీలివేరు,
 కటుకరోహిణి, రేలచెక్క, పుష్కరమూలము, జటామాంసి, అడివిమేడివేరు, దూల
 గొండి ఇవి ఒక్కొక్కటి రెండు పలములు చొప్పున గ్రహించి బాగుగా దంచి రెండు
 ద్రోణముల నీళ్ళలోపేసి చతుర్థాంశావశేషముగ కాచి వడియగట్టి అందు గంఘభారంగి,
 విషబాద్రి, కందివేరు, తేగడ, నల్లతేగడ, కొంతి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, కామంచిపూరి
 చాగవేరు, వట్టివేళ్ళు, భూనింబ (చిరాయితి) గజపిప్పళ్ళు, నల్లసుగంధపాలవేళ్ళు, తెల్ల
 సుగంధపాలవేళ్ళు, మల్లెపువ్వులు, చిత్రమూలము, సముద్రఫలము, అనువానిని ప్రత్యేకము
 తులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసిచేర్చి సుతియు ఆపువేడరసము, గోమూత్రము,
 ఆవుపాలు, ఆవుపెరుగు, ఆవునెయ్యి, ఇవి శ్రేష్ఠముక పృస్తము చొప్పున కూడవేసి
 యథావిధి ఘృతము వండవలయును. దీనిని నేవించిన జ్వర, అపస్మార, జతర, భగందర
 శోఫ, అర్క, కామల, పాండు, గుల్మకాసరోగములును మతియు గ్రహబాధలును,
 హరించును.

సర్వామయాంతక ఘృతమ్.

శ్లో॥ బలామూల శతం గ్రాహ్యం దశమూల శతం తథా
 శతావర్యా గుడూచ్యాశ్చ ద్రాక్షా మధుక దారుచ॥ 160.
 మాషాశ్వగంధాం చై రండం కులుత్థం బదరం యవాన్
 భూషీలుం వై జయంతీంచ మధుశిగ్రు పునర్నవాః॥ 161.
 వరణం సింధువారంచ సోమంచార్క ప్రసారణిః
 హింస్యా కులత్థ వహ్నించ హపుషాచ త్రివృద్వచా॥ 162.
 సైరికంచ మహావృక్షం మోరటార్జున మేవచ
 రాస్నాం కార్పాస బీజంచ భద్రదారు మహా బలామ్॥ 163.
 కరంజ ద్వయ కై రండ శుంఠీంచ తృణపంచకమ్
 ఏషాం పృథక్ పంచపలం జలేఖారీ చతుష్టయే॥ 164.

- శ్లో॥ అష్టభాగావశిష్టేతు ఘృతప్రస్థంచ యోజయేత్
 తిలతైలం చతుఃప్రస్థం ప్రస్థమేరండ సంభవమ్॥ 165.
- దేవదారు వచా కుష్ఠం సరళం చందనం తథా
 మాంసీ రాస్నా శతాహ్వచ శైలేయూగురు చోరకమ్॥ 166.
- కాణోళీ క్షీరకాణోళీ జీవక్ష్మరభకాపుభౌ
 మేవాచైవ మహామేదా పత్తంగం రక్తచందనమ్॥ 167.
- మధుకోశీర మంజిష్ఠా కాంతీ వ్రాఘసఖం తథా
 త్రిగంధాం నాగపుష్పంచ తగరం వద్మకం తథా॥ 168.
- తురంగగంధా మంజిష్ఠా హింగు శోభాంజనం తథా
 కృత్యుధుక లోధ్రాణి విడుగం సర్వగుల్మబు॥ 169.
- ఏచా నిష్కం పృథక్ పిష్టా శనై గ్మృద్వగ్నివా పచేత్
 క్రోడా పామృతం సమ్మక్ స్వనిగుప్త నిధాపయేత్॥ 170.
- సస్యే చానే తథాభ్యంగే వస్తావేతత్తు పూజితమ్
 ఆఢ్యవాతే శిరఃకంపే కలాయే ఖంజర వృకే॥ 171.
- మన్యాస్తంభే హను స్తంభే గ్రీవాస్తంభేచ జిహ్వకే
 ఆక్షేపకే శిరోరోగే పక్షాఘాతే తథార్ధితే॥ 172.
- ఊరుస్తంభే కరస్తంభే తథా శ్వాసే బలాసకే
 యోనిశూలే వస్తిశూలే హృచ్చూలేచ తక్తైవచ॥ 173.
- కుక్షిశూలే పార్శ్వశూలే కంఠశూలే విశేషతః
 వింశతి శ్లేష్మగోషేషు హ్యాశీతివాతరోగకే॥ 174.
- చత్వారింశన్య పిత్రేషు సర్వరోగాన్ జయేదిదమ్
 సర్వజ్వర క్షయోన్మాద శ్వాసాపస్కార పాపృజితే
 సర్వామయాంతకం నామ సింహాక్షుద్రమృగాన్ యథా॥ 175.

తా :— ముత్రవపులగమువేళ్లు 100 పలములు, దశమాలములు 100 పలములు, శతావరి, తిప్పతిగ, దాగిత్తు, అతిమధురము, దేవదారు, మినుములు, పెన్నేరుగడ్డ, ఆముదపువేరు, ఉలవలు, రేగుపండులోని గింజలు, యవలు, రక్తచందనం జిగురు (ఖాన్ ఖారాట్) తక్కులి, ఇప్పుపువ్వు, మునగవేరు, తెల్లగలిజేరు, ఉలిమిరిచెక్క, వావిలిచెక్క, సోమలత, జల్లేమవేరు, పుసారణి, జటామాంసి, ఉలవలు, చిత్రమూలము, బోడతరము (హపుష), తేగడ, వస, ముళ్ళగోరింటవేరు, కాడజముడు, చాగవేరు, మద్దిచెక్క, సన్నరాన్నము, పత్తిగింజలు, దేవదారు, పెద్దముత్రవపులగమువేరు, పెద్దకానుగ, చిన్నకానుగ, ఆముదపువేరు, కుంఠి, తృణపంచమాలములు, ఇవి ప్రత్యేకము 5 పలములు. వీటిని బాగుగా దంచి 16 ద్రోణముల జలములో వేసి, 2 ద్రోణములు

మిగులునట్లుగ కషాయముకాచి వడియగట్టి అందు ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము, సువ్వుల నూనె 4 పృస్థములు, ఆముడము ఒక ప్రస్థము చేర్చి పిదప దేవదారు, వస, చెంగల్వ కోస్తు, సరళకాస్తము, జటామాంసి, మంచిగంధము, సన్నగాప్పము, సాయికూరగింజలు (బద్దసోపు), రాతివత్తు. అగరు, కచ్చూరములు, కాకోళి, క్షీరకాకోళి, జీవకము, ఋషభకము, మేద, మహామేద, బొక్కపుచెట్టుయొక్క చెక్క (పత్తంగం) రక్తచందనము, అతిమధురము, వట్టివేళ్ళు, మంజిష్ఠ, రేణుకలు, నఖించిప్పలు, (వ్యాఘ్ర సఖము) ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, గింధితగరము, పద్మ కాస్తము, పెన్నెరుగడ్డ, మంజిష్ఠ, ఇంగువ, మునగ చెక్క, చెంగల్వకోస్తు, ఇప్పపువ్వు లొద్దగచెక్క, వాయువిడంగములు, గుగ్గిలము, మహిసాక్షి గుగ్గిలము, అనునవి ఒక్కొక్కటి ౩ కులము. వీనిని నూరి కల్కముచేసి మైదానిలోవేసి యథావిధి ఘృత పాకము చేయవలెను. చల్లారిం తరువాత వడియగట్టి భద్రపరచునది. ఈ ఘృతము సస్య, పాన, అభ్యంగములకును వస్త్రీకర్మలందుపయోగించుట కు తమమైనది. దీనిని నేవించిన ఆఘ్నవాత, శిరఃకంఠ, ఖంజవాత, మన్యాస్తంభ, హస్తస్తంభ, గ్రీవాస్తంభ, జిహ్వస్తంభ, ఆక్షేపక, శిరోరోగ, పక్షాఘాత, అర్ధితవాత, ఊకస్తంభ, కరస్తంభ, శ్వాస, బిలాసక, యోనిశూల, పాన్పూల, కుక్షీశూల, వస్త్రీశూల, హృదయశూల, కంఠశూలరోగములును విశేషముగా వింశతిశ్లేష్మరోగములును, ఎనుబదివాతరోగములును, నలుబదిపిత్రోగములును, సర్వజ్వరములును, తీయ, ఉన్మాద, శ్వాస, అపస్మాగ మఱియు పాపజరోగములును హరించును. సింహము చిన్న మృగములను ఏవిధముగా వేటాడునో ఆ విధముననే యీ ఘృతమును నేవించుట వలన సమస్త వ్యాధులు వాశనమగును.

జాత్యాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ జాతీ కింశుక పర్పటాఖ్య సుషవీ మాయూరికా భద్రీకా
నిర్గుండి మృదుకుంచికా కటుకీకా దూర్వా నిశానాంరసే
సర్పిః సిద్ధమనేన సూక్ష్మచదనా మర్మాశ్రితాః స్యావిణో
గంభీరాః సురుజో వృణాః సగతికాః శుభ్యంతి రోహంతి॥ 176.

తా :— జాజిమల్లి యాకులు, మోదుగాకులు, పగ్గాటకము, నల్లజీలకర్ర, ఉత్తరేణి, అడవిమేడియాకులు, వావిలూకులు, ములుగోరింట, కటుకరోహిణి, గరికె, పసుపు, వీనిని సమభాగములుగాగొని కల్కముగానూరి అందుతగినంత ఆవునెతినిజేర్చి, విధిప్రకారము ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన సూక్ష్మముఖ వ్రణములు, మర్మాశ్రిత వ్రణములు, గంభీరమైనవియు, మఱియు బాధయుక్త వ్రణములును హరించును. ఈ ఘృతము రోహణ పూరణములను జేయును.

బిందు ఘృతమ్.

శ్లో॥ త్రిఫలా త్రివృతాక్వాధే సక్షీరం కుడవం రవిః
కంపిల్లం చ స్నుహీం క్షిప్తాక్షీరం తావచ్చ నిక్షిపేత్ ॥ 177.

శ్లో॥ సమాలోఽభ్య శనైర్ద్విమాన్ మృదునా గోమయాగ్నినా
పచేద్భిందు ఘృతం నామ్నా త్వగ్నోషశమనం పరమ్
కంఢూచామాహరం త్వచ్యం ఆతేయేణ ప్రపూజితమ్॥ 178.

తా:— కరక్కాయ యెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తానికాయ యెరడు, తేగడ, వీనికషాయము 64 తులములు, ఆవుపాలు 16 తులములు, ఆవునెయ్యి 16 తులములు, కంపిల్లము (వసంతంగుండ) 16తులములు, కాడజముడుపాలు 16 తులములు, వీనినన్నిటిని గలిపి ఆవుపేడతో జేసిన పిడకల నిష్పమీద ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించుటవలన అనగా దురదలు, గజ్జియెదలగు చర్మరోగములను హరించి చర్మమునకు మృదుత్వమును గలుగజేయును. ఇది ఆత్రేయునిచే జెప్పబడినది.

నారికేళ ఘృతమ్.

శ్లో॥ కేరీ స్నుక్పయసా యుక్తం సక్షీరం సాధితం ఘృతమ్
త్రాయంతీ స్వరసే సమ్యక్ శోఫగుల్మోరరాపహమ్॥ 179.

తా:— కొబ్బరిపాలు, కాడజముడుపాలు, ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, కలుకానుగ స్వరసము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలయును. దీనిని సేవించిన శోఫ, గుల్మ, ఉదరరోగములు హరించును.

విరేచన ఘృతమ్.

శ్లో॥ క్వాఢేన కల్పేన విరేచనానాం సర్పిః శృతం స్నుక్పయసా సమేతమ్
వీరేశయోగాత్ సకలోదరాణి ప్రణాశయేజ్జ్యోతిరివాంధకారమ్॥
నికుంభకుంభ త్రిఫలాగవాక్షీ స్నుక్ శంఖినీ నీలిని తిల్వకాని
శమ్యాకకంపిల్లక హేమదుగ్ధా దుగ్ధంచ మూత్రించ విరేచనాని॥181

తా:— నాగదంతి, తేగడ, త్రిఫలములు, ఏటిపుచ్చ, జముడుపాలు, పద్మపు తీగ, తెల్లొంపెన, లాద్దుగ, రేలపండు, కంపిల్లము (కమలాగుండి) (హేమదుగ్ధ) పిచ్చి కుసుమ, ఆవుపాలు, ఆవుమూత్రము, అనునవి విరేచనకారులు. వై మూలికల కషాయ మందు వీని కల్పమునుజేర్చి పిదప ఆవుపాలు, ఆవుమూత్రము, ఆవునెయ్యి, జముడు పాలు, వీని నుచిత ప్రమాణముగ జేర్చి ఘృతము వండవలయును. దీనిని సేవించిన విరేచ నములయి జ్యోతిచే అంధకారము పోవునట్లు ఉదరరోగములు పోవును.

(2) పంచగవ్య ఘృతమ్.

శ్లో॥ సిద్ధం వచైలా త్రిఫలా విడంగ యష్టావ్యశౌండి కటురోహిణీభిః
ద్రాక్షాహరిద్రా ద్వయభద్రముస్తా సచాతమంజిష్ఠ పృషాగ్నికలైః॥
సర్పిర్దధిక్షీర పురీషమూత్రై ర్గవాం సమస్తైరితి పంచగవ్యమ్

రక్షోఘ్నమాయుష్య మతీవధన్యం మేధాస్మృతి శీఘ్ర ప్రతిభాకరంచ
సప్తస్వరాణాం విగతప్రజానాం స్త్రీణాంచ పథ్యం విగతార్తవానామ్॥

తా :— వస, ఏలకులు. త్రిపలములు, వాయువిదంగములు, యష్టిచుడుకము, పిప్పళ్ళు, కటుకనోహిణి, ద్రాక్ష, పసుపు, మానిపసుపు, భద్రముస్తలు, వివబొద్ది, మంజిష్ఠ, అడ్డనరము, చితమాలము, వీని యధోచిత కల్పమును, తగుమాత్రము అవు నెయ్యి, అవుపాలు, అవుమాత్రము, అవుచేదరసము మతీయు అవుపెరుగు అనున వీనిలొ జేర్చి ఘృతపాకవిధి ననుసరించి కాచవలయును. ఇది భూతబాధను పోగొట్టి ఆయుష్యమును మేధాస్మృతి ప్రతిభలను వృద్ధిపఱచును. ఇది గాక స్వరభంగమును హరించును. వంధ్యులకు ఋతుబద్ధమును హరించి సంతాన వ్రాప్తిని కూడ కలిగించును.

(2) బౌహీ ఘృతమ్.

శ్లో॥ సమూల పత్రముద్భృత్య పక్షాశ్య శీతవారిణా
ఉలూఖలేచ సంక్షున్య రసంసాధు నిషిడయేత్॥ 184.

చతుర్ధణ రసేతస్క్రితఘృతప్రసం విపాచయేత్
హరిద్రామలకీచైవ త్రివృతాచ హరితకీ॥ 185.

ఏతేషాం చాలికాభాగాః స్మృతశేషస్తు కర్షికాః
విప్పల్యోధ విడంగాని సైంధవం శర్కరా వచా॥ 186.

ఏతత్ ప్రాశితమాత్రేణ వాగ్విశుద్ధిస్తు జాయతే
ఏతద్బౌహీ ఘృతం ధన్యం సరస్వత్యా వినిర్మితమ్॥ 187.

తా :— సరస్వతీచెట్టు సమూలమును (బౌహీమూలము) చన్నిళ్ళతో కడగి నీటిలో వేసి దంచి తీసివరసము 4 ప్రస్థములు, అవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము. వీనిని గలిపి పిదప పసుపు, ఉసిరిక, తేగడ, కరక్కాయ, ఇది ప్రత్యేక మొకపలము మతీయు పిప్పళ్ళు, వాయువిదంగములు, సైంధవలవణము, ఖండశర్కర, వస, అనునవి ఒక్కొక్కటి ఒక తులము. వీనినిన్నిటిని కల్పముగ చేసి వైదానిలో గలిపి యధావిధి ఘృతము సిద్ధము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన వాక్ శుద్ధి కలుగును. ఇది సరస్వతీచే నిర్మింపబడిన బౌహీ ఘృతము.

విడంగాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ విడంగ పంచాంగుల మూలశుంఠీ పలాండుసిద్ధాత్ పయనస్సుజాతమ్
దధిప్రమథ్యాత్ర సముత్థితంయత్ ససైంధవం తన్నవనీత మద్యాత్
విబంధకోష్ఠానిల పిత్త గుల్మ హృదామయాత్రితా ర్తి వినాశనాయ॥ 188

తా :— వాయు విడంగములు, ఆకుదప్పువేరు, శుంఠి, నీరుల్లి, వీరి యుచిత ప్రమాణకల్కమును తగినంత ఆవుపాలు, ఆవుపెంస, ఆవుజెన్న, మఱియు పైంఘవ లవణములందు వేసి యధావిధి ఘృతము వండవలయును. దీని నేవించిన మలబద్ధము, కోష్ఠవాతము, వాత పిత్త గుల్మము, హృద్రోగములు మఱియు అంత్రోగములును నశించును.

శూల ఘృతమ్.

శ్లో॥ అపామార్గస్య నిర్యూహే ఘృతం వై ద్యో విపాచయేత్

పిప్పలీ కల్కసంయుక్తం పరం శూల విరాశనమ్॥ 189.

తా :— ఉత్తరేశి కషాయమును ఉచితప్రమాణము ఆవునెయ్యి మఱియు పిప్పలీ కల్కము వేసి యధావిధి ఘృతమును వండవలయును. ఇది శూలమును నశింపజేయుటకు శ్రేష్ఠమైనది.

మర్మక్షత ఘృతమ్.

శ్లో॥ అశ్వఘ్నస్వరసే సర్పిః పక్ష్యాక్షీరసమన్వితమ్

జలప్రసాదనం కల్కం సితయాచ విమిశ్రితమ్

సర్వమర్మక్షతోత్థానం రుజౌ ప్రళయనం పరమ్॥ 190.

తా :— కొండపండి వ్యగ్రసముం దుచితప్రమాణము ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి, మఱియు చిల్లగొజల కల్కమునువేసి యధావిధి ఘృతపాకము చేయవలెను. దీనిని కర్మక్షతో గలిపి నేవించిన సర్వమర్మస్థలములందు కలిగిన క్షతములు (గాయములు) మానును.

బలాది ఘృతమ్.

శ్లో॥ బలాచిత్ర రసేసిద్ధా సర్పిఃక్షీరం చతుర్థణమ్॥ 191.

జీరకద్వయ మృద్వికా మధుకేస సమన్వితమ్

సమీరణ వికారఘ్నం కాస హిక్కాస్త్ర నాశనమ్॥ 192.

తా :— ముత్తవపులగము వేరు, ఆకుదప్పువేరు, వీనిని సాయములో సగము ఆవు నెయ్యి, మఱియు ఆవుపాలు నాలుగులెట్లు, వీరినిన్నిటిని గలిపి కాచి అందు జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ద్రాక్ష, అతిమధురము, అనువాని కల్కమును తగినంతజేర్చి యధావిధి పాకము చేయవలయును. దీని నుపయోగించిన వాత వికారములు, కాస, హిక్కా, మఱియు అంత్రోగములును నశించును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి

ఘృతయోగ ప్రకరణము సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

3. అథ తైలయోగ పఠిక రణమ్

ధాన్వంతర తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూల కషాయస్య భాగాః షట్పంచసస్తథా
యవకోల కుశుత్థానాం దశమూలస్య చైకతః॥ 1.
- నిష్కాభ బాగో భాగశ్చతైలస్యచ చతుర్దశ
ద్విమేదా దారుమంజిష్ఠా కాకోలీ ద్వయ చందనైః॥ 2.
- సారిబాకుప్త తగర జీవకర్షభ సైంధవైః
కాలానుసార్యా తైలేయ వచాగురు పుశర్నవైః॥ 3.
- అశ్వగంధా పరీక్షీర శుక్లా యప్తి వరా రసైః
శతాహ్వ ఖూర్పపర్ణేలా త్వక్ష్మత్రైః శ్లష్ణ కల్కిత్రైః॥ 4.
- పక్వం మృద్వగ్నినా తైలం సర్వవాత వికారజత్
సూతికా బాలమర్కాస్థి క్షత క్షీణేషు పూజితమ్॥ 5.
- జ్వరగుల్మ గ్రాహాన్మాద మూత్రాఘాతాంత్ర వృద్ధిజత్
ధన్వంతరేరభిమతం యోనిరోగక్షయోపహమ్॥ 6.

తా:- ముత్తపఫులగమువేళ్ళ కషాయము 1½ అధకములు దీనికి సమము ఆవుపాలు చేర్చవలయును. పిదప యవలు, రేగుపండ్లు, ఉలవలు, అనుచి ప్రత్యేకము 24 తులములు, దశమూలములన్నియును గలిపి 24 తులములు. వీనిని బాగుగా దంచి 2 అధకముల నీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియగట్టి పైకషాయములో జేర్చి దానియందు నువ్వులనూనె అర్ధఅధకము కూడ జేర్చవలయును. తరువాత మేద, చుహామేద, దేవదారు, మంజిష్ఠ, కాకోలీ, క్షీరకాకోలీ, చందనము, సుగంధ పాలవేళ్ళు, చంగల్వకోష్ఠ, గ్రంధితగరము, జీవకము, ఋషభికము, సైంధవలవణము

గ్రంథితగరము, రాతిపువ్వు, వస, అగరు, తెల్లగలిజేరు, పెన్నెరుగడ్డ, శతావరి, నేల గుమ్మడుగడ్డ, అతిసుధురము, తిరిఫలములు, ద్రాక్ష. సాయుహరింజలు (బద్ధసోపు) అడవి మినుములు, అడవి పెండులు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆపసరి అనవానిని ప్రత్యేకము అర్ధపలము చొప్పున గ్రహించి కల్కము చేసి వైదానిలో జేర్చి మందాన్ని చేయధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనివలన స్వనాతిరోగములును, నూతిజలును, బాలరోగములును, మగ్గరోగములును, అస్తి, క్షత, క్షీణరోగములును చక్కబడును. ఇవిగాక జ్వర, గుల్మగ్రహబాధ, ఉన్మాద, మాత్రాసూత, అంత్రవృద్ధి, యోనిరోగములు మఱియు క్షయవ్యాధులును హరించును.

శుద్ధబలా తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూలాత్పలశతం కుట్టయిత్వా జలే పచేత్
చతుర్భాగావశిష్టేస్త్రి తత్కల్పం దశభిః పత్రైః॥ 7.
త్రైలాఢకం విపక్వం ద్విగుణక్షీర సంయుతమ్
ఏతచ్ఛుద్ధ బలాతైలం వాతరోగ విరాశనమ్॥ 8.

తా :— ముత్తవపులగము వేళ్లు 100 ఫలములు గ్రహించి బాగుగా దంచి, ఉచిత ప్రమాణము నీళ్ళలో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కాచి వడియగట్టి అందు ఒక ఆఢకము నువ్వులనూనె మఱియు 2 ఆఢకములు ఆవుపాలుచేర్చి పిదప పనిపలములు ముత్తవపులగము వేళ్ళ కల్కమును వైదానిలో వేసి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ శుద్ధబలాతైలము వాతరోగములను నశింపజేయును.

క్షీరబలా తైలమ్.

- శ్లో॥ బలామూలాత్పంచపలం క్షీరపిష్టంచ యోజయేత్
క్షీరే చతుర్గుణేతైల పృస్థం మృద్యుగ్నినా పచేత్
ఏతత్ క్షీరబలా తైలం వాతాశీతి విరాశనమ్॥ 9.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్ళు 5 పలములు, వీనిని పాలతోనూరి ముద్దగా చేయవలయును. ఆవుపాలు నాలుగు పృస్థములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము, వీనిలో వై ముద్దను వైచి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనినుపయోగించిన ఎనుబది వాతరోగములు హరించును.

క్షీరబలా తైలమ్ (అవర్తన సహితము)

- శ్లో॥ బలాకషాయ కల్కాభ్యాం తైలం క్షీర సమం పచేత్॥ 10.
సహస్ర శతపాకం తద్వాతాస్మగ్వాత రోగనుత్
రసాయనం ముఖ్యతమ మిందిరీయాణాం పృసాదనమ్॥ 11.

- శ్లో॥ జీవనం బృంహణం స్వర్గం శుక్రాశ్పదోష నాశనమ్
కుపితే మార్గ సంశోధాక మేనసావా కళస్యచ॥ 12.
- అతిశృద్ధానిలే శస్త్రమాదా స్నేహన బృంహణమ్
కృత్వా తత్రాథ్య వాతోక్త వాతశోణిత కృంతతః॥ 13.
- భేషజం స్నేహనం కుర్యాన్యచ్చ రక్తప్రసాదనమ్
ప్రాణాదికోపే యుగపద్యభోద్విష్టం యథామయమ్॥ 14.
- యథాసన్నంచ భైషజ్యం వికల్పం స్యాన్యభోల్బణమ్
నీతేనిరామతాం సామేస్వేదలఘుం పాచయైః॥
- రూక్షైరాలేపసేకాద్యైః కుర్యాత్ కేవలవాతనత్ ॥ 15.

తా :— ముత్తవపులగముజేళ్ళు 16 పలములను దంచి ఒక ద్రోణము నీళ్ళతోపేసి నాల్గవభాగముండునట్లు కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు ఆవుపాలు ఒకపృష్టము, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, మఱియు యథోచితము పాలతో నూనబడిన బలామూలకల్కమునువైచిత్రైలపాకము చేయవలయును. ఈ ప్రకారము వైతైలము నూరుసార్లుగాని, వెయ్యిసార్లుగాని జేసిన ఆవర్తిత తైలమనబడును. ఇది మిక్కిలి గుణవత్తరము. దీనిని అవసరానుసారము సేవించిన వాతములు మఱియు వాతగక్తరోగములును హరించును. ఇది ముఖ్యమైన రసాయనము మఱియు ఇంద్రియ ప్రసాదనమును గలుగ జేయును. ఇది జీవనము, బృంహణము, మఱియు స్వగమలను వృద్ధిజేసి శుక్రదోష మేదస్సులను మఱియు కఫదోషములను హరించి వాని మార్గములను శోధనము చేయును. దీనిని వాతాధిక్యమనందు తొలుత స్నేహన బృంహణలను జేసి పిదప ఆధ్యవాతము మఱియు వాతరక్తము లందు జెప్పబడిన చికిత్సలను జేసి అనంతరమా యావర్తిత క్షీరబలాతైలము నుపయోగించిన ప్రాగంభమున స్నేహముగా పనిచేసి తదుపరి రక్తమును ప్రసాదించును. ప్రాణాది పంచనాయువులు ఒకేసారి ప్రణోపించినప్పుడు ఇది సిద్ధావధమువలె పనిచేయును. మఱియు దోషములయొక్క త్తుమప్రణోపావస్థల గురించి దివ్యౌషధము. వాతము ప్రణోపించినపుడు తొలుత స్వేదన, లంఘన, మఱియు పాచన క్మలను జేసి, రూక్షవృషండు, ఆ లేపము మఱియు సేకము మొదలగు క్మలచే దోషములను నిరామములుగా జేసి తదనంతరము దీనిని కేవలము వాతహరముగా నివ్వవలయును.

కేతక్యాది తైలమ్.

- శ్లో॥ కేతకమూల బలాతిబలానాం యద్బహులేన రసేనవిషక్వమ్
తైలమనల్ప తుషోదక యుక్తం మారుత మస్థితం వినిహన్తి॥16

తా :— మొగలిఊడలు, చిన్నముత్తవపులగము, పెద్దముత్తవ పులగముజేళ్ళు, నగజేరు, వీనిని దంచి విధిప్రకారము కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు యవగంజ

మతీయు తిలతైలమును యథోచితము చేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును. ఈ తైలము అస్థిగతవాతమును హరించును.

(1) చించాది తైలమ్.

శ్లో॥ చించాయూః పత్రక్వాఢేషు శిగు సద్బాష్టకైః పచేత్
పంచభిర్లఙ్కై ర్యుక్తం తైలం సర్వాంగ వాతనుత్ ॥ 17.

తా :— చింతాకుసు కషాయముగ కాచి, అందు యథోచితము నువ్వులనూనెను జేర్చి పిదప ఏపిచెక్క, మునగచెక్క, రుద్రజడ మతీయు పంచలవణములనుజేర్చి తైల పాకము చేయవలయును. ఇది సర్వాంగవాతములను బోగొట్టును.

ప్రభంజన విమర్దన తైలమ్.

శ్లో॥ బలా శతావరీ శిగు వరణార్క కరంజకాః
ఏరండశ్చైచ కోరంటో వాజిగంధా ప్రసారిణీ ॥ 18.

పంచమూలం వరిష్ఠంచ తైః సమే క్వధితే జలే
పాదావశేషితే దద్యాత్ తైలస్యాథాథకం భిషక్ ॥ 19.

క్షీరం తద్విగుణం దద్యాత్ తత్సమం దధికాంజికే
తగరామర కుష్మల శుఃతీ సర్వప చోరకాన్ ॥ 20.

ఉత్పలాద్యంజనే నీలిం శ్లష్ణపిష్టాన్ సమావపేత్
శతాహ్వ కుష్మ సింధూత్థ రాస్నా కాలానుసారికా ॥ 22.

వచా సచిత్రకం మాంసీ సరలం కటురోహిణీ
ప్రత్యేకం కర్షికాన్ భాగాన్ ప్రతీవాపాయ పండితః ॥ 22.

తత్సంభారేణ మృద్వగ్ని సిద్ధం తిలజ మాదరాత్
పానాభ్యంజన గండాపే విధేయం వస్త్రీ కర్మణి ॥ 23.

అశీతి వాతజాన్ రోగాన్ మాన్యాదాశు సుదారుణాన్
ఏతత్తైలం మహావీర్య మాత్రేయ ప్రముఖైఃపురా ॥
నిర్మితం నామకం చాపిప్రభంజన విమర్దనమ్ ॥ 24.

తా :— ముత్రవపులగము వేళ్ళు, శతావరి, మునగచెక్క, ఉలిమిరిచెక్క, జిల్లేడు వేరు, కానుగవేరు, ఆముదపువేరు, పచ్చమళ్ళ గొరింటవేళ్ళు, పెన్నేరుడ్డ, ప్రసారిణీ, బృహత్పంచమూలములు, (మారేడువేరు, తక్కలివేరు, పెద్దగుమ్మడువేళ్ళు, మండిలము,

కాని, గొట్టు) వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి నాల్గవభాగము అనగా 2 ఆధకములు మిగులుముగ కమాయకూచి నియము అర్ధఆధకము నువ్వు నూనెవైచి వీడప గ్రంధి తగనిమ, దేవదారు, చెంగల్యకోవ్వు, ఏలకులు, శుంఠి, ఆవాలు, కచోరములు, నల్లకలువ, యూరాయి, నీలజేరు, సోయాగింజలు (బద్దసోపు) సైంధవలవణము, సన్నరాన్నము, మెంతులు, వన, చిత్రమూలము, జటామాంసి, సరశదేవదారు, కటుకరోహిణి, అనువానిని ప్రత్యేకము కర్షప్రమాణము చొప్పున గ్రహించి చేసిన కల్కము ఆవుపాలు ఒక ఆధకము, పెరుగు అర్ధఆధకము మఱియు యవగంబ అర్ధఆధకము. వీనిని వైదానిలో గలిపి మందాన్ని చేతైలపకవుము చేయవలయును ఇది పాన, అభ్యంజన, గంధూషములకును, మఱియు వస్త్రీకగ్రలకు నుపయోగపడును. దీనివలన ఎనుబది వాతములు ఎంత భయంకరమైనవైనను హరించును. ఇది మహాగుణకారి. ఈ తైలము ఆత్రేయాది మనులచేత నిర్మింపబడినది.

(2) చించాది తైలమ్.

శ్లో॥ చించామండక సాణీ వరణక స్ఫుగ్భాను గండిరికా
జంబీరీ శతవత్రి గుంజనరసే దధ్యామ్ల శుక్తాన్వితే
సిద్ధార్థామరదారు శిగురి లవణైర్విశ్వాన్వితైః కల్కితైః
తైలం సిద్ధమశీతివాచి విఘ్నే చించాది శీఘ్రంహరేత్ ॥ 25.

తా :— చింతాకులు, ఆముదపాకులు, ప్రసారిణి, తీగ, ఉలిమిరియాకులు, జము డాకులు, జల్లేడాకులు, మంజిష్ఠ, తామరపువ్వులు, నారింజాకులు, వెల్లుల్లి, వీనిస్వరసముగాని చతుర్థాశకి పాయముగాని ఒక భాగము, అందు పెరుగుమిడినది భాగము, పుల్లకలి లేక తగవాణి భాగము, పిడప తైలలవాలు, దేవదారు, మనగచెక్క, సైంధవలవణము, శుంఠి వీని యధోచిత కల్కమును వైదానిలోవైచి మఱియు సవసరమైనంత నువ్వులనూనె కూడ జేర్చి యధావిధి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన ఎనుబది వాతరోగములు త్వరగా పోవును.

పరిణతకేరీ క్షీరాది తైలమ్.

శ్లో॥ పరిణత కేరీ క్షీరే జంబీర ఫలోదకేన తులితేన
క్షణదా నురధ్ధూప శృతం తైలం హ్యపబాహుకం జయతి ॥ 26.

తా :— కొబ్బరిపాలు, నిమ్మకళ్ళ రసము ఇవి సమభాగములు వీనిలో తగినంత నువ్వుల నూనె గలిపి దానిలో కనుపు, గుగ్గిలము, అనువాని యధోచిత కల్కమును జేర్చి తైలమును విధిప్రకారము వండవలయును. ఈ తైలము అపబాహుక వాతరోగములను జయించును.

దేవదారు బలాదితైలమ్.

శ్లో॥ దేవదారు బలారాన్నా మాంసీ సర్వప నాగరైః
బలా కమాయ సంసిద్ధం తైలం సర్వాంగ వాతజత్ ॥ 27.

తా :— ముత్తవపులగమువేరు కషాయమందు దేవదారు, సన్నరాస్త్రము, జటా మాంసి, ఆవాలు, శుంఠి, అనువాని యధోచిత కల్కమును జేర్చి దానిలో తగినంత సువ్వులనునె కూడ జేర్చి యధావిధి తైలము వండవలయును. దీనివలన సర్వాంగ వాతములు హరించును.

బలాగుడూచ్యాది తైలమ్.

- శ్లో॥ బలా గుడూచ్యాః క్వాఢేన తైలం క్షీరసమన్వితమ్
చందనోశీర యష్టాహ్వ మస్తాకలైః పచేత్పునః॥ 28.
- సిద్ధమేతద్వాతర క్తం ర క్తపిత్తం శిరోరుజమ్
వాతపిత్త కృతాన్ రోగానాశు హన్యాత్ సుపూజితమ్॥ 29.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్లు, (బలామూలము) తిప్పతీగె, వీని క్వాళమందు తగినంత తిలతైలము మఱియు ఆవుపాలను జేర్చి పిదప చందనము, వట్టివేళ్ళు అతిమధురము, భద్రముస్త్రలు, వీని యధోచిత కల్కమును కూడ పైదానిలో గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. దీనిచేత వాతర క్తము, ర క్తపిత్తము, శిరోరోగము, మఱియు వాతపిత్తరోగములు హరించును.

త్రిమిశ్రిత తైలమ్.

- శ్లో॥ వరీబలామృతా క్వాఢే తైలం సిద్ధం పయః సమమ్ .
చందనోశీర క్షుష్ణాబ్ధ కల్కితం వాతర క్తనుత్॥ 30.

తా :— శతావరి, బలామూలము, తిప్పతీగె, ఈ మూడింటి యధోచిత కషాయములో తగుమాత్రము తిలతైలమును, తైలమునకు సమము ఆవుపాలను చేర్చి పిదప వట్టివేళ్ళు, చందనము, చెంగల్వకోష్ఠ, భద్రముస్త్రలు, అనువాని కల్కమును తగినంత వేసి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. దీనిచేత వాతర క్తరోగములు పోవును.

బలాశ్వగంధాది తైలమ్.

- శ్లో॥ బలాశ్వగంధా లాతూణాం క్వాఢే పాదాంశ శోషితే
తైలప్రస్థం పచేద్దీమాన్ దధిమస్తు చతుర్దశే॥ 31.
- రాస్నా చందన మంజిష్ఠా దూర్వా మధుక చోరకైః
సారిఖోశీర జలద కుష్మాగురు సురద్రుమైః॥ 32.
- హరిద్రా కుముదా కాంతీ శతాహ్వ పద్మకేసరైః
కల్కైరేభి స్స సంయక్తో క్షార్తికైశ్చ సుషేషితైః॥ 33.

శ్లో॥ శనై గృహస్వగ్నినా వత్వా గాథయేద్భాజనే శుభే
ప్రశస్తే తిథిక్షతే తత్రైలం శీలయేన్నరః॥

35.

తేన సర్వ జ్వరోన్మాన త్తయకాసాదయో గదాః
సశ్యంతి వివిధాశ్చైవ వాతరోగానసంశయః॥

అశ్వభ్యాం నిర్మితం తైలమేతత్పుష్టికరం పరమ్॥

35.

తా :— బలామూలము, పెన్నేరుగడ్డ, పుడకలక్క, వీని చతుర్థాంశకషాయము, 4 ప్రస్థములు, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, పెరుగమిదిసిరు (మను) 4 ప్రస్థములు, వీనినన్నిటిని జేర్చి దానియందు సన్నరాన్నము, చందనము, మంజిష్ఠ, గరికె, అతిమధురము, కచోరమాళా, సుగంధపాల, వట్టివేళ్ళు, భద్రమస్తలు, చెంగల్యకోష్ఠు, అగరు, దేవదారు, పనుపు, ఎర్రకబువడ్డ, తేజాకలు, సాయకూర గింజలు (బద్దసోపు), పద్మకేసరములు, అనువానిని ప్రత్యేకము ఒక కర్షణ చూపున గ్రహించి కల్కముచేసి వేసి యధావిధి తైలము వండవలయును ఈ తైలమును మంచి తిథి, వార, సత్కర్మములందు సిద్ధముచేసి దీని నుపయోగించుట వలన సమస్తక్షయవ్యాధులు, ఉన్మాదములు, జ్వరములు, కాసలు, మతియు వివిధ వాత రోగములును హరించి పుష్టిని గలుగ జేయును. ఈతైలము అశ్విన కుమారులచే నిర్మితమైనది.

బలాగుడూచ్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ బలాగుడూచీ సురపాదపానాం క్వాథే వచే తైల మిమైశ్చకల్కైః
జటామయం చందన కుండురుష్ణ నతాశ్వగంధా సరలైః సరాన్నైః॥
ఏతత్పదాహం సరుజం సశోభం రక్తానుగం వాతగదం నిహన్తి॥ 37.

తా :— మత్తవపులగము వేళ్ళు, తిప్పతీగ, దేవదారు, వీని చతుర్థాంశకషాయములో నవ్వులనూనె తగింత కలిపి పిడప జటామాంసి, చెంగల్యకోష్ఠు, చందనము, కుండురుమ్మము, గ్రంథితగరిక, పెన్నేరుగడ్డ, సరళదేవదారు, సన్నరాన్నము, వీని కల్కమును యథోచితము వైదానిలో జేర్చి విశిష్టకారము తైలవక్తము చేయవలయును. జేయవలయును. దీనిని పైకి రాచుటవలన వాపు మంట మొదలగు బాధలతో గూడిన రక్తగతవాతరోగము లన్నియును నశించును.

కార్పాసాస్థాది తైలమ్.

శ్లో॥ కార్పాసాస్థి బలామాష కులుతైః క్వధితేజతే
పహాదారు బలారాస్థా కుష్ఠ సర్వపనాగరైః॥

38.

తాహ్యో పిప్పలీమూల చన్యశిగ్రు పునర్నవైః
ల్కితైస్సైలమాజేన శ్చి ర్దేన సహితం వచేత్॥

39.

శ్లో॥ తత్త్వన నావనాభ్యంగ యోగాత్ సర్వానిలాపహమ్

విశేషానపబాహుంచ పక్షాఘాతార్దితం మారేత్ ॥ 40.

తా:— పృత్తిగింజలు, బలామూలము, మినుములు, ఉలవలు, వీని చతుర్థాంశ కషాయములొ నువ్వులనూనె మఱియు మేకపాలు యథోచితముగా గలిపి అందు రేగు పండ్లు, బలామూలము, సన్నరాన్నము, దేవదారు, చెంగల్వజోష్టు, ఆవాలు, శుంఠి, సాయికుర గింజలు (బద్దసోపు) మోడి, చవ్వకు, మునగవేరు, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, అను వాని కల్కమును యథోచితముగ జేర్చి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. ఈ కారాసా స్థ్యాదితైలమును పాన, నశ్య అభ్యంగములకు పనికివచ్చును. దీనిచే సర్వవాతములు హరించును. ఇది అప్రవాహుక, పక్షాఘాతములను మఱియు, అర్ధిత వాత రోగములను బోగొట్టును.

లాక్షాది తైలమ్.

శ్లో॥ లాక్షారససమంతైలం తైలాన్యస్తు చతుర్గుణం

అశ్వగంధా నిశాదారు కాంతీసుష్టాబ్ధ చందనైః ॥ 41.

సమూర్వా రోహిణీరాసా శతాహ్వ మధుకైః సమైః

సిద్ధం లాక్షాదికంనామ తైలమభ్యంజనాదికమ్ ॥ 42.

సర్వజ్వర క్షయోన్మాద శ్వాసాపస్మార పాప్యజిత్

యక్ష రాక్షస భూతఘ్నం గర్భిణీరాంచశస్యతే ॥ 43.

తా:— పుడకలక్క కషాయము మఱియు నువ్వులనూనె ఇవి సమభాగములు, నూనెకు నాలుగురెట్లు మస్తు (పెరుగుమీది నీరు) వీనినన్నిటిని గలిపి అందు పెన్నేరు గడ్డ, పసుపు, దేవదారు, రేణుకలు, చెంగల్వజోష్టు, భద్రముస్తలు, చందనము, చాగ వేరు, కటుకరోహిణి, సన్నరాన్నము, సాయగింజలు (బద్దసోపు) అతిమధురము, వీని సమభాగ కల్కమును తగినంత జేర్చి యథావిధి తైలము వండవలయును. దీనిని వడియగట్టి అభ్యంజనము చేసిన సర్వజ్వరములు, క్షయలు, ఉన్మాదములు, శ్వాసలు, అపస్మార రోగములను మఱియు యక్ష, రాక్షస, భూత బాధలను హరించును. ఇది గర్భిణీ శ్రీల కుత్తమమైనది.

ఆరనాశాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఆరనాశాఢకే తైలం పాదసర్జరసే శృతమ్

ప్రభూతే ఖజితం తోయే జ్వరదాహార్తిను త్వరమ్ ॥ 44.

తా:— యవగంజి ఒక అఢకము, నువ్వులనూనె పావు అఢకము, గుగ్గిలము 16 తులములు. దీనిని పొడిచేసి వైవాటిలో జేర్చి తైలము వండి పిదప నీటితో కడిగి నేచనాది విధులయం దుపయోగించినయెడల జ్వర, దాహ, మేదస్సులను హరించును.

పిండ తైలమ్.

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జరససారిబమ్

పిండతైలం తదభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

45.

తా:— సుగంధపాలవేళ్లు మఱియు మంజిష్ఠ మంచి తీసిన కషాయము 1 భాగము అందు నాలుగు రెట్లు సువ్వులనూనె పోసి కాచి పిదప కషాయములో నాల్గవభాగము గుగ్గిలమును వేసి అనంతరము అదే ప్రమాణము తేనె మైశమును గలిపి పొంగిపోకుండా జాగ్రత్తగా కలుపుచు తైలము సిద్ధపఱచవలయును. దీనిని పైకి రాయుటచే వాతరక్త వ్యాధులు నశించును.

పిండ తైలమ్ (చరకే).

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జ రససారిబమ్

పిండతైలం తదభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

పిండ తైలమ్ (వాగ్భటే).

శ్లో॥ సమధూచ్ఛిష్ట మంజిష్ఠం ససర్జరస సారిబమ్

పిండతైలం తతభ్యంగా ద్వాతరక్త రుజాపహమ్॥

పిండ తైలమ్ (శార్దూలరే).

శ్లో॥ మంజిష్ఠా సారిబా సర్జ యష్టేసిక్తైః పల్నైః

పిండాఖ్యం సాధయేత్తైలమైరండం వాతరక్తనుత్॥

తా:— సర్జరసము, సుగంధపాలవేళ్లు, మైనము, మంజిష్ఠ అనువాని కల్కమును యథోచితముగ అందులో జేర్చి యథావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ పిండ తైలమును అభ్యంగముల కుపయోగించినచో వాతము మఱియు రక్త బాధలును శమించును.

పిండ తైలము (మలయాళ సాంప్రదాయము).

తా:— సుగంధపాలవేళ్ల పొట్టు, మంజిష్ఠ, అనునవి సమభాగములు. దీనిని దంచి 16 రెట్లు నీళ్లలో వేసి నాల్గవ భాగము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి వడియాట్టి అందు కషాయమునకు నాల్గు రెట్లు అముదమును పోసి నెమ్మదిగాకాచి, కషాయ మింకి పోయిన తదుపరి తెల్లగుగ్గిలమును గలిపి, అవి కలిసిపోవువరకు జాగ్రత్తగా కాచి పిమ్మట మైనమునుగూడ జేర్చి యథావిధి తైలపాకము చేయవలయును. వేడిమిగానుండగానే వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. ఈ పిండతైలమును పైకి రాయుటచే వాతరక్త బాధలు పశమించును.

తేకరాజాది తైలమ్.

శ్లో॥ తేకరాజరసవింశతిభాగే చక్త్యా తైలమధయా ప్రతివాపమ్
కాస మాశు వినిహంతి చాణా మేఘస్పంజిమివ మారుతవేగః॥ 46.

తా:— భృంగరాజస్వరసము 20 భాగములు, తిలతైలము 5 భాగములు మఱియు తగినంత కగక్త్యాను కల్పమును వై కానిలో శేర్పి యధావిధి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించుటచేత గాలిచే నీర్పబడిన మేఘములవలె కాసరోగములు శీఘ్రముగ దొలగిపోవును.

పంచవల్కాది తైలమ్.

శ్లో॥ పంచవల్క నిశా గోపీ కమాయే తిలజం పచేత్
రంభాది సంద మధుక త్వక్నే చ్చామయ చందనైః
రక్తపితౌత్తిరే కుష్ఠే విర్రే క్లేవవత్సవి॥ 47.

తా:— పట్టి, మేడి, రావి, జువ్వి, కలుజువ్వి, లేక వేతనము అనగాని పట్టులు (శ్రీరివృక్షముల పట్టులు) పసుపు మఱియు ముంజపాల వీనినన్నిటిని సమభాగములుగా గ్రహించి దంచి యధావిధి కమాయను గాలి అందు దిగినంత తిలతైలమును శేర్పి పిడప అగటి దుంప, తామరదుంప, పల్లకలువగుంప, నేలసంపంగి పడ్డ, మెట్టతామర, యక్షి మధుకము, లవంగపట్ట, పట్టికేళ్ళు మఱియు చందనము వీని యధోచిత కల్పమును శేర్పి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. దీనిచే రక్తపితౌత్తము వలన గల్గిన కుష్ఠరోగములు మఱియు విసగ్ధములును హరించును.

దినేశవల్కాది తైలమ్.

శ్లో॥ దినేశవల్లీ రజనీ దినేశ వ్యాఘ్రాళిక శ్రీర మహీరుహాణామ
క్వాథేన కల్పేన పచేత్తై లా త్వగోషశాంత్యై ర్వరవర్ణకారి॥ 48.

తా:— మంకెనచెట్టు వేళ్ళు, (మలయాళ భాషలో కెంబాడ), పసుపు, జిల్లేడువేరు, రోచెక్క, వీని కమాయములలో వై వస్తువుల కల్పమునే తగినంత శేర్పి అందు నువ్వునూనె యధోచితము వేసి యధావిధి తైలము వండవలయును. ఇది చర్మ రోగములను బోగొట్టి మంచి ఫలమును బ్రసాదించును.

(2) లాజ్విది తైలమ్.

శ్లో॥ లాక్షోశీర బలాక్వాథే జలే ద్వివస్థ మస్తుకే
పుశ్నిపర్ణీ విషాద్వృద్ధ్యం ద్వేహరిదే శతావరీ॥ 49.

శ్లో॥ జీవకర్షభకౌ రాస్నా సరళం దేవదారుచ
ముస్తా విదారీ మంజిష్ఠా వాలకాగురు వత్సకమ్॥ 50.

కుష్ఠం లోహిత యష్టించ మధూకం ద్వేచసారిభే
అసంతామలకీ మూర్వా మయూరం శిశిరద్వయమ్॥ 51.

అశ్వగంధాం కణాం కాంతీః టిక్తాం శ్లోనాక దీప్యకే
పాతాం భార్గీంచ సంపిష్య తైలప్రస్థం విపాచయేత్॥ 52.

తతో మందాగ్నినా పక్వం తైలమభ్యజనాదినా
జీర్ణ జ్వర తుయోన్మాద శ్వాసాపస్మాగ పాప్యజిత్॥ 53.

బలపుష్ప్యర్థినాం నృణాం గర్భిణీనాంచశశ్యతే॥ 54.

తా :— పుడకలక్క, పట్టివేళ్ళు, ముత్తగపులగమువేళ్ళు, వీని కషాయమొక ప్రస్థము, నువ్వుల నూనె ఒక ప్రస్థము, పెరుగమీద నీళ్లు (చున్న) 2 ప్రస్థములు, వీని నన్నిటిని కేర్చి అందు కోలపాన్న, వస, అతివస, పసుపు, మానిపసుపు, శతావరి, జీవకము, ఋషభకము, సన్నరాస్నము, సరళదేవదారు, దేవదారు, భద్రాయస్త్రా, నేలగుమ్మడు గడ్డ, మంజిష్ఠ, కురువేరు, అగరు, కొడికపాలచెక్క, చెంగల్యకోష్ఠ, రక్తచందనము, అతిమధురము, ఇప్పచేన, తెల్లనుగంధపాలచేళ్ళు, నల్లనుగంధపాలచేళ్ళు, నేలయుసీరిక, ఉసిరికాయ, చాగవేరు, ఉత్తరేణివేరు, మంచిగంధము, వీరిచందనము, పెన్నేరుగడ్డ, పిప్పళ్లు, రేణుకలు, కటుకరోహిణి, పెద్దమానివేరు, ఓను, వివబాద్రి. గంటుభారంగి, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి తగినంత కల్కమును చేసివైచి తైలమును సిద్ధముచేయవలయును. ఈ తైలమును అభ్యంజనమున వుపయోగించుటచేత, తుమారులు, జీర్ణజ్వరములు, ఉన్మాదములు, శ్వాసలు, అపస్మాగములు మఱియు జ్వరాదిరోగములును హరించును. గర్భిణీస్త్రీల కుత్తముమైనది. పురుషులు దీనినుపయోగించిన బలమును మఱియు పుష్టిని గలిగించును.

ఫేనోశీరాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఫేనోశీర నిశాంబు కుష్ఠ మధుకైర్మంజిష్ఠ విశ్వాంబుభిః
మూర్వాలోహిత యష్టిసర్జ కటుకా సింధూత్థ లాక్షాంజనైః

సశ్రీకంఠ కణా నతైస్త్రిలరుహం తక్రే పచేత్ పద్మజే
తత్సద్యో మారతి జ్వరాజ్ జ్వరకృతాన్ దాహాదిశీతాదికాన్॥55

తా :— సమాద్ర ఫేనము, (సారపియ్య) పట్టివేళ్ళు, పసుపు, కురువేరు, చెంగల్యకోష్ఠ, అతిమధురము, మంజిష్ఠ, శొంఠి, భద్రాయస్త్రలు, చాగవేరు, రక్తచందనము, నగ్గిలము, కటుకరోహిణి, మూర్వారాయి, ము. రేణువేరు, పిప్పళ్ళు, సైంధవలవణము,

లక్క, అడు, గ్రంథితగరము, వీనిని యథోచిత ప్రమాణములుగ గ్రహించి కల్కము చేసి, తగినంత నువ్వుల నూనెలతో జేర్చి పిదప నూనెకు ఆరురెల్లు మజ్జీన కూడ చేసి తైలపాకము చేయవలయును. దీని సపయోగించుటవలన జ్వరములు మఱియు వానిచే గలుగు దాహశీతాది బాధలును హరించును.

భృంగాలర్కాది తైలమ్.

శ్లో॥ భృంగాలర్క వృషవ్యాఘ్రీ వృశ్చికాలీ పునర్నవాః
నూర్బక్షకం సింధువారంచ కపోతా తామలక్యపి॥ 56.

కుండలీం కాసమర్దంచ ద్వాదశై మాం రసేవచేత్
త్రయోదశాంశ తిలజం కల్కై రేభిర్విపాచయేత్॥ 57.

పిప్పల్యగ్ని వచావత్స కోలగ్రంథిక తోయదైః
విశాలాతివిషా కాంతీ చవ్య త్రూపహ జీరకైః॥ 58.

భార్గీమూర్వా మహానిబ ఫలదీప్యక సర్వవైః
హింగు తిక్త విడంగై శ్చ తత్త్విద్ధం తిలజం జయేత్
కాసం పంచవిధం శ్వాసమశేషం జయతి క్షణాత్॥ 59.

తా :—గుంటగలగర, తెల్లజిల్లేడు, అద్దసగము, వాకుడు, తేలుమణిచెట్టు, తెల్ల గలిజేరువేళ్ళు, తుమికిచెక్క, వావిలిచెక్క, ఏలకులు, నేలయుసిరిక, తిప్పతీగ, కసివింద, అను నీ ద్రవ్యములను గ్రహించి, దంచి కషాయముగ కాచి, వడియగట్టి అందు తగు మాత్రము నువ్వుల నూనె జేర్చి పిదప పిప్పళ్ళు, చిత్రమూలము, వస, కొడికపాలచెక్క, రేగుపండ్లు, మోడి, భద్రముస్తజ, ఏటిపుచ్చ, అతివస, రేణుకలు, చవ్యము, కుంతి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, జీలకర్ర, గంటుభారంగి, చాగవేరు, పెద్దవేపపండ్లు, ఖురాసాని ఓను, ఆవాలు, ఇంగువ, కటుకరోహిణి, వాయువిడంగములు, వీని యథోచిత కల్కమును వైచి తైలమును పండనలయును. ఈ తైలము సుపయోగించుటచేత పంచవిధ కాసలు, మఱియు సమస్త శ్వాసరోగములును బహు కీఘ్రముగా హరించును.

కచ్చూరాది తైలమ్.

శ్లో॥ కచ్చూర హేమ రజతారి ధనేంద్రవల్లి
పైరేమకారలతికా బలభద్ర శృంగీ,
ఇత్వాంకు కూల రజనీ హరిపర్ణికా స్ను
గర్భాంశు రోగరిపు రక్షిత కాపమార్గా॥ 60.

శ్లో॥ తీర్థారి కేశ సురస్య శుశ్మణిహ్యో
ద్రోణా కులేర రసస్థి విశుష్ట తైలమ్
అర్కార్కవల్య సధ పంచమహిమహాణా
మక్షాభ సూమక నన్దవశీ గుణగానామ్॥

61.

క్వాథే పచేదన ఫలక్రియ కాలియాబ్ధ
మంజిష్ఠ యాన్విత కమాయః కైశ్చి పిష్టైః
పక్వం విగాహ్య శశిజే సకలేచ కుష్మే
హ్యభ్యజ్ఞతా సతి విశేషత ఏవభిన్నైః॥

62.

తా :— కచోములు, ఉమ్మెత్త, పర్వాటకము, నేలగునిరిక, గచ్చచెట్టు
వేళ్లు, ముళ్ళగోరింటవేళ్లు. కాకరతీగె, ముత్తవపుంగము వేళ్లు, కర్కాటక శృంగి, చేదు
ఆంబ, చేదుగొట్టతీగె, పసుపు, తోలపూస, జమడుపాలు, రావిచెక్క, రేలాకు,
ఆవాలు, ఉత్తరేశివేగ, (సీమలవిసి) పెద్దతంగేడు, మొలియూడలు, తులసి, అశోకిపు
ఆకు, పొత్తిమండు, కుమ్మి, పల్లకులసి, వీరిగ్గరిసము లేక కమాయము, (జల్లేడువేరు),
వెంబాడ (దినేశవల్లి) (పలయాశభాషలో వెంబాడ). రావిచెక్క, మంకెచెట్టువేరు,
రేలచెక్క, పంచవల్కులములు, త్రిఫలములు, పసుపు, మారిపసుపు, వీనికమాయము.
మతీయు పల్లసువృలనూనె, వీరి సుచిత సమాముగా జేర్చి అందు చెంగల్యశోష్ఠ, త్రిఫల
ములు, పీతచందనము, భద్రముస్త్రలు, మంజిష్ఠ, అనువాని కల్పమును తగినంత వైచి
యధావిధి తైలము పంచనలయును. దీనిని అశ్వంజనాదులుం దుపయోగించుట వలన
షడతల కుష్టువ్యాధులు నశించును.

గుగ్గుల్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ గుగ్గులు మరిచ విడుగైః సర్వ వ కాసీన సర్జరసముస్తైః
శ్రీవేష్ట తాలగంధైర్మృశిలా కుష్మకంపిష్టైః॥

63.

ఉధయహరిద్రా సహితై శ్చక్రికతైలేన మిశ్రితై రేభిః
దినకరకరాభిశ్చైః కుష్ఠం గృప్తంచ నష్టంచ॥

64.

తా :— శగ్గిలము, మిరియాలు, వాయువిడంగములు, ఆవాలు, కాసీసము,
ఏపిజగురు లేక మహిసాక్షి (సర్జరసము), తుంగులుస్త్రలు, శ్రీవేష్టము, తాళకము, గంధ
కము, ముశ్శి, చెంగల్యశోష్ఠ, వసంతంబండు, (కంపిల్లము లేక కమలాగుంకి) పసుపు,
మారిపసుపు, వీనిని సమభాగముగా గ్రహించి చూర్ణించి తగ్గమాత్రము తంబెపుగింజల
తైలము లేక అజా(చక్రికా) తైలమందు వేసి ఎండలో బెట్టవలయును. దీనివలన మాతన
ముగా వచ్చిన కుష్టువ్యాధులు నశించును.

ఏలాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏలాముగ్గు తురుమ్మ కుష్ఠ ఫలిని మాంసీ జలధ్యామకమ్
 స్పృక్కా చారక చోచవత్ర తగర స్థాణేషు జాతీరసాః॥
 శుక్తి వ్యాఘ్రినఖో మగాహ్వ మగురుః శ్రీవాసకం కుంకుమమ్
 చండా గుగ్గులు దేవధూప ఖపురాః పున్నాగ నాగాహ్వయమ్॥65
 ఏలాదికో వాతకఫా విషంచ వినియచ్చతి
 వర్ణప్రసాదనః కంఠూపిటకా రోత నాశనః॥ 66.

తా:— సన్నఏలకులు, పెద్దఏలకులు, తురుమ్మను, చెంగల్వకోష్ఠు, ప్రియంగు, జటామాంసి, కురువేరు, వట్టివేళ్ళు, స్పృక్క (పిక్కచెట్టుచెక్క) కచోరములు, అకు పత్రి, గ్రంథితగరము, పచ్చాకు, జాజియాకుల రసము, నఖంచిప్పూ, ముత్యపుచిప్పూ, దేవదారు, అగరు, శ్రీవేష్టము, కుంకుమపువ్వు, మౌనిపసుపు, మహిసాక్షి, సర్వరసము, బూరుగుబంక, సురపొన్ని లేక పున్నాగపుష్పములు, నాగకేసరములు, వీనినిగ్నిటిని కల్కముచేసి, తగినంత నవ్వుల నూనెలో పక్వము చేయవలయును. దీనివలన, వాత, కఫ, విష, కంఠూ, పిటకలును మఱియు చర్మరోగములును నశించి, శరీరమునకు మంచి కాంతిని గలిగించును.

నిశోశీరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నిశోశీర బలాక్వాథే తైలమేలాది కల్కితమ్
 నిద్ధనుభ్యంగయోగేన పిటకా మేహసూదనమ్॥ 67.

తా:—పసుపు, వట్టివేళ్ళు, బలామూలము, (ముత్తవపులగము వేళ్ళు), వీనికషాయ మందు తిలతైలమును యథోచితముచేసి అందు ఏలాది తైలమందు జెప్పబడిన కల్కమును తగుమాత్రముజేర్చి వండవలయును. దీనితో అభ్యంగము చేసిన యెడల పిటకలు మఱియు మేహరోగములును హరించును.

అష్టపత్ర తైలమ్.

శ్లో॥ బిల్వం కారస్కరదళం భిమరం శకృవల్లరీ
 సామృతం నాగవల్ల్యగం పటోలామలకం తథా॥ 68.
 ఆసుత్య ద్విగుణం క్షీరం తైలప్రసంగ విపాచయేత్
 అష్టపత్ర మిదం తైలం శిరోరోగ వినాశనమ్॥ 69.

తా:— మారేడాకులు, విషమష్టిగాకులు, గుంటగలగరాకులు, ఏటిపుచ్చాకులు, తిప్పటిగయాకులు, తమలపాకులు, మఱియు వాని చిగుళ్ళు, చేదుపొట్ల, ఉసిరికాయలు

వీని నన్నిటి రసములు కలిపి ఒక భాగము, ఆవుపాలు రెండు భాగములు, తిలతైలము ఒక భాగము, పై వాని నన్నిటిని జేర్చి తైలము వండవలయును. ఈ తైలము శిరోరోగములను హరించును.

దార్ద్యస్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ దార్ద్యస్వరస యష్ట్యాహ్వాం గృహధూమనిశాన్వితమ్
తైలమభ్యంజనాత్ పక్వం మేఘరోగం నివారయేత్ ॥ 70.

తా :— మానిపనుపు కషాయమందు తగినంత నవ్వులనూనెను జేర్చి అందు యష్టి మధుకము, కరిధూపము (గృహధూపము) మఱియు పనుపు ఆనువాని కల్కమును యథోచితముగ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ తైలము నుపయోగించుట వలన మేఘరోగములు నివారించును.

అమృతోత్తర తైలమ్.

శ్లో॥ గుడూచ్యా విపచేత్ క్వాఢే తైలం క్షీగసమన్వితమ్
చందనోశీర కృష్ణాబ్జ సారిబామలకో తృతైః ॥ 71.

కల్కైరేభిః శిరోదాహం పిత్తగుల్మమపి జ్వరమ్
ప్రమేహం వినిహన్త్యాశు నామై తదమృతోత్తరమ్ ॥ 72.

తా :—తిప్పతీగ కషాయము 4 భాగములు, తిలతైలము 1 భాగము, ఆవుపాలు 1 భాగము, వీనిని గలిపి పిదప చందనము, వట్టివేళ్ళు, చెంగల్యకోష్ఠ, తుంగముస్తలు, ఉసిరికాయలు, నుంగధపాలవేళ్ళు, మఱియు నల్లకలువ. అనునవి సమానముగ తైలములో నాల్గవభాగము గ్రహించి కల్కముగానూరి పైదానిలో జేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించుట వలన శిరోదాహము, పిత్తగుల్మములు, జ్వరములు, ప్రమేహములు హరించును.

చందనాది తైలమ్.

శ్లో॥ చందనోశీర నలద ధాత్రీ యష్ట్యాహ్వా సారిబాః
సబలాః సలిల ద్రోణే పృథగ్గతపలోన్మితాః ॥ 73.

పక్వాకషాయే సక్షిరక్షి. పేద్వాహ్మీ వరీరసమ్
కుమారీ నాలికేరాంబు తైలమాసం పృథక్ పృథక్ ॥ 74.

ప్రపాండరిక మంజిష్ఠా ధాతకీ పద్మకేసరమ్
కుముదోత్పల శాలూక మృణాల బిసపద్మకమ్ ॥ 75.

శ్లో॥ అనంతా కుశకాశేక్షు క్షీరి శృంగం సచక్రాలమ్
గణంచ జీవీయాఖ్యం శ్వాధేదవ్యాణి పేషయేత్ ॥ 76.

ప్రస్థంచ దత్వాతైలవ్య శనైర్మృద్వగ్నిరా పచేత్
ఏతత్తైలం ప్రశమయేద్దాహ మూర్ఛా శిరోగ్రహన్ ॥ 77.

కామలా మాధ్యరోగంచ రక్తపిత్తంచ నాశయేత్
ప్రదరం పిత్తవిభ్రంశం వినర్పం పిత్తవైకృతమ్
అభ్యంగ పాన సస్యాద్యైర్హంతి వజ్రమివాసురాన్ ॥ 78.

తా:— చందనము, కురువేరు, వట్టివేళ్లు, ఉసిరికాయలు, అతిమధురము, బలా
మూలము, సుగంధపాలవేళ్లు. వీనిని ప్రత్యేకము పదిపలములచొప్పున గ్రహించి, దంచి,
ఒక ద్రోణము జలములో వైచి వాల్లవ భాగము మిగులునట్లు కసాయముగ కాచి వడియ
గట్టి అందులో ఆవుపాలు, బ్రాహ్మీగసము, శతావరీస్వసము, కలబందరిసము, లేత
కొబ్బరి బొండుమల నీళ్లు, మఱియు నువ్వులనూనె ఇవి ప్రత్యేకము ఒక ప్రష్టము చొప్పున
వేసి పిదప తైలతామర, మంజిష్ఠ, ఆరెపువ్వు, పద్మచేసరములు, నల్లకలువ, ఎర్రకలువ,
తామరతూండ్లు, తామరకాడలు, తామరపువ్వులు, పద్మకాష్ఠము, గరికె, సుశకణ్ఠ,
కాశగడ్డి, చెఱకువేళ్లు, పంచక్షీరి వృక్షముల వల్కలములు, మఱియు వాని చిల్లు,
జీవనీయగణము అనగా అష్టకర్మము, వీనిని ప్రత్యేకము 3 తులములచొప్పున గ్రహించి
కల్కముగా నూరి పై దానిలో జేర్చి, తైలపాక విధిని వండవలయును. ఈ చందనాది
తైలమునుపయోగించుటచేత మూర్ఛ, దాహ, శిరోగ్రహ, కామలా, అభ్యవార, రక్తపిత్త,
ప్రదగ, పిత్తవిభ్రంశ, వినర్పరోగములును మఱియు అన్యైక్తి వికారములును నశించును.
వీనిని పాన అభ్యంగ సస్యకర్మలయం దుపయోగించిన వజ్రాయుధము రాక్షసుల నేవిధ
ముగ సంహరించెనో ఆవిధముగనే పై వ్యాధులను నశింపజేయును.

మాషాది తైలమ్.

శ్లో॥ మాషముద్గ బలాసిద్ధం తైలం సర్వశిరోర్ధినుత్ ॥ 79.

తా:— అడవిమినుము, అడవి పెసర, బలామూలము వీని కసాయములో యథోచిత
తైలమును వేసి తైలము వండవలయును. ఇది సర్వశిరో రోగములను బోగొట్టును.

తులసీ స్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ తులసీస్వరసే సిద్ధం కుందురుష్క సమన్వితమ్
పూతినా సంభృతం హన్యాత్తైలం దుష్టజలస్రుతిమ్ ॥ 80.

తా:— తులసీస్వరసములో పిరంగి సాంభ్రాణి (కుందురుష్కం) కల్కము,
మఱియు నువ్వులనూనె తగినంతవేసి విధిప్రకారము తైలము వండి ముక్కు రంధ్రములలో

వేసిన (నశ్యకకర్త చేసిన) ముక్కునుండి దుగ్గంధముతో స్రవించు చీము మఱియు నీరు హరించును.

తింతిడి స్వరసాది తైలమ్.

శ్లో॥ తింతిడిస్వరసే తైల స్రస్థం సమ్యక్ పచేద్భిషక్
అశ్రకల్పం ప్రవక్ష్యామి సర్వవృత్త హరశ్చ యత్ ॥ 81.

తా:— చింతాకు స్వరసము రెండు ప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము వీనిని జేర్చి అందు వాతహర ద్రవ్యముల కల్పనానుకూల తిగినంత గలిపి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. ఈ తైలము నుపయోగించిన సకల వాతరోగములు తొలగించును.

కుష్మాంతక తైలమ్.

శ్లో॥ ద్వాత్రింశద్వాకుచీ బీజం జలద్రోణే విపాచయేత్
చతుర్భాగావశేషంతు కషాయమవతారయేత్ ॥ 82.

పూతేతిస్మిన్ కషాయేతు త్రికాంతంచ రసంతథా
పృథక్ పృథక్ పంచనిష్కం చతుర్వింశశ్చ నిష్కమ్ ॥ 83.

గంధకంచైవ సంయోజ్య నాగవల్లి రసేనతు
యామమాత్రం సువిష్టృతు సూక్ష్మం దృశది డోలయేత్ ॥ 84.

తైలప్రస్థం పచేత్సమ్యక్ శనైర్ద్రవ్యాన్ ప్రవాహయేత్
యావచ్చిక్షణతాం యాతి తతైలమవతారయేత్ ॥ 85.

ధాన్యమధ్యేతు నిఖనేత్ పక్షుద్వయమపేక్షయా
శుభే ముహూర్తే నక్షత్రే సకల్కం తైలముత్తమమ్ ॥ 86.

తేహయేత్పాతరుత్థాయ మాసవోమంతాంప్రజేత్
క్షీరాన్నాశీ పరిహారన్ వ్యామూమాదీన్ జితేంద్రియః ॥ 87.

ప్రలేపాత్ సర్వకుష్మాని నాశయేత్ సహజానిచ
కుష్మాంతకమిదం నామ్నా తైలమాత్రేయనిర్మితమ్ ॥ 88.

తా:— బావంచాలు 32 పలములను, ఒక ద్రోణము జలములో వేసి చతుర్దాశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానిలో ఆయస్కాంతము, సూర్యకాంతపురాయి, చంద్రకాంతము, గవము. ఇవి ఒక్కొక్కటి 5 నిష్కములు, గంధకము 24 నిష్కములు వీనిని తమలపాకుల రసములో ఒక యామకాలము నూరి పై కషాయములో జేర్చి నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము పోసి మందాగ్నిచేత చిక్కపడువరకు వంటచేయవలయును.

ఇవి పాకము చేయుప్పుడు ఇనుపగంటెతో కలుపవలయును. ఈ తైలమును ఒకమాసము పర్యంతము ధాన్యరాశియందుంచి శుభఃక్షత్ర శుభమహూర్తిమందు వైకితీసి భద్రపరచవలయును. దీనిని ప్రాతఃకాలమందు కుష్ఠగోగులు నేవించిన ఆ వ్యాధి హరించి అమరత్వమును బొందుదురు. దీనిని నేవించునప్పుడు పాలు అన్నము మాత్రమే భుజింపవలెను. వ్యాయామము చేయకూడదు. ఈ తైలమును శరీరమునకు రాచినచో కుష్ఠములు మఱియు సహజ కుష్ఠములును నశించును.

త్రిఫలాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏకా వాకుచి కీటహృత్తు వరకై రా వేదితా వైద్యకై
రనోర్ముర తేజసి హరియవైర్యక్తా ఫలానాంత్రయైః॥
అక్షేణామలకేన లోహితకయాచాన్యాసి సంకీర్తితా
త్రీణ్యేతాని ఫలత్రయాః శరణం కృణాతురాణాం నృణామ్॥ 89.

తా:— బావంచాలు, వాయువిడంగములు, నీరుడిగింజలు (చాల్-మొగరా) వీని కషాయము, జీడిగింజలు, కొడిశపాల గింజలు, బోస్తిమ్మతి (వెక్కుడు తీగ), అను వాని కషాయము మఱియు త్రిఫలముల కషాయము, ఈ మూడు కషాయములను జేర్చి అందు తగినంత సువ్వులనూనె పోసి తైలపాకము చేయవలయును. ఇది కుష్ఠగోగులకు మిక్కిలి ప్రయోజనకారి.

సహచరాది తైలమ్.

శ్లో॥ సమూల శాఖస్య సహచరస్య తులాంసమేతాం దశమూలతశ్చ
పలాని పంచాశదభీరతశ్చ పాదావశేషం విపచేద్ధ తేపామ్॥ 90.

తత్రసేవ్య నఖకుష్ఠ హిమైలాస్సక్ప్రియంగు నలికాంబు శిలాజైః
లోహితానలద సురాహ్వైః కోపనామిశి తురుష్క నతైశ్చ॥ 91.

కంపాక్షేప స్తంభ శోషాదియుక్తాన్

గుల్మోన్మాదా పీనసం యోనిరోగాన్

తుల్యక్షీరం పాలికై స్తైలపాత్రం

సిద్ధం కృచ్ఛాన్ శీలితం హంతి వాతాన్॥ 92.

తా:— నల్లనుళ్ల గోరింట సమూలము 100 పలములు, దశమూలములు 100 పలములు, శతావరి 50 పలములు, జలము ఒకద్రోణము. వీనిని గలిపి నాల్గవభాగము మిగులు నట్లుగ కాచి వడియగట్టిన కషాయమునకు సమానము ఆవుపాలు మఱియు సువ్వులనూనె యును జేర్చి అందు వట్టిచేళ్ళు, నఖం చిప్పలు, చెంగల్వకోష్ఠు, మంచిగంధము, ఏలకులు

ఎర్రనుగంధపాళ, పిక్కచెట్టుచెక్క, క్రియంగు పగడపుతీగ, కురువేరు, రాతిపువ్వు, మంజిష్ఠ, జటామాంసి, దేవదారు, ఎర్రగన్నేరు, సొయికుగ గింజలు (బద్ధసోపు) శిలా రసము, మఱియు గ్రంథితగలము, దీని యథోచిత కల్పమును గూడజేసి తైలపాకము, చేయవలయును. దీనినుపయోగించిన కంప, అక్షేప, స్తంభ, శోషము క్తవాతరోగములను, గుమ్మ, ఉమ్మాద, పీనస, యోనిరోగములును మఱియు కష్టతగ వాతవ్యాధులును హరించును.

కరంభశాఖోటాది తైలమ్.

శ్లో॥ కరంభ శాఖోట వరా నిశానాం ప్రాచీన కాల్మాకజ చిత్రశానామ్
దంతీనుతానాం క్వధితే కషాయే ప్రాచీనకల్పం తిలజంపచేత్ ॥ 93.

ఆల్మాక విధ్యా స్వరసైరుపేతం సపాదచిత్రా భవతైలమేతత్

శ్రీ పాదనాశాయ వదంతితైలం ఘృతంతు పిత్తప్రభవే వికారే ॥ 94.

తా:—*కరంభ(నీరుబచ్చి), *శాఖోట, బరివెంక లేక బరిణికచెట్టు? శ్రిఫలములు పనుపు, విషబొద్ది, ఆలుగడ్డ, చిత్రమాలము, దంతీమాలము, వీరికషాయముందు తగినంత తిలతైలమును గలిపి అందు చిరుబొద్ది కల్పమును చేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలెను. దీనిచేత శ్రీ పాదవ్యాధులు (గూడకాళ్లు) హరించును. వైఎనిలో తైలమునకు బదలుగా ఘృతమును చేర్చి కరంభశాఖోటాది ఘృతమువండి నేవించిన యెడల పిత్తప్రభోపముచే గలుగు శ్రీ పదవ్యాధులు తొలగును.

వచాది తైలమ్.

శ్లో॥ వచా హరీతకీ లాతౌ కటుకా రక్తచందనైః

నిర్గుండి స్వరసే సిద్ధం తైలమాశ్వవచీ సయేత్ ॥ 95.

తా:—వల్లవావిలి లేక వావిలి సముల తగినంత నువ్వులనూనె, గలిపి అందు వస, కరక్కాయ బెరడు, లక్క, కటుకరోహిణి, రక్తచందనము, అనువాని కల్పమును యథోచితముగ జేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన అపచీరోగము బహుశీఘ్రముగా హరించును.

(2) తిరిఫలాది తైలమ్.

శ్లో॥ తిరిఫలామృతవర్ణ్యాచ కేతక్యసనకా బలామ్

ఏరండమింద్రవల్లిం చ జలద్రోణే విపాచయేత్ ॥ 96.

రసేన తేకరాజస్య హఠస్య స్వరసేనచ

తైలపథం పచేద్దీమాన్ ద్విగుణ శ్రీరసంయుతమ్ ॥ 97.

* కరంభ = ఉమ్మతిన్ వేరు (సుళయశభాషలో).

* శాఖోట = చేటుపరువవేరు (మలయాళభాషలో).

శ్లో॥ కల్పంచ కుష్మయప్యైహ్య వద్మకోశీః చందనైః
ముస్తైలా వత్రిమాంసీచ హయగంధామృతా బలా॥ 98.

సారిబామర కుష్మంచ లవంగ సతచోరకాన్
ఉత్పలాద్యంజనే నీలీ శ్లక్షిపిష్టాన్ సమావపేత్ ॥ 99.

శిరోరోగ ప్రతిశ్యాయా విశేషేణ విగతయేత్
ఖాలిశ్యంచైవ పాలిత్యం కేశానాం భంజనం తథా
తిఫలాద్య మిదం తైల మూర్ధ్వజత్రు గదాపహమ్॥ 100.

తా:— తిఫలములు, తిప్పతీగ, మొగలియూడలు, వేగిసచెక్క, బలామూలము, ఆసుదపువేళ్ళు, ఏటుపుచ్చ, వీనినిసమభాగములుగా గ్రహించి దంచి ఒకడ్రోణము శేళ్ళలో వేసి, చతుర్థాంశావశిష్టముగ కషాయముకాచి వడియట్టి అందు భృంగరాజసము ఒక పృష్ఠము, అంతరథామర స్వరసము ఒకపృష్ఠము, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము, ఆవుపాలు 2 పృష్ఠములు చేర్చి పిదప చెంగల్యకోష్ఠ, యష్టిమధుకము, పద్మకాష్ఠము, వట్టిశేళ్ళు, మంచిగంధము, తుంగమస్తలు, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, జటామాంసీ, పెన్నెగుగడ్డ, తిప్పతీగ, బలామూలము, నుగంధిసాలవేళ్ళు, దేవదారు, చెంగల్యకోష్ఠ, లవంగాలు, గ్రంధి తగరము, కచోరములు, ఎగ్రకలువ, నల్లకలువగడ్డ చూర్ణము, మెట్టకామర, తెల్ల కలువ, నుర్మూరాయి, నీలిచెట్టు, వీని యథోచిత కల్పమును కూడ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ తిఫలాది తైలము నుపయోగించిన శిరోరోగములు, ప్రతిశ్యాయములు (జబులు) విశేషముగా శమించును. ఇది ఊర్ధ్వజత్రు రోగములను హరించును.

అసన బిల్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ అసన బిల్వ బలామృత పాచితే మధుక నాగర తిఫలాన్వితే
పయసి తైలమిదం పయసా పచేన్నయన కర్ణ శిరోహిత ముత్తమమ్॥

తా:— వేగిసచెక్క, మారేడుచెక్క, ముత్తవపులగము వేళ్ళు, తిప్పతీగ వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి దంచి కషాయముగా కాచి, వడియగట్టి, అందుతగినంత తిలతైలము మఱియు ఆవుపాలుచేర్చి పిదప, యష్టిమధుకము, కుంతి, తిఫలములు, వీని కల్పమును యథోచితమువైచి పాకము చేయవలయును. ఈ అసనబిల్వాది తైలము నుపయోగించిన నయన, కర్ణ, శిరోవా్యాధులన్నియును శమించును.

(1) నాగరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నాగరస్య తులీ శ్వేతు స్యాత్తులా చిత్రకస్య చ
దేవదారు తదర్థంస్యాత్ తదర్థం ద్వికరంజకమ్॥ 102.

శ్లో॥ ముస్తారిమేద త్రిఫలా ఛతీ దంత్యార్క గుగ్గులుః
తద్ధమితి సంగృహ్య ద్విద్రోణే సలిలే పచేత్ ॥ 103.

తైలాఢకం విపక్తవ్యం కార్షికైః కల్పితైరిమైః
శశీ పుష్కర శార్దూలౌ హవ్రహా పిప్పలీ త్రియమ్ ॥ 104.

భాస్కీ రాన్నా మధూచ్ఛిప్తం నిశాద్వయ వచాంబుదమ్
చాతుర్జాతం చ మంజిష్ఠా చందనాగురు పద్మకైః ॥ 105.

మాంసీ లోధ్రా వరా కుష్మేర్ద్విగుణం క్షీరసంయుతమ్
తత్పక్వం వినిహంత్యాశు ముఖజాన్ సకలాయూన్
పానా భ్యంజన గంధూషనస్యోన్మర్దనవ స్తిభిః ॥ 106.

తా :— కుంకి 200 పలములు, చిత్రమాలము 100 పలములు, దేవదారు 50 పలములు, చిన్నకానుగచెక్క, పెద్దకానుగచెక్కచేరి 50 పాములు, తుంగముస్తలు, మురికి తుమ్మ, త్రిఫలములు, ఏడామలఅంటి, (సప్తపర్ణి) దంతిమాలము, జిల్లేసున్నే, మఱియు గుగ్గిలము, వీని మొత్తము 25 పలములు వీరి నన్నిటిని దంచి రెండుద్రోణముల జలములో వైచి చతుర్దాంశ కషాయముగ కాచి, వడియగట్టి, అందు, నువ్వులనూనె ఒకఆఢకము, ఆవుపాలురెండు ఆఢకములు చేర్చి, పిదప కచోరములు, పుష్కరమాలము, వెలమసంధి, బోడతరము, పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, మోడి, గంటుభారంగి, సన్నరాన్నము, మైనము, పసుపు, మానిపసుపు, వస, కురుజేరి, ఏలకులు, లవంగపట్టు, ఆకుపత్రి, నాగ కేసరములు, మంజిష్ఠ, మంచి గంధము, అగరు, పద్మకాశము, జటామాంసీ, లాద్దుగచెక్క, త్రిఫలము, చెంగల్యకోష్ఠ, వీనిని ఒక్కొక్క కన్నము చొప్పున గ్రహించి కల్పముచేసి వైదానిలో జేర్చి తైలము వండవలయును. దీని నుపయోగించిన ముఖ సంబంధమగు వ్యాధులన్నియును హరించును. ఇది పానాభ్యంజన నస్య, గంధూష, మర్దన, మఱియు వస్త్రీకర్మ లందుపయోగించ వచ్చును.

మంజిష్ఠాది తైలమ్.

శ్లో॥ మంజిష్ఠాంజన సారిబాబ్బ కటుకా తక్కోల జాతీఫల
శ్రీకంఠ త్రిఫలా జటా తగర రుగ్యప్తీ చతుర్జాతకైః
సోశీరాగురు చోరయుగ్మ మృగనాభీ దూత్పలాంభోబిషైః
తైలం నేత్ర శిరోర్ధి హారి నవయః సిద్ధం కుమారీ రసే ॥ 107.

తా :— కలబందరసము 4 ప్రస్థములు, నువ్వుల నూనె ఒకప్రస్థము, ఆవుపాలు 4 ప్రస్థములు, ఈ మాడింటిని చేర్చి అందు మంజిష్ఠ, సుర్మారాయి, సుగంధపాలనేళ్ళు, తుంగముస్తలు, కటుక రోహిణి, తక్కోలాలు, జాజికాయ, మంచిగంధము, త్రిఫలములు,

జటామాంసి, గ్రంధితగగను, చెంగళకోష్ఠ, యష్టిమధుకము, లవంగపట్ట, ఆహపత్రి, సాగకేసరములు, వట్టివేళ్ళు, అగరు, ఏలకులు, కనోరములు, అడవికచోరములు. పచ్చ కర్పూరము, పుసుగు. తామరగడ్డ, పురువేరు, తామరదంబ, తామరపువ్వు, ఇవి పృత్యేకము అర్ధతులము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి వైచానిలో వేసి తైలము వండవలయును. ఈ మంజిష్ఠాది తైలము నుపయోగించినచో శీతశిరోరోగములు హరించును.

బలా హఠాది తైలమ్.

శ్లో॥ బలా హఠాన్ముతా ముద మాష క్వాథే తిలోన్మచమ్

పక్వం శిరోరుజం హంతి చందనామయ యష్టిభిః॥ 108.

తా :— ముత్తవపులగము వేళ్ళు, అంతఃతామర, తిష్ణతీగ, పెసలు, మినుములు, వీని కషాయములో తగినంత నువ్వుల నూనెవేసి, పిదప మంచినందము, చెంగళకోష్ఠ, యష్టిమధుకము, వీని కల్కమును వైచానిలో యధోచితముగ జేర్చి, తైలము వండవలయును. ఈ తైలముచేతి శిరోరోగములు హరించును.

భృంగామలకాది తైలమ్.

శ్లో॥ భృంగామలక రసప్రస్థే తైలప్రస్థం పలంచమధుకస్య

క్షీరాథకే విపక్వం బలా కాషపి కోకిలాం కురుతే॥ 109.

అంధమనంధం కురుతే ఒధిర మబధిరం వా

చలదంత ముపచిత పీనోరస్తో భవతి నరో మానమాత్రేణ॥ 110

తా :— భృంగరాజునము ఒక ప్రస్థము, ఉసిరికామల రసము ఒక ప్రస్థము, నువ్వుల నూనె ఒక ప్రస్థము, అవుపాలు ఒక అధకము, వీనిని గలిపి అందు ఒకపలము యష్టిమధుక కల్కమును జేర్చి యధావిధి తైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీనిని చెవిలో వేసిన చెవులుపోయి బాగుగా వినిబడెను. ఇది తలకు రాచియెడల కోకిల వల్లమువంటి నల్లని వెంట్రుకలు పెరుగును. కండ్లలో వేసిన గ్రండ్లీలమును బోగాట్టి దృష్టిని ప్రసాదించును. దీనిని విడువక ఒకమాసము పర్యంత ముపయోగించిన కదలుచున్న దంతములు గట్టిపడును.

బలాధాత్ర్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ ఏకో భాగో బలాధాత్ర్యో గ్గదూచ్ఛాస్త తదర్థకమ్

ఉకీరస్య తదర్థం స్యాత్తార్థం హిరుబేకమ్॥ 111.

తదర్థం చందతిం యశ్చీ ప్రసూనం వకుళస్యచ

ద్రోణేఒపాం సా ధ్యేత్ సమ్యక్ చతుర్భాగావశేషితే॥ 112.

- శ్లో॥ అత్యల్పం ప్రదాతవ్యం మధుకా చందన ద్వయమ్
కుష్ఠముత్పల మబ్జం చ సారిబాచ త్రిజాతకమ్॥ 113.
- జాతీఫలంచ తక్కోలం కర్పూరంచ శతావరీ
జీవర్ష భకౌ మేదా మృద్వీకా కుంకుమం తథా॥ 114.
- లామజ్జకంచ శాలూకం చోంక ద్వయపుష్కరమ్
నాగపుష్పం నఖం స్పృక్కా మంజిష్ఠా కటురోహిణీ॥ 115.
- అంజనం సరళం దారు చంపకం మృగనాభికమ్
మధూకపున్నం శ్యోనాకం త్రిఫలా ఫలినీమిశిః॥ 116.
- ముస్తా గురూ తథామాంసీ తగరం పద్మకేసరమ్
కషాయస్య సమంక్షీరం సమమామలకం తథా॥ 117.
- దత్వా తద్వచ్చతావర్యా తైలప్రస్థం విపాచయేత్
ఏతత్తైలం నిహన్త్యాశు పానాభ్యంజన నావనైః॥ 118.
- శిరోనేత్ర గతాన్ రోగానన్యన్ పిత్తానిలోద్భవాన్
అంగదాహే శిరోదాహే నేత్రదాహేచ శస్యతే॥ 119.
- క్షుతక్షయహరం వృష్యం రక్తమాంస బలప్రదమ్
ఊర్ధ్వజతుగతాన్ రోగాన్ విశేషణ వినాశయేత్॥ 120.

తా :— ముత్తవపులగమువేళ్ళు మఱియు ఉసిరికాయలు ఈ రెండు కలిసి ఒక భాగము. తిప్పతీగె ఆర్దిభాగము, వట్టివేళ్ళు పావుభాగము, కురువేగు ఎనిమిదవభాగము ($\frac{1}{8}$). చందనము, యష్టిమధుకము, పొడపువ్వు, ఇవి ప్రత్యేకము ($\frac{1}{8}$) 16వ భాగము. వీని నన్నిటిని దంచి ఒక ద్రోణము జలములో వైచి చతుర్థాంశ కషాయముగకాచి వడియ గట్టి అందులో కషాయమునకు సమానము అవుపాలు, ఉసిరికాయల రసము, నువ్వుల నూనె మఱియు శతావరీరసమునుజేర్చి దానిలో అతిమధురము, మంచిగంధము, రక్తచంద నము, చెంగల్వకోష్ఠ, నల్లకలువదుంప, తుంగుస్తులు, సుగంధపాలవేళ్ళు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి, జాజికాయ, తక్కోలాలు, పచ్చకర్పూరము, శతావరీ, జీవకము, ఋషభకము, మేద, ద్రాక్ష, కుంకుమపువ్వు, వట్టివేళ్లు, తామరదుంప, కచోరములు, అడవికచోరములు, పుష్కరమూలము, నాగకేసరమును, నఖంచిప్పలు, పిక్కచెట్టుచెక్క, మంజిష్ఠ. కటురోహిణి, సుర్మారాయి (సోమిరాంజనము), సరళ కాష్ఠము, దేవదారు, సంపెంగపువ్వు, కస్తూరి లేక పుసుగు, ఇప్పపువ్వు, పెద్దమానిచెక్క త్రిఫలములు, ప్రియంగు, సాయికురగింజలు (బద్దసోపు), భద్రీమస్తులు, అగరు, జటామాంసి, గింధికగరము, పద్మకేసరములు, వీని యథోచిత ప్రమాణముకల్పమును కూడ గలిపి తైలము వండవలయును. పాన అభ్యంజన నస్యములందుపయోగించిన బహు

శ్రీమముగా శిరోరోగములు, నేత్రరోగములు మఱియు పితృనాథ ప్రకాశముచే కల్లు సమస్త వికారములను హరించును. ఇవిగాక, అంగదాహ, నేత్రదాహ, శిరోదాహ మఱియు తుతక్షయలను కూడ బోగొట్టును. దీనిచే విశేషముగా ఊర్ధ్వజత్రురోగములు హరించి రక్తమాంసములు వృద్ధిబొందును.

తుంగదుగ్రిమాది తైలమ్.

శ్లో॥ తుంగదుగ్రిమస్య తరుణస్య రసే సుగంధా
లామజ్జ యష్టి మధుకోత్పల చందనానామ్
కల్కేన దుగ్ధసహితేన విపక్వ మేతత్
తైలం శిరోసయన తర్పణ మర్పణేన॥

(21)

తా :— లేతకోబ్బరి బొందమునీరు 4ప్రస్థములు, ఆవుపాలు 4 ప్రస్థములు, నువ్వుల నూనె ఒక ప్రస్థము, వీనిని గలిపి పిదప సుగంధపాలవేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, అతిమధురము, నల్లకలువగడ్డ, మంచిగంధము, వీని కల్కమును కూడ తగుమాత్రమందు చేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. దీని సువయోగించుట వలన శిరోరోగములు మఱియు నేత్రరోగములును శమించును.

చందనాది తైలమ్.

శ్లో॥ చందనం మధుకం కువ్వు మశ్వగంధాం సురదుగ్రిమమ్
ఉశీర ముత్పలం మాంసీ పశ్చాద్గురు నిశాబలాః॥ 122.
హీరబేరం నాగకుసుమం స్పృక్కా మంజిష్ఠ సారిబాః
తగరం మృగనాభిశ్చ శతపుష్పా హరేణుకమ్॥ 123.
సూక్ష్మైర్లూబ్ధం త్వచా చోర బర్బరం తైః సుకల్మితైః
కేతకీమూలజక్వాథే సక్షీరం తిలజం పచేత్॥
తదభ్యంగాదిభిస్తైలం వాత శోణితనాశనమ్॥ 124.

తా :— మంచిగంధము, యష్టిమధుకము, చెంగల్యకోవ్వు, పెన్నేరుగడ్డ, దేవ దారు, వట్టివేళ్ళు, నల్లకలువగడ్డ, జటామాంసీ, ఆకుపత్రి, అగరు, పసుపు, ముత్రన పులగమువేరు, కురువేరు, పిక్కచెట్టుచెక్క, పున్నాగపుష్పములు, మంజిష్ఠ, సుగంధపాల వేళ్ళు, గ్రంధితగరము, కన్నూరి లేక పునుగు, సాయగింజలు (బద్దసోపు), రేణుకలు, సన్నవలుకులు, తుంగముస్తలు, లవంగపట్ట, కచోరములు, బర్బరచందనము, అనువాని యధోచిత కల్కము, మొగలి యూడల కషాయము 4 ప్రస్థములు, తిలతైలము ఒక ప్రస్థము మఱియు ఆవుపాలు 4 ప్రస్థములు, వీనిని గలిపి యధావిధి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ చందనాది తైలముతో అభ్యంజనము చేసిన వాతరక్తరోగములు నశించును.

అమృతాది తైలమ్.

శ్లో॥ అమృతక్వాథ సంసిద్ధం తైలం చందన సర్వపైః॥ 125.

సారిబోశీర కృష్ణాబ్జ ధాత్రీసోత్పల తస్కరైః

కల్మైర్వా వాతపితౄసృ శిరోరోగహరం పరమ్॥ 126.

తా :— తిప్పతీగ కషాయము 4 ప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము. వీనిని ఒకటిగా జేర్చి దానిలో మంచిగంధము, ఆవాలు, నుగంధపాలవేళ్ళు, వట్టివేళ్ళు, చెంగల్య కోళ్ళు, తుంగముస్త్రలు, ఉసిరికాయలు, నల్లకలువగడ్డ, కచోరములు, అనువాని కల్పమును తగినంతవైచి యధావిధి తైలము సిద్ధము చేయవలెను. దీనిచే వాతపిత్త, వాతరక్తములు మఱియు శిరోరోగములును శమించును.

దుర్దురాది తైలమ్.

శ్లో॥ ధుర్దురపత్ర స్వరసే తద్బీజైః శ్లక్షణ్ణ చూర్ణితైః

పక్వం తైలం నిహంత్యాశు కంఠాం శేషఘృతిం నృణామ్॥ 127

తా :— ఉమ్మెత్తస్వరసము, మఱియు తిలతైలము వీనిని నుచిత ప్రమాణములుగా గలిపి అందు ఉమ్మెత్తగింజల కల్పమును యధోచితముగ గలిపి తైలపాకము చేయవలయును. దీనితో దురదలు, తలవెండ్రుకలూడుట తగ్గిపోవును.

జీమూతాది తైలమ్.

శ్లో॥ జీమూత భృంగ కరవీర నిశార్క నీలైః

తేషాం రసే తిలజ మేక రసేన తుల్యమ్

కార్వాస మూల సహితం మృదువహ్ని పక్వం

తైలం గుణేశ పతనం వినిహంతి కంఠామ్॥ 128.

తా :— దేవదాళియాకుల స్వరసము ఒక ప్రస్థము, భృంగరాజరసము ఒక ప్రస్థము, గన్నేరాకుల రసము ఒకప్రస్థము, పసుపురసము ఒకప్రస్థము, జిల్లేడాకుల రసము ఒకప్రస్థము, నీలియాకుల రసము ఒకప్రస్థము, నువ్వులనూనె ఒక ప్రస్థము, ప్రత్తివేరు కషాయము ఒకప్రస్థము వీని నన్నిటిని గలిపి యధావిధితైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీని నుపయోగించిన దురదలు మఱియు వెండ్రుకలూడుటయును పోవును.

నీలీభృంగాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ భృంగరజః శతక్రతులతా ధాత్రీఫలానాం రసైః

క్షైరై రాజక-నారికేళ మహిషీ ధేనుదృవైః సాధితమ్॥

తైలం తత్పయసై వ పిష్టలుశితై ర్యష్ట్యాహ్వా గుంజాంజనైః

కేశాన్ సంజనయేత్తలేపి కరయో రాస్తామ కేశం శిరః॥ 129.

తా :— నీలియాకుల రసము, భృంగరాజరసము, చేదుపుచ్చ రసము, ఉసిరిక రసము, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక పృష్ఠము, తిలతైలము ఒకప్రస్థము, మేకపాలు ఒకప్రస్థము, కొబ్బరిపాలు ఒక పృష్ఠము, ఆవుపాలు ఒక ప్రస్థము, గేదెపాలు ఒక పృష్ఠము, వీనినన్నిటిని గలిపి దానియందు అతిమధురము, గురిగింజలు మఱియు సుర్మారాయి అనువాని కల్కమును తగినంత జేర్చి యథావిధి తైలము వండవలయును. ఇది అరచేతులకు రాచినను వెండ్రుకలు మొలచును. ఇక తలకు రాచిన యెడల వెండుకలు వచ్చునని చెప్పనవసరముండదు.

అంకోలాది తైలమ్.

శ్లో॥ అంకోలబీజ మరిచ కుష్ఠైః కల్పీకృతైర్భిషక్

పచేద్వకుళ పత్రస్య జంబీరస్య రసాథకే

తైలవృన్ధం శిరోభ్యంగాత్ శిరః కుష్ఠవినాశనమ్॥ 130.

తా :— ఊడుగు గింజలు, మిరియాలు, చెంగల్వకోష్ఠ, వీనిని ప్రత్యేకము ఒక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముచేసి పొగడాకు రసము రెండుప్రస్థములు, నిమ్మపళ్ల రసము రెండుప్రస్థములు, నువ్వులనూనె ఒకప్రస్థము, వైవానిలో జేర్చి తైలము, సిద్ధము చేయవలయును. ఈ తైలమును తలకు రాచిన యెడల శిరస్సంబంధ కుష్ఠవ్యాధులు నశించును.

నీలీనిర్గుండాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ నిర్గుండికా భృంగ దుర్ధార రజనీ స్తథా

కోశాలకీ చ చించార్కా తేషాం సారే చతుర్గుణే॥ 131.

త్రిజాత వాకుచీ కుష్ఠే స్తైలం సమ్యగ్విపాచయేత్

సప్తరాత్రీ ప్రయోగేణ కపాలార్ఘ్య వినాశనమ్॥ 132.

తా :— నీలియాకులు, వావిలాకులు, భృంగ రాజము, ఉమ్మెత్తాకులు, పచ్చిపసుపు చేదుబీర, చింతాకులు, జల్లేడాకులు వీని స్వరసములు ప్రత్యేకము అర్ధప్రస్థము, నువ్వుల నూనె ఒక పృష్ఠము, వీని నన్నిటిని గలిపి అందు ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, అకుపత్రి, బావంచాలు, చెంగల్వకోష్ఠ అనువానిని ఒక్కొక్కటి ఒక పలము చొప్పున గ్రహించి కల్కముగనూరి చేర్చి విధిప్రకారము తైలము వండవలయును. ఈ తైలమును ఏడురోజులు పయోగించిన యెడల కపాలార్ఘ్య లోగములు హరించును.

నీలీనిశాది తైలమ్.

శ్లో॥ నీలీ నిశేంగుదీ క్షీర వల్క వై కుంఠజే రసే
తైలం సజంబీర రసే కపాల వ్యాధి నుచ్ఛృతమ్॥ 133.

తా :— నీలియాకులు, పసుపు, గారచెక్క, క్షీరి, పంచ వల్కలములు, (మణ్ణిపట్ట, రావిపట్ట, జువ్విపట్ట, మేడిపట్ట, కళ్ళరావిపట్ట,) వీని కపాలయమందుగాని, స్వరస మందుగాని తులసియాకుల రసము, నిమ్మపళ్ళసము మఱియు తగినంత తిలతైలమును గలిపి తైలము సిద్ధము చేయవలయును. దీని సుపయోగించుట చేత కపాలవ్యాధులుపోవును.

వచాలకునాది తైలమ్.

శ్లో॥ వచా లకున పీతాభి ర్బిల్వపత్ర రసేశ్వరమ్
తైలం శ్రవణదోషఘ్నం విశేషాత్ పూయనాశనమ్॥ 134.

తా :— వస, వెల్లుల్లి, పసుపు, వీని కల్కమును తగుమాత్రము మారేడాకు స్వరస ములూ గలిపి అందు తగినంత తిలతైలమును జేర్చి తైలము కావవలయును. ఈ తైలమును చెవులలో వేసినయెడల తత్సంబంధ వ్యాధులును మఱియు విశేషముగా చీముకారుట యును నశించును.

నిర్గుండీరజన్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ నిర్గుండీ రజసీ బిల్వ స్నహ్యలర్క రసే శ్వతమ్
రసోన దారుబిల్వాబ్జ విశ్వ భేషజ కల్మితమ్॥
తైలం శ్రవణ దోషఘ్నం విశేషా త్పూయ నాశనమ్॥ 135.

తా :— వావిలూకులు, పసుపు, మారేడాకులు, కాడజముడు, తెల్లజిల్లేడాకులు, వీని సరిసమాన స్వరసములందు వెల్లుల్లి, దేవదారు, మారేడువేళ్లు, తుంగముస్తలు, శుంఠి, అనువాని యథోచిత కల్కమును చేర్చి పిదప దానిలో తగినంత నువ్వులనూనెకూడ వేసి తైలమును సిద్ధము చేయవలయును. ఇది సమస్త కర్ణవ్యాధులను బోగొట్టును. మఱియు విశేషముగా చెవులనుండి స్రవించు చీమును బోగొట్టును.

అరిమేదత్వగాది తైలమ్.

శ్లో॥ అరిమేద త్వచోగ్రాహ్యం నవం వలశతం భవేత్॥ 136.

న్యగ్రోథో దుంబరాశ్వధ స్తక్ష వల్కాచ్ఛతం తథా
చతుర్దోణే జలేపక్త్వా చతుర్భాగావశేషితే॥ 137.

తైలాధకం వచేత్తత్ర కార్నికైః కల్మితై రిమైః
యష్ఠీ త్రిజాత మంజుష్ఠా గాయత్రీ లోధగ్ని కల్పతైః॥ 138.

శ్లో॥ క్షీరివృక్షాః మేద త్వజ్జుస్తాగురు హిమద్వయైః
కర్పూర జాతీ కంకోల మాంసీ ధాతకి గై రిక్తైః॥ 139.

మృణాల మిశి వై దేహీ పద్మకేసర కుంకుమైః
లాతూ సమంగా బృహతీ బిల్వ మధ్య సురదుఃఖైః॥ 140.

శైలేయం సరళం స్పృక్కా శలాశ రజనీద్వయైః
ప్రియంగు తేజసి పార్థ శరపుంఖ ఫలత్రయైః॥ 141.

కాలేయ పుష్కర జటా వ్యాఘ్రీ మదన సంయుతైః
జాతే చిక్కణ పాకేతు పరిసావ్య నిధాపయేత్॥ 142.

తన్నస్య పాన గంధూష వస్త్యభ్యంగేషు యోజయేత్
ముఖచానామయాన్ హంతి విశేషాద్దంత రోగజత్॥ 143.

తా :— మురికితుమ్మచెక్క 100 పలములు, మట్టిచెక్క, రావిచెక్క, జువ్వి చెక్క, మేడిచెక్క ఇవియన్నియు చేరి 100 పలములు, వీని నన్నిటిని బాగుగాదంచి 4 ద్రోణముల జలములోవేసి నాల్గవభాగము కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు నువ్వులనూనె ఒక అధకము చేర్చి పిదప అతిసుమరము, వీలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకు పత్తి, మంజిష్ఠ, చంద్రచేప, లాద్దుగచెక్క, కాయఫలముచెక్క, నాగు క్షీరివృక్షముల పట్టలు, మురికి తుమ్మ, భద్రముష్ఠ్యు, అగరు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, పచ్చ కర్పూరము, జాజికాయ, తక్కిలాలు, జటామాంసి, ఆరెపువ్వు, గైరికము, తామర తూండ్లు, బద్దసోపు (సాయికూగ గింజలు), పిప్పళ్ళు, తామరకేసరములు, కుంకుమపువ్వు లక్క, అత్తపత్తి, ములక, మారేడుకాయగుజ్జ, దేవదారు, రాతిపువ్వు, సరళదేవదారు ఫిక్కచెక్క, మోడుగచెక్క, పనుపు. మానిపనుపు, ప్రియంగు, మాల్యంగినీ గింజలు, నుద్దిచెక్క, వెంపలి, త్రిఫలములు, వీతచందనము, పుష్కరమూలము, జటామాంసి, నఖించిప్పలు, నేలములక, మ్రింగచెక్క, వీని కల్కమును తగుమాత్ర్యము వైదానియందు జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ తైలమును నస్య, పాన, గంధూష, మతియు వస్త్రకర్మలందును, అభ్యంగమునకు నుపయోగించిన ముఖజరోగములు మతియు విశేషముగా దంతరోగములును నశించును.

పుంఖాది తైలమ్.

శ్లో॥ పుంఖక్వాథే భయా కల్క సిద్ధం తైలం ద్విజార్జితమ్॥ 144.

తా :— వెంపలికషాయమందు తగినంత తిలతైలమును వేసి అందు కరక్కాయ కల్కమును యథోచితముగ జేర్చి తైలపాకముచేసి నుపయోగించిన పంఖవ్యాధులు నివారించును.

రామరాది తైలమ్.

శ్లో॥ రామర లవణో పేతం తైలం తన్నాళికేశస్య
విధినా సవయః సిద్ధం రదశూలూనాశు నాశయేత్ ॥ 145.

తా :— కొబ్బరినూనె, ఆవుపాలు, అనువానిని సమముగా జేర్చి దానియందు ఇంగువ మఱియు సైంధవ లవణము పీనికల్కమును తగినంతగలిపి తైలము వండవలయును. దీనిచేత దంతముల నొప్పులు శీఘ్రముగా నశించును.

అధ్యండాది తైలమ్.

శ్లో॥ అధ్యండా నింబ నిర్దుండీ స్వరసేన విపాచితమ్
నిశా కల్కయుతం తైలమోష్ఠరోగ వినాశనమ్ ॥ 146.

తా :— నేలయుసిరికరసము, వేపరసము, వావిలిరసము, అనువానిని యధోచితము గ్రహించి యందు పసుపు కల్కము తగుమాత్రమున్ను మఱియు తగినంత నువ్వులనూనె యున్ను జేర్చి తైలము వండవలయును. దీనిచే పెద్దపుల వ్యాధులు నశించును.

దినేశవల్ల్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ దినేశవల్లి స్వరసే విపక్వం తచ్చర్మ కల్కేన పునర్నవస్య
సారేచ తైలం వ్రణరోపణార్థం ప్రశస్తమిత్యేతద్వదంతితజ్ఞాః॥

తా :— దినేశవల్లి (మలయశభాషలో పెంబాడ) (తెనుగులో మంకెన) ఈ చెట్టు వేళ్లు లేక పువ్వులరసము, తెల్లగలిజేరు స్వరసము, లేక కషాయము, ఇవి సమభాగములు. మఱియు, నువ్వులనూనె, తగుమాత్రము, పీనికన్నిటిని గలిపి అందు మంకెన చెక్కను నూరి కల్కముచేసి జేర్చి తైలము వండవలయును. ఈ తైలము వ్రణరోపణకు ప్రశస్త మైనదని పెద్దలు చెప్పదురు.

దూర్వాది తైలమ్.

శ్లో॥ దూర్వాస్వరస కల్కాభ్యాం సిద్ధం తైలం వ్రణేహితమ్ ॥ 148.

తా :— గరికెస్వరసము, మఱియు తగినంత నువ్వులనూనె, వీనిని కలిపి కాచి పిదప గరికె కల్కము నుచితప్రమాణముగ జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఇది వ్రణ ఘృలకు హితకర మైనది.

తిలాది తైలమ్.

శ్లో॥ తిలయస్త్వాహ్వయోః కల్కం మహిషీక్షీర సంయుతమ్
శీర్మమాణేషు కేశేషు కేశస్థాపన ముత్తమమ్ ॥ 149.

తా :— ఎనుయపాలు (గేదెపాలు) మఱియు నువ్వులనూనె, ఇవి సమభాగములు, వీనియందు నువ్వులు మఱియు యష్టిచుడుక కల్కమును తగినంతజేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును దీనిని తిలకు రాచిన యెడల పెండుకలూడుట తగ్గిపోయి వాని కుమళ్ళు దిట్టసడును.

(2) నాగరాది తైలమ్.

శ్లో॥ నాగర సైంధవ మాగధి ముస్తా గోక్షుర వాసా లశునై సైలమ్
అర్క సుపర్ణరసేన విమిశ్రం కర్ణరుజం శతకోటి నిహంతి॥ 150.

తా :— జిల్లేడానుల రసములూ యథోచిత తిలతైలమును గలిపి పిదప శుంఠి, సైంధవలవూము, పిప్పళ్ళు, తుంగముస్త్రు, పల్లేరు, అడ్డసరముజేరు, వెల్లుల్లి అనువాని కల్కము నవసరమైతంత జేర్చి తైలవిధిని పాకము చేయవలయును. ఈ నాగరాదితైలము శతకోటి కర్ణవ్యాధులను హరించును.

అణు తైలమ్.

శ్లో॥ జీవంతీ జల దేవదారు జలద త్వక్నేవ్య గోపీ హిమమ్
దార్ద్రీ త్వజ్మధుక ప్లవాగురు వరీపుండ్రాహ్వా బిల్వోత్పలమ్॥
ధావన్యో సురభిః స్థిరే కృమిహరం కుష్ఠం త్రుటిం రేణుకమ్
కింజల్కం కమలాహ్వామం శతగుణే దివ్యేంధసి క్వాథయేత్ ॥ 151.
తైలాద్రీసం దశగుణం పరిశేవ్య తేన
తైలం పచేచ్ఛ సలిలేన దశైవ వారాన్
పాకేక్షి పేచ్ఛ దశమే సమమాజదుగ్ధం
నన్యం మహాగుణముశంత్యణుతైలమేతత్ ॥ 152.

తా :— జీవంతి, కురువేరు, దేవదారు, తుంగముస్త్రులు, లవంగపట్టి, పట్టివేరు, నుగంధపాలవేళ్ళు, మంచినంధము, మానిపనుపు, యష్టిచుడుకము, భద్రముస్త్రులు, అగరు, త్రిఫలములు, తైలతామరపువ్వు, మారేడువేళ్ళు, నల్లకలువగడ్డ, వాకుడు, ములక, గుగ్గిలము, కోలపొన్న, ముయ్యాకుపొన్న, వాయువిడంగములు, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, ఆకుపత్రి, ఏల ఖలు, రేణుకలు, తామర కేసరములు, అనువానిని సమభాగములుగా గ్రహించి, దంచి అందు వర్షపునీరు నూరు భాగములుపోసి, చతుర్దాంశకషాయముగ కాచివడియగట్టి, దానిలో నువ్వులనూనె పదియవభాగము జేర్చి తైలపాకము చేయవలయును. ఈ ప్రకారము అనగా ప్రతిసారి కషాయము పోయుచు, పాకము చేయుచు తొమ్మిదిసార్లు పాకముచేసి పదియవసారి తైలమునకు సమానము మేకపాలు పోసి పాకము చేయవలయును. దీనిని నన్యముగా నుపయోగించిన శిరోరోగములు చక్కపడును. అనగా యీ తైలము శిరోరోగములపైన మహాగుణము నిచ్చును.

సహదేవ్యాది తైలమ్.

శ్లో॥ సహదేవీ రసేతైలం సాధయేన్మతిమాన్ భిషక్
షడంగకల్కం సక్షీరం సర్వజ్వరహరం పరమ్॥ 153.

తా :— సహదేవీ రసమందు తగుమాత్రము నువ్వులనూనె మఱియు అవుపాలుజేర్చి
పిదప షడంగకల్కము తగినంత (తుంగము స్త్రులు, పర్వాటకము, పట్టివేళ్ళు, చందనము,
కురువేరు, కుంభి,) వైచి యధావిధి తైలమును వండవలయును. ఈ తైలము సర్వజ్వరము
లను హరించును.

వృణరోపణ తైలమ్.

శ్లో॥ మహావృణార్కజే దుగ్ధే మధూచ్ఛిప్తేన సాధితమ్॥
తైలం సకృత్ ప్రయోగేణ దుష్టవృణ విరోపణమ్॥ 154.

తా :— జెముడుపాలు, జిల్లేడుపాలు, మఱియు నువ్వులనూనె. వీనినన్నిటిని
సమానముగ గలిపి అందుమైనమును తగుమాత్రముగ నూరి చేర్చి యధావిధి పాకము
చేయవలయును. దీనిచే దుష్టవృణములు మానును.

బిలా తైలమ్.

శ్లో॥ బలాశతం ఛిన్నరుహ పాదం రాస్నాప్త భాగిణమ్
జలాధకే శతేపక్త్వా దశభాగస్థితే రసే॥ 155.

దధిమ స్త్విత్తు నిర్యాస శుక్తై స్తైలాధకం సమైః
పచే దాజ పయోద్ధాంశం కల్కై రేభిః సిఛోన్మితైః॥ 156.

శతీ సరళ దార్వేలా మంజుష్మాగురు చందనైః
పద్మకాతిబలా ముస్తా శూర్పవర్ణి హరేణుభిః॥ 157.

యష్ట్యావ్యా సురసా వ్యాఘ్రీ సఖ ర్ష భక జీవకైః
పలాశరస కస్తూరీ నాలికా జాతి కోశకైః॥ 158.

స్పృశా కుంకుమ శైలేయ జాతీ కటువచాంబుభిః
త్వక్కుండురుష్క కర్పూర తుంబురు శ్రీవాసకైః॥ 159.

లవంగ నత తక్కిల కుష్ఠమాంసీ ప్రియంగుభిః
స్థాణేయ తగరధ్యామ వచా మదనక ప్లవైః॥ 160.

సనాగ కేసరైః సిద్ధై ర్దద్యాచ్చాత్రావతారితే
పత్రం కల్కం తతః పూతం విధినా తత్ర పూజితమ్॥ 161.

కాసం శ్వాసం జ్వరం మూర్ఛాం ఛర్ధిం గుల్మం త్మతం త్మయమ్
స్లీహ శోఘావపస్మార మలక్ష్మీంచ ప్రణాశయేత్ || 162.

తా :— ముత్తవపులగమువేరు 100 పలములు, తిప్పతీగె, 25 పలములు సన్నరా
స్నము 12½ పలములు. వీనిని బాగుగా దంచి 100 ఆఢకముల జలముతో వైచి పదిఆఢక
ముల కషాయము మిగులునట్లుగా కాచి వడియగట్టి అందు పదిఆఢకములు నువ్వులనూనె,
ఒక ఆఢకము పెరుగుమీదినీరు (మన్ను), ఒక ఆఢకము చెఱువరసము, ఒక ఆఢకము
శుక్తము (పులియబెట్టిన కాంజికము), అర్ధఆఢకము మేకపాలు, వీనిని గలిపి మరలకాచి
దానిలో కఞ్చీరములు, సరళదేవదారు, దేవదారు, ఏలకులు, మంజిష్ఠ, అగరు, మంచి
గంధము, పద్మకాష్ఠము, పెద్దముత్తవపులగమువేరు, భద్రముస్తలు, అడవిపెసర, రేణు
కలు, అతిమధురము, తులసి, వాతుకు, నఖుంచిప్పలు, జీవకము, ఋషభకము, మోమగ
చెక్క, శిలాజిత్తు, కస్తూరి లేక జాజిపువ్వులు, కలంబీశాకము (హిందీలో), జాపత్రి,
ప్రియంగు, పిక్కచెక్క, మంతుమపువ్వు, రాతిపువ్వు, జాజిపువ్వు, కటుకరోహిణి,
వస, కురువేరు, దాక్షిణిచెక్క, ఫిరంగిసాంబ్రాణి, పచ్చకర్పూరము, తుంబురులు,
కర్పూరము, లవంగాలు, గ్రింధితగరము, చెంగల్వకోస్తు, జటామాంసి, ప్రేంకణము,
పచ్చాకు, దవనము, గ్రింధితగరము, కామంచిపూరి, వస, మైసము, తుంగముస్తలు,
నాగకేసరములు, అనువానిని ప్రత్యేక మొకతులము చొప్పున గ్రహించి కల్లముగానూరి
వైదానిలో జేర్చి యధావిధి తైలము వండవలయును. దీనిని వడియగట్టి భద్రపరచవల
యును. ఈ తైలము నుపయోగించుట వలన కాస, శ్వాస, జ్వర, వాంతి, గుల్మ, త్మత
త్మయ, స్లీహ, శోఘ, అపస్మార రోగములు మఱియు అలక్ష్మీయు నివారించును.

శ్లో॥ బలాతైల మిదం శ్రేష్ఠం వాతాగ్నిధి వినాశనమ్ || 162.

పానీ నస్యేన్వాసనేభ్యుజనేచ

స్నేహః కాశే సమ్యగేతే ప్రయుక్తాః

దుష్టాన్ వాతానాశు శాంతిం నయేయ

ర్వంధ్యాశ్చపుత్రభాజశ్చ కురుః ||

163.

తా :— పై చెప్పబడిన బలాతైలము వాతవ్యాధులను నశింపజేయుటకు శ్రేష్ఠ
మైనది. ఇది పాన, అనువాసన మఱియు అభ్యంజనాది విధులం దుపయోగించ వచ్చును.
ఈ తైలము దుష్టవాతరోగములను బహుశీఘ్రముగాహరించును. మఱియు వంధ్యాశ్రీలు
దీనినుపయోగించిన యెడల సుపుత్రులను బడయునట్లు చేయును.

ప్రసారిణీ తైలమ్.

శ్లో॥ ప్రసారిణీ తులాక్వాథే తైలప్రథం ఐయః సమమ్

ద్విమేదా మిశి మంజిష్ఠా కుష్ఠరాస్నా కుచందనైః ||

164.

జీవకర్షణ కాళోశీ యుగళామర దారుభిః

కల్పైర్విపాచయేత్ సర్వమారుతాయ నాశనమ్॥ 166.

తా :— ప్రసారిణీ కషాయము నూరుపలములు, నువ్వులనూనె ఒకప్రస్థము, ఆవు పాలు ఒక ప్రస్థము, వీరి నన్నిటిని జేర్చి కాచి అందు మేద, మహామేద, సోయమర గింజలు (బద్ధసోపు) మంజిష్ఠ, చెంగల్యకోష్ఠ, సన్నరాన్నము, రక్తచండనము, జీవకము, ఋషభకము, కాళోశీ, క్షీరకాళోశీ, దేవదారు, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి కల్పముచేసి తగుమాత్రము చేర్చి, తైలము సిద్ధముచేయవలయును. దీనిచేత సర్వవారోగములు నశించును.

(3) చందనాది తైలము.

తా :— మంచిగంధము, వట్టిజేళ్లు, ఉసిరికాయలు, పెంగపువ్వులు, కురుజేరు, ఇవి ప్రత్యేకము 36 తులములు, వీనిని నలియగొట్టి 18ప్రస్థముల నీళ్లలోవైచి చతుర్దాశముగ కషాయముకాచి అందులో నువ్వులనూనె 1½ ప్రస్థములు, ఆవుపాలు మూడు ప్రస్థములును వైచి పిదప ఏలకులు, లవంగాలు, చలువమిరియాలు, జాజికాయ, దేవదారు, మంజిష్ఠ, ఎర్రసంపెంగ, ఆకుపత్రి, జటామాంసి, వట్టిజేళ్లు, అగరు, కురుజేరు, తెల్లసంపెంగ, మంచి గంధము, రక్తచండనము అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి ఆవుపాలతోనూరి కల్పముచేసి వై దానిలో గలిపి నాలుగురోజుల వరకు మందాగ్ని చే మెల్లిమెల్లన పాకము చేసి భద్రపరచ వలయును. సిమ్మట ఒకగుంజ ప్రమాణము కస్తూరి, ఒక తులము కుంకుమపువ్వు, అర్ధతులము పచ్చకర్పూరము, మూడు గుంజలు వునుగు వీనిని నూరి పాత్రకుపైనను, అడుగునను రాచి తైలమును పోసియుంచ వలయును. ఇది పూర్వము చెప్పబడిన చందనాదితైలమువలె గుణము చేయును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి తైలయోగ ప్రకరణము
సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

4. అథ చూర్ణయోగ ప్రకరణమ్.

సుదర్శన చూర్ణమ్

- శ్లో॥ త్రిఫలా రజనీ యుగ్మం కంటకారీయుగం శరీ
 త్రికటు గ్రంధికం మూర్వా గుడూచీ ధన్వయాసకః॥ 1.
- కటుకా పర్పటో ముస్తా త్రాయమాణాచ వాలకమ్
 నింబః పుష్కరమూలంచ మధుయష్టిచ వాసకమ్॥ 2.
- యవానీంద్రీయవో భారీ శిగుబీజం సురాష్ట్రజా
 వచా త్వక్పద్మకోశీర చందనాతివిషా బలాః॥ 3.
- శాలిపర్ణి పుష్టిపర్ణి విడంగం తగరం తథా
 చిత్రకో దేవ కాష్ఠంచ చవ్యం పత్రం పటోలజమ్॥ 4.
- జీవకర్ష భకౌచై వ లవంగం వంశలోచనా
 పుండరీకంచ కాకోలీ పత్రకం జాతిపత్రకమ్॥ 5.
- తాళీసపత్రం చ తథా సమభాగాని చూర్ణయేత్
 సర్వచూర్ణస్యచాగ్ధాంశం కై రాతం నిక్షిపేత్ సుధీః॥ 6.
- ఏతత్సుదర్శనం నామ చూర్ణం దోషత్రయహహమ్
 జ్వరాంశ్చ నిఖిలా హన్యాన్నాత్రీ కార్యా విచారణా॥ 7.
- పుథగ్ద్వంద్వాగంతుజాంశ్చ ధాతుస్థాన్ విషమజ్వరాన్
 సన్నిపాతోద్భవాం శ్చాపి మానసాసపి నాశయేత్॥ 8.
- శీతజ్వరై కాహికాదీన్ మోహం తంద్రాం భ్రమం తృషామ్
 శ్వాసం కాసంచ పాండుంచ హృద్రోగం హంతికామలామ్॥ 9.

త్రికవృష్టకటీజాను పార్శ్వశూల నివారణమ్
శీతాంబునా పితే ధీమాన్ సర్వజ్వర నివృత్తయే॥ 10.

సుదర్శనం యథాచక్రం దానవానాం వినాశనమ్
తద్వజ్జ్వరాణాం సర్వేషా మిదం చూర్ణం ప్రణాశనమ్॥ 11.

తా:—త్రిఫలములు, పసుపు, మానిపసుపు, వాకుడు, ములక, కచోరములు, త్రికటుకములు, పిష్పలీమూలము, చాగవేరు, తిప్పతీగె, దురదగొండి, కటుకరోహిణి, పర్వాటకము, తుంగముస్తలు, కలుక్రామగ, కురువేరు, వేపచెక్క, పుష్కరమూలము, అతిమధురము ఖురాసానిటము. అడ్డపరము, కొడిశపాల గింజలు, గంటుభారంగి, మునగగింజలు, గోపీచందనము, వస, దాక్షిణిచెక్క, పద్మకాష్ఠము, వట్టివేళ్లు. చందనము, అతివస, ముత్తవపులగమువేరు, కోలపాన్న, ముయ్యకుపాన్న, వాయువిడంగములు, గిరింధి తగరము, చిత్రీమూలము, దేవదారు, చవ్వము, చేదుపొట్ల, జీవకము, ఋషభకము, లవంగాలు, తవాక్షిరి, తెల్లతామర, కాకోలీ, ఆకుపత్రి, జాపత్రి, తాళీసపత్రి, పీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి అందు చూర్ణమునకు సగముభాగము చిరాయితా (భూనిరంబ) మెత్తగా చూర్ణించి కలుపవలెను. దీనిని సుదర్శన చూర్ణమందురు. ఈ చూర్ణమును నేపించుటచేత తిరిదోషములు, స్వజ్వరములు, ధాతుగతవిషము, ద్వంద్వజ, సన్నిపాతజ, మానిసిక, శీతివికాహికాజ్వరములును. మోహ, తంద్ర, భ్రమ, త్వష్ట, కటి, జాను పార్శ్వములందుండు కూలలను కూడ హరించును. ఈ చూర్ణమును చన్నీళ్ళతో నిచ్చిన సర్వజ్వరములు నివృత్తింతును. సుదర్శన చక్రము రాక్షసులను నాశనము చేసినట్లు ఈ సుదర్శన చూర్ణము వైవాధికులను అదేప్రకారము నాశనము జేయును.

లఘుగంగాధర చూర్ణమ్ (అతిసారే).

శ్లో॥ ముస్తమింద్రియవం బిల్వం లోధ్యం మోచరసం తథా
ధాతకీం చూర్ణయేత్తక్రీ గుడాభ్యాం పాయయేత్సుధీః॥ 12.

సర్వాతీసార శమనం నిరుణద్ధి ప్రవాహికామ్
లఘుగంగాధరం నామ చూర్ణం సంగ్రహకం పరమ్॥ 13.

తా:— భద్రముస్తలు, కొడిశపాల గింజలు, మారేడుపండుగుజ్జు, లొడ్డుగచెక్క, బూరుగుబంక, ఆరెపువ్వు, పీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించవలయును. ఈ లఘుగంగాధర చూర్ణమును చల్లి మఱియు బెల్లిముతోను నేపించిన సర్వవిధ అతిసారములు, మఱియు ప్రవాహికలును నివారించును. ఇది అత్యంత శ్రేష్ఠమైన సంగ్రహకాశుధము.

అమ్రబీజం ప్రతివిషా లజ్జలురితి చూర్ణ తమ్

సర్వాతీసార గ్రహణీ ప్రళయం యాతివేగతః
పృథ్వంగాధరం చూర్ణం సరిద్యేగ విబంధకమ్॥ 16.

(రక్తపిత్తే) చందనాది చూర్ణమ్.

ప్రీతిరంజిత పాఠాచ కుటజస్య ఫలం త్వచమ్

ఆమ్రాస్థి జంబుసారంచ తథా మోచ రసశస్త్రుతః .
నీలోత్పలం సమంగాచ సూక్ష్మైలా దాడిమతలచః॥ 19.

చతుర్వింశతి మేతాని సమభాగాని కారయేత్
తండులోదక సంయుక్తం త్నాదేణ సహయోజయేత్ ॥ 20.

చలతాంచామ గర్భాణాం స్తంభనం పరముచ్యతే
అశ్రిభ్యాం విహితం పూర్ణం రక్తపిత్త వినాశనమ్॥ 21.

హితం లోహిత సిద్ధిభ్యో వ్యర్థస్సు లోహితేషుచ
తమో మూర్ఛోప సృష్టానాం తృప్తార్తానాంచ దాపయేత్ || 22.

తా :— మంచిగంధము, వట్టివేళ్ళు, లొద్దగచెక్కి, వట్టివేళ్ళు, పద్మకేసరములు, నాగకేసరములు, మారేడుపేరు, భద్రముస్తలు, ఖండశర్కర, కురుపేరు, వివబాద్ధి,

కొడిశపాలచెక్క, కొడిశపాలగింజలు, శుంఠి, అతివస, ఆరెపువ్వు, రసాంజనము, మామిడిజీడి, నేరెడుబంక లేక చెక్క, బూరుగుబంక, నల్లకలువ, అత్తపత్తి, చిన్న ఏల కులు, దానిమ్మచెక్క, ఈ 21 వస్తువులను సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని వియ్యపు కడుగు మఱియు తేనెతో నేవించిన అమ గర్భము అనగా వృద్ధిపొందని గర్భము, దినదినాభివృద్ధిని బొంది గర్భము నిలచి శుఖప్రస వము కలుగును. ఇది రక్తపిత్తము, అర్బుము, రక్తాగ్నిము, మూర్ఛ, శోష, మఱియు తృషరోగములను చక్కపఱచును. దీనిని పూర్వమందు ఆశ్వినీదేవతలు నిర్మించిరి.

చూర్ణామృతయోగమ్ (రాజయత్నాణి)

- శ్లో॥ తాళీసపత్రం మరిచం పృథగర్థవలం భవేత్
ద్రాక్షాయాశ్చ పలం తద్వత్ పరాష కతకాహ్వయాన్ ॥ 23.
బలామూలంచ పలికం పిప్పల్యాశ్చ పలం భవేత్
శుంఠీ ఫలత్రయంచైవ చవ్యకంచ త్రిజాతకమ్ ॥ 24.
కణామూలం తథైవాస్య శర్కరాయాశ్చతుష్పలమ్
భార్గీ పలద్వయంచైతత్ సూక్ష్మ చూర్ణాని కారయేత్ ॥ 25.
మధునావలిహేత్ ప్రాతః శోష మేకాదశాన్నితమ్ ॥
హరేచూర్ణామృత మిదం సర్వవ్యాధి వినాశనమ్ ॥ 26.

తా :— తాళీసపత్ర, మిరియాలు, ఇవి ప్రత్యేకము ఆర్ద్రపలము, ద్రాక్ష, చిట్టిత (పాల్సా) చిల్లగింజలు ఇవి ప్రత్యేకమొకపలము, ముత్తవపులగమువేరు, పిప్పళ్ళు, శుంఠి తాడికాయలెరడు, కరక్కాయలెరడు. ఉసిరిక వరుగు, చవ్యము, ఏలకులు, దాక్షిణి చెక్క, అకుటత్రి, మోడి అనునవి ప్రత్యేకమొకపలము, శర్కర నాల్గుపలములు మఱియు గంటుభారంగి రెండుపలములు. మైవాని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణము నుచిత ప్రమాణము ఉదయమున తేనెతో నేవించిన యెడల 11 విధముల శోషరోగములు హరించును. మఱియు సర్వవ్యాధులు నశించును.

సితోపలాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ సితోపలా షోడశస్యా దష్టేస్యా ద్వంశ రోచనా
పిప్పలీస్యాచ్ఛతుష్కర్షా స్యాదేలాచ ద్వికార్షకీ ॥ 27.
ఏకః కర్షస్త్యచః కార్య శ్చూర్ణయే తస్య మేకతః
సితోపలాదికం చూర్ణం మధుసర్పిర్యుతం లిహేత్ ॥ 28.
శ్వాభకాన క్షయహరం హస్త పాధాంగ దాహజిత్

మందాగ్నిం సుప్తజహ్వత్వం పాశ్వత్వశూల మరోచకమ్ |

జ్వరమూర్ధ్వగతం రక్తపిత్తమాశు వ్యవోహతి ||

29.

తా :— ఖండశర్కర 16 కర్ణములు, తవాక్షీరి 8 కర్ణములు, పిప్పళ్ళు 4 కర్ణములు, ఏలకులు 2 కర్ణములు, దాక్షిణిచెక్క ఒక కర్ణము, వీని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఇదియే సితోపలాది చూర్ణము దీని నుచితప్రమాణము రేపు మాపు తేనె మఱియు ఆవునెయ్యితో నేవించిన క్వాసకాస క్షయలు చేతులుకాళ్ళు వీని యందలి మంటలు, మందాగ్ని, నోరెండుట, పార్శ్వశూల, అరోచకము, జ్వరము మఱియు ఊర్ధ్వగత రక్తపిత్తరోగములును హరించును.

ఖండ సమక చూర్ణమ్ (పాండురోగే).

శ్లో || త్రిఫలా వ్యోష బిల్వాబ్జ పిప్పలీమూల చిత్రకైః

త్వగేలావత్ర చవికా తింతిషీ కాష్ణవేతసైః ||

30.

సమాంశైర్ధాతుమాక్షికం సర్వైస్తుల్యం ప్రదాపయేత్

లోహచూర్ణం సమం తైశ్చ సర్వైః ఖండం సమాంశకమ్ ||

31.

చూర్ణితం మధునా లేహ్యం పటకాన్ వా స మాక్షికాన్

భక్షయిత్వా యథాసాత్మ్య మనుపానం ప్రయోజయేత్ ||

32.

నాశయేత్కుష్ఠమాలస్యం ప్రమేహాదర కామలాః

పాండురోగం తథాకాసం హలీమక శిరోరుజమ్ ||

33.

ప్రసేక మరుచిం మూర్చ్ఛాం హృల్లాసం మందవహ్నితాం

రక్తపిత్తం షరీసర్పం శ్వయధుంచ వినాశయేత్ ||

34.

తా :— ఉసిరికాయలు, తాడికాయలు, కర్కాక్కాయలు, శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, మారేడువేరు, తుంగముస్తలు, మోడి, చిత్రమాలము, దాక్షిణిచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, చవ్యము, చింతచెక్క, ఆష్టవేతసము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమునకు సమానము స్వర్ణమాక్షిక భస్మము మఱియు లోహభస్మము, మొత్తమునకు సమానముగా ఖండశర్కర కలిపి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని రోగానుసారము అనుపాన విశేషముతోగాని కేవలము తేనెతోగాని నేవించిన కుష్ఠ, అలస్య, ప్రమేహ, ఉదర, కామల, పాండు, కాస, హలీమక, శిరశ్శూల, ప్రసేక, అరుచి, మూర్చ్ఛా, హృల్లాస, మందాగ్ని, రక్తపిత్త, విసర్ప, మఱియు శోథ మొదలగు రోగములను బోగొట్టును.

పాతాది చూర్ణమ్ (శోఫరోగే)

శ్లో॥ పాతా సకృష్టా గజపిప్పలీచ నిద్ధిగా నాగర చిత్రకాచ
సపిప్పలీమూల మజాజ రాత్రి ముస్తంచ చూర్ణం సుఖతోయపీతమ్
హన్యాత్ త్రిదోషం చిరజంచ శోఫం కుష్ఠంచ చూర్ణస్యహి
సుప్రయోగాత్ ॥ 35.

తా :— విషబొడ్డి, పిప్పళ్లు, గజపిప్పళ్లు, వాకుడు, కుంతి, చిత్రములము, మోడి
జీలకర్ర, పసుపు, భద్రముస్తలు, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని మెత్తగా
చూర్ణము చేయవలయును. దీనిని వేడినీళ్ళతో సేవించిన చిరకాలము నుండి యున్న
త్రిదోషజనిత శోఫలును, మఱియు కుష్ఠరోగములును హరించును.

పంచారిష్ట చూర్ణమ్ (కుష్ఠరోగే)

శ్లో॥ కాలే త్వక్-ఛదసార బీజ కనుమై ర్నింబస్య తుల్యాంశకైః
కృత్వా చూర్ణమథః కటుతిగ నిశా ధాత్యక్ష పథ్యాముతైః
పంచారిష్టమిదం పయో మధు ఘృతై రుష్ణాంబునావా పుమాన్
పీత్వా కాస గర ప్రమేహ పిటకా కుష్మాదిభి ర్ముచ్యతే ॥ 36.

తా :— నేపచెట్టుయొక్క పంచాంగములు (వేరు, చెక్క, పువ్వు, కాయ, ఆకు)
సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి, దానిలో త్రికటుకములు, పసుపు,
త్రిఫలములు, అనునవి సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించి కలుపవలెను. ఈచూర్ణమును
ఆపుపాలు, తేనె, నెయ్యి, లేక వేడినీటితో సేవించిన కాస, గరవిష, ప్రమేహ, పిటకా
ధులును, కుష్ఠరోగములును హరించును.

మహాఖండవ చూర్ణమ్.

శ్లో॥ మరిచం నాగపుష్పాణి తాలీసం లవణానిచ
ప్రత్యేకమేకభాగాః స్యుః పిప్పలీమూల చిత్రకైః ॥ 37.

త్వక్కణా తింతిడికంచ జీరకంచ ద్విభాగిక్మ్
ధాన్యామ్లవేతసా విశ్వం భద్రైలా బదరాణిచ ॥ 38.

అజమోదా జలధరః ప్రత్యేకం స్యుః ప్రిభాగికాః
సర్వాషధి చతుర్థాంశం దాడిమస్య ఫలం భవేత్ ॥ 39.

ద్రాక్షేభ్యో నిఖలేభ్యశ్చ సితాదేయార్థమాత్రీయాః
మహాఖండవ సంజ్ఞం స్యాచ్ఛూర్ణమేతత్సరోచనమ్ ॥ 40.

శ్లో॥ అగ్నిదీప్తికరం హృద్యం కాసాతీసార నాశనమ్
హృద్యోగ కంఠ జఠర ముఖరోగ హాశనమ్ ॥ 41.

విషూచికాం తథాఢ్యాన మర్శ్యో గుల్మ కృమీనమ్
ఛర్దిం పంచవిధాం శ్వాసం చూర్ణ మేతద్య్యపోహతి॥ 42.

తా :— మిరిమాలు, నాగకేసరములు, తాళీసప్రతి, పంచలవణములు, ఇవిప్రత్యేక మొకభాగము, మోడి, చిత్రమూలము, దాక్షిణచెక్క, పిప్పళ్లు, చింతచెక్క, జీలకర్ర, ఇవి ప్రత్యేకము రెండుభాగములు, ధనియాలు, ఆప్లు వేతసము, శుంఠి, వస, పెద్దఏలమలు, రేగుపండ్లు, ఓమము, శుంకమస్తంబ, ఆనునవి ప్రత్యేకము మూడుభాగములు. వీని మొత్తములూ నల్లవభాగము దానిమృపండు మొత్తములూ సగభాగము శర్కరను గలిపి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఇది అత్కింతరుచికరమైన మహాఖండవ చూర్ణము. ఈ చూర్ణము అగ్నిదీప్తికరము, హృద్యము, మఱియును కాసాతీసారనాశకము. ఇదిగాక హృద్రోగి, కంఠ, జఠరముఖరోగములును, విషూచిక, ఆఢ్యాన, అర్భ, గుల్మ, కృమి, ఛర్ది, వ్యాధిలను మఱియు శ్వాసరోగములను బోగొట్టును.

లవంగాది చూర్ణమ్. (గృహణీరోగే)

శ్లో॥ లవంగం శుద్ధకర్పూర మేలా త్వజ్జాగకేసరమ్
జాతీఫలముశ్శేరంచ నాగరం కృష్ణజీరకమ్ ॥ 43.

కృష్ణాగురు స్తుగాక్షీరీ మాంసీ నీలోత్పలం కణా
చందనం తగరం బాలం కంకోలం చేతి చూర్ణయేత్ ॥ 43.

సమభాగాని సర్వాణి సర్వేభ్యోర్థ సితాభవేత్
లవంగాద్యచిదం చూర్ణం సత్కౌద్రం వహ్నిదీపనమ్ ॥ 44.

రోచనం తర్పణం వృష్యం త్రిదోషఘ్నం బలప్రదమ్
హృద్యోగం కంఠరోగంచ కాసం హిక్మాంచ పీనసమ్ ॥ 45.

యత్కౌణ్ఠం తమకంశ్వాస మతీసార మురక్షతమ్
ప్రమేహారుచి గుల్మాదీన్ గృహణీమపి నాశయేత్ ॥ 46.

తా :— లవంగములు, శుద్ధపచ్చకర్పూరము, ఏలమలు, లవంగచెక్క, నాగకేసరములు, జాజికాయ, వట్టివేళ్లు, శుంఠి, నల్లజీలకర్ర, పిప్పళ్లు, అగరు, వంశలోచనము, జటామాంసీ, నల్లకలువగడ్డ, సన్నపిప్పళ్లు, మంచిగంధము, గ్రంధితగరము, శురువేరు, తక్కిలములు, అనువానిని సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి అందు మొత్తములూ నర్లభాగము చక్కరనుచేర్చి తిరిగి చూర్ణము చేయవలెను. ఈ చూర్ణమును తగుమాత్రము లేనతో నేవించిన అగ్ని దీప్తిని గలుగజేయును. ఇది రుచికరము, తృప్తి

కరము, వృష్యము, త్రిదోషస్థుము, మతీయు బలప్రదము. దీనిచేత హృద్రోగములు కంఠరోగములు, కాస, హిక్కు, పీనస, రాజయక్షు, తిమర, శ్వాస, అతిసార, ఉరక్షత ప్రమేహ, అరుచి, గుల్మ, గ్రహణి మొదలగు రోగములు హరించును.

అష్ట చూర్ణమ్.

శ్లో॥ త్రికటుక మజమోదా వైంధవం జీరకే జ్యే
సమధరణ ధృతానా మప్తమో హింగుభాగః
వృధమ కబళ భోజ్యః సర్పిషా చూర్ణకోయం
జనయతి భృశమగ్నిం వాతగుల్మం నిహన్తి॥

48.

తా :—శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, ఓచు, వైంధవలవణము, జీలకగ్గి, నల్లజీల కర్ర, ఇవిసమభాగములు. వీనిలో ఎనిమిదవభాగము వేయించిన ఇంగువనుజేర్చి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును యధోచిత ప్రమాణము భోజనమునకు ముందు నెయ్యి కొంచుము అన్నములో గలిపి ప్రథమకబళ మాత్రగా భుజించినచో వాతగుల్మను హరించి అగ్నిదీప్తిని గలిగించును.

తుగాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ తుగా తింతిడి లాజైశ్చ కోల వ్యోష త్రిజాతకైః
సచంద్రైర్మౌషకం రుచ్యం క్రమాత్ ద్విగుణ శర్కరమ్
ఛర్ద్యస్పృక్ పిత్తహృద్రోగ కాస త్షయ జ్వరాపహమ్॥

49.

తా :—వంశలోచనము, చింతచెక్క, వరిపేలాలు, రేగుపండ్లు, త్రికటుకములు, (శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు) ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, అకుపతీ, పచ్చకర్పూరము, ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగాచూర్ణము చేయవలయును. మొత్తమునకు రెండురెట్లు చక్కరను గలిపించి పాకముచేసి అందు పై చూర్ణమునువేసి బాగుగా గలిపి మోదకము సిద్ధము చేయవలయును. దీనిని నేవించిన ఛర్ది, రక్తపిత్తము, హృద్రోగము, కాస త్షయలును మతీయు జ్వరములును హరించును.

శ్వాసకాసాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ తేకరాజ రసప్రస్థే కుడవం మరిచం పచేత్
అభయా పిప్పలీ భాగ్గీ వైంధవం పుష్కరాహ్వయమ్॥

50.

అక్షప్రమాణం సంచూర్ణ్య మిశ్రయిత్వా మధుప్లుతమ్
తత్థాదేత్ పాతరుత్థాయ శ్వాస కాస వినాశనమ్॥

51.

తా :— భృంగ రాజరసము ఒక ప్రస్థమందు మిరియాలు ఒక కువచ ప్రమాణమువేసి వండి పూర్తిగా శుష్కమైన తరువాత అందులో కరక్కాయ పిప్పళ్ళు, గంటుభారంగి, సైంధవలవణము, పుష్కరమూలము ఆకునవి ప్రక్షేపము ఒక తులము, పీని చూర్ణము వేసి పిదప అందు తేనెకూడ జేర్చి ప్రాతఃకాలమందు సేవించిన శ్వాసకాసలు నశించును.

జీవంత్యాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ జీవంతీ ముస్త సురసా త్వగేలా ద్వయ పాష్కరమ్
చండా తామలకీ లోహ క్షాప్తి నాగిర వాలకమ్॥ 52.

కర్కాటక శతీ కృష్ణా నాగ కేసర చోరకమ్
ఉపయక్తం యథా కామం చూర్ణా ద్ద్విగుణ శర్కరమ్॥ 53.
పార్శ్వరు ద్వారకాసముం హిక్కా శ్వాస హరం పరమ్॥ 54.

తా :— జీవంతి (మలయాళభాషలో ఆపపతియకొకళంగు), భద్రహస్తలు, కృష్ణ తులసి, లవంగకట్ట, చిన్న పీలకులు, పెద్ద పీలకులు, పుష్కరమూలము, నేలయూసిరిక, శంఖపుష్పి, అగరు, గంటుభారంగి, శుంఠి, మరువేరు, కర్కాటక శృంగి, కచోరములు, పిప్పళ్ళు, నాగ కేసరములు, అడవికచోరములు, పీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమునకు రెండుభాగములు శర్కరనుజేర్చి మెత్తనిపొడి సిద్ధముచేసి యథాప్రమాణము సేవించిన పాస్విపీడ, జ్వర, కాస, హిక్కా, శ్వాస ఇత్యాది రోగములు హరించును.

త్రికటాద్వి చూర్ణమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా ముస్తా విడంగం చవ్య చిత్రకా
త్వక్ శతీ పిప్పలీమూలం మాక్షికం సురదారుచ॥ 55.

తుంబురుః పాష్కరం మూలం పాత్రేలా రజనీద్వయమ్
విడం సావర్చలం తూరః సైంధవం హస్తి పిప్పలీ॥ 56.

యావంత్యేతాని ద్రివ్యాణి తావంతం గుగ్గులుం సమమ్
కోలప్రమాణాం గుటికాం కృత్యేనం మధు సర్పిషా॥ 57.

కాసం శ్వాసం తథానాహ మర్కాసిచ భగందరమ్
గుల్మం ప్లిహం తథా శోఘమంత్రీ వృద్ధిం చ నాశయేత్
సప్తవింశతికోహ్యేష గుగ్గులుః కథితోమయా॥ 58.

తా :— శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, కరక్కాయచెరడు, తాడికాయచెరడు, ఉసిరికవరుగు, తుంగముస్తలు, వాయువిడంగములు, చవ్యము, చిత్రమూలము, లవంగ,

చెక్క, కంచోరములు, మోడి, స్వర్ణమాషికభస్మ, దేవదారు, తుంబురు ఫలము, పుష్కర మూలము, చిరుబొద్ది, ఏలకులు పనుపు, మానిపనుపు, బిడాలవణము, సౌవర్చలవణము, యవతొరము, మైంధవలవణము, గజపిష్టము, ఇవి సమభాగములు, వీని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణించి దీనికి సమము గుగ్గులు కూడ జేర్చి అందు తేనె, నెయ్యివేసి రేగుగింజలంత మాత్రలు జేయవలెను. దీనిని సేవించిన శ్వాస, కాస, అనాహ, అర్శ, భగందర, గుల్మ, ప్లీహ, శోఫలును మఱియు అంత్రవృద్ధి రోగములును నశించును. దీనినే సప్తవింశతి గుగ్గులు అని యందురు.

పుష్పానుగ చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ పాతా జంబ్వామృయోరస్థి శిలోద్భేదం రసాంజనమ్
అంబష్ఠాం శాల్మలీపిచ్ఛాం సమగాం వత్సకత్వచమ్॥ 59.
- బాష్లేక బిల్వాతివిషా లోద్ర తోయద గై రిశమ్
శుంఠీ మధూక మృద్వీకా రక్తచందన కట్ఫలమ్॥ 60.
- కట్ఫంగ వత్సకానంతా ధాతకీ మధుకాష్టనమ్
పుష్పే గృహీత్వా సంచూర్ణ్య సక్షాద్రం తండులాంభసా॥ 61.
- పిఠేదర్శ స్వతీసారే రక్తం యశ్చోపవేశ్యతే
దోషజంతు కృతాయేచ బాలానాం తాంశ్చ నాశయేత్॥ 62.
- యోనిదోషం రజోదోషం స్రావం శ్వేతారుణానితమ్
చూర్ణం పుష్పానుగం నామ హిత మాత్రేయ పూజితమ్॥ 63.

తా :— చిరుబొద్ది, నేరేడుగింజల పప్పు, మామిడిబీడి, కొండపిండి, రసాంజనము, అంబష్ఠ, బూరుగుబంక, ఆత్మపత్తి, కొడిశపాలచెక్క, కుంకుమపువ్వు, మారేడుకాయ గుఱ్ఱ, అతిపస, లాడ్లుగ చెక్క, భద్రమున్నులు, గై రిశము (కావిరాయి) శుంఠి, ఇష్టపువ్వు దాగ్రిత, రక్తచందనము, కాయఫలముచెక్క, పెద్దమానిచెక్క, కొడిశపాల గింజలు, సుగంధపాలవేళ్ళు, ఆరెపువ్వు, అతిమధురము, మద్దిచెక్క, వీనిని పువ్వుమీ నక్షత్రమున సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేయవలయును. దీని నుచిత ప్రమాణము తేనె మఱియు బియ్యపు కడుగుతో సేవించిన, అర్శమును, రక్తార్శమును, రక్తాతిసారము, చిన్నపిల్లల కృమిదోషము, స్త్రీలరజోదోషము, యోనిదోషము, శ్వేత రక్తకృష్ణస్రావ వ్యాధులును శమించును. దీనికి పుష్పానుగచూర్ణమని పేరు. ఇది ఆత్రేయునిచే జెప్పబడినది.

నారాచక చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ యవాసీ హపుషా ధాన్యం శతప్రభిర్వప కుంచికా
కారవీ పిప్పలీమూల మజగంధా శతీవచా॥

శ్లో॥ చిత్రకం జీరకం వ్యోమం *స్వర్ణక్షీరీ (స్వర్ణకామి) ఫలత్రయమ్
ద్వా తూరా పాష్కరం మూలం కుష్ఠం లవణవంచకమ్॥ 65.

విడంగంచ సమాంశాని దంత్యా భాగత్రయం తథా
త్రివృద్విశాలే ద్విగుణే సాతలాచ చతుర్థణా॥ 66.

ఏషా నారాచకోనామ చూర్ణో రోగ గణాపహః
నైతంపాప్య నివర్తంతే రోగా విష్ణుమివానురాః॥ 67.

తా :— ఓమ, బోడతరము, ధనియాలు, సోయకురగింజలు (బద్దసోపు), నల్లజీల
కర్ర, మజీర, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ, కచోరాలు, వస, చిత్రమాలము, జీలకర్ర, త్రికటు
కములు, స్వర్ణక్షీరీ లేక స్వర్ణకామి త్రిధారి (మూడుపలకల జముడు) లేక నునాముఖి,
త్రిఫలములు, యవాక్షరము, సర్వాక్షరము, పుష్కరమాలము, చెంగల్వకోష్ఠ, పంచ
లవణములు, వాయువిడంగములు, ఇవి ప్రత్యేకమొక భాగము, దంతీమాలము 3 భాగ
ములు, లేగడ 2 భాగములు, ఇంద్రీవారుణి, (ఏటిపుచ్చ) 2 భాగములు, శికాయతీగ
4 భాగములు, వీనినన్నిటిని మెత్తగాదంచి చూర్ణము చేయవలయును. దీనినే నారాచక
చూర్ణమందురు. ఈ చూర్ణము సకలరోగనివారకము, విష్ణుసాన్నిధ్యమును పొందిన రాక్ష
సులు తిరిగి జన్మ మెట్లు పొందరో ఆ విధముగానే దీనిచే పోయినరోగములు తిరిగినపడవు.

నారాచకచూర్ణ సేవనాకర్మమ్.

శ్లో॥ తక్రేణోదరిభిః పేయం గుల్మిభిర్బదరాంభసా
అనద్ధవాతే సురయా వాతరోగే ప్రసన్నయా॥ 68.

దధిమండేన విట్సంగే దాడిమాంభోభిరర్చసి
పరికర్తే చ వృక్షామ్లై హ్యుష్ణాంబుభిరజీర్ణకే॥ 69.

భగందరే సాండురోగే కాసే శ్వాసే గళగ్రహే
హృదోగే గ్రహణీ దోషే కుష్మే మండేనలే జ్వరే॥ 70.

దంష్ట్రావిషే చ సగరే యథార్థం కృత్రిమే విషే
స్నిగ్ధకోష్ఠే న హ్యుచితం పేయమేతద్విరేచనమ్॥ 71.

తా :— నారాచక చూర్ణము ఉదర వ్యాధులకు చల్లితొను, గుల్మాలకు రేగుకమ
యమతోను, అనద్ధవాతములకు మద్యమతోను, వాతవ్యాధులకు ప్రసన్నా అనే మద్యము

* స్వర్ణకామి అని కొన్ని సహస్రయోగగ్రంథములలో వ్రాయబడినవి. స్వర్ణక్షీరీ-
త్రిధారి-మూడుపలకల జముడు. స్వర్ణకామిః-నునాముఖి, అంబుష్టా, వేళుత్త, అంబుళం
అని మలయాళ భాషలో వ్యవహరించెదరు.

తోను, మలబద్ధమనకు పెరుగుమీద నీటితోను, అగ్గిలోగములకు దానిమ్మచెక్క కషాయముతోను, కడుపులోని నులిసొప్పలకు వృక్షాష్ట కషాయముతోను (తోకనీ ఆమ్చూర్ లేక కోకం), అజ్జీగోగములకు వేడినీళ్లతో నుపయోగించవలయును. ఇవి భగందరము, పాండురోగము, కాస, త్యాస, గళగ్రహ, హృద్రోగ, గృహణి, కుష్ఠ, మంచాగ్ని, జ్వర, శ్మదాని విషమలను గరవిషములను మఱియు కృత్రిమ విషరోగములను హరించును. తొలుత లేచిన కర్మచేసి, ఆపగా కోవ్వుచును స్నిగ్ధముచేసి యుచితానుపానముతో నేవించిన వైద్యాధులు బుడకమించును.

హపుషాది చూర్ణమ్.

శ్లో॥ హపుషాం *కాంచన క్షీరం త్రిఫలం నీలిసీఫలమ్

త్రాయంతీం రోహిణీం తిక్తాం సాతలాం త్రివృతాం వచామ్॥ 72

నైంధవం కాలలవణం పిప్పలీంచేతి చూర్ణయేత్

దాడిమ త్రిఫలా మాంస రసమూత్ర సుఖోదకైః॥ 73.

పేయోయుం సర్వగుల్మేషు ప్లిహ్ని సర్వోదరేషుచ

శ్విత్తే కుష్మేషు జ్వరకే నదనే విషమేనలే॥ 74.

శోఫార్క పాండురోగేషు కామలాయాం హలీమకే

వాతపిత్త కఫాంశ్చాసి విరేకేః ప్రసాదయేత్॥ 75.

తా :— బోడతరము, కాంచనక్షీరము, (కొండకసివింశి) (త్రిఫలములు) నీలివీజములు, కలుకాయగ, కటుకరోహిణి, నేలవేము, శీకాయతీగ, తేగడ, వస, నైంధవలవణము, నల్లఉప్పు, పిప్పళ్ళు, ఇవి సమభాగములు, వీనిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును దానిమ్మ కషాయముతోగాని త్రిఫలకషాయముతోగాని మాంసరసముతోగాని, గోమూత్రముతోగాని లేక వేడినీళ్ళతోగాని నేవించిన సకల గుల్మవ్యాధులు, ఉదరరోగములు, మఱియు ప్లిహరోగములును పోవును. దీనిచే శ్విత్త (బొల్లి) కుష్ఠ, జ్వర, అగ్నిహింస, శోఫ, ఆస్క, పాండు, కామల, హలీమక, వాత, పిత్త, కఫ వ్యాధులును నశించును. మఱియు నుఖముగా విరేచనమగును.

నీలిసీ చూర్ణమ్.

శ్లో॥ నీలిసీం నిచులం వ్యోమం తూరం లవణపంచకమ్

చిత్రకంచ విజేచ్ఛార్ణం సర్విపోదర గుల్మనుత్॥ 76.

తా :— నీలిచెట్టు, హిజ్జల, (సమద్రీఫలము) శుంఠి, మిరియాలు, పిప్పళ్ళు, సర్వతూరము, యవతూరము, పంచలవణములు (ఉప్పు, నైంధవ లవణము, సావర్ప లవణము,

కాంచనక్షీరం = ఎరుమక శ్మివేరు (చులయాశి భావలో).

విడాలనము, కాచలవణము), చిత్రమాలము, వీనిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి అవునేతితో నేవించిన ఉదరములును మఱియు గుల్మరోగములును హరించును.

పబోలాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ పటోల నిబ త్రాయుతీ తిక్తా తిక్తక పర్పటమ్
కుటజ శ్వేతఫలం దూర్వా మధుశిగ్రు ఫలం వచా॥ 77.
- దార్ద్రీత్వక్ పద్మకోశీర యవానీ ముస్త చందనమ్
సౌరాష్ట్రతివిషా వ్యోమంత్యగేలా పత్ర దారుచ॥ 78.
- చూర్ణితం మధునాలేహ్యం పేయం మద్యజలేనవా
హృత్పాండు గ్రహణీరోగ గుల్మ శూలారుచి జ్వరాన్॥ 79.
- కామలాం సన్నిపాతంచ ముఖరోగాంశ్చ నాశయేత్॥ 80.

తా:— చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, కబురకానుగ, కటుకరోహిణి, నేలవేము, పర్పటము, కొడిశపాలచెక్క, కొడిశపాలగింజలు, గరికె, మనగగింజలు, వస, మానిపసుపు, ఆకుపత్రి, పద్మకం, వట్టివేళ్లు, ఓమ, భద్రముస్తలు, మంచిగంధము, గోపీచందనము, అతి వస, త్రికటుకములు, దాక్షిణీచెక్క, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, దేవదారు, అనునవి సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణముచేసి తగుమాత్రము తేనెతోగాని మద్యముతోగాని లేక నీటితోగాని నేవించిన హృద్రోగ, పాండు, గ్రహణి, గుల్మ, శూల, అరుచి, జ్వర, కామల! సన్నిపాత రోగములును మఱియు ముఖరోగములును నశించును.

నింబాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ భూనింబ కటుకా ముస్తా త్రూషణేంద్రయవాన్ సమాన్
ద్వా చిత్రకాద్వత్సకత్వగ్భాగాన్ షోడశ చూర్ణయేత్॥ 81.
- గుడ శీతాంబునా పీతం తద్ద్రహణీ దోష గుల్మనుత్
కామలా జ్వర పాండుత్వ మేహారుచ్యతీసారనుత్॥ 82.

తా:— నేలవేము, కటుకరోహిణి, భద్రముస్తలు, మిరియాలు, శుంథి, పిప్పళ్లు, కొడిశపాలగింజలు, ఇనిప్రత్యేక మొక భాగము చిత్రమాలము, రెండు భాగములు, కొడిశపాలచెక్క, 16 భాగములు, వీని నన్నిటిని మెత్తగా చూర్ణము చేయవలయును. ఈ చూర్ణమును చన్నీళ్లలో ద్రెల్లమును గలిపి నేవించిన గ్రహణి, గుల్మ, కామల, జ్వర, పాండు, మేహ అరుచి, అతిసార రోగములు హరించును.

నాగరాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ నాగరాతివిషా ముస్తా పాతా బిల్వం రసాంజనమ్
కుటజత్వక్ఫలం తిక్తం ధాతకీచ కృతంరజః॥ 83.
- క్షౌద్ర తండులవారిభ్యాం పైత్తి కే గృహణీగ దే
ప్రవాహికార్యో గుదరుగ్రక్తో త్థానేష పేష్యతే॥ 84.

తా:— కుంఠి, అతివస, కుంగముస్తలు. చిరుబొద్ది, మారేడుకాయ గుఱ్ఱ, రసాంజనము, కొడిశపాలచెక్క, మఱియు దాని గింజలు, నేలపేము, ఆరెపువ్వు, అనువానిని సమభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా ముర్చముచేసి తగుమాత్రము తేనె, బియ్యపు కడుగుతో నేవించిన పిత్తరోగములు, గ్రహణి, ప్రవాహిక, అతిసారములు, అగ్ని, గుద రోగములును మఱియు రక్తప్రకోప రోగములును శమించును.

సితోపలాది చూర్ణమ్.

- శ్లో॥ సితోపలా వంశ భవోప కుల్యా
త్రుటిత్వ చా మాజ్య మధు ప్రయుక్తమ్
అద్యాత్తదూర్ధ్వ ద్విగుణం నిహంతి
చూర్ణం సమస్తాన్ త్షయజాత రోగాన్॥ 85.
- సశ్వాస కాసానల మాంద్య సుప్తి
జిహ్వారుచి శ్లేష్మ కఫార్శ శూలాన్
జ్వరోర్ధ్వ రక్తం సకరాంఘ్రి దాహ
ముక్తాన్ యథా పాప గణాన్ మురారిః॥ 86.
- ఆయుర్యదిస్యో ద్భలవ న్నరాణాం
సురక్తపిత్త శ్వసన త్షయోణామ్॥ 87.

తా:— ఖండశర్కర 16 భాగములు, వంశలోచనము 8 భాగములు, పిప్పళ్లు 4 భాగములు, ఏలకులు 2 భాగములు, అవంగపట్ట ఒక భాగము. వీని నన్నిటిని వస్త్ర గాళిత చూర్ణమును చేసి తేనె మఱియు అవు నేతితో నేవించిన, త్షయవలన నుత్పన్నము లగు ఉపద్రవము లన్నియును శమించును. శ్వాస, కాస, అగ్నిమాంద్యములు, నోరెండుట, అరుచి, కఫ, పార్శ్వశూల, జ్వర, ఊర్ధ్వగ్రక్త, హస్తపాదదాహ మొదలగు రోగములను పాపసమూహములు విష్ణుమూర్తిని విడిచి ఎట్లు దూరముగ పోవునో ఆ విధముగనే యీ చూర్ణమును నేవించుటచే మై రోగములన్నియు దూరములగును. ఆయుర్యలానుసారము రక్తపిత్త శ్వాస త్షయ రోగులకిది దివ్యమైన ఔషధము.

తా:— కచోరములు, చెంగల్వకోష్ఠు, యష్టీచుఘకము, పరువేరు, తుంగముస్తలు, బలామూలము, ఉసిరికాయ, కుంకుమపువ్వు, సహస్ర్రేణి, మంచిగంధము, రక్తచందనము, నల్లజీలకర్ర, చింతయొనలు, మంజిష్ఠ, దేవదారు, వరిపేలాలు, శిలాజిత్తు, బాలింతబోలు, కటుకరోహిణి, పచ్చకర్పూరము. ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి చనుపాలతో నూరి తలకు పట్టువేసిన జ్వరములు, శీతరోగములు, కిరణ్యూలలు మఱియు బుద్ధిభ్రమలు హరించును.

రాస్నాది చూర్ణము.

సన్నరాస్నము, శిశ్నైరుగడ్డ, దేవదారు, కటుకరోహిణి, రక్తబోళము, గుగ్గిలము, చెంగల్వకోష్ఠ, వస, నైరికము, పశుపు, ఆతిమధురము, ముత్తవపులగమువేళ్లు, భద్రముస్తలు, శుంఠి, మిఠ్యాలు, పిప్పళ్లు, మురికీకుమ్మ, వట్టివేళ్లు, నల్లమందు, మంచిగంధము, అగరు, సహస్ర్రేణి, కురువేరు, చింతయొనెలు. ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చనుపాలతో గలిపి తలకు పట్టువేసినయెడల సర్వవిధ సన్నిపాతములును మఱియు శిరశ్శూలమును హరించును.

మహా కచ్చూరాది చూర్ణము.

కచోరములు, ఉసిరికవరుగు, మంజిష్ఠ, యష్టీచుఘకము, దేవదారు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, రాతినార, శిలాజిత్తు, సహస్ర్రేణి, కటుకరోహిణి, నల్లజీలకర్ర, సన్నరాస్నము, చింతయొనెలు, మంచిగంధము, కుంకుమపువ్వు, గుగ్గిలము, భద్రముస్తలు, బాలింతబోలు, నల్లమందు, ముత్తవపులగమువేరు, వరిపేలాలు, కుంకుమపువ్వు, కురువేరు, చెంగల్వకోష్ఠ, రక్తబోళము, నైరికము, జాజికాయ, ఇవి సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చనుపాలతోగలిపి తలకు పట్టువేసినయెడల వాత, పిత్త, శిరశ్శూలములు జ్వరములు, బుద్ధిభ్రమ, శీతరోగములు, కిరణ్యూలములు, కిరణ్యూలములు మఱియు సన్నిపాత రోగములు నశించును.

బృహత్ కర్పూరాది చూర్ణము.

పచ్చకర్పూరము, జాపత్రి, చలవమిరియాలు, కస్తూరి, మంచిగంధము, అక్కలకర్ర, కురువేరు, వసనాభి, వరిపేలాలు, జాజికాయ, నూర్మారాయి, వివబాద్ది, జీలకర్ర నల్లజీలకర్ర, త్రికటుకములు, నల్లమందు, సన్నరాస్నము, చెంగల్వకోష్ఠ, లాద్దురచెక్క, తేగడ, నాగకేసరములు, తుంగముస్తలు, పెద్దతుంగముస్తలు, వట్టివేళ్లు, వస, చంద్రనూరిగింజలు, దేవదారు, యష్టీచుఘకము, చిరాయితా కచోరములు, కటుకరోహిణి, ఆకుపత్రి, బ్రాహ్మి, కొండపిండి, అగరు, రక్తచందనము, ఏలకులు, లవంగములు, దాక్షిణిచెక్క, మైంథవలవణము, సోయికురగింజలు(బద్ధసోఫు), మెంతులు, తక్టోలములు, రుద్రాక్ష, గజపిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించవలయును. ఈ చూర్ణమునకు సమానము ఖండశర్కరను జేర్చి మెత్తగా వస్త్రాభిరముచేసి రోజుకు అర్ధకులము చూపున తోనెతో నేవించిన వాయుక్షోభ, ఛర్ది, హిక్కు, కాస, హృచ్చూల, పిత్తగుల్మ, కఫశూల, మఱియు పాండురోగములును శమించును.

కుక్కుట లవణము.

అడవిమిరియాలవేరు, అపిడివిప్పళ్లవేరు, చిత్రమాలమువేరు, శుంఠి, పిప్పళ్లు, లేగడ, ఇది ప్రత్యేకము 9 తులములు. వీనిని చూర్ణించి 1720 తులముల నీళ్లలో వేసి చతుర్థాంశ కషాయముగా కాచి నడియగట్టి అందు 48 తులముల కోడిమాంసము, 48 తులముల సైంధవలవణము, 48 తులముల కొబ్బరిపాలు, 48 తులముల నువ్వులనూనె, 48 తులముల నెయ్యి అనువానిని వేసి పాకము చేయవలయును. పాకమునకు వచ్చిన తరువాత అందు త్రికిటాకములు, ఇంగువ, జీలకర్ర, ఏలకులు, అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున చూర్ణించి కలిపి పాకము చేయవలయును. దీనిని ప్రతిరోజు ప్రాత స్నానమున ఒకతులమును మజ్జిగతో నేవించిన వాతసల్మలు, కూలలు, అనామాము తూని, పుతూని, అష్టేటా, మఱియు వస్త్రీగత రోగములును హరించును. ఈ కుక్కుటలవణము ఉపద్యోక్త వ్యాధ్యులకు నివృత్తము.

మదనకామేశ్వరీ చూర్ణము.

అశ్రకభస్మ, పెద్దదాక్ష, శుంఠిమిరియాలు, పిప్పళ్లు, చెంగల్వకోస్తు, పెన్నేరు గడ్డ, తిప్పళ్లు, మెంతులు, వట్టిబంక, నేలగుమ్మడుసత్తు, నేలతాడిగడ్డల సత్తు, పల్లేరు, అరటిదుంప, శతావరీసత్తు, ఓరు, మినుములు, నువ్వులు, ధనియాలు, అతిమధురము, పెద్దమత్తవపులగమువేరు, భద్రమస్తలు, కచోరములు, మ్రంగకాయ, జాజికాయ, సైంధవలవణము, సీకాయవేరు, కర్కాటకశృంగి, భృంగరాజము వేళ్లు, పసుపు, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, చిత్రమాలము, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, తెల్ల గలిజేరు, గజపిప్పళ్లు, ద్రాక్ష, వంశలోచనము, దూలగొండి గింజలు, చింతబంక, త్రిఫలములు. వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి, చూర్ణమునకు ససుము శుద్ధ గంజాయి ఆకుచూర్ణమును (భంగు ఆకును) గలిపి పిదప దీనికి సమానము ఖండశర్కరయును జేర్చి కొంచెము నెయ్యి కూడ గలిపి అర్ధ తులముచొప్పున మాత్రలు కట్టవలయును. ప్రతిరోజు ఉదయమున ఒక మాత్ర త్రేనెలో గలిపి నేవించి పెంటనే శర్కర కలిపిన వేడి ఆవుపాలు త్రాగిన శుక్రవృద్ధియును, శుక్రస్తంభనయును, శుక్రసావర్ధ్యమును, సంభోగ శుఖమును, బలదార్ధ్యమును, మనశ్శాంతియు, గలుగ జేయును. దీనిచే కాసక్వాస, అతిసార, అర్శ, గృహణి, పుష్పేహ, కఫాతిసార, రక్తాతిసారాది రోగములును శమించును. ఇవిగాక దీని నేవనచేత నిత్యానందమును కవితాశక్తియును, ఆధ్యాత్మిక విచారమును కలుగును. వార్ధక్యమును దూరముచేసి ఆయుర్వృద్ధిని గలిగించును. ఈ యావధమును ఒక వత్సరము నేవించినచో వృద్ధునకు పోషక యావనత్వము మఱియు సంభోగశక్తియు గలుగును.

నాసికా చూర్ణము.

ఉసిరికవరుగు, బీలకర్ర, నెమిలి పించమునకుండు తెల్లనికాయలు లేక వాని లోపలిభాగము, శుంఠి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు. జాజికాయ, అపంగాలు, జాపత్రి, కురు వేరు, చలువమిరియాలు, చెంగల్వకోళ్లు, పసుపు, మానిపసుపు, ఖర్బూరపుకాయలు, వట్టి వేళ్లు. ఏలకులు, దాక్షిణాచెక్క, ఆకుపత్తి. వాగకేసరములు. ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్ణముచేసి, దీనికి సుమము చుంచుకొన్న చూర్ణమును మణియు సాగాకు చూర్ణమును గలిపి, నిమ్మకాయ రసముతో బాగుగా మద్దించవలెను. పిదప దీనిని ఆర డెట్టి లేత కొబ్బరి చాండము నీటిచేత మద్దించి అరిస పిదప అందు కర్పూరము మతియు పచ్చకర్పూరమును తగుమాత్రము కలిపి గులాబీ ఆర్కముతో మద్దించి తిరిగి ఆర డెట్ట వలెను. తరువాత పుసుగు సాంబారిణిసత్తు వీనిని తగుమాత్రము గ్రహించి చూర్ణముచేసి వైదానిలో గలిపి నన్యకర్మలయందు పయోగించిన శిరశ్శూల, పీచు, దుర్బంధము, నూర్యావర్తము మతియు ఊర్ధ్వ, జతురోగములన్నియు శమించును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి

చూర్ణ ప్రకరణము

సంపూర్ణము.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

5. అథ గుటికా ప్రకరణమ్.

నీలీమూలాది గుటికా.

శ్లో॥ నీలీమూలంచ పిష్ట్యాతు తత్పత్ర స్వరసేనచ
పిష్టలీరోహిణీ యుక్తం సామాన్య జ్వరశాంతయే॥ 1.

తా :— నీలిజేరు, పిప్పళ్ళు, కటుకగోహిణి, ఈ మూడింటిని సమభాగములుగా చూర్ణముచేసి నీలియాకుల స్వరసముతో మర్దించి మాత్రలు కట్టవలెను. దీనిని సేవించిన సామాన్య జ్వరములు శాంతించును.

జ్వరాంకుశ గుటికా.

శ్లో॥ సమైశ్చతుష్టాత సుగంధ సూత
వ్యోమైః కుమారీరస సంప్రపిష్టైః
మాషార్థమాత్మాం గుటికాం కృతాంహి
జ్వరాంకుశం నామవదంతి వై ద్యాః॥ 2.

తా :— ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, శుద్ధిచేసిన గంధకము శుద్ధ పాదరసము మఱియు త్రికటుకములు వీనిని సమభాగములుగా చూర్ణించి, కుమారీరసముతో బాగుగా నూరవలెను. మాత్రకట్టుకురాగానే ఆవాలవలె మాత్రలు కట్టవలెను. వీనిని జ్వరాంకుశ గుటికలని వైద్యులు చెప్పుదురు. ఇవి జ్వరములను హరించును.

రామబాణ గుటికా.

శ్లో॥ సూతం గంధం విషం తుల్యం ధూర్తబీజం త్రిభిః సమమ్
చతుర్థాం ద్విగుణం వ్యోమం గుంజాపత్ర రసేన తు॥
రామబాణ మితిభ్యాతం సర్వజ్వర వినాశనమ్॥ 3.

తా:— శుద్ధ పాదరసము, శుద్ధ గంధకము, శుద్ధవననాభి, ఇవి సమభాగములు, శుద్ధ నల్లఉమ్మెత్తగింజలు మూడుభాగములు, త్రికటుకములు 12 భాగములు, వీని నన్నిటిని కల్వములో వేసి, గురిగింజాకు రసముతో మర్చించి వై ప్రికారము మాత్రలు కట్టవలయును. ఇది సర్వజ్వరములను నశింపజేయును.

సూర్యప్రభావ టీ.

శ్లో॥ సూతం గంధక రామతం పరకటుం కృత్వా యవానీం సమమ్
సర్వం షోడశభాగ మత్రచ విషం జంబూరసే మర్దయేత్ ॥
గుంజామాత్ర నిబద్ధ శుష్క గుటికా శూలాపహస్తీ పరమ్
కాసశ్వాస హరీ మహాజ్వరహరీ నామ్నాతు సూర్యప్రభా॥ 4.

తా:— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధగంధకము, శుద్ధ ఇంగువ, కరక్కాయ బెరడు, ఉసిరిక వరుగు, తాడికాయ బెరడు, కటుకరోహిణి, జీలకర్ర, ఇవి సమభాగములు, వీని మొత్తములో 16 వ వంతు శుద్ధ వననాభి, వీని నన్నిటిని కల్వముందు వైచి నిమ్మపండ్ల రసముతో బాగుగా మర్చించి గుంజా ప్రమాణము మాత్రలు కట్టవలెను. ఈ మాత్రలు నేవించిన శూల, కాస, శ్వాస మఱియు జ్వరములును హరించును.

పాండురోగహర గుటికా.

శ్లో॥ తేకరాజ రసేనుభావితం లోహ గూఢ వరా రజ
స్తుల్యభాగ వట చ్ఛదోద్భవ భస్మచాప్యభయం పునః॥
షట్పదోత్థరసేన పేషిత మక్షమాత్ర వినిర్మితమ్
పిండమవ్యతి పాండురోగ ముదశ్చితా సహసేవితమ్॥ 5.

తా:— భృంగరాజరసములో శుద్ధిచేయబడిన పురాతన లోహాకిట్టహస్తము, త్రిఫలా చూర్ణము మఱియు మఱిచెక్క భస్మ, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని భృంగరాజ రసములో నూరి అక్షప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. వీనిని మజ్జిగలో గలిపి నేవించిన పాండురోగములు శమించును.

జ్వరాంకుశ గుటికా.

శ్లో॥ రసస్య ద్విగుణం గంధం గంధతుల్యంతు టంకణమ్
రసతుల్యం విషం యోజ్యం మరిచం పంచధావిషమ్॥ 6.
కట్ఫలం దంతిబీజంచ ప్రత్యేకం మరిచాన్వితమ్
జ్వరాంకుశో రసాహ్యేష చూర్ణయేద్యామ మాత్రకమ్
మామైకేన నిహంత్యాశు జ్వరముగ్గం త్రిదోషజమ్॥ 7.

తా :— శుద్ధరసము ఒకభాగము, శుద్ధగంధకము రెండుభాగములు, పేల్చిన వెలిగారము రెండుభాగములు, శుద్ధ పసనాభి ఒకభాగము, మిరియాలు ౮ భాగములు, కట్టులము ౮ భాగములు మిఱియు శుద్ధనేపాళములు ౮ భాగములు, వీనినన్నిటిని మూడు గంటల సేపు నూరిచూర్చి ము చేయవలెను. ఇది ఉగ్రమైన త్రిదోషజ్వరములను హరించును.

మహా జ్వరాంకుశ గుటికా.

- శ్లో॥ శుద్ధనూతం విషం గంధం ధూర్తబీజం త్రిభిః సమమ్
చతుర్థాం ద్విగుణం వ్యోషం చూర్ణం గుంజా ప్రమాణకమ్॥ 8.
జంబీరకస్య స్వరసే ఆర్ద్రకస్య చ తైర్ద్యుతమ్
మహా జ్వరాంకుశో నామ జ్వరాణామంతకో భవేత్॥ 9.

తా :— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధపసనాభి, శుద్ధగంధకము, ఇది ప్రత్యేక మొక భాగము, శుద్ధ నల్లఉమ్మెత్తగింజలు ౩ భాగములు, త్రికటుకములు 2 భాగములు, వీనినన్నిటిని కల్వములో వేసి నిమ్మపళ్ళ రసముతోను, అల్లిపురసముతోను బాగుగామర్చించి గుంజ ప్రమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని సేవించిన సర్వజ్వరములు నశించును.

రామబాణ గుటికా.

- శ్లో॥ హింగుళం గంధకాశ్మాసం చతుష్టం మానతః క్రమాత్
మర్దయిత్వాతు సుశ్లేష్ణం స్వర్ణపత్ర రసేనతు॥ 10.
గుంజామాత్రిం ప్రయుంజీత శర్కరాయాం విశేషతః
రామ బాణమితిఖ్యాతం సర్వశీతజ్వరాపహమ్॥ 11.

తా :— శుద్ధ ఇంగిలీకము ఒక భాగము, శుద్ధగంధకము 4 భాగములు పైవానిని ఒక కల్వములో వేసి నల్లఉమ్మెత్తామరసముతో నూరి గుంజప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. ఖ్యాతిపొందిన యీ రామబాణ మాత్రలను శర్కరతో సేవించిన యెడల సర్వ శీతజ్వరములు హరించును.

సర్వరోగకులాంతక వటీ.

- శ్లో॥ అమృతంచైక నిష్కంచ తత్సమం కణచూర్ణితమ్
తయోర్ద్వింగుళ మాత్రేణ వటజంబీర సీరజైః॥ 12.
శీతోదకం వార్ద్రకంవా పిబేన్నాష ప్రమాణకమ్
రాజయక్షాన్నిల శ్వాస జ్వర మందానలానసి
సన్నిపాతం మహావాతం సర్వరోగాన్ నిహంతిచ॥ 13.

తా :— శుద్ధవసనాభి ఒకభాగము, పిన్నశ్శు ముగ్ధము ఒక భాగము, హింసక భస్మ రెండుభాగములు, వీనిని మట్టిచెక్క కషాయముతోను, నిమ్మపండ్ల రసముతోను మర్చించి మాషప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ మాత్రలను వేపకషాయముతో గాని, అల్లపురసముతోగాని నేవించిన యు, వాతరోగ, క్షౌర, జ్వర, అగ్నిహింసము లున్న, సన్నిపాతరోగములును హరించును.

రోగత్రయారి గుటికా.

- శ్లో॥ హరదంచామృతం గంధం సర్వం శుద్ధంచ కారయేత్
వరా వ్యోమేణ సంమిశ్రం సమంతుల్యం విమర్దయేత్ ॥ 14.
- జ్వాలాముఖీచ నిర్యాసం సూరణం చిత్రకార్ద్రకమ్
శిగురిః పునర్నవాచైవ ప్రత్యేకం భావనాత్మకమ్ ॥ 15.
- తత్రసంస్థిత మాదాయ దీయతే గుంజమాత్రికమ్
సవజ్వర విరాశాయ చార్ద్రకస్య రసేనతు ॥ 16.
- కిరాతం మరిచం దేయం సన్నిపాతే త్రియోదశే
రోగత్రయారి విఖ్యాతం రాజరాజేన నిర్మితమ్ ॥ 17.

తా :— శుద్ధపాదరసము, శుద్ధవసనాభి, శుద్ధగంధకము, ఇవి ప్రత్యేక మొక భాగము, కరక్కాయ బెరడు, ఉసింకవరుగు, తాడికాయబెరడు, శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, ఇవి ప్రత్యేక మొక భాగము, వీనినిన్నిటిని కల్పములోజేసి జ్వాలాముఖి, (పొత్తిదుంపరసముతోను) అదవికంపరసముతోను, చిత్రమాల కషాయముతోను, అల్లపు రసముతోను, మునగచెక్క కషాయముతోను మఱియు తెల్లలిజేరు రసముతోను, వరుసగా ఒక్కొక్క దానితో మూడుసార్లు చొప్పున మర్చించి గుంజాప్రమాణము మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిని కిరాతతిక్తము (చిరాయితా) మఱియు మిరియాల కషాయ ముతోను నేవించిన యెడల 13 సన్నిపాతములు నశించును. ఈ రోగత్రయారి గుటికలు ఖ్యాతికెక్కిన మందు. మఱియు నీయోగము శుభేయనిచే నిర్మింపబడినది.

చండభాస్కర రసమ్.

- శ్లో॥ హరదీజామృత బలిం ప్రత్యేకం నిష్క సంయుతమ్
టంకణం దశనిష్కం చ జేపాలం వింశతిస్తథా ॥ 18.
- శుద్ధం ఖల్వతలే షీప్య నిర్గుండీ రసమర్దితమ్
ముద్గ ప్రమాణం గుటికాం గుడేన సహ భక్షయేత్ ॥ 19.
- పాండు శోభోదరావర్త గుల్మ స్తీహ గుదకృమిన్
అజీర్ణ మామశూలంచ దీపనం పాచనం వరమ్ ॥ 20.

శ్లో॥ పురాణజ్వర మేహంచ మూత్ర కృచ్ఛాశ్శరీ వ్రణాన్

సర్వవ్యాధి హరం శీఘ్రం రసోయం చండభాస్కరః॥

21.

తా :— శుద్ధరసము, శుద్ధవసనాభి మఱియు శుద్ధగంధకము, అనునవి ప్రత్యేక మొక భాగము జేల్చిన పెలిగారము పదిభాగములు, శుద్ధనేపాళములు 20 భాగములు వీనినన్నిటిని కల్వములాజేసి వావిలాకు రసముతో మర్చించి పెసలవలె మాత్రలు చేయవలయును. ఈ మాత్రలను లెల్లముతో నుపయోగించిన, పాండు, శోఘ, ఉదర, ఉదావర్త, గుల్మ, స్త్రీహ, గుదకృమి, అజీర్ణరోగములను మఱియు ఆమకూలరోగములను హరించును. ఇది అత్యంత దీపనపాచనాదధము. ఇదిగాక పురాణజ్వర, మేహ, మూత్రాకృచ్ఛ, అశ్మరీ, వ్రణారోగములను మఱియు సర్వవ్యాధులను శీఘ్రముగా హరించును.

లఘుమాలినీ వసంత గుటికా.

శ్లో॥ ఏకాంశో మరిచాదుభౌ గరలతో హైయంగవీనం సమమ్

పశ్చాన్నింబురసేన మర్దన విధిర్యావద్భృతం గచ్ఛతి

పథ్యం దుగ్ధయతం కణా మధుయతో వల్లప్రమాణేభవేత్

ప్రాచీన జ్వరహం తథా విషమహం ధాతుస్థిత ధ్వంసనః॥

22.

రక్తాతి సుగ్రీతిపాయజ ప్రదరహం నేత్రామయ ధ్వంసినో

రోగానీక గళగ్రహం విజయతే శ్రీమాలినీ ప్రాణాయమ్

వైద్యానాం మతిశాలినాం బహుతరం శ్రీదో వసంతాభిధః॥ 23.

తా :— మిరియాలు ఒకభాగము, గోమూత్రముతో శుద్ధిచేయబడిన వసనాభి రెండుభాగములు మఱియు ఆవువెన్న రెండుభాగములు, వీనిని బాగుగా నూరి పిమ్మట నిమ్మపళ్ళ రసముతో మర్చించి గుంజ ప్రమాణముగ మాత్రలుచేసి, తేనె, మఱియు పిప్పలి చూర్ణముతో నేవించవలయును. దీని వలన ప్రాచీన జ్వరములు విషమజ్వరములు, ధాతు గతజ్వరములు, రక్తాతిసారములు, మూలవ్యాధులు, మఱియు ప్రదర నేత్ర, కాలజ రోగములను హరించును. వీనికి పథ్యముపాలు, అన్నము. ఈ మందు బుద్ధికాలియగు వైద్యునికి సంపత్తిని మఱియు కీర్తిని దెచ్చును.

చంద్రప్రభా వటీ.

శ్లో॥ చంద్రప్రభా వచా ముస్తం భూనింబామృత దారుకమ్

హరిద్రాతివిషా దార్ద్ర పిప్పలీమూల చిత్రకా॥

24.

ధాన్యకం తిగ్రలా చన్యం విడంగం గజపిప్పలీ

వ్యోమం మాక్షిక ధాతుశ్చ ద్వాత్తారా లవణత్రయమ్॥

25.

శ్లో॥ ఏతాని శాణమాత్రాణి ప్రత్యేకం కారయేద్బుధః
కీర్తివృద్ధంతీ పత్రకంచ త్యగేలా వచశోచనా॥ 26.

ప్రత్యేకం కర్తవ్యమాత్రాణి కుర్వాదేతాని బుద్ధిమాన్
ద్వికర్షం హతలోహన్యా చ్చతుష్కర్షా సితాభవేత్॥ 27.

శిలాజిత్స్వప్న కర్షంన్యాదప్టౌ కర్తాశ్చ గుగ్గులోః
ఏభిరేకత్ర సంక్షుణ్ణైః కర్తవ్యా గుటికా శుభా॥ 28.

చంద్రప్రభేతి విఖ్యాతా సర్వరోగ ప్రణాశిని
ప్రమేహాన్ వింశతి కృచ్ఛ్రం మూత్రాఘాతం తథాశ్మరీమ్॥ 29.

విబంధానాహ శూలాని మేహాన గ్రింధి మర్బుదమ్
అండవృద్ధిం తథాపాండుం కామలాంచ హలీమకమ్॥ 30.

అంత్రీవృద్ధిం కటిశూలం శ్వాసం కాసం విచర్చికామ్
కుష్ఠాన్యర్యాంసి కంఠూంచ స్త్రీహృదర భగందరమ్॥ 31.

దంతరోగం నేత్రోగం స్త్రీశామార్తవజాం రుజమ్
పుంసాం శుక్రగతాన్ దోమాన్ మందాగ్నిమరుచిం తథా
వాయుం పిత్తం కఫం హస్త్యాశ్పల్యా వృష్యా రసాయసి
చంద్రప్రభాయాం కర్షస్తు చతుః శాణోవిధీయతే॥ 32.

తా:— బావంచాలు, వస, భద్రమస్తలు, భూనింబ (నేలవేము) తిప్పతీగె, దేవ
దారు, పనుపు, అతివస, మానిపనుపు, మోడి, చిత్రమూలము, ధనియాలు, కరక్కాయ
దెరడు, ఉసిరికవరుగు, తానికాయ దెరడు, చవ్వము, వాయువిదంగములు, గజపిప్పళ్లు,
త్రికటుకములు, స్వర్ణమాక్షికభస్మ, యవక్షారిము, సర్జాక్షారిము, సైంధవలవణము,
సౌనర్చలవణము, బిడాలవణము. ఇవి ప్రత్యేకము అర్థతులము, తేగడ, దంతిమూలము,
ఆకుపత్రి, దాక్షిణిచెక్క, ఏలకులు, వంశలోచనము అనువచి ప్రత్యేక మొక తులము.
లోహభస్మ రెండు తులములు, శర్కర 4 తులములు, గోమూత్ర శిలాజిత్తు రి తులములు,
కుద్ద మహిసాక్షి గుగ్గులు రి తులములు ఫిని నన్నిటిని గలిపి నూరి శనగలవలె మాత్రలు
చేయవలయును. దీనితో వింశతి మేహములు, మూత్రకృచ్ఛ్ర, మూత్రాఘాత, అశ్మరి,
మలబద్ధ, అనాహ, శూల, మేహగ్రింధి, అడ్డుద, అండవృద్ధి, పాండు, కామలా, హలీ
మక, అంత్రవృద్ధి, కటిశూల, శ్వాస, కాస, విచర్చికా, కుష్ఠ, అర్బు, కంఠూ, స్త్రీహ,
ఉదర, భగందర, దంతరోగ, నేత్రోగ, అర్తవరోగ, మందాగ్ని, అరుచి,
వాయు, పిత్త, కఫరోగములును మఱియు శుక్రగత రోగములన్నియును హరించును.
ఇది సర్వరోగ వినాశకమైన చంద్రప్రభావటకములని ఖ్యాతికెక్కిన ఔషధము. ఇది
వృష్యము, రసాయనము మఱియుశక్తివర్ధకము. (ఈ చంద్రప్రభారసాయన యోగమంద
కర్షమనగా నాలుగు శాణములని తెలియనగును.

కాంకాయన గుటికా.

- శ్లో॥ యవానీం జీరకం ధాన్యం మరిచం గిరికర్ణికా॥ 33.
- లజమోదోపకుంచీచ చతుః శాణాః పృథక్ పృథక్
హింగు షట్శాణికం కార్యం టూరౌ లవణపంచకమ్॥ 34.
- తిప్తచ్ఛాప్తమితైః శాణైః ప్రత్యేకం కల్పయేత్సుధీః
దంతీ శతీ పౌష్కరంచ విడంగం దాడిమం శివా॥ 35.
- చిత్రోష్ణవేతసః శుంఠీ శాణైః షోడశభిః పృథక్
బీజపూర రసేనైషాం గుటికాం కారయేద్బుధః॥ 36.
- ఘృతేన పయసా మద్వైరస్తైరుష్ణోదకేనవా
పిబేత్ కాంకాయన ప్రోక్తాం గుటికాం గుల్మనాశినీమ్॥ 37.
- మద్యేన వాతికం గుల్మం గోక్షీ రేణచ పైత్తికమ్
మూత్రేణ కఫగుల్మంచ దశమూలైః స్త్రిదోషజమ్॥ 38.
- ఉష్ఠీ దుగ్ధేన నారీణాం రక్తగుల్మం నివారయేత్
హృద్రోగం గ్రహణీం శూలం కృమీనర్శాంసి నాశయేత్॥ 39.

తా:—ఖురాసానిఓమ, జీలకర్ర, ధాన్యాలు, మిరియాలు, విష్ణుకాంతము, అజామోద, ఓమ, ఏలకులు, ఇవి ప్రత్యేకము 2 తులములు, వేయించిన యింగువ 1½ తులము సర్వాక్షరము, యవక్షరము, పంచలవణములు, తేగడ, ఇవి ప్రత్యేకము 2 తులములు, చంటిమూలము, కచోరములు, పుష్కరమూలము, వాయువిడంగములు, దానిమ్మ చెక్క, కరక్కాయ, చిత్రమూలము, అష్టవేతసము, శుంఠి, అనునవి ప్రత్యేకము 4 తులములు, వీనిని మాదీఫలరసముతో నూరి యుచిత ప్రమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. వీనిని నెయ్యి, పాలు, లేక మద్యములతో గాని లేక శుక్తము లేక వేడినీళ్ళతో గాని సేవించిన యెడల గుల్మలు హరించును. మఱియు మద్యముతో సేవించిన వాతగుల్మలును అనుపాలతో తీసికొనిన పిత్తగుల్మలును, గోమూత్రముతో పుచ్చుకొనిన కఫగుల్మలును, దశమూలకషాయముతో సేవించిన త్రిదోషజనిత గుల్మలును, ఒంటెపాలతో గ్రహించిన స్త్రీల రక్తగుల్మలును నివారించును. ఇదిగాఢదీనిచేత హృద్రోగ, గ్రహణి, శూల, కృమి మఱియు అశ్మివ్యాధులు కూడ నశించును.

సంజీవనీ గుటికా.

- శ్లో॥ విడంగం నాగరం కృష్ణా పథ్యామల బిభీతకా
పచా గుడూచీ భల్లాతం సవిషంచాత్ర యోజయేత్॥ 40.

శ్లో॥ ఏతాని సమభాగాని గోమూత్రేజైవ పేషయేత్

గుంజాభా వటికా కార్యా దద్యాద్దాద్వైకజై రసైః॥

41.

ఏకామజ్జీర్ణ గుల్మేషు ద్వేషిషూఞ్చాంచ దాపయేత్

తిగ్రశ్చ సర్పదప్తేచ చతుశ్చ సన్నిపాతకే

పటి సంజీవనీ నామ్నా సంజీవయతి మానవమ్॥

42.

తా:— వాయువిదంగములు, శుంతి, పిష్టస్థు, కరక్కాయజైరడు, ఉసికపరుగు, తానికాయజైరడు, వస, తిప్పలీగె, శుద్ధ జీడిగింజలు, శుద్ధ వసనాభి. ఇవి సమ భాగములు, వీనిని గోమూత్రముతో మర్చించి గుంజాప్రమాణముగ మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిలోనుండి ఒక మాత్రను అల్లపురసముతో నేవించిన అజీర్ణము, మఱియు గుల్మరోగ ములు హరించును. రెండు మాత్రలు నేరించిన విషాచీవ్యాధి శమించును. మూడు మాత్రలుపయోగించిన సర్పదప్తము నివృత్తించును. చాల్గుమాత్రలు శీఘ్రకొనిన సన్ని పాతములు హరించును. ఈ సంజీవనీ గుటికలు మానవులకు సంజీవివంటిది.

నూచన:— దీని యుపయోగమును గురించి స్వర్ణీయ పండిత గోవర్ధకర్మగారు చాంగాణి నాగపూర్, ఈ క్రింది విధముగ నొక పత్రికలో వ్రాసినారు. విషాచీ వ్యాధి యందు (కలరా) వీనిలో ఒక మాత్రను సత్తుతీసి వేసిన అల్లపురసములో రెండు రెట్లు ఖండ శర్కరను గలిపి ఇచ్చిన కొంచెమునేపులోనే వాంతులు మఱియు భేదాలు నిలిచిపోవును. నాలుగు గంటల తరువాత అదే అనుపానముతో ఇంకొక మాత్రను గలిపి ఇచ్చిన మాత్రము ధారాళముగా వచ్చును. రోగికి ఆకలి పుట్టి తినుటకు ఆహారమును గోరును. అప్పుడు కేవలము ముద్గయాషము (పెసరపప్పు నుడికించిన కట్టు) మాత్ర మివ్వవలయును. మరి యేదియు నివ్వరాదు.

పథ్యాది గుటికా.

శ్లో॥ పథ్యా పునర్నవ మహామథ భృంగరాజ

కర్కండు పత్ర తిల దీప్య బలానలైశ్చ

సర్వైః సమం సకలభావిత కిట్టచూర్ణం

తక్రే పిబేదఖల పాండు గదే రహస్యమ్॥

43.

తా:— కరక్కాయ, తెల్లగలిజేరు, శుంతి, భృంగరాజము, రేగాకులు, నువ్వులు, ఓనుము, ముత్తవపులగమువేరు, చిత్రీమూలము. అనునవి సమభాగములు. వీనికి సమము మండురభస్మము, ఈ మొత్తమును నీటితోనూరి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని చల్లతో నేవించిన సమస్త పాండువ్యాధులును హరించును. ఇది చాలా రహస్యమైన యోగము.

విరేచన గుటికా.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా మాంసీ కారవీ కటుకా త్రివృత్
విడంగంచ సమాంశాని జేపాలం సకలాంశకమ్॥ 44.

త్రిఫలా క్వాథ సంపిష్టం గుడేనోష్ణోదకేనవా
ఆద్యైకస్య రసేనాపి పేయం సమ్యగ్విరేచయేత్॥ 45.

తా:— త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, జటామాంసి, నల్లజీలకర్ర, కటుకరోహిణి, తేగడ, వాయువిడంగములు. ఇవి సమభాగములు. వీనికి సమము శుద్ధ సేపాళములు, వీని నన్నిటిని త్రిఫలా కషాయముతో వుర్చించి మాత్రలు కట్టవలయును. ఈ మాత్రలను బెల్లముతోగాని వేడినీళ్లతోగాని లేక అల్లపు రసముతోగాని సేవించిన బాగుగా విరేచనములగును.

దురాలభాది గుటికా.

శ్లో॥ దురాలభాచ ముస్తాచ సాజమోదా హారితకీ
విప్పలీ విప్పలీమూలం చిత్రకం హస్తివిప్పలీ॥ 46.

ఏతేషాం కార్నికాన్ భాగాన్ త్రివృతాచ సమం ధృతాన్
శృంగబేర పలంచైవ వింశద్గుడపలం తథా॥ 47.

అక్షమాత్రేణ గుటికాం భక్షయేత్ ప్రాతరుద్ధితః
పార్శ్వ శూలే వ్యూధావర్తే దుర్నామే సుహితం పరమ్॥ 48.

తా:— దురాలగొండివేరు, భద్రముస్తా, ఓమ, కరక్కాయ, పిప్పళ్లు, మోడి, చిత్రమూలము, గజపిప్పళ్లు. ఇవి పృత్యేక మొకతులము, తేగడ రి తులములు, శుంఠి, 3 తులములు, బెల్లము 20 పలములు, మొదట మూలికలను మెత్తగా చూర్చించి పిడప బెల్లమును గలిపి నూరి అక్షపరమాణుముగ గుటికలు చేయవలయును. వీనిని దినమునకు ఒక్కొక్క మాత్రాచొప్పున ఉదయమున సేవించిన పార్శ్వశూల, ఉదావర్తము మఱియు అరోగ్యోగములు కలిగించును.

బిల్వాది వటీ.

శ్లో॥ బిల్వస్యమూలం సురసస్యపుష్పం
ఫలంకరంజస్య నతం సురాహ్వమ్
ఫలత్రికం వ్యోష నిశాద్వయంచ
వస్తస్య మూత్రేణ సునూక్తౌ పిష్టమ్॥ 49.

శ్లో॥ భుజంగ ఋతౌందుర వృశ్చికాద్యై
ర్విషూచికాజ్జీర్ణ గర జ్వరైశ్చ
ఆర్తా స్నరాన్ భూత విషాద్దితాంశ్చ
స్వస్థీ కరోత్యంజన పాన సస్యైః॥

50.

తా:— మాచేమవేరు, తులసిపుష్పములు, కానుగగంజలు, గ్రంథితగరము, దేవ
దారు, త్రిఫలములు, త్రికటుకములు, పసుపు, మానిపసుపు. ఇవి సమభాగములు.
వీనిని మేకమూత్రముతో నూరి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిచే పామువిషము, మూషిక
విషము, లేలువిషము, 16 విధముల సారెపురుగులు మొదలైనవానివిషములను హరించును.
మఱియు విషూచీ, అజీర్ణము, గరవిషము, జ్వరము, భూతబాధలు, అంజన, పాన, సశ్య
కర్మలచే నివృత్తించి స్వాస్థ్యము కలుగును.

ఖదిరాది వటకములు.

శ్లో॥ ద్వేతులే ఖదిరాల్ సారాదరిమేద త్వచ స్తులామ్
ప్రత్యాశ్య జర్జరీకృత్య చతుర్దోణే జలేపచేత్ ॥

51.

పాదశిష్టం కషాయేతు సంక్షాళ్య విపచేచ్ఛనైః

తతస్తస్మిన్ ఘనీ భూతే చూర్ణం కృత్వాక్ష భాగికమ్ ॥

52.

చందనం పద్మకోశీరం మంజిష్ఠా ధాతికీ ఘనమ్

ప్రపౌండరీకం యష్టాహ్వాం వనైలా పద్మకేసరమ్ ॥

53.

లాక్షా రసాంజనం మాంసీ త్రిఫలా రోధ్ర చాలకమ్

రజనీ ద్వయ తైలేయం సమంగా కట్ఫలం వటమ్ ॥

54.

యవాసాగురు పత్తంగ గైరికాంజన మావపేత్

లవంగ జాతీ తక్కిలం జాతీకోశాన్ పలోన్మితాన్ ॥

55.

కర్పూరం కుడవంచాపి పునః శీతేవతారితే

తతశ్చ గుటికాం కుర్యాత్ శుష్కాంచాస్యేన ధారయేత్ ॥

56.

తైలం చానేన కల్పేన కషాయేణచ సాధయేత్

దంతాశ్చ గళరోగేషు సర్వేష్వేతత్ పరాయణమ్ ॥

57.

తా:— చంద్రచేప 800 తులములు, మురికితుమ్మ 400 తులములు. వీనిని బాగుగా
దంచి నాలుగు దోణముల నీటిలో వేసి చతుర్దాశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి
పిమ్మట మంచిగంధము, పద్మకము, వట్టివేళ్లు, మంజిష్ఠ, ఆరెపువ్వు, భద్రముస్తలు, తెల్ల
పద్మము, అతిమధురము, వస, ఏలకులు, పద్మకేసరములు, లక్క, రసాంజనము, జటా

మాంసి, త్రిఫలములు, లాష్ట్యచెక్క, కురువేరు, పసుపు, మానిపసుపు, రాతిపువ్వు, ఆత్మపత్రి, కాయఫలముచెక్క, మట్టిచెక్క, దూలగొండివేరు, అగరు, చలవ మిరియాలు, ఘౌఠము, పత్తంగము (కుచందనము లేక బొక్కపుచ్చెట్టు చెక్క) సుర్మారాయి, జాజిమల్లి, లవంగాలు, జాపత్రి, తక్కిలములు. అనునవి ప్రత్యేక మొకటలను, జాపత్రి 4 తులములు. వీనిని గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి పై కషాయ మందు వేసి శేష్యానువలె వండి పిదప కర్పూరము 16 తులములుకూడ జేర్చి మాత్రలు చేయవలయును. దీనిని నోటిలో వేసికొని ఆ రసమును మ్రింగిన ముఖరోగములు, దంతరోగములు మఱియు గళరోగములును శమించును. ఇదిగాక పై కషాయములో పై వస్తువుల కల్కమును వేసి అందు తగుమాత్రము సువ్వులనూనె చేర్చి సిద్ధముచేసిన తైలము వైగుణములకు గలగజేయును.

నేతుబింధన మాత్రలు.

జాజికాయ, అతివస, మారేడుకాయ గుఱ్ఱ, ఓను, మామిడిజీడి, దానిమ్మ చెక్క, జీలకర్ర, లవంగాలు, పిప్పళ్లు, నేరేడుగింజలు. ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి వెల్లుల్లిరసముతో నూరి రేగు గింజంత మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిని పెరుగుమీది నీరు లేక మజ్జిగ, లేక తేనెతో గలిపి నేవించిన అతిసారములు మఱియు ఉదరకూలములు హరించును.

గోరోచనాది మాత్రలు.

గోరోజనము, దుప్పికొమ్మ, రుద్రాక్ష, మంచినంధము, వస, కొబ్బరి కురిడి, (చెన్నంగి, కొబ్బరికురిడి), వట్టివేళ్లు, భద్రముస్తలు, పునుగు, ఎర్రలు(భూనాగము) మేకకొమ్మ, ఏనుగు దంతము, ఖడ్గమృగముకొమ్మ, నల్లిజింకకొమ్మ, చిరాయిత (కిరాతతిక్తము), స్వర్ణభస్మ, పృథ్వీభస్మ, సుర్మారాయి, పచ్చకర్పూరము, జీలకర్ర, తుమ్మిపువ్వు, పత్తిగింజలు, చిన్నఉత్తరేణివేరు, వెల్లుల్లి, మురికి తుమ్మ, శుంఠి, మిరి యాలు, పిప్పళ్లు, ఉలిమిరిచెక్క, ఈశ్వరివేరు, చిరుబొద్ది, శంఖపుష్పి, నీలివేరు, త్రిఫలములు, జాజికాయ, వేల్చినవెలిగారము, మాచికాయ, సాయికూరగింజలు (బద్ధ సోపు) చంద్రమూరగింజలు, భద్రముస్తలు, నల్లిజీలకర్ర, అంబరు, ఇవి సమభాగములు. వీని నన్నిటిని అల్లపురసముతో నూరి గుంజప్రమాణముగ మాత్రలు చేయవలయును. వీనిని చనుపాలతో రేపుమాపు ఉపయోగించిన సర్వవిధ సన్నిపాత జ్వరములు హరించును. ఇంద్రియ జ్ఞానము అనగా కర్ణేంద్రియ, నేత్రేంద్రియాదివిజ్ఞానము మఱియు స్మృతియు లేని వారికి యీ మందువల్ల తిరిగి పై జ్ఞానములు ప్రాప్తించును. భూతగ్రహాద్యుపద్రవములు కూడ తొలగును.

ధాన్వంతరీ మాత్రలు (1)

శుంఠి, కరక్కాయ బెరడు, జీలకర్ర, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా), ఏలకులు చంద్రనూరగింజలు, తక్కిలములు, వాకుడు, చలవమిరియాలు, రుద్రాక్ష, దేవదారు,

చెక్క, తులసియాకులు, కస్తూరి, వంకుమపువ్వు, ఇవి సమభాగములు. వీనిని మెత్తగా చూర్చించి కల్వములో వేసి బ్రాహ్మీరసము, గరికెరసము, మారేడాకరసము, సోమల తామరసము, శంఖప్రసవేడు కషాయము, వసకషాయము. నల్లతుమ్మచెక్క కషాయము, బలామాలకషాయము, ఆవుపాలు, జీలకర్ర కషాయము, అనునాని కషాయములు మఱియు చనుపాలు, వీనితో వేరువేరుగా మర్దించి శనగలవలె మాత్రలు కట్టవలెను. ఈ వటకముల నుచితానుపానముతో సేవించిన ద్రవ్య, మేఘ, నాక్ శస్త్రతీను వృక్షైశ్చ విమనోదౌర్బల్యమును బోగొట్టును. ఇదిగాక ఉన్నాదము, విహూచి, అపస్తామ, మద్య, మూర్ఛ, సన్యాసము, భూతబాధ, విషస్పృహ, కాటులను హరించును మఱియు నిది ఆయురారోగ్యముల నిచ్చుటకు విఖ్యాతమైన ఔషధము.

మహా మంజిష్ఠాది వటకములు.

మంజిష్ఠ, కచోరములు, చెంగల్యకోష్ఠ, స్వర్ణగౌరకము, సహస్రశేధి, పిష్టభ్లు, సన్నరాష్నము, కటుకరోహిణి, మంచిగంధము, రిక్తచందనము, యష్టిమధుకము, ముత్తవ పులగమువేరుట్టు, భద్రముస్త్రలు, ఉసిరికవరుగులు, నల్లజీలకర్ర. వీనిని సమభాగములుగ గ్రహించి దంచి వస్త్రగాళిత చూర్ణముచేసి, కల్వములో వేసి కలబందరసముతో మూడు గంటలును, బ్రాహ్మీరసముతో మూడుగంటలును మఱియు ఆవుపాలతో మూడు గంటలును మర్దించి గుటికాపాకము వచ్చుటకు ముందు క్లి తులము పచ్చకర్పూరము, క్లి తులము వంకుమపువ్వు వేసి బాగుగానూరి ఉసిరికాయలవలె మాత్రలు కట్టవలయును. దీనిలోనుండి ఒక మాత్రను గ్రహించి ఆవుపాలతో నూరి, నాలుగు గంటల కొకసారి తలకు పట్టువేయుచు ప్రతిసారి ఉసిరిక కషాయముతో కడిగివేయుచుండవలెను. దీనిచే ఉన్నాదములు, తలత్రిప్పట మఱియు తదితర పెత్తెవ్వికారములును శాంతించును.

గుటికా ప్రకరణము.

గుటికా యోగములలో రసగంధకములు చెప్పబడినయెడల, తొలుత వీనిని గలిపి బాగుగా నూరి (కజ్జలి చేసి) పిదప మిగిలిన వస్తువులను జేర్చి నూరవలెను. వస నాభి లేక యితర విష వస్తువులు చెప్పబడినప్పుడు టంకణక్షారమును వానితో గలిపిన వానివాని విషగుణములు హరించును.

భావన :—

వస్తువులను, వానికి భావగూరించి చెప్పబడిన రసములు లేక కషాయములతో మూడు గంటల కాలపరిమితవరకు నూరిన భావన యవలడును. గుటికలు చేయవలసినప్పుడు పై భావనలు మూడు సార్లు చేయవలయును.

రసము, గంధకము, హింగుళము, నాభి మఱియు భల్లాతకము మొదలగు విష వస్తువులను శాస్త్రమందు వానికి జెప్పబడిన శుద్ధులు చేసి యుపయోగించవలెను.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి గుటికాయోగ ప్రకరణము సంపూర్ణం.

ఓం శ్రీధన్వంతరయేనమః సహస్రయోగ ప్రకాశిక

6. అథ అవలేహ ప్రకరణమ్.

కంటకార్యాద్యవలేహః.

- శ్లో॥ కంటకారీ తులాం నీర ద్రోణే పక్త్వా కషాయకమ్
పాదశేషం గృహీత్వాచ తస్మింశ్చుష్ణాని దాపయేత్ ॥ 1.
- పృథక్ పలాని చైతాని గుడూచీ చవ్య చిత్రకాః
ముస్తాం కర్కటశృంగీచ త్రూషణం ధన్వయాసకః॥ 2.
- భార్జీరాస్నా శరీచైవ శర్కరాపలవింశతిః
ప్రత్యేకంచ పలాన్యస్తౌ ప్రదద్యాత్ ఘృత తైలయోః॥ 3.
- పక్త్వా లేహత్వమానీయ శీతే మధు పలాష్టకమ్
చతుష్పలం తుగాక్షీర్యాః పిప్పలీనాం చతుష్పలమ్॥ 4.
- క్షిప్త్వా నిదధ్యాత్ సువృధే మృణ్మయే భాజనే శుభే
లేహోయం హంతి హిక్మార్తి శ్వాస కాసా నశేషతః॥ 5.

తా:— వాకుడు నూరు పలములను గ్రహించి దంచి ఒక దోణము జలములో వేసి చతుర్భాగావశిష్టముగ కషాయమును గాచి పడియగట్టి అందు తిప్పసత్తు, చవ్యము, చిత్రమాలము, భద్రముస్తలు, కర్కాటకశృంగీ, త్రికటుకములు, దురదగొండి, గంటు భారంగి, సన్నరాస్నము, కచోరములు అనునవి ప్రత్యేక మొక పలముచొప్పున గ్రహించి, దంచి వస్త్రగాళిత చూర్ణముచేసి చేర్చవలెను. పిదప అందులో శర్కర 20 పలములు, నల్లనువ్వులనూనె 8 పలములు, ఆవునెయ్యి 8 పలములును జేర్చి యధావిధి లేహపాకము చేయవలెను. ఇది చల్లారిన తరువాత తేనె 8 పలములు, తవాక్షీరి చూర్ణము 4 పలములు మఱియు పిప్పలిచూర్ణము 4 పలములును వేసి, కలిపి భద్రపరచ వలెను. దీనిని యధాప్రమాణము నేవించిన హిక్మార్తి, శ్వాస, కాస లోగములు హరించును.

చ్యవనప్రాశావలేహః.

- శ్లో॥ పాటలూ రణికా శ్మర్య బిల్వార్కుక గోక్షురాః
పల్ల్యా బృహత్యై విప్రుల్యః శృంగీ ద్రాక్షామృతాభయాః 6.
- బలా భూమ్యామలీ వాసా ఋద్ధిర్జీవంతికా శశీ
జీవకర్షభకా ముస్తా హృష్కరం కాకనాశికా 7.
- ముగ్ధపర్ణి మాషపర్ణి విదారీచ పునర్నవా
కాశోత్పా కమలం మేదే సూక్ష్మైలాగురు చందనమ్ 8.
- ఏకైకం పలమాధృత్య సూక్ష్మ చూర్ణితమాషధమ్
ఏకీకృత్య బృహత్పత్రే పంచామల శతానిచ 9.
- పచేద్ద్రోణజలేక్షిప్త్యా గ్రాహ్యమప్తాంశ శేషితమ్
తతస్తు తాన్యామలాని నిష్కులీ కృత్య వాససా 10.
- దృఢ వస్త్రేణ సంపీడ్య క్షిప్త్యా తత్ర తతోఘృతమ్
పలసప్తమితం తాని కించిద్భృష్ట్యాల్ప వహ్నినా 11.
- తతస్తత్ర క్షిపేత్ క్వాధం ఖండంచార్ధ తులోన్మితమ్
లేహవత్ సాధయిత్వాచ చూర్ణాసిమాని దాపయేత్ 12.
- విప్పలీ ద్విపలా దేయా తుగాక్షీరీ చతుష్పలా
ప్రత్యేకంచ త్రిశాణం న్యాత్ త్వగేలా పత్రకేసరాః 13.
- తతస్త్యేకీ కృతే తస్మిన్ క్షిపేత్ డ్రాద్రంచ షట్పలమ్
ఇత్యేతచ్ఛృవన ప్రోక్తం చ్యవన వ్రాశ సంజ్ఞితమ్ 14.
- లేహం వహ్నిబలం దృష్ట్వా ఖాదేత్ క్షీణో రసాయనమ్
బాల వృద్ధ తత్ర క్షీణా నారీ క్షీణాశ్చ శోషిణః 15.
- హృద్రోగిణః స్వరక్షీణా యేనరాస్తేషు యుజ్యతే
శ్వాసం కాసం విపాసాంచ వాతాస్ర మురసోగ్రహమ్ 16.
- వాతపిత్తం శుక్రదోషం మూత్రదోషంచ నాశయేత్
మేధాం స్మృతిం స్త్రీషు హర్షం కాంతిం వర్ణప్రసన్నతామ్
లస్య ప్రయోగాదాప్నోతి నరోజీర్ణ వివర్జితః 17.

తా:— దశమూలములు (మూరేడువేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కులివేరు, పెద్దమాను, దుండిరును, నాకుడు, ముక్క, కోలపాన్న, ముయ్యకుపాన్న, (పల్లెగు) పిళ్ళుళ్లు, కర్కాటకశృంగి, ద్రాక్ష, తిప్పతీగె, కరక్కాయ, మత్తవపులగమువేరు, నేలఉసిరిక, అడ్డసరమువేరు, ఋద్ది, జీవంతి, ఋషభకము, జీవకము, కాకోళి, క్షీర కాకోళి, అడవిపెసరు, అడవి వినుములు, కచోరములు, తుంగముస్తలు, పుష్కరమూలము, కాకిదొండ, నేలగుమ్మడు, తెల్లగిలిజేరు, తామరతూండ్లు, మేద, మహామేద, సన్నవీలకులు, అగరు, మంచిగంధము, వీనిని ప్రత్యేక మొక పలము చొప్పున గ్రహించి దంచి ఒక పాత్రలో వేసి అందు ఒక దోణము జలము పోసి పిదప 500 పెద్ద ఉపిరికాయలను మూటగట్టి వేసి అష్టమాంశావశేషముగ కషాయము కావవలెను. చల్లారిన తరువాత ఉసిరికాయల మూటను వేరుచేసి, కషాయమును వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. ఉసిరికాయలోని గింజలను నారను తొలగించి, దీనిని ఏడు పలముల నేతితో ఎరుపురింగు వచ్చేవరకు వేయించి పిదప పై కషాయములో వేసి బాగుగా కలిసిపోవువరకు పిసుకవలెను. ఇందులో 50 పలముల ఖండ్ శర్కర చూర్ణమును గలిపి లేహపాక విధి ప్రకారము వండవలెను. లేహపాకము వచ్చినతోడనే అందు పిప్పలీ చూర్ణము 2 పలములు, వంశలోచన చూర్ణము 3 పలములు, దాల్చిని చూర్ణము 1 తులము, వీలకుల చూర్ణము 1 తులము, అకుపత్ర చూర్ణము 1 తులము, మఱియు నాగకేసరముల చూర్ణము 1 తులము చొప్పున జేర్చి కలుపవలెను. అనంతరము లేహ పాత్రము క్రింకి దింపి చల్లార్చిన తరువాత అందులో 6 పలముల తేనె గలిపి భద్రపరచవలెను. దీనిని అగ్నిబలానుసారము తగు మాత్రము క్షీణులు, కృతులు, క్షత రోగులు క్షీణస్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు, శోష రోగులు ఉపయోగించినయెడల వారియొక్క రసాది సప్తధాతువులను వృద్ధి పఱచి బలమును గలుగజేయును. మఱియు దీనిచే హృద్రోగము, స్వరక్షణము, శ్వాస, కాస, తృప్త, వాతరక్త, ఉరోగ్రహ, వాతశిత్త రోగములు, శుక్రదోషములును హరించును. ఇదిగాక చ్యవన మహామునిచే జెప్పబడిన యీ చ్యవనపాత్రావలేహము అజీర్ణమును హరించి, మేధా, స్మృతిశక్తులను గలిగించి సంభోగశక్తి మఱియు శరీరకాంతుల నిచ్చును.

కూష్మాండావలేహః.

శ్లో॥ నిమ్మలీ కృత్య కూష్మాండం వీడయేత్ దృఢ వాససా
అతపే శోషయేత్ కించిచ్ఛాలాగ్యైర్బహుశో వ్యధేత్ ॥ 18.

క్షిప్త్యా శామకటాహేచ దద్యాదప్తపలం ఘృతమ్
తేన కించి ద్భర్జయిత్వా పూర్వోక్తంచ జలం క్షిపేత్ ॥ 19.

ఖండం పలశతం దత్వా సర్వమేకత్ర పాచయేత్
సువక్ష్వే పిప్పలీ శుంఠీ జీరకం ద్విపలం పృథక్ ॥ 20.

- శ్లో॥ పృథక్ పలార్థం ధాన్యాకం పత్రైలా మరిచం త్వచమ్
చూర్ణీకృత్య షీపేత్తత్ర ఘృతార్థం ఔద్రమాపహేత్ ॥ 21.
- ఖాదే దగ్నిబలం దృష్ట్వా రక్తపిత్తీ త్తయ్యాజ్వరీ
శోష తృష్ణా భ్రమ చ్చర్ధి శ్వాసకాస తతాతురః ॥ 22.
- కూశ్మాండాద్యవ లేహాయం బాల వృద్ధేషు యుజ్యతే
ఉరఃసంధాన కృద్వృష్యో బృంహణో బలకృన్మతః ॥ 23.
- యుక్త్యా కూష్మాండ ఖండస్య సూరణం విపచేత్సుగ్ధీః
అర్చనాం మూఢవాతానాం మందాగ్నినాంచ శస్యతే ॥ 24.

తా :— ముదురు బూడిద గుమ్మడుకాయను దెచ్చి పై చెక్కను మఱియు దాని గింజలను తీసివేసి ఖండములుగజేసి బట్టలలో గట్టి బాగుగా పిండవలెను. ఈ నీటిని జాగ్రత్త పఱచి ఖండములను ఎండలో నెండించవలెను. ఆనంతరము ఈ ముక్కలను దబ్బుములో బాగుగా పొడిచి ఒక తామ్రపాత్రయందుపైచి రి పలముల నెయ్యివేసి వేయించవలెను. తరువాత అందులో గుమ్మడినీటిని 100 పలముల ఖండశర్కరయును వేసి యధావిధి పక్వము చేయవలెను. ఇందులో పిప్పళ్య, శుంఠీ, కేలకద్ర, అనువాని చూర్ణము ప్రత్యేకము రెండు పలములును, ధనియాలు, ఆకుపత్రి, ఏలకులు, మిరియాలు దాక్షిణీచెక్క, అనువానిచూర్ణము ప్రత్యేకమొక పలమున్ను చేర్చి కలియబెట్టి దించ వలెను. చల్లారిన తరువాత అందులో 4 పలముల తేనె కలిపి భద్రపరచవలెను. దీనిని సేవించిన రక్తపిత్త, త్తయ, జ్వర, శోష, తృష్ణ, భ్రమ, చ్చర్ధి, శ్వాస, కాస, మఱియు త్త వ్యాధులను హరించును. ఈ లేహము బాలరకు మఱియు వృద్ధుల కుపయుక్త మైనది. ఇది ఉరస్సంధానకరము, మఱియు బృంహణము, పై యోగములో కూష్మాండ మునకు మారుగా సూరణము (కండ) వేసి పై ప్రకారముచేసి యుపయోగించిన, సర్వఅర్చ నులు, మూఢవాతములును మఱియు మందాగ్నియు హరించును.

అగస్త్య హరీతకీ లేహః.

- శ్లో॥ హరీతకీ శతం భద్రం యవానామాఢకం తథా
వలాని దశమూలస్య వింశతించ నియోజయేత్ ॥ 25.
- చిత్రకః పిప్పలీమూల మపామార్గః శతీ తథా
కషికచ్చుః శంఖపుష్పీ భాగ్ధీచ గజపిప్పలీ ॥ 26.
- బలా వుష్కరమూలం చ పృథగ్ద్విపల మాత్రీయా
పచేత్పంచాఢకే నీరే యవైః స్వినైః శృతం జయేత్ ॥ 27

శ్లో॥ తచ్చాభయా శతం దద్యాత్ క్వాథే తస్మిన్ విచక్షణః
సర్పిస్తైలాప్తవలకం క్షిపే ద్దుడతులాం తథా॥ 28.

పక్వా లేహత్వ మానీయ సిద్ధే శీతే పృథక్ పృథక్
క్షౌద్గించ పిప్పలీ చూర్ణం దద్యాత్ కుడవ మాత్రయా॥ 29.

హరీతకీ ద్వయం ఖాదేత్ తేన లేహేన నిత్యశః
క్షయం కాసం జ్వరం శ్వాసం హిక్కార్యోరుచి పీనసాన్ ॥ 30.

గ్రహణీం నాశయేదేష వలీపలిత నాశనః
బలవర్ణకరః పుంసా మవలేహో రసాయనమ్॥
విహితోగస్త్య మునినా సర్వరోగ ప్రిణాశనః॥ 31.

తా :— పెద్దవియు పుష్టిగలవియునగు కరక్కాయలు 100, యవలు నాలుగుప్రస్థములు, దశమాలములు 20 పలములు, చిత్రమాలము, మోడి, ఉత్తరేణివేగ, కచోరములు, దూలగొండివేరు, శంఖపుష్పివేరు, గంటుభారంగి, గజపిప్పళ్ళు, బలామాలము, పుష్కరమాలము, ఇవి ప్రత్యేకము చెండుపలములు. కరక్కాయ తిప్ప మిగిలినవాని నన్నిటిని నలగగొట్టి 5 ఆఢకముల నీటిలోవేసి చతుర్థాంశ కషాయముగకాచి వడియగట్టి అందు పై100కరక్కాయలనువేసి బాగుగాకాచి పిదప అప్రనెయ్యి 8 పలములు, నువ్వుల నూనె 8 పలములు, పాతబెల్లము 100 పలములు వేసి లేహపాకము చేయవలెను. చల్లారిన తరువాత తేనె నాలుగుపలములు, పిప్పళ్ళ చూర్ణముకలములు, అందులోవేసికలిపి భద్రపజచవలెను. ప్రతిరోజు ఇందులో నుండి 2 కరక్కాయలను లేహముతో సహా నీవించిన, క్షయ, కాస, జ్వర, శ్వాస, హిక్క, అర్చ, అరుచి, పీనస, గ్రహణి, వలీపలిత రోగములు హరించును. ఈ యగస్త్యప్రోక్త హరీతకీ లేహము బలవర్ణకరము, రసాయనము మఱియు సర్వరోగనాశకము.

కుటజాద్యవలేహః.

శ్లో॥ కుటజత్వక్తులాం ద్రోణే జలస్య విపచేత్సుధీః
కషాయం పాదశేషంచ గృహ్ణీయాద్వస్త్ర గాళితమ్॥ 32.

త్రింశత్పలం గుడస్యాత్రి దత్వాచ విపచేత్సునః
సాంద్రత్వ మాగతం జ్ఞాత్వా చూర్ణానీమాని దాపయేత్ ॥ 33.

రసాంజనం మోచరగం త్రికటు త్రిఫలాం తథా
లజ్జాశుం చిత్రకం పాతాం బిల్వమింద్రీ యవం వచామ్॥ 34.

- శ్లో॥ భల్లాతకం ప్రతివిమాం విడంగానిచ వాలకమ్
ప్రత్యేకం పలమానంచ ఘృతస్య కుడరం తథా॥ 35.
- జయేదేహోవలేహస్తు సర్వాణ్యస్మాసి వేగతః
దుర్నామ ప్రభవా రోగానతీనార మరోచకమ్॥ 36.
- గృహణీం పాండురోగంచ రక్తపిత్తంచ కామలామ్
అప్లు పిత్తం తథా శోథం కార్శ్యంచైవ ప్రవాహికామ్॥ 37.
- అనుపానే ప్రయోక్తవ్య మాజం తక్రం పయోదధి
ఘృతం జలం వాజీర్ణేచ పథ్యభోజీ భవేన్నరః॥ 38.

తా :— కొడిశపాలచెక్క 100 పలములు, దీనినిదంచి ఒక ద్రోణము జలములో వేసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లుగ కాచి వడియఁజేర్చి అందు 30 పలముల బెల్లమునువైచి పాకముచేసి పిదప రసాంజనము, బూరుగుబంక, త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, అత్త పత్తి, చిత్రమూలము, వివబాద్రి, మారేడువేరు, కొడిశపాలగింజలు, శుద్ధిచేసినజీడిగింజలు అతివస, వాయువిడంగములు, కురువేరు, ఇవి ప్రత్యేక మొకపలము, వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి వై పాకములోవేసి, తరువాత ఆవునెయ్యి 4 పలములు చేర్చి యధావిధి లేహ పాకము చేయవలెను. దీనిని సేవించిన సకల అర్హస్సులు, అతిసారములు, అశోచకము, గృహణి, పాండు, రక్తపిత్తము, కామల, అప్లుపిత్తము, శోథ, కృశత్వము, ప్రవాహిక రోగములు హరించును. దీనిని మేక మణ్ణితోగాని లేక మేక పాలతోగాని, లేక మేక పెరుగుతోగాని, లేక మేక నెయ్యితో గాని, లేక చేపలము నీళ్ళతోగాని సేవించ వచ్చును. అజీర్ణవ్యాధియందు చెప్పబడిన పథ్యము నే చేయవలెను.

కామేశ్వరీ లేహః.

- శ్లో॥ వారాహీ మధుకం ద్రాక్షా వాజిగంధా సురద్రుమమ్
అలర్కం మర్కటీమూలం బలామూలం పునర్నవా॥ 39.
- ఉసీరం చందనం భార్గీ భిక్షురై ర్మలేయ గోక్షురమ్
విదారీ తిలమావంచ ప్రత్యేకంచ పలద్వయమ్॥ 40.
- ద్విద్రోణీ సలిలే క్వాథే శృతే పాదావశేషితే
త్రింశత్పలం గుడం తస్మాత్ సితా దశపలం పునః॥ 41.
- ఇక్షు ధాత్రీ వరీరంభా కూష్మాండ స్వరసాన్వితమ్
దర్వాచ ఘట్టయన్ భూయో లేహవత్సాధు సాధయేత్॥ 42.

- శ్లో॥ ఏలా లవంగ పత్రంచ నాగకేశర ధాన్యకైః
తాళీసం మధుకం సేవ్యం చందనాగురు కుంకుమైః॥ 43.
- జాతీఫలం శిలాభూతం సుగదారు ఫలత్రయైః
అపామార్గఫలం వ్యోషం మర్కటీబీజ గోక్షురైః॥ 44.
- జాతీపత్రం వరాలంచ వాంశీచేక్షుర బీజకైః
సైంధవం మోచనిర్యాసం విడంగం దీప్యకద్వయమ్॥ 45.
- తురంగకుసుమం రాన్నా మరాష్ట్ర ముకుళాన్వితమ్
శిగుసారం ధూర్తబీజం భూశర్కర సమన్వితమ్॥ 46.
- హస్తికణాబ్జ భృంగంచ కృష్ణజీర సమన్వితమ్
ప్రత్యేకం పంచనిష్కంచ గాంధారీ నిష్కవింశతిమ్॥ 47.
- ధాత్రీ విదారీ వారాహీ సారివామృత శర్కరా
ప్రత్యేకం కుడవార్ధంచ లేహం పాకేన యోజయేత్॥ 48.
- గోఘృతం మధుసంయోజ్య కస్తూరీ చంద్రసంయుతమ్
కర్ణమాత్రం లిహేత్ప్రతః రాత్రికాలే విశేషతః॥ 49.
- వాతపిత్త కఫోత్పన్నం రక్తపిత్తం వినాశయేత్
కాసం శ్వాసం క్షయం పాండుం ఛర్దిం దోషనిబర్హణమ్॥ 50.
- అధ్మాన గుల్మ శూలఘ్నం హిద్మా హృద్రోగ నాశనమ్
అర్కాసి గ్రహణీదోషం అస్థిసావంచ దారుణమ్॥ 51.
- మూత్రాఘాతాశ్మరీ కృచ్ఛ్చం ప్రమేహం నాశయే ద్ధృవమ్
సర్వరోగహరంచైవ బల పుష్టికరం త్విదమ్॥ 52.
- మన్మథోద్రేక ధాతుంచ మహామద గజేంద్రియమ్
ముహుర్ముహు రతిగుహ్యం సంయోగంచ విశేషతః॥ 53.
- నారీణాం రమతే స్నేహం మోహనం వీర్యవర్ధనమ్
సుందరీణాంచ సంయోగే చిత్తాహ్లాదం దినే దినే॥ 54.
- ఆయుష్యం వృద్ధికామత్వం మాంస శుక్ల వివర్ధనమ్
రసాయనమిదం శ్రేష్ఠం పూజ్యపాదేన భాషితమ్॥ 55.

తా :— పండితమూర్తిగడ్డక అతిమధురము, దాగిత, పెన్నేరుగడ్డ, దేవదారు, తెల్లజిల్లేడువేరు, ధూళిగొండివేరు, ముత్తవపులగమువేరు, తెల్లగలివేరువేరు, పట్టివేళ్ళు, మంచిగంధము, గంటుభారంగి, నీటిగోమిడిగింజలు, నీటిపెట్టువేరు, వల్లేరు, నేలగుమ్మడు గడ్డ, నువ్వులు, మినుములు. ఇవి ప్రత్యేకము రెండుపలములు, వీనిని బాగుగా దంచి రెండు ద్రోణముల నీటిలోవేసి చతుర్థాంశ కమాయముగ కాచి వడియగట్టి ఆండు బెల్లము 30 పలములు, శర్కర 10 పలములు చేసి తిరిపాకము చేసిపిమ్మట దానిలో వెజకురసము రెండుప్రస్థములు. శతావరి ౭ నము 2 పృష్ఠములు, అరటిమంపరసము 2 పృష్ఠములు. బూడిదగుమ్మడుకాయ ౭ నము 2 పృష్ఠములు చేర్చి లేహపాకము చేయవలెను. పాకము చేయునప్పుడు కర్పిశెడ్డు నుపయోగించవలెను. లేహపాకమురాగానే ఏలకులు, లవంగ పట్టి, ఆకుపత్రి, నాగి కేసరము, ధనియాలు, తాళిసపత్రి, అతిమధురము, పట్టివేళ్ళు, మంచిగంధము, అగరు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, జిలకెత్తు, దేవదారు, త్రిఫలములు, ఉత్తరేణిగింజలు, త్రికటుకములు, మాలగొండి గింజలు, పల్లేరు, జాపత్రి లవంగాలు, వంశలోచనము, నీటిగొట్టిగింజలు, మైంధపలవణము, బూరుగుబంక, వాయువిడంగములు, ఓమ, ఖురాసానిఓమ, పున్నాగ (సురహన్న) పుష్పములు, సన్న రాన్నము, మరాఠీమొగ్గలు, మునగబంక, శుద్ధిచేసిన ఉమ్మెత్తగింజలు, భూశర్కరగడ్డ, గజపిప్పళ్ళు, భృంగరాజమువేళ్ళు, భద్రముస్తలు, నల్లజీలకర్ర, ఇవి ప్రత్యేకము రెండు తులములు. శుద్ధిచేసిన గంజాయి ఆకు 10 తులములు, ఉసిరికాయ, నేలగుమ్మడు, పండి మూర్తిగడ్డక, సుగంధపాలవేళ్ళు, తిప్పనత్తు. ఇవి ప్రత్యేకము 16 తులములు. ఈవినును లను దంచి వస్త్రగాలితచూర్ణముచేసి పై పాకములోవేసి యధావిధి పాకముచేయవలెను. అనంతరము అవునెయ్యి మణియు లేనె ఉచితప్రమాణమువేసి, కస్తూరి మణియు పచ్చ కర్పూరము బలహస్త్యలముగ పై లేహములోవేసి బాగుగా కలిపి జాగ్రత్త పరచవలెను. దీనిని సామాన్యముగ ఉదయమునను, విశేషముగా రాత్రియందును ఆర్ద్రతులము నేవించిన కఘోత్సన్న రక్త పిత్తము, కాస, క్వాస, తుయ, పాండు, ఛర్ది, అధ్మాన, గుల్మ, కూల హిద్మ, హృద్రోగ, అర్శ, గ్రహణి, దారుణ అస్థిస్థావ, మూత్రాగ్రహత, అశ్మరి, మూత్రకృచ్ఛ, ప్రమేహగోగములుహరించి బలమును పుష్టిని గలుగజేయును. ఈలేహము సప్తధాతువులను వృద్ధిపఱచి మదించిన గజేంద్రమువలె మన్మథోద్యోగమును గలిగించును. స్త్రీలతో స్నేహమును, కామేచ్ఛయును, ఉభయులకు చిత్తాహదమును గలిగించును. ఇవిగాక ఆయువును, కామశక్తి మణియు మాంసశుక్రములను వృద్ధిపఱచును. ఇది పూజ్య పాదునిచే జెప్పబడిన శ్రేష్ఠరసాయనము.

బిల్వాది లేహః.

శ్లో॥ బిల్వార్ధాఢక మంభసోర్ధ కలశే వత్సా వదస్థేరసే
తస్మిన్ జీర్ణగుడస్య షోడశవలం చూర్ణకృత్తైః సర్వతః॥
కర్పూరైర్లున ధాన్య జీరక హిమా త్వక్తేనర త్యూషణై
ర్గీర్ణశ్చర్ధి రోమకాగ్నిసదన శ్వాసప్రసేకాపహః॥ 56.

తా :— మారేడువేళ్లు 32 పలములును బాగుగా నలగగొట్టి అర్ధద్రోణజలములూ వేసి చతుర్థాంశ కషాయముగ కాచి వడియగొట్టి, అందు పాతబెల్లము 16 తులములు వేసి కాచి లేహపాకము రాగానే దానిలో ధనియాలు, జీలకర్ర, భద్రముస్తలు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, నాగకేసరములు, త్రికటుకములు అనునవి ప్రత్యేక మొక తులము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్ణించి చేర్చి దించనలెను. పిదప బాగుగా కలిపి భద్రపరచ వలెను. దీనిని నేవించిన ఛర్ది, అరోచకము, అగ్నిమాంద్యము, శ్వాస మఱియు ప్రసేక రోగములును (నోట నీరుకారుట) హరించును.

పిప్పల్యాది రసాయనమ్.

శ్లో॥ పిప్పల్యాశ్చ రజఃప్రస్థం శర్కరాయాస్తదర్ధకమ్
విడంగం నాగరం భార్గ్యజీరకం మరిచం పృథక్॥ 57.

చతుష్పలం తదర్ధం స్యాత్ పిప్పలీమూలమేవచ
చవ్యాచ ద్విగుణీయై వ చిత్రకం ద్విపలం తథా॥ 58.

అయోరజశ్చ ద్విపలం భృంగస్యచ రజస్తథా
త్రిజాతకం త్రిఫలికా జాతీ తక్కోలజం ఫలమ్॥ 59.

సర్వమేకత్ర సంచూర్ణ్య మధుప్రస్థ ద్వయం క్షీపేత్
ధాన్యే పక్షుస్థితం లిహ్యేత్ కాసశ్వాసంచ దారుణమ్॥ 60.

ఏకాదశాత్మకం శోఘం ఛర్దిం గుల్మమరోచకమ్
అర్ఘాసి పాండురోగంచ విషమజ్వర మేవచ॥ 61.

పీనసం స్వరసాదంచ సర్వమేవ వినాశయేత్
అశ్వీభ్యాం విహితో యోగః పిప్పల్యాది రసాయనమ్॥ 62.

తా :— పిప్పళ్ల చూర్ణము 16 పలములు, శర్కర 8 పలములు, వాయువిడంగములు, కుంతి, గంటుభారింగి, జీలకర్ర, మిరియాలు, ఇవి ప్రత్యేకము 4 పలములు. మోడి, చవ్వము, చిత్రములము, లోహభస్మ, భృంగరాజచూర్ణము, ఇవి ప్రత్యేకము 2 పలములు, ఏలకులు, లవంగపట్టి, ఆకుపత్తి, త్రిఫలములు, జాజికాయ, తక్కోలములు, అనునవి ప్రత్యేకము ఒక పలము. పీనసన్నిటిని మెత్తగా వస్త్రగాళిత చూర్ణము చేసి అందు 2 పృష్ఠముల తేనె గలిపి ధాన్యరాశిలో 15 రోజులుంచి పిదప తగుమాత్రము నేవించిన కఠినమైన కాస, శ్వాస, శోఘ, ఛర్ది, గుల్మ, విషమజ్వర, అరోచక, అర్ఘ, పాండు, పీనస రోగములు మఱియు స్వరభంగరోగములును హరించును. ఈ రసాయనము అశ్వినీదేవతలచే జెప్పబడినది.

శతావరీ గుడమ్.

- శ్లో॥ గుడాఢకేన సంస్పృజ్య శతావర్యా రసాఢకమ్
ఘృత ప్రస్థం సమావాప్య శనైర్మృద్వగ్నినా వచేత్ ॥ 63.
- విశ్వైవలా ముసలీ పాతా శ్వదంష్ట్రా సారిబాద్వయైః
వత్సా ఝుటా విదారిభిర్మాగధీ మఘకాద్రిజైః ॥ 64.
- అక్షాంశైశ్చూర్ణితైః సమ్యక్ లేహే సిద్ధేవతారితే
కుడవంచ తుగాక్షీర్యాః శర్కరాయాశ్చతుష్పలమ్ ॥ 65.
- తల్లేహం స్వచ్ఛగుప్తంతు సప్త రాత్రం నిధాపయేత్
ప్రలిహ్యేత్ పాతరుద్ధాయ యథాగ్ని బలమాతురః ॥ 66.
- వింశతిం మూత్రకృచ్ఛాణాం ప్రమేహాణాంచ వింశతిమ్
వాతపిత్తచుస్మక్ పిత్తం మూఢవాతం హలీమకమ్ ॥ 67.
- క్షుతక్షయం పాదదాహం కామలామూర్ధ్వతామపి
యోనిదోషం రజోదోష మస్థిస్థావ మస్మక్ దరమ్ ॥ 68.
- వాతపిత్తకృతాన్ రోగానన్యానపి వినాశయేత్
శతావరీ గుడాఖ్యం తు రసాయనమనుత్తమమ్ ॥ 69.

తా :— దెల్లిము 64 పలములు, శతావరీరసము 4 పృష్ఠములు, ఆవునెయ్యి ఒక ప్రస్థము. వీనిని ఒక కుండలోపోసి మృద్వగ్నిచే పాకముచేసి అందు శుంఠి, ఏలకులు, నేల తాటిగడ్డలు, పాతవేరు, పల్లెరు, నల్లనుగంధపాలవేళ్లు, తెల్లనుగంధపాలవేళ్లు, వావిలివేళ్లు నేలయుసిరిక, నేలగుమ్మడుగడ్డ, పిప్పళ్లు, అతిమధురము, శిలాజిత్తు, ఇవి ప్రత్యేకమొక తులముచొప్పైన గ్రహించి వస్త్రగాళిత చూర్ణముచేసి చేర్చి పిదప వంశలోచనచూర్ణము 16 తులములు, శర్కర 4 పలములు కూడ కలిపి లేహపాకము చేయవలెను. సాంగ శీతలమైన తరువాత ధాన్యరాశియందు ఏడుదినములుంచవలెను. దీని నగ్నిబలానుసారము సుచితప్రమాణము ప్రాతఃకాలమున నేవించిన మూత్రకృచ్ఛ, ప్రమేహ, వాతపిత్త, రక్త పిత్త, మూఢవాత, హలీమక, క్షుత, క్షయ, పాదదాహ, కామల, యోనిదోష, రజో దోష, అస్థిస్థావ, రక్తప్రదర రోగములును మఱియు వాతపిత్త ప్రధాన రోగములును నశించును. ఈ శతావరీగుడ మత్స్యత్త మ రసాయనము.

ఇ త్త రా ది లే హః.

శ్లో॥ ఇత్తుర గోత్తుర మర్కటబీజం ముసలి శతావరి మాష తిలైశ్చ
గోఘృత శర్కర మధుసంయుక్తం నారీగద గజకేసరియోగమ్ ॥ 70.

తా :— నీటుగొబ్బిగింజలు, సల్లేరు, దూలగొండిగింజలు, నేలతాడిగడ్డలు, శతావరి, మినుములు, నువ్వులు, అనువానిని సుభాగములుగా గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి తగినంత శర్కర పాకములో జేర్చి అందునెయ్యి మఱియు తేనెగలిపి, దించి భద్రపరచవలెను. సింహము, గజమును వేటాడుచందమున యీ ఇక్షురాని లేహము స్త్రీలను సువ్యాధులను హరించును.

మధున్నుహీ రసాయనమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలా త్రిశాత జాతీఫల ప్రత్యగ్ని వరాల ధాన్యకాని
త్రిమవాని విడంగ చవ్య కువ్య త్రిపుతా గ్రంధిక వాజిగంధకాని॥71
సభార్గ్గీ తేజోవతి కేసరాణి నిమ్మ ద్వయోన్మాన విచూర్ణితాని
సంశుద్ధ గంధోపల మాహిషాక్ష మధున్నుహీనాంచ చతుష్పలాని॥
ద్విపట్టలోన్మానఘృతే వివక్షే సితోపల ద్వాదశకం క్షిపేచ్చ
తదోన్మధిత్యాతు ఖణేన తస్మిన్ సుపాకమాయాతి తతోవతార్య॥
పూర్వోక్త చూర్ణాని వికీర్య శీతే గంధోపలస్యాసి రజాంసి దత్వా
సంయోజ్యసమ్యక్ సుశీతలేస్మిన్ ప్రస్థం ప్రదద్యాన్మధునః సుపాతే॥
విన్యస్త్యగుప్తంతు రసాయనం తత్ప్రాతర్నిహేత్కర్ష యుతంహితాశీ
కువ్యంకిలాసం పిటకాన్ ప్రమేహాన్ భగందరాశ్శోగ్బధగండమాలాః॥
నిహంతి కండ్వామయ వాతరక్త
పిత్తోద్భవాన్ గుహ్యాభవాన్ వ్రణాంశ్చ
రసాయనోయం మునినా కృతశ్చ
మధున్నుహీ నామక ఏషముఖ్యః.

76.

తా :—మిరియాలు, కుంతి, పిప్పళ్ళు, త్రిఫలములు, చాతుర్దాతములు, (ఏలకులు, లవంగ పట్ట, అకుపత్రి, జాజికాయ), చిత్రమాలము, లవంగాల్లు, ధనియాలు, జీలకర్ర, నల్లిజీలకర్ర, సాయికూరగింజలు (బద్దసోపు), నాయువిడంగములు, చవ్యము, చెంగల్వకోష్ఠ, తేగడ, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ, గంటుభారంగి, మల్కంగిని, నాగ కేసరములు, ఇవి ప్రత్యేకము ఆర్తకులము. వీనిని మెత్తగా చూర్చించి, విదప శుద్ధగంధకము, మహిషాక్షిగుగ్గులు, ఫిరంగిచెక్క, అనువానిని పృత్యేకము 4 పలములు చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి తరువాత 12 పలముల ఖండశర్కరను పాకముచేసి అందులో పై చెండుచూర్ణములను మఱియు 12 పలముల అవునెయ్యి వేసి లేహపాకము చేయవలెను. చల్లా ౬౯

దీనిని ప్రతిరోజుదయమున ఆర్చతులము చొప్పున నేపించిన కుష్ఠ, తుండ్రకుష్ఠ, పిటక, ప్రమేహ, భగందర, ఆర్కు, ఆర్కుర, గండహాల, కండు, వాతరక్త, పిత్తజ్వరోగములును మఱియు గుహ్యప్రణామమును పఠించును. ఇది మునిచేత నెప్పబడిన ప్రసిద్ధమైన మధుస్నుహీ రసాయనము.

మధుస్నుహీ రసాయనమ్ (2).

శ్లో॥ ద్వికుండలీ ఫలత్రయం కటుత్రయం త్రిజాతకమ్
యవాని సైంధవాన్నితం విడంగ సారరాస్నకమ్
సభాణ్ణీ చవ్య గ్రంధికం ధాన్యయుగ్మ జీరకంచ మాంసి కుష్ఠ చిత్రకమ్
సారిబా వరాహికాశ్వగంధ సంయుతం పృథక్కర్ష చూర్ణితమ్
మధుస్నుహీతు తత్సమం సశర్కరం సమాంశకమ్
సగోఘృతం సమాక్షికం సుపాచితం రసాయనమ్
ప్రభాతకాల నేనితం సుదీపనం రుచిప్రదమ్
వాతశిత్త రూక్షజంచ శ్లేష్మకం క్షయఘ్నకం
ప్రమేహహారి గుల్మశూల కంఠజం నృణాం వరమ్
సర్వ-ధాతువర్ధనం బలవృద్ధం సుఖప్రదం
పూజ్యపాద భాషితం మధుస్నుహీ రసాయనమ్॥

77.

తా :— తిప్పతీగె, దేవకాంచనము, కరక్కాయలెరడు, తానికాయలెరడు, ఉసిరికాయ, శుంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్తి, సైంధవ లవణము, వాయువిడంగములు, సన్నరాస్నము, గంటుభారంగి, చవ్యము, మోడి, ధనియాలు, తెల్లజీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, జటామాంసి, చెంగల్యకోష్ఠు, చిత్రమూలము సుగంధపాలవేళ్ళు, పంచమూతిగడ్డ, పెన్నెరుగడ్డ, ఇవి ప్రత్యేక మొక తులము. వీనిని మెత్తగా చూర్ణించి దీనికి సమానము శుద్ధశీరంగిచెక్క చూర్ణమును జేర్చి, మొత్తమునకు సమానము చక్కెరను గ్రహించి పాకము చేయవలెను. పిదప అందు పైచూర్ణమును మఱియు ఉచితప్రమాణము నెయ్యివేసి లేహపాకముచేసి అనంతరమందు తగుమాత్రము లేనెకాడచేర్చి జాగ్రత్తగా నుంచవలెను. దీనినుచిత ప్రమాణము (అర్చతులము) ప్రాతః కాలమందు నేపించిన వాతశిత్త, కఫ, క్షయ, ప్రమేహ, గుల్మ, శూల, కుష్ఠమొదలగురోగములను హరించును. ఈ రసాయనము దీపనము, రుచివృద్ధము, మఱియు రూక్షఘ్నము. ఇది ధాతువృద్ధిని బలమును కలుగజేసి సుఖము నిచ్చును. ఈమందు పూజ్యపాదనిచే చెప్పబడిన మధుస్నుహీ రసాయనము.

దశమూలావలేహః.

- శ్లో॥ దశమూల బలై గండ భార్గీ తామలకీ వృషైః
 రాస్నా చవ్యాశ్మభిద్దారు పైర్యక గ్రంథికాగ్నిభిః॥ 78.
- శృంగీ ఫల త్రికా లోహ శరీ కూలక పౌష్కరైః
 తుల్యైరేభిర్జలద్రోణే సాధయేత్సు సమాహితః॥ 79.
- పాదావశేషితే తస్మిన్నర్థం గుడతులాం భవేత్
 దర్విప్రలేపితే జ్ఞాతే చూర్ణాన్యేతాని నిక్షిపేత్॥ 80.
- చాతుర్జాత ఘన వ్యోష జీరకద్వయ దీప్యకమ్
 ధాన్యకం చాక్షుయుగ్మాని తత్తుల్యా సిఙ్గశర్కరా॥ 81.
- శీతే తస్మిన్ ప్రదాతవ్యం గుడపాదాంశికం మధు
 ప్రలిహేత్ ప్రాతరుత్థాయ శుద్ధకాయః సుమంత్రితః॥ 82.
- కాసం శ్వాసం ప్రతిశ్వాస మరోచక గళగ్రహా
 వాతరోగానశేషాంశ్చ క్షయం గుల్మంచ నాశయేత్॥
 లేహాయం దశమూలాభ్యో నిమినా పరినిర్మితః॥ 83.

తా :— దశమూలములు, ముత్తవపులగమువేళ్ళు, అముదపువేళ్ళు, గంటుభారంగి, నేలఉసిరిక, అడ్డపరమువేళ్ళు, పన్నరాన్నము, చువ్వము, కొండపిండి, దేవదారు, ముళ్ళగోరింటవేళ్ళు, మోడి, చిత్రమూలము, కర్కాటకశృంగి, త్రిఫలములు, శుద్ధ లోహపురజను, కచోరములు, చేదుపొట్ల, పుష్కరమూలము, ఇవి ప్రత్యేకమొక పలము. వీనిని దంచి ఒక దోణము జలములోవైచి, చతుర్థాంశ కషాయముగకాచి, పడియ గట్టి, అందు 50 పలముల తైలమును జేర్చి పాకము చేయవలెను. పాకము వచ్చిన పిదప ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, భద్రముస్తలు, తిక్రకటుకములు, తెల్ల జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓను, ధనియాలు, అనువానిని ప్రత్యేకముగా 2 తులములు చొప్పున గ్రహించి దంచి చేసిన మెత్తనిపాడి మఱియు 2½ తులముల శర్కర, వీనిని పైపాకములోజేర్చి లేహపాకము చేయవలెను. చల్లారగానే 12½ పలముల లేనెవేసి కలిపి జాగ్రత్తగా నుంచవలెను. దీనిని ప్రాతఃకాలమందు శుచిహృత్తముగ మంత్రోచ్ఛారణచేసి ఉచితప్రమాణముగ నేపించిన కాస, శ్వాస, ప్రతిశ్వాసు, అరోచక, గళగ్రహ, క్షయ, గుల్మరోగములును మఱియు సకల వాతరోగములును నశించును. ఈ దశమూలావ లేహము నిమిముషిచే నిర్మింపబడినది.

అభయామోదకః.

- శ్లో॥ అభయా మరిచం శుంతి విడంగామలకాని చ
పిప్పలీ పిప్పలీమూలం త్వక్ష్మత్రం ముస్తమేవచ॥ 84.
- ఏతాని సమభాగాని దంతీచ ద్విగుణా భవేత్
తివృదప్తగుణా శ్లేషయా వద్ధుణాచాత్ర శర్కరా॥ 85.
- మధునా మోదకాన్ కృత్వా కర్షమాత్ర ప్రమాణతః
ఏకైకం భక్షయేత్ పాతః శీతంచానుపిబ్జలమ్॥ 86.
- యావద్విరిచ్యతే జంతుర్యావదుష్ణం న సేనతే
పానాహార విహారేషు భవేన్నిర్వృంత్యాః సదా॥ 87.
- విషమజ్వర మందాగ్ని పాండు కాశ భగంధరాన్
దుర్నామ కుష్ఠ గుల్మార్శో గలగంధ భ్రమోదరాన్॥ 88.
- విదాహా స్తీహా మేహఃశ్చ యత్కృణం నయనామయాన్
వాతరోగాంస్తథాధ్మానం మూత్రకృచ్ఛాఃశిశివాశ్శరీమ్॥ 89.
- హృత్పాస్వరోర్వ్యంఘ్రి జఘన జంఘోదర రుజంజయేత్
సతతం శీలనాదేనాం పలితాని పృణాశయేత్
అభయా మోదకాప్యేతే రసాయన వరాః పరమ్॥ 90.

తా:— కరక్కాయలు, మిరియాలు, శుంతి, వాయువిడంగాలు, ఉసిరికాయలు, పిప్పళ్లు, మోడి, గాక్షీణిచెక్క, ఆకుపత్రి, భద్రముస్తలు, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక భాగము. దంతీమూలము రెండు భాగములు, తేగడ 8 భాగములు, శర్కర 6 భాగములు, వీని నన్నిటినీ మెత్తగా చూర్ణించి తగినంత తేనె వేసి మోదకము సిద్ధముచేయవలెను. ఈ మోదకమును ఒక్కొక్క తులమా చొప్పున మాత్రముగ కట్టవలెను. ఇందులో ఒక మాత్రము ఉదయమున సేవించి చస్తీళ్లు త్రాగినచో విరేచనమగును. బాగుగా విరేచనములగువరకు వేడినీళ్లుగాని వేడి వస్తువులుగాని తీసుకొనగూడదు. ఆహార విహారములలో పథ్యముగానుండవలెను. దీనిచేత విషమజ్వర, మందాగ్ని, పాండు, కాశ, భగంధర, అర్శు, కుష్ఠ, గుల్మ, గలగంధ, భగ్ని, ఉదర, దాహ, స్తీహ, మేహ, క్షయ, నయన, వాత, ఆధ్మాన, మూత్రకృచ్ఛ, అశ్మరీ, హృదయ, పార్శ్వ, ఊరు, ముఖ, జంఘరోగసముదాయములు నశించును. మఱియు ప్రతినిత్యము దీనిని సేవించిన పలీపలిక రోగములు పోవును. ఇది శ్రేష్ఠమైన రసాయనము.

చాతుర్జాత రసాయనమ్ (మదనకామేశ్వరీ లేహః).

- శ్లో॥ చాతుర్జాత కచోర చందన జల దాగ్రతా తుగా రేణుకమ్
కస్తూరీ తగరేందు కుంకుమ జటా కుష్మాశ్వాగంధా బైకమ్
కాణోలీ సురదారు చిత్రక వచా ద్వజీరకా సైంధవమ్
భార్జీ గోక్షుర దేవపుష్ప ముసలీ యష్టీ బలా ఫేనకమ్॥ 91.
- రంభాకంద ఫలత్రయం త్రికటుకం జాతీఫలం వాలకమ్
తాలీశం కటుకీఫలం గజకణా మాషామృతా శర్కరా
గుప్తా భృంగ విదారికా మదనజం బీజంచ కుంభ్యుద్భవమ్
శాల్యల్యంఘ్రి పునర్నవాగురు శతావరోహ్యథో దీప్యకమ్॥ 92.
- పాదాంశం ఘృతమభ్రీకంచ విజయా తుల్యాషధానాం సమమ్
సర్వేషాం సదృశీ సితాచ మధునాచాజ్యేన సంపేషితమ్
జాతీచంపక కేతకాదికుసుమైః సంవేతనం వాసితమ్
కర్పూరం నిశి దేహ సిద్ధిద మహాకామేశ్వరః కామదః॥ 93.
- పుంసాం శుక్లవివృద్ధి దార్ద్యకరణః క్షీరానుపానో హితః
శాల్యల్యంఘ్రి జలానుపాన మధునావ్యన్యచ్చ యచ్ఛుక్లదమ్
ప్రాణానాం సువృశాం సుఖాతిసుఖదో వశ్యానహానా ద్రావకః
సంగే భంగుర కామకౌతుక రసక్రీడా కలా సమృతః॥ 94.
- సంభోగే స్థవిరాన్ నియోక్త్యతి యథా యూనాం స్మరోదర్శితే
నిత్యానంద నిదాన మాదిపురుషే రప్యాహితా స్వాదనః
వాచాం సిద్ధికరః ప్రసిద్ధకవితా సందర్భ సంవాదనః
సౌఖ్యారోగ్య విశేష యావనకళా సామర్థ్య సంపాదకః॥ 95.
- వృద్ధత్వం హరతే బలంచ కురుతే మృత్యుం నిరస్యత్వలమ్
వ్యాధి వ్రాతమపాకరోతి కురుతే కాంతించ మత్యార్జవమ్
యోగాభ్యాస విధావతీవ సుఖదాం సిద్ధిం విధత్తేతరా
మంహః సంహతి సంవృతిం కలయతే స్త్రీణామపత్య పదః॥ 96.
- రోగాణాం నిచయ క్షయం క్షయతే క్షిప్రం మహారుగ్గణమ్
వ్యాహంతి శ్వసనం క్షయం గఘయతి ఛిందన్ హి కాసోదయమ్

8. అథ మానపరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ సమానేన వినాయక్తి ర్ద్రివ్యాణాం జాయతే క్వచిత్
అతః ప్రయోగ కార్యాథే మానమత్రోచ్యతే మయా! 1.
- యవోష్టసర్వవైః ప్రాక్తో గుంజాస్యాచ్చతుష్టయమ్
షడ్భిస్తు రక్తికాభిః స్యాన్మాషకో హేమధాన్యకా॥ 2.
- మామైశ్చతుర్భిః శాణః స్యాద్ధరణం తన్నిగద్యతే
టంకః సవవ కథిత స్తద్ద్యయం కోలఉచ్యతే! 3.
- క్షుద్రకో పటకశ్చైవ ద్రంశుణః సనిగద్యతే
కోలద్యయంచ కర్షః స్యాత్సప్రోక్తః పాణిమానికా॥ 4.
- అక్షః పిచుః పాణితలం కించిత్పాణిశ్చ తిందుశ్చ
బిడాలపదకంచైవ తథా షోడశికా మతా॥ 5.
- కరమధ్యం హంసపదం సువర్ణం కపలగ్రహః
ఉదుంబరంచ పర్యాయైః కర్షవవ నిగద్యతే॥ 6.
- స్యాత్కుర్వాభ్యామర్ధపలం శుక్తిరప్తమికా తథా
శుక్తిభ్యాశ్చ పలంజ్ఞేయం ముష్టిరామ్రం చతుర్థికా॥ 7.
- ప్రకుచః షోడశీ బిల్వో పలమేవాత్ర కీర్త్యతే
పలాభ్యాం ప్రసృతిర్దేయా ప్రసృతశ్చ నిగద్యతే॥ 8.
- ప్రసృతిభ్యామంజలిః స్యాత్కుడవోర్ధ కరావకః
అప్తమానంచ సజ్జేయః కుడవాభ్యాంచ మానికా॥ 9.
- శరావోష్టపలం తద్వత్ జ్ఞేయమత్ర విచక్షణైః
శరావాభ్యాం భవేత్ ప్రసృతశ్చతుఃస్థై స్తథాథకమ్॥ 10.
- భాజనం కంసపాత్రంచ చతుః పప్తిపలం స్మృతమ్
చతుర్భిరాథక్తై ర్ద్రోణః కలశో నల్వహోర్మూ॥ 11.
- ఉన్మానంచ ఘటోరాశి ర్ద్రోణ పర్యాయ సంజ్ఞకాః
ద్రోణాభ్యాం సూర్పకుంభశ్చ చతుః పప్తిశరావకః॥ 12.
- సూర్పాభ్యాంచ భవేద్ద్రోణీ వహోగోణీచ సాస్మృతా
ద్రోణీ చతుష్టయం ఖారీ కథితా సూక్ష్మ బుద్ధిభిః॥ 13.

చతుఃసహస్ర పలికా వణ్ణవత్సధికాచసా
 పలానాం ద్విసహస్రంచ భార ఏకఃపక్షీర్తితః॥ 14.
 తులపలశతిం శ్లేయం సర్వత్రైష వినిశ్చయః
 మాష టంకాక్ష బిల్వాని కుడవః పృథ్విమాథకమ్
 రాశిద్వోణః ఖారికేతి యథోత్తర చతుర్ధశాః॥ 15.

తా:— ఔషధ ద్రవ్యముల మేళనకు వానివాని పరిమాణమును తెలుసుకొనుట ఆవశ్యకము. అందుచేత మానపరిభాష ఈ క్రింది నూచింపబడుచున్నది. ఔషధాదులను మానపరిభాష ప్రకారము గ్రహించుట యుక్తము.

8 సర్వ పములు (తెల్లపములు) = 1 యవ యనియు, నాలుగు యవలు ఒక గుంజయనియు, 6 గుంజలు = 1 మాషమనియు, సువర్ణమాషకమనియు, 4 మాషములు = 1 శాణమనియు, ధరణమనియు, టంకమనియు చెప్పబడును. 2 శాణములు = 1 కోలమనియు, ఉద్దృక్మనియు, పటకమనియు, ద్రంతుణమనియు, 2 కోలములు = 1 కర్షమనియు, పాణిమానికయనియు, అక్షమనియు, పిచుయనియు, పాణితలమనియు, కించిత్పాణితమనియు, తిందుకమనియు, బిడాలపదకమనియు, పోడశికయనియు, కరమధ్యమనియు, హంసపదమనియు, సువర్ణమనియు, కబళగ్రహమనియు, ఉమంబరమనియు చెప్పబడును.

2 కర్షములు = 1 అర్దపలమనియు, శుక్తియనియు, అష్టమికాయనియు, 2 శుక్తులు = 1 పలమనియు, మస్త్రీయనియు, ఆమ్రమనియు, చతుర్ధికయనియు, ప్రకుంచమనియు, పోడశీయనియు, బిల్వమనియు, చెప్పబడును. 2 పలములు 1 ప్రస్థతి లేక ప్రస్థతమనియు, 2 ప్రస్థతీలు = 1 అంజలి యనియు, కుడవమనియు, అర్దశరావకమనియు, అష్టమానమనియు, 2 కుడవములు = 1 మానికయనియు, శరావమనియు, అష్టపలమనియు చెప్పబడును. 2 శరావములు = 1 ప్రస్థమనియు, 4 ప్రస్థములు = 1 అధకమనియు, భాజనమనియు, కంసపాత్రమనియు, 64 పలములనియు, 4 అధకములు = 1 దోణిమనియు, కలశమనియు, నల్వణమనియు, ఆర్ద్రణమనియు, ఉన్మానమనియు, ఘటమనియు, రాశియనియు, చెప్పబడును. 2 ద్రోణములు = 1 సూర్యకుంభమనియు, 64 శరావకములనియు, 2 సూర్యకుంభములు = 1 ద్రోణీయనియు, వహాయనియు, గోణీయనియు చెప్పబడును. 4 ద్రోణీలు = 1 ఖారియనియు, 4096 పలములనియు, 2000 పలములు = 1 భారమనియు, 100 పలములు = 1 తులాయనియు చెప్పబడును.

మాషము, శాణము, కర్షము, పలము, కుడవము, ప్రస్థము, అధకము, దోణిము, ద్రోణీ, ఖారి. ఇవి క్రమముగా నొకదానికంటె నొకటి నాల్గురెట్లు హెచ్చుగా నుండును. ఒక కర్షము ఒక తులమునకు సమానము. ఒక మాషము ఒక అణా తూకమునకు సమానము. ఒక శాణము నాల్గొక అణాలతూకమునకు సమానము. ఒక కోలము ఒక ఆర్ద్రతులమునకు సమానము. ఒక శరావము 24 తులముల సేరుకు సమానము.

1 దోణిము = ఒక మణుగునకు సమానము.

శ్లో॥ శుష్కాణాం స్యాదిదం మానం ద్విగుణం తద్వద్వివాద్యోః
సద్వైగుణ్యం తులామానే పహిల్లభాః తే తథాః 16.

శుష్కద్రవ్యేషు యన్మాన మాద్యస్య ద్విగుణం హితత్
శుష్కస్య గురుతీక్షణ్యేన తస్మాన్దం ప్రయోజయేత్ 17.

శుష్కం నవీనం యద్రవ్యం యోజ్యం సకల కర్మసు
అర్థగించ ద్విగుణం దద్యా దేష సర్వత్ర నిశ్చయః 18.

తా :— దౌషధయోగములందు శుష్కద్రవ్యములను ఉక్తప్రమాణముగ గ్రహించ వలయును. పచ్చిని రెండురెట్లు చేర్చుకొనవలెను. కాని కులూపాచము, నందున్నట్లు పల మానముందు పచ్చిద్రవ్యములను రెండురెట్లు చేర్చుకొనవలెను కొంచు యభిప్రాయము. శుష్కద్రవ్యము గురువుగా నుండుటచేతను మతీయు తీక్షణుగా నుండుటచేతను అర్థ భాగమునే యుపయోగించ వలయును. నూతనమైన శుష్కద్రవ్యములను ఆన్ని కర్మ లందు ఉక్తప్రకార ముపయోగించు టుచితము. పచ్చి ద్రవ్యములను రెండురెట్లు చేర్చు కొనుట సర్వత్ర నిశ్చయింపబడినది.

శ్లో॥ గుడూచీ కుటజో వాసా కూష్మాండంచ శతాః 19.

అశ్వగంధా సహచరా శతపుష్పా ప్రసారిణీ
ప్రయోక్తవ్యా సదైవార్ద్రా ద్విగుణం నైవకారయేత్ 20.

తా :— తీప్పతీగె, కొడిశపాలచెక్క, అడ్డసరము, బూడిదగుమ్మడు కాయ, శతావరి, అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ), ముళ్ళగోరింట, సోయాగింజలు (బద్దసోపు) మతీయు ప్రసారిణి అనువానిని పచ్చిద్రవ్యములుగానే ఉక్తప్రమాణము చేర్చుకొనవలెను. పచ్చిని అయినప్పటికి రెండురెట్లు చేర్చుకొనవలెను.

శ్లో॥ వాసా నింబ పటోల కేతకి బలా కూష్మాండ కేందీవరీ
వర్షాభూ కుటజాశ్వగంధ సహితాస్తాః పూతిగంధామృతాః
మాంసీ నాగబలా సహచర పురౌ హింగాద్వరీకే నిత్యశో
గ్రాహ్యస్తతీక్షణమేవ సద్విగుణితా యేచేక్షు జాతాఘనాః ॥

తా :— అడ్డసరమువేరు, వేపచెక్క, చేదుపొట్ల, కేతకి (మొగిలి), ముత్తవపుల గమువేళ్ళు, బూడిదగుమ్మడుకాయ, శతావరి, తెల్లగలిజేరువేళ్ళు, కొడిశపాలచెక్క, అశ్వగంధ, (పెన్నేరుగడ్డ), కలుకాను, తిప్పతీగె, ఒటామాంసీ, నాగబల, ముళ్ళ గోరింట, గుగ్గిలము, ఇంకువ, అల్లిము, బెల్లిము, శర్కర, ఖండశర్కర, ఇత్యాది ఘనద్రవ్యములను రెండురెట్లు గ్రహించక పచ్చిని అయినను ఉక్తప్రమాణమునే జేర్చు కొనవలయును.

9. అథ భేషజాదిగ్రహణ ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ లవణం సైంధవం పోక్తం చందనం రక్తచందనమ్
చూర్ణ లేహాసవాః సాధ్యాః ప్రాజ్ఞైర్ధవశచందనైః॥ 22.
- కషాయలేపయోః ప్రాయో యుజ్యతే రక్తచందనమ్
పయః సర్పిః ప్రయోగేషు గవ్యమేవహి గృహ్యతే॥ 23.
- శక్పద్రసో గోమశుకం మూత్రిం గోమూత్ర ముచ్యతే
సిద్ధార్థః సర్వపేగ్రాహ్యః ఉత్పలే నీలముత్పలమ్॥ 24.
- కాలేనుక్తే ప్రభాతం స్యా దంగేనుక్తే జటాభవేత్
భాగేనుక్తే చ సాయంస్యా త్పతేనుక్తే చ మృణ్మయమ్॥ 25.
- ద్రవేనుక్తే జలం గ్రాహ్యం తైలేనుక్తే తిలోద్భవమ్
ఏకమప్యౌషధం యోగే యస్మిన్యత్పునరుచ్యతే॥ 26.
- మాఽతో ద్విగుణం గ్రాహ్యం తద్ద్రవ్యం తత్త్వదర్శిభిః
వ్యాధేరయుక్తం యద్ద్రవ్యం గణోక్తమపి తత్ త్యజేత్॥ 27.
- అనుక్తమపియుక్తం యద్యోజయే తత్ర తద్బుధః
కదాచిత్ ద్రవ్యమేకంహి యదియోగేన లభ్యతే॥ 28.
- తత్తద్గుణయుతం ద్రవ్యం పరివర్తేన గృహ్యతే
ద్రవ్యాభావేత్తు తత్తుల్యం ద్రవ్యమేవ ప్రదీయతే॥ 29.
- స్యగ్రోధాదేస్తవ్చో గ్రాహ్యః సారః స్యాద్భిజకాదితః
తాళీసాదేశ్చ పత్రాణి ఫలంస్యాత్ త్రిఫలాదితః॥ 30.
- ధాతక్యా దేవపుష్పాణి స్నుహ్యదేః క్షీరమాహారేత్
మహంతి యానిమూలాని కాష్ఠగర్భాణి యాని చ॥ 31.
- తేషాంతు వల్కలం గ్రాహ్యం సూక్ష్మమూలాని కృత్సన్నతః
జాంగలానాం వయస్థానాం చర్మరోమ సఖాదికమ్॥ 32.
- క్షీరమూత్ర పురీషాణి జీర్ణాహారేతు గ్రాహయేత్
చతుష్పత్సు స్త్రియః శ్రేష్ఠాః పుమాంసో విహగేషుచ॥ 33.
- వల్మీక కుత్సితానూప శృశానో పరమార్గజాః
జంతువహ్ని హిమవ్యాప్తా నౌషధ్యః కార్వసాధికాః॥ 34.

శ్లో॥ శరద్యఖిల కార్యాంశం గ్రాహ్యం సరసమాషధమ్
విరేకవమనార్థంచ వసంతాంతే సమామారేత్ ॥

35.

తా :— బొషధయోగములందు లవణమును చెప్పినప్పుడు సైంధవలవణమును చందనమని చెప్పినప్పుడు రక్తచందనమును, జేర్చుకొనవలయును. కాని చూర్ణ, ఆసవ, లేహములందు మంచిగంధమునే జేర్చుకొనవలయును. కషాయలేపములందు రక్తచందనమును పయోగించుకొనవలయును. పాలు, నెయ్యి చెప్పినప్పుడు, ఆవుపాలు, ఆవునెయ్యి అనియును, శకృద్రసమునకు ఆవుపేదరసమనియును, మూత్రమునకు గోమూత్రమనియును, సిద్ధార్థములకు తెల్లఆవాలనియును, ఉత్పలమునకు నల్లకలువయనియును, తెలుసుకొనవలయును. బొషధ సేవనకాలము నూచించినప్పుడు, ఉదయమనియును, అంగమని జెప్పినప్పుడు ఉత్తరమాంగమనియును, భాగమును నిరూపించినప్పుడు సమభాగమనియును, పాత్ర నూచించినప్పుడు మృగ్మయపాత్ర యనియును, ద్రవమును జెప్పినప్పుడు జలమనియును, తైలమును జెప్పినప్పుడు నవ్వులనూనెయనియును, తెలుసుకొని చేర్చవలయును ఒక వస్తువును రెండుసార్లు చెప్పినప్పుడు ఆ వస్తువును రెండురెట్లు చేర్చవలయును. రోగమునకు విదర్ధమైన వస్తువును యోగమందుచెప్పినచో అట్టిదానినివర్జించుటయును ఉపయుక్తమగు ద్రవ్యము లేనియెడల బుద్ధిపంతుడగు వైద్యుడు యుక్తమగు దానిని జేర్చవలయును. ఎన్నడైనను యోగమందుజెప్పబడిన ద్రవ్యము లభించినప్పుడు దాని రస, గుణ, వీర్య విపాక ప్రభావములకు తుల్యమగు, వేరే ద్రవ్యమును జేర్చుకొనవలయును. కాని విడిచిపెట్టకూడదు. మట్టి మొదలగు మహావృక్షముల చెక్కలను, చండ్రమొదలగు వాని చేపను, తాళీనాదుల పత్రములను, త్రిఫలములయొక్క బెరడును, ఆరెచెట్టుయొక్క పువ్వును, జమడు మొదలగువాని పాలను, పెద్దవృక్షములయొక్క వేళ్ళచెక్కను, చిన్నచెట్లయొక్క వేళ్ళను చేర్చుటయుక్తము. వయస్సులో నున్న అడవిజంతువులయొక్క చర్మ, రోమ, నఖములును, వానిమూత్రమునూ, మలమును మఱియు వాని క్షీరమును జేర్చుకొనవలసినప్పుడు వానికిచ్చి యాహారము జీర్ణమైనపిదప గ్రహించవలయును. చతుష్పాద జంతువులలో ఆడువియున్ను, పక్షులలో మగవియును శ్రేష్ఠమైనవి. పుట్టలు, అపరిశుద్ధ ప్రదేశము, అనూప ప్రదేశము, శ్మశానము, చాడుభూమి, మార్గస్థలము, నిష్పవ, మంచుగల భూమలు, ఇట్టి ప్రదేశములందలి ఓషధులు నిషిద్ధములు. శరద్వృత్తువునందు సంగ్రహించిన ఓషధులు ప్రయోజనకారులు. విరేచన, వసన కర్మలకు వలయు ఓషధులు వసంత ఋతువుయొక్క అంతమందు సంగ్రహించవలయును.

శ్లో॥ ధన్వ సాధారణే దేశే సమే సన్మృత్తికే శుచా

శ్మశాన చైత్యాయతన శ్వభి వల్మిక వర్జితే॥

36.

మృదాప్రదక్షిణ జతే కుశరోహిష సంస్మతే

అఘేల కృష్టేనాకాంతే పాదపై ర్బలవత్తరైః॥

37.

శ్లో॥ అస్య తే భేషజం జాతం యుక్తం వర్ణ రసాదిభిః

జంత్యజగ్ధం దవా దగ్ధమవిదగ్ధంచ వైకృతైః॥ 38.

భూతైశ్చాయాతపాంబ్యాద్యైర్యథా కాలంచ సేవితమ్

అవగాఢ మహామూల ముదీచీం దిశమాశ్రితమ్॥ 39.

తా :— నిర్దలప్రదేశము, సాధారణ ప్రదేశము, సమతలప్రదేశము, శుభ్రమైన ప్రదేశము, వైత్యములు, రంధ్రములు, పుట్టలు అనునవి లేని ప్రదేశము మృదువైన నట్టిదియును, కుడిప్రక్కన నీరగలదియును, కుశకాశగడ్డి గలదియును, కృములు, వృక్షములు, ఉచ్చిష్టము, ఇట్టివి లేనిదియును జంతువులను పూడ్చినటువంటిదియును, అగ్నిచే దగ్ధము కానట్టిదియును, కంటికింపుగా నున్నట్టిదియును, భూతములచే వాసము కానట్టిదియును, మతీయు అతినీడ, అతినూర్వ్యశ్మి లేనట్టిదియును అగు ప్రదేశమందు ఉత్తర దిక్కునకు వ్యాపించినట్టిదియును, చతితో లాగిన శులభముగా పైకివచ్చునట్టిదియునగు ఓషధులను యథోక్తకాలమందు గ్రహించిన యుపయోగకారణము.

శ్లో॥ అథ కల్యాణచరితః శ్రాద్ధః శుచిరుపోషితః

గృహ్ణీయాదాషధం సుస్థం స్థితం కాలేచ కల్పయేత్॥ 40.

సక్షీరం తదసంపత్తా వసతిక్రాంత వత్సరమ్

యులేగుడ ఘృతతౌద్ర ధాన్యకృష్ణా విడంగతః॥ 41.

తా :— సకాలమున శుచిరూభుతుడైన వైద్యుడు శ్రద్ధగా ఉపవాసముచేసి లోకహితార్థము మంచి స్థితిలో నుండు వనస్పతులను కల్పమందుపయోగించ వలయును. ఒక సంవత్సరముకంటె వైబడని వనస్పతులను సేకరించవలయును. బెల్లము, నెయ్యి, తేనె, ధాన్యము, పిప్పళ్ళు, వాయువిడంగములు, అనునవి ప్రాతవిగను, మిగిలినవి ఒక వత్సరమునకు వైబడనవిగను గ్రహించవలయును. కొన్ని ఓషధులను పాలతో నియ్యవలెను.

శ్లో॥ పయో వాత్సాయనం గ్రాహ్యం విష్వాత్రం తచ్ఛ నీరుజమ్

పయో బలవతాం ధాతు పిచ్ఛ శృంగ ఖురాదికమ్॥ 42.

తా :— దూడగలదియును, దినమునకు రెండుసార్లు పాలు తీయబడునదియును, పయస్సులో నున్నదియును, రోగరహితమైనదియును, ఇట్టి లక్షణములుగల ఆవుయొక్క పాలు, పేడ, మాత్రము, గోరోజనము, కొమ్ములు మతీయు డెక్కలు ఔషధములలో శేర్చదగినవి.

శ్లో॥ సద్యః సముద్భృత త్సుణ్ణాద్యః స్రజేత్ పటపీడనాత్

స్వరసః ససముద్దిప్తః కల్కుః పిష్టే ద్రవాప్లవతః॥ 43.

శ్లో॥ చూర్ణోపుతః శృతః క్వాథః శీతో రాత్రౌ దృవేస్థితః
సద్యో భిషంగ పూతస్తు ఫాంట ఇత్యుచ్యతే బుద్ధైః॥ 44.

తా :— సకాలములో గ్రహించిన ఓషధిని దంచి బట్టలోపేసి పింజగా వచ్చు దృవము స్వరసమనబడును. దృవ్యమును చూర్ణించి దృవముతో నూరి చేసిన ముద్దకు కల్కమని పేరు. సంగ్రహించిన ద్రవ్యములనుదంచి వస్త్రగాళితము చేసినదానికి చూర్ణమని పేరు. యోగములందు శిష్టబడిన ఔషధ ద్రవ్యములను ఉక్త ప్రమాణముగా గ్రహించి బాగుగా దంచి తగినంత నీటిలోపేసి కాచి వడియగట్టిన దానికి కషాయమనియును మఱియు శృతమనియును పేరు. ద్రవ్యములను చూర్ణించి మరుగుచున్న నీటిలోపేసి వెంటనే వడియగట్టిన దానికి ఫాంటమని పండితులు వ్యవహరించెదరు.

శ్లో॥ పాకస్తు త్రివిధో మందశ్చిక్కిణః ఖరచిక్కిణః
మందః కల్క సమే కింది చ్చిక్కిణో మదనోపమః॥ 45.

కించిత్సీదతి కృష్ణేచ వర్తమానేచ పశ్చిమః
దగ్ధోత ఊర్ధ్వం నిష్కార్యః స్యాదామస్త్యగ్నిసాదకృత్॥ 46.

మృదుర్నస్యే ఖరోభ్యంగే పానే వస్తాచ చిక్కిణః॥ 47.

తా :— పాకము, మంద, చిక్కిణ, ఖరచిక్కిణములని మూడువిధములు. కల్కముతో యధావిధి పాకము చేయబడినది మందపాకమనియును, రవ్యముగానుండి జగటగా నున్న యెడల చిక్కిణ పాకమనియును, జగటతగ్గిపోయి క్రిందపేసిన పడునదియును, నలుపైనదియును ఖరచిక్కిణ పాకమనబడును. హెచ్చుపాకమై, కాలిపోయినది దగ్ధ పాకమనబడును. ఇది పనికిరాదు. తక్కువపాకమైనది అనగా లేతపాకము అగ్నిమాంద్యమును గల్గించును. మృదుపాకము నస్యకర్మకును, ఖరపాకము అభ్యంగమునకును, చిక్కిణ పాకము పానపస్తీ ఇత్యాది కర్మలకు నుపయుక్తమైనది.

పా క లక్షణమ్.

శ్లో॥ నాంగులి గాగ్రహితా కల్నేన స్నేహేగ్నా సశబ్దతా
వర్ణాది సంపచ్చ యదా తదైనం శీఘ్రమావహేత్॥ 48.

తా :— కల్కము వ్రేలుకు అంటనప్పుడును, నిప్పులో వేసిన చిటపట శబ్దము రానప్పుడును, వర్ణ గంధ, రసములతో కూడియుండినప్పుడును, సరియైనపాకము వచ్చిన దని గ్రహించి పాత్రను పొయ్యిమీదినుంచి క్రిందకు దింపవలయును.

శ్లో॥ త్రైలస్య కల్కం సంచూర్ణ్య బుధః సంమర్జ్య యోజయేత్
ఘృతస్య కల్కం మతిమాన్ జర్జరీకృత్య యోజయేత్॥

తా :— తైలములో కల్కద్రవ్యములను చూర్ణించి పిదప నీటితోనూరి శేర్ప వలయును. ఘృతములో శేర్పవలసిన కల్కద్రవ్యములను చూర్ణించి పిదపనీటిలో నానబెట్టి వేయవలయును.

శ్లో॥ అమర్దితం తైలకల్కం సచక్షుష్యం భవేన్నృణామ్
మర్దితం ఘృతకల్కంచ తేజోధాతు క్షయంభవేత్ ॥ 50.

తా :— అమర్దితమైన కల్కముచే సిద్ధముచేయబడిన తైలము శేత్రములకు హితము కాదు మరియు ద్రవముచే మర్దితమైన కల్కముచే సిద్ధమైన ఘృతము తేజస్సును మరియు ధాతువులక్షయమును గలుగజేయును.

శ్లో॥ మృద్వగ్నినా పచేత్తస్య పునః పాకం శనైః శనైః
ఏతత్తైలం మహావీర్యం త్రిదోష శమనం పరమ్ ॥ 51.

తా :— తైలమును మరియు ఘృతము మందాగ్నిచే పక్వము చేయవలయును. అట్టి తైలము లేక ఘృతము మహావీర్యవంతమై త్రిదోషముల నుపశమింప జేయుటకు శ్రేష్ఠమైనది.

శ్లో॥ ఘృతంవా తిలతైలంవా లేహ్యంవా విపచేద్భిషక్
నేత్రోషధాక విశేషేణ విషవృక్షేంధనం త్యజేత్ ॥ 52.

తా :— ఘృతము, తైలము, లేక లేహ్యము, అనునవి పాకము చేయునప్పుడు వైద్యుడు విషవృక్షములయొక్క కర్రలనుపయోగించ గూడదు. అందులో ముఖ్యముగా కంటికి సంబంధించిన మందులు నిర్మించునప్పుడు విషవృక్షముల యొక్క కర్రలను త్యజించ వలెను. సుతరాం పనికిరావు.

శ్లో॥ ధన్వంతరిం గరుత్మంతం పావకం సూర్యమశ్వినౌ
అచ్యుతం చామృతం చైవ స్మరే చాషధ కర్మణి ॥ 53.

తా :— ఔషధములను నిర్మించునప్పుడు, ధన్వంతరిని, గరుత్మంతుని, అగ్నిదేవుని సూర్యుని, అశ్వినీదేవతలను, విష్ణుమూర్తిని మరియు అమృతమును స్మరించవలయును.

శ్లో॥ పంచషడ్వివసైః క్వాధే ద్రవ్యాద్వీర్యం విముంచతి
కల్కద్రవ్యయుతం స్నేహం వీడయేత్ పంచబిర్దినైః ॥ 54.

తా :— ద్రవ్యములను క్వాధముగ కాచి అట్లనే 5 లేక 6 దినములుంచి 6వ దిన మునగాని 7 దినమునగాని వడియగట్టినచో వాటి శక్తిలేక వీర్యము క్వాధములోనికి విడుదలయగును. మరియు స్నేహమందు ద్రవ్యములయొక్క కల్కమునుశేర్పి 5 దినము లుంచి పిదప పాకముచేసి వడియగట్టిన కల్కములోని వీర్యము స్నేహములోనికి విడుదల యగును.

శ్లో॥ లాభా నూష కులత్థ ముద్గ లశునా శుంకీ యవౌ క్వాభయేత్
 సద్యోహేష ప కషాయ పాకవిధినా స్నేహేన సంయోజయేత్॥
 కుర్యాత్ప్రీడన మేకరాత్ర సరతః సావీరతక్రాన్తితే
 స్నేహే మస్తు పయోరసైశ్చ సహితే ద్వాభ్యాం దినాభ్యాంపరమ్॥

తా :— పరిశేలాలు, మినుములు, ఉలవలు, పెసలు, జెల్లుల్లి, శుంకీ, యవలు, అనువానిక్వాశము సిద్ధముచేసి అదేదినమున స్నేహముతో శేర్పి యధావిధి పాకముచేయవలెను. సావీరగంజి మఱియు మజ్జిగ, శేర్పిన స్నేహము ఒకరాత్రి యుంచి పరదినమందు పాకముజేసి వడియగట్టి యుపయోగించవలెను. పెరుగునీళ్లు (మత్తు) పాలు, మాంసరసము అనువానిని స్నేహముతో శేర్పి రెండుదినములుంచి పిదప యధావిధి పాకముచేయవలయును.

10. అథ స్నేహపాక పరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ స్నేహచ్చతుర్థణో ద్రవః స్నేహచతుర్థాంశో భేషజ కల్కః
 తదైకధ్యం సంస్పృశ్య విపచే దిత్యేష స్నేహపాక కల్పః॥ 1.
 స్నేహ భేషజ తోయానాం ప్రమాణం యత్ర సేరితమ్
 తత్రాయం విధిరాసేయో నిర్దిష్టే త త్రచేవతు॥ 2.

తా :— స్నేహమునకు నాలుగురెట్లు ద్రవపదార్థమున్ను, నాల్గవభాగము కల్కమును శేర్పి పాకము చేయవలయును. ఇదియే స్నేహపాకవిధి. స్నేహము, కల్కము, ద్రవము అనువాని పరిమాణములు జెప్పినప్పుడు వైర జెప్పబడిన ప్రకారము చేర్చుకొని యధావిధి పాకము జేయవలయును.

శ్లో॥ యత్ర ద్రవాంతరం నోక్తం తత్రక్షీరం చతుర్థణమ్
 ద్రవాంతరప్రయోగేషు క్షీరం స్నేహసమం మతమ్॥ 3.

తా :— ఎచ్చట స్వరస, కషాయాది ద్రవ ద్రవ్యములు చెప్పబడలేదో అచ్చట పాలు నాలుగురెట్లుచేర్చి పాకము చేయవలయును. ద్రవద్రవ్యములు చెప్పి, కల్కద్రవ్యములు చెప్పినప్పుడు స్నేహమునకు సమము పాలు చేర్చి పాకము చేయవలయును. ఇది ఒక మతము.

శ్లో॥ అకల్కః ఖలు యః స్నేహః ససాధ్యః కేవలే ద్రవే

తా :— యోగమందు ఔషధ ద్రవ్యములను జెప్పి కల్కద్రవ్యములను జెప్పినప్పుడు వై ఔషధ ద్రవ్యములనే ఉచితప్రమాణముగా గ్రహించి కల్కముచేసి స్నేహపాకము చేయవలెను.

శ్లో॥ మృదా చతుర్గుణం దేయం కఠినేష్టగుణం జలమ్

కఠినాత్కఠినం యత్ర తత్ర షోడశికం జలమ్॥

4.

మృద్వాదా ద్రవసంఘాతే మానానుక్తా చికిత్సకాః

మధ్యస్థోధయ భాగిత్యాదిచ్ఛం తృప్తగుణం జలమ్॥

5.

తా :— మృదువైన పదార్థములలో నాలుగు రెట్లు జలమున్ను, కఠినమైన వస్తువులలో ఎనిమిది రెట్లు జలమున్ను, చాలా కఠినమైన ద్రవ్యములలో 16 రెట్లు జలముపోసి ఒక భాగము మిగులునట్లు కావలయును. ఒకప్పుడు వై మూడున్ను అనగా మృదు, కఠిన మతియు కఠినాత్కఠిన ద్రవ్యములను యోగములందు జెప్పబడిన యెడల వైద్యులు మధ్యమ తరగతిభాగము అనగా వీనిని 8 రెట్లు జలములోపోసి ఒక భాగము మిగులునట్లుగా కావలయును.

శ్లో॥ క్వాధాదప్తగుణం వారి పాదస్థం స్యాచ్ఛతుర్గుణమ్

స్నేహాత్ స్నేహసమం క్షీరం కల్కస్తు స్నేహపాదికః

చతుర్గుణం తృప్తగుణం ద్రవద్వైగుణ్యతో భవేత్॥

6.

తా :— కషాయద్రవ్యములకు 8 రెట్లు నీరున్ను, స్నేహమునకు నాలుగురెట్లు కషాయమున్ను, స్నేహమునకు సమము పాలున్ను, కల్కము స్నేహములో నాల్గవభాగమున్ను, జేర్చవలయును. కషాయవస్తువులలో ద్రవద్రవ్యములను నాలుగు రెట్లుగాని, 8 రెట్లుగాని చేర్చవలయునని రెండువిధములుగా జెప్పబడినది.

శ్లో॥ క్వాథే తోయనాత్ ప్రాయః ప్రమాదాత్ పరిశేషితే

ఆక్షిప్య పూర్వతోయార్థం త్రిభాగం విపచేత్తతః॥

మహావీర్య మిదం విద్యాత్ పశ్చాచ్ఛుష్కం విషోపమమ్॥

7.

తా :— ఒకవేళ ప్రమాదముచే క్వాథములోని ద్రవము పూర్తిగా యింకిపోయినచో తిరిగి మొదట చేర్చిన ద్రవమును ఆర్థభాగముచేర్చి మూడవభాగమునకు కావలయును. ఈ ప్రకారము చేసిన యెడల మిక్కిలి శక్తివంతమగును. మూడవసారి కూడ ఇంకిపోయి తిరిగి వైప్రకారము చేసినచో విపత్తుల్యమగును. కావున పారవేయవలయును.

క ష య సే వ న కా లః.

శ్లో॥ రాత్రౌ భుక్త్వా పిబేత్ క్వాథ మభుక్త్వా చ దివా పిబేత్

భోజనాదా తదంత్రైచ క్వాథకాలం ప్రశస్యతే॥

8.

తా :— రాత్రి భోజనానంతరమునను, పగలు పూర్వమందును, క్వాథమును త్రాగవలయును. భోజనమునకు పూర్వమందున్న దాని అంతమందును క్వాథమును సేవింతులకు ప్రశస్తమైన కాలములు.

శ్లో॥ కషాయేషు యవాగూషు పానీయేషు యథాకర్మమ్

పలం తదర్థం తస్మాద్దం ద్రవ్యమూహుర్మనీషిణః 9.

ప్రస్థార్థం ద్విగుణం తస్మాత్ ద్విగుణంచ జలం స్మృతమ్
అప్తభాగం చతుర్భాగ మర్థభాగంచ శేషయేత్ 10.

తా :— కషాయము యవాగన మఱియు పానీయము వీనిని సిద్ధము చేయునప్పుడు ఈ క్రిందవ్రాసిన ప్రకారము చేయవలయును :—

ఒక ప్రస్థము నీటిలో ఒక పలము ఔషధ ద్రవ్యములనువేసి అప్తమాంశముగ కాచబడినది కషాయమనబడును. అర్థపలము ఓషధులను అర్థప్రస్థము నీటిలోవేసి చతుర్థాంశముగ కాచబడినది గంజి లేక యవాగూ అనబడును. ఒక పావుపలము ఓషధులను అర్థప్రస్థము జలములో వేసి అర్థభాగమునకు కాచబడినది పానీయమనబడును.

శ్లో॥ క్షీరే ద్విరాత్రిం స్వరసే త్రిరాత్రం
న్నేహే కషాయేషుచ పంచరాత్రమ్
గుడేన యుక్తేషు యథాఖలేషు
వింశద్దినం పాకవిధిః కర్మమాత్ స్వాత్ 11.

తా :— ఘృత తైలాదులలో పాలు చేర్చినచో 2 రాత్రులును, స్వరసము చేర్చినచో 3 రాత్రులును, కషాయము చేర్చినచో 5 రాత్రులును క్రమముగానుంచి పాకము చేయవలెను. కషాయాదులలో డెల్లియు చేర్చినచో 20 దినములుంచవలయును.

శ్లో॥ పత్ర కండ లతా చర్మ మూలం వీర్యం విముంచతి
ఏకద్విత్రిచతుః పంచదినాత్ పాకకర్మమేతత్ 12.

ఘృత తైల గుడాదీంశ్చ నైకాహాదవతారయేత్
వ్యుషితాస్తు ప్రకుర్వంతి విశేషేణ గుణాన్ యతః 13.

తా :— అకులు, గడ్డలు, తీగ, చెక్క మఱియు మూలములు అనువాని వీర్యములు క్రమముగా 1, 2, 3, 4 మఱియు 5 దినములలో స్నేహములోనికి విడుదలయగును. ఘృత, తైల, లేహాదులు, ఒకేదినమున సిద్ధముచేసి పోయ్యివీడననుచి క్రిందకు దింపకూడదు. అలస్యముగా పాకము చేసినచో విశేష గుణకారులగును.

శ్లో॥ ఘృతస్య ఫేనో వరమ పైలస్యచ తదుద్భవః
లేహస్య తంతు మత్తాప్న మజ్జనం రణనం వచ 14.

తా :— తైలము మఱియు ఘృతము పాకము చేయునప్పుడు పైకి నురుగు వచ్చినచో పాకము సిద్ధమైనట్లు తెలుసుకొనవలయును. లేహమునకు తీగ పాకము వచ్చినను మఱియు నీటిలో వేసిన మునిగినను సరియైన పాకము వచ్చినట్లు గ్రహించవలెను.

11. అథ చూర్ణపరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ అత్యంత శుష్కం యద్ద్రవ్యం సుషిప్తం వస్త్రశాళితమ్
తత్ స్యాచ్ఛూర్ణం రజః క్షోదస్తస్మాత్ప్రా శర్వసమ్మితా॥
చూర్ణో గుడః సమో దేయః శర్కరా ద్విగుణా భవేత్
చూర్ణేషు భర్జితం హింగు దేయం నోత్క్లేద కృద్భవేత్॥
లిహేచ్ఛూర్ణం ద్రవైః సర్వైః స్ఫుటైః ద్విర్విగుణోన్మితైః
పిబేచ్ఛతుర్గుణై రేవ చూర్ణ మాలోడితం ద్రవైః॥

తా :— యోగమందు జెప్పబడిన ద్రవ్యములు బాగుగా నెండిన తరువాత దంచి వస్త్రశాళితముచేయబడినది చూర్ణమనియును, రజమనియును, మఱియు క్షోదమనియును వ్యవహరించ బడుచున్నది. దీని మాత్ర ఒకకర్షము. చూర్ణమునకు సమము చక్కెరగాని బెల్లముగాని జేర్చి నేవించవచ్చును. ఇంగువను జెప్పినప్పుడు దానిని నేతితో నేయించి యుపయోగించ వలయును. లేనియెడల ఉత్క్లేశా ద్యుపద్రవములను గలిగించును. చూర్ణములో నెయ్యి మొదలగువానిని జేర్చవలసినప్పుడు రెండురెట్లు చేర్చి నేవించవలయును. స్వరసములను జేర్చవలసినప్పుడు చూర్ణమునకు నాలుగురెట్లుండ వలెను.

భా వ నా వి ధిః.

శ్లో॥ భావ్య ద్రవ్య సమం క్వాథం క్వాథాదప్తగుణం జలమ్
అష్టాంశ శేషితః క్వాథో భావ్యానాం తేన భావనమ్॥
ద్రవేణ 'యావతా సమ్యక్ చూర్ణం సర్వం ప్లుతం భవేత్
భావనాయాః ప్రమాణంతు చూర్ణే ప్రోక్తం భిషగ్వరైః॥
దివా దివాతపే శుష్కం రాత్రౌ రాత్రౌ నివాసయేత్
శుష్కం చూర్ణీకృతం ద్రవ్యం యథోక్తం భావనావిధిః॥

తా :— భావనకు జెప్పబడిన ద్రవ్యములనుండి స్వరసమురానిచో అట్టి ద్రవ్యము లందు రి రెట్లు జలముపోసి అష్టమాంశ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి దానితో భావన చేయవలయును. భావనకు జెప్పబడిన స్వరసమునుగాని కషాయమునుగాని చూర్ణము మునుగు వరకు దానిలో పోయవలయునని వైద్యులచే జెప్పబడినది. ఆ ప్రకారము భావనచేయబడిన చూర్ణమును పగలు ఎండలో శుష్కముచేసి రాత్రిభాగమందు భావనకు జెప్పబడిన ద్రవమును బోసి యుంచవలయును. ఈ క్రమము యేడుదినముల పర్యంతము చేసి ఎండిన తరువాత చూర్ణము చేయవలయును. దీనినే భావన యందురు.

12. అథ గుటికా పరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ వటుకాశ్చాపథ కథ్యంతే తన్నామ గుటికా వటి
మోదకో వటుకః పిండి గుండి వర్తిస్త్యోచ్యతే॥ 1.
- లేహవత్సాధ్యతే వహక్నా గుడోవా శర్కరాధవా
గుగ్గులుర్వా షీ పే త్తత్ర చూర్ణితం నిర్మితావటి॥ 2.
- కుర్యా దవహ్నిసిద్ధేన క్వచిద్గుగ్గులునా వటిమ్
ద్రోవేణ మధునా వాపి గుటికాం కారయేద్మధః॥ 3.
- గుడవద్గుగ్గులో పాకః సంబంధస్తు విశేషతః
మండురారాణాంచ సర్వేషాం పాకోయం పరికీర్తితః॥ 4.
- సితా చతుర్గుణా దేయా వటిషు ద్విగుణో గుడః
చూర్ణాచూర్ణసమః కార్యో గుగ్గులు ర్మధుతత్సమమ్
ద్రవంచ ద్విగుణం పోక్తం మోదకేషు భిషగ్వైః॥ 5.

తా:—వటుక, వటి, మోదక, పిండి, గుండి, వటుక, వర్తి అనునవి గుటికలనుపర్యాయ పదములు. లేహమునకు వలెనే బెల్లము, శర్కర, గుగ్గులు, షీటిలో దేనినైనా పాకముచేసి అందు చూర్ణమును వైచి గుటకలు నిర్మించవలయును. ఒకప్పుడు వైవానిని పాకము చేయకనే కేవలము చూర్ణములో గుగ్గులు, లేక ద్రోవద్రవ్యము లేక తేనెచేర్చి వైద్యులు గుటికలు చేయుదురు. బెల్లమును పాకము చేసినట్లు గుగ్గిలమును, పాకముచేయ వలయును. ఇది విశేషముగా మండురారులను పాకముకేయటకు పనికవచ్చును. సమస్త వటుకముల నీకింది విధముగ పాకము చేయవలెను.

చూర్ణమునకు నాలుగురెట్లు శర్కరయున్న, లేక రెండురెట్లు బెల్లమున్న, చూర్ణమునకు సమము గుగ్గులున్న వీనికి సమము తేనెయును జేర్చి వటుకములు చేయవలయును. మోదకములు నిర్మించునప్పుడు చూర్ణములలో రెండురెట్లు ద్రవద్రవ్యములను జేర్చవలయునని వైద్యులచేతి జెప్పబడినది.

13. అథ అవలేహ పరిభాషా ప్రకరణమ్.

- శ్లో॥ క్వాథాదీనాం పునః పాకాద్ధవత్వం సా రశక్రియా
సోవలేహశ్చ తన్మాత్రా హ్యుక్తా స్యాత్సవలోన్మితా॥ 1.
- సితా చతుర్గుణా దేయా చూర్ణాచ్చ ద్విగుణో గుడః
ద్రవం చతుర్గుణం దద్యాదితి సర్వత్ర నిశ్చయః॥ 2.

తా :— క్వాథాదులను వడియగట్టి తిరిగి గట్టిపడఁవరకు పాకముచేసిన రసక్రియ యనబడును. అట్టి రసక్రియ యొక్కయు మఱియు అవలేహము యొక్కయు ప్రమాణ మొకపలము. కసాయమందు కల్గెన నాలుగుచెట్లను బెల్లము చూర్ణమునకు రెండు రెట్లును వేయవలెను. లేక ద్రవ్యప్రవృత్తును నాలుగుపాళ్ళు చేర్చి తిరిగి కాచి చూర్ణము లను మఱియు కల్గములను చేర్చి చందనమును. ఇది సర్వత్ర ప్రమాణముగ నిశ్చయింపబడినది.

శ్లో॥ గృహీత్వా క్వాథ కల్లేన క్వాథం పూతం పునః పునః

క్వాథయేత్ ఛాణితాకారం ఏషా ప్రోక్తా రసక్రియా॥ 3.

తా :— కల్పమందు జెప్పబడిన క్వాథమును గృహించి వడియగట్టి తిరిగి గట్టిపడఁవరకు పాకము చేసిన రసక్రియయని వ్యవహరించెదరు.

శ్లో॥ ప్రాయేణ పాకాశ్చుర్ణానాం భూరిచూర్ణస్య తస్యచ

ఆసన్నపాకే ప్రక్షేపః స్వల్పస్య పాకమాగతే॥ 4.

తా :— చూర్ణము హెచ్చుగానున్నప్పుడు, హెచ్చుపాకము చేయకూడదు. చూర్ణము స్వల్పముగా నున్నను ఆసన్నపాకమందు జీర్ణవలయును.

శ్లో॥ సువక్తే తంతు మత్త్వం స్యా దవలేహోపు మజ్జనమ్

స్థిరత్వం వీడితే ముద్రా గంధ వర్ణ రసోద్భవః

రసోగంధః శుభః పాకేవర్తిః స్యాద్దాథ మర్దనాత్॥ 5.

తా :— సరియైన లేహపాకము వచ్చినప్పుడు అట్టిపాకము చేతికి తీగవలె అంటు కొనుటయును, నీటిలో వేసిన మునుగుటయును, కదలకుండా యుండుటయును, చేతితో నదిమిన చేతిరేఖలు పడుట యును మఱియు గంధరసవర్ణము లుండుటయును, అనునీ లక్షణములుండిన శుభకరము. మఱియు దీనిని గాఢముగా చేతిలో నలిపిన వత్తివలె నగును.

14. అథ ఆనవారిష్ట పరిభాషా ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ ద్రవేషు చిరకాలస్థం ద్రవ్యం యత్సంధితం భవేత్

ఆనవారిష్ట భేదైస్తత్రోచ్యతే భేషజోచితమ్॥ 1.

యదవక్వాషధాంబుభ్యాం సిద్ధం మధ్యంస ఆనవః

అరిష్టక్వాథసిద్ధః స్యాత్త్రస్మానం ద్విపలోన్మితమ్॥ 2.

అనుక్త మానారోపేషు ద్రవదోణే గుడాత్తులామ్

తేద్రం దద్యాద్గుడాదర్థం ప్రక్షేపం దశమాంశకమ్॥ 3.

తా:— ద్రవ్యములను ఉత్తీప్రమాణముగ గ్రహించి చూడ్చించి సిగ్గలోనేను
 బెల్లము, అరెపువ్వువేసి ఒకమాసము వలకుంచి పిదప నడియగట్టి యుపయోగించవలెను.
 దీనినే ఆనందమనియును ఆరిష్టమనియును వ్యవహరించెదరు. కాని ద్రవ్యమునీటితో పక్వము
 కాక సిద్ధమైనది ఆనందమనియును, ద్రవ్యములను నీటిలోవేసి పక్వముగ కాచి అందు
 బెల్లము లేక తేనె లేక శర్కర చేర్చి ఉత్తకాల ఉష్ణంతముంచి వడియగట్టి సిద్ధముచేయ
 బడినది ఆరిష్టమనియును వ్యవహరించబడును. దీని ప్రమాణము రెండువలములు, ఈ యాన
 వారిష్టములు సిద్ధముచేయునప్పుడు వానివాని ప్రమాణములు చెప్పవచ్చును ఒకదోణము
 జలమునకు 100 పలములు బెల్లమున్న, బెల్లమున కర్కశాగము తేనెయున్న మఱియు
 కల్కద్రవ్యములు దశాంశ భాగమున్న జేర్చవలయును.

15. అథ సంకేత ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ పంచమూలం మహద్విశ్వా రసోనంచ శతావరీ
 గుడూచీ మార్ద్రకం చైవ త్వక్చేద్యాః పరికీర్తితాః॥ 1.

తా:— మహాపంచమూలములు, శుంఠి, వెల్లుల్లి, శతావరీ, తిప్పతీగ, మఱియు
 అల్లము అను వానిపై పొర తీసివేసి యుపయోగించవలయును.

శ్లో॥ పాఠాచ చవికాసంతా లోహితా వుష్ణికాపిచ
 పిప్పలీ మూల మిత్యేషాం మూలమేవ ప్రయోజయేత్॥ 2.

తా:— వివబాద్ధి, చవ్యము, నల్లగుండపాల మలుమోడుగు (రక్తపుష్ప పిప్పలీ
 మూలము (మోడి) అనువాని మూలములను పొట్టు తీయకనే ఉపయోగించవలెను.

శ్లో॥ జంబూ కరంజ యుగ్మ వత్స కనేరు లోద్ర
 భూర్జారి మేద ధవ తింతిడి చూత నింబాల్
 క్షీరిదుర్మారళు వరాంగ కదంబ పార్థాత్
 గ్రాహ్యస్త్యచో వరుణ పీలు పలాశ వృక్షాల్॥ 3.

తా:— నేరేడు, రెండు విధముల క్రాసుగ, కొడికపాల, కనేరు, లాద్దుగ,
 భూర్జపత్రము, మురికితమ్మ, బిశవృక్షము (మోదెన) చింత, మామిడి, వేప, క్షీరివృక్షములు,
 పెద్దమాని, దాక్షిణి, కదంబము, తెల్లవద్ది, ఉలిమిరి, గోగు, లేక్కవరగోగు, మోడుగు అను
 వాని చెక్కలనే గ్రహించవలయును.

శ్లో॥ అలర్కశ్చామృతా బ్యాహ్ని కూష్మాండ్లోలాళురేవచ
 శారవల్లీ పటాలీచ తన్మూలం సప్రయోజయేత్॥ 4.

తా:— తెల్లజిల్లేడు, తిప్పటిగె, బ్రాహ్మి, బూడిదగుమ్మడు, చేదు ఆనబ, కాకర, చేదుపొట్ల, అనువాని మూలముల నుపయోగించకూడదు. అనగా శ్లో పనికిరావు.

శ్లో॥ చందనం ఖదిరో దారుర్మధూకః శింశుపాతరుః
శిరీషోసన మేతామాం సారం గృహ్లాతి శాస్త్రవిత్ ॥ 5.

తా:— శ్రీగంధము, చంద్ర, దేవదారు, ఇప్ప, ఇరుగుడు, దిశనము, వేగిన అనువాని చేపలను లేక అంతఃసారములను శాస్త్రవేత్తలు గ్రహించెదరు.

శ్లో॥ పుష్పసారస్తు చాంపేయ కేతక్యాశోక పాటలాః
పున్నాగ భూర్జ బకుల మాధవీ జాతిమల్లికాః॥ 6.
శేఫాలీ యూధికా శిగ్రు శతప్రతా నృపదృమాః
వరాల ధాతికీ పుష్ప నంద్యావరో త్వలాదయః॥ 7.

తా:— సంపెంగ, కేతకీ (మొగిలి), అశోక, పున్నాగము, భూర్జపత్రము, పొగడ మల్లె, జాజిమల్లె, చేమంతి, పారిజాతము లేక సన్నమల్లె, మునగ, పద్మము, రేలపువ్వు, లవంగము, ఆరె, నందివర్ధనము, నల్లకలువపువ్వు, తామర అనువాని పుష్పములుగాని, కేసరములుగాని గ్రహించవలయును.

శ్లో॥ బిల్వ కాశ్మర్య తర్కారీ పాటలా టుంటుకై ర్మహత్
జయేత్కమాయ తిక్తోష్ణం పంచమూలం కఫానితా॥ 8.
హ్రస్వం బృహత్సంశుమతీ ద్వయగోక్షురకైః స్మృతమ్
స్వాదు పాకరసం నాతిశీతోష్ణం సర్వదోషజితమ్ ॥ 9.

తా:— మారేడుపేరు, పెద్దగుమ్మడు, తక్కలి, పొదిరిచెట్టు, పెద్దమాని, ఇవి మహాపంచమూలములు. వీని కషాయములు తిక్తోష్ణగుణములు కలవి. కఫవాతములను జయించును. ములక, వాకుడు, కోలపొన్న, ముయ్యైకుపొన్న, పల్లేరు, అనునవి లఘుపంచమూలములు. ఇవి పాకమందు మధుర రసము గలవియున్ను, అతిశీత, అత్యుష్ణ గుణములు లేనివియున్ను మఱియు సర్వదోషములను హరించునవిగా నుండును.

శ్లో॥ హ్రస్వం మహత్పంచమూలం దశమూలం సమీరజితమ్
కాసహిత్యా వమిశ్వాస శోషపార్శ్వ రుజాపహమ్ ॥ 10.

తా:— లఘుపంచమూలములు మఱియు మహాపంచమూలములు చేరి దశమూలము లగును. ఇవి వాతమును జయించును. మఱియు కాస, హిక్క, వమి, శ్వాస, శోష, పార్శ్వ, కూలలను హరించును.

శ్లో॥ బలా పునర్నవైరండ శూర్పపణ్ణి ద్వయేనతు
మధ్యమంక ఫవాతఘ్నం నాతిపిత్తకరం సరమ్॥ 11.

తా:— ముత్తచపులగము వేరు, తెల్లగలిజేరువేరు, ఆముదపువేరు, మాపపట్టి, ముద్గపట్టి, అనునవి కలిసి మధ్యమపంచమాలములనబడును. ఇవి కఫవాతములను పోగొట్టును. పిత్తమును వృద్ధిచేయవు. మఱియు సారకములు.

శ్లో॥ అభీరు వీరా జీవంతీ జీవకర్షభక్షైః శ్మృతైః
జీవనాఖ్యంచ చక్షుష్యం వృష్యం పిత్రానిలాహమ్॥ 12.

తా:— శతావరి, కాశోభీ, జీవంతి, జీవకము, బుడమభకము, అనునవి జీవన పంచమాలములనబడును. ఇవి నేత్రములకు హితకరములు వృష్యములు మఱియు పిత్తనాశకములు.

శ్లో॥ తృణాఖ్యం పిత్తజిద్దర్భ కాశేషు శరణాలిభిః॥ 13.

తా:— దర్భవేళ్లు, కాశవేళ్లు, చెఱుకువేళ్లు, కుశవేళ్లు, కాలిధాన్యమువేళ్లు, అనునవి తృణపంచమాలములనబడును. ఇవి పిత్తమును జయించును.

శ్లో॥ పిప్పలీ పిప్పలీమూలం చవ్య చిత్రక నాగరమ్
పంచకోలక మేతద్వా సైధవేనచ పట్ఫలమ్॥ 14.

తా:— పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్యము, శొంఠి, చిత్రమాలము అనునవి పంచకోలము లనబడును. వీనిలో సైంధవలవణమును జేర్చినచో పట్ఫలములనబడును.

శ్లో॥ సైంధవం రోమకం చైవ సాముద్రీ లవణం తథా
బిడం సౌవర్చలాఖ్యంచ యుక్తం లవణ పంచకమ్॥ 15.

లవణానాం పంచకంతు శోషణంచ రుచిప్రదమ్

మలానులోమకం దాహ నేత్ర్యం వాతకఫం హరేత్

శూలంచ నాశయత్స్యేన ముక్తం పూర్వైర్మనీషిభిః॥ 16.

తా:— సైంధవలవణము, గాజాలవణము, సముద్రలవణము, బిడాలవణము, సౌవర్చలవణము అనునవి పంచలవణములనబడును. ఇవి శోషకము, రుచిప్రదము, మలానులోమకము, దాహకరము, నేత్రహితము, వాతకఫహరము మఱియు శూలనాశక మని పూర్వవైద్యులు చెప్పిరి.

శ్లో॥ కర్పూర కస్తూరిక చండనీయా కాశ్మీరజన్మాసిత చందనాఖ్యాః
సమాంశ భాగేనచ యోజితేన మనోహరంపరిచమగంధికంస్యాత్॥

తా:— పచ్చకర్పూరము, కస్తూరి, గోరోజనము, కుంకుమపువ్వు, మంచిగంధము అనునవి పంచసుగంధము లనబడును. వీనిని సమభాగములుగ జేర్చి యుపయోగించిన మనోహరముగా నుండును.

శ్లో॥ ఆమ్ర జంబూ కపిత్థానాం బీజపూరక బిల్వయోః
గంధ కర్పూణి సర్వత్ర పత్రాణి పంచపల్లవమ్॥ 18.

తా:— మామిడి, నేరేడు, వెలగ, మాదీఫలము, మారేడు, అనువాని లేతయాకులు పంచపల్లవములనబడును. సర్వగంధ కర్మలకివి పనికివచ్చును.

శ్లో॥ ముసలీ సారిబా పాతా విదారీందీవరీ తథా
జీవంతీ కఫదం బల్యం కందషట్కం రసాయనమ్॥ 19.

తా:— నేలతాడిగడ్డలు, సుగంధపాలవేళ్లు, విషబొద్ది, నేలగుమ్మడుగడ్డ, శతావరి, మఱియు జీవంతి. ఈ యీరున్న కందషట్కములనబడును. ఇవి కఫహరములు, బల కరములు మఱియు రసాయనములు.

ఎనిమిది విధముల ఆకులు.

భృంగరాజము, మారేడు, వామడు, సంబరేణి, చేదుపొట్ల, కసివింద, కూతురు బుడమ, అడ్డసరము అనువాని యాకులు.

దశవిధ పుష్పములు.

సహజేవి, గరికె, భృంగరాజము, నేలతాడి, విష్ణుక్రాంతము, పాషాణభేది (పిండిచెట్టు), ఏటిపుచ్చ (ఇంద్రవల్లి), పురుషగడ్డలు, ముక్కుటీసీ పొన్నగంటి ఈపది పుష్పములను గ్రహించవలయును.

గణేశాష్టగంధః.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర రోచనా కుంకుమ
మృగమద చందన హీరబేరాణి॥

తా:— మంచిగంధము, అగరు, పచ్చకర్పూరము, గోరోజనము, కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి లేక పుసుగు, రిక్తచందనము, కురువేరు, ఈ ఎనిమిది సుగంధ ద్రవ్యములు గణపతికి ప్రీతియైనవి ఇవి గణేశాష్ట గంధములనబడును.

శివాష్ట గంధః.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర తమాల హీరబేర కుంకుమ
కుశౌద కుస్తూని శివస్య॥

తా:— మంచిగంధము, అగరుగంధము, పచ్చకర్పూరము, అరుచి, రుచువేరు, కుంకుమపువ్వు, రక్తచందనము, మఱియు చెంగల్వకోస్తా అనునవి శివాష్టకములు.

శక్తి గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందనాగురు కర్పూర చోరకుంకుమ రోచనాః

జటామాంసీ కపియుతా శక్తిగంధాష్టకంవిదుః॥

20.

తా:— మంచిగంధము, అగురు, పచ్చకర్పూరము, కచోరిములు, కుంకుమపువ్వు, గోరోజనము, జటామాంసి మఱియు శిలారసము అనునవి శక్తిగంధాష్టకములని తెలుసుకొనవలయును.

విష్ణు గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందనాగురు హిమేర కుష్ఠ కుంకుమ సేవ్యకాః

జటామాంసీ మురాచేతి విష్ణుగంధాష్టకం విదుః॥

21.

తా:— మంచిగంధము, అగురు, కురువేరు, చెంగల్వకోస్తా, కుంకుమపువ్వు, వట్టివేళ్ళు, జటామాంసి మఱియు మురాచామాంసి అనునవి విష్ణుగంధాష్టకములని తెలుసుకొనవలయును.

దేవతా గంధాష్టకమ్.

శ్లో॥ చందన కర్పూర నాగకేసర వాలక నాగర

ముస్తా దేవదారు గోరోచనా కుసుమాని॥

తా:— మంచిగంధము, పచ్చకర్పూరము, నాగకేసరములు, రుచువేరు, కుంగముస్తలు, దేవదారు, గోరోజనము మఱియు కుంకుమపువ్వు, అనునవి దేవతా గంధాష్టకములు.

మాంసాయూష సుగంధీకరణార్థమ్.

శ్లో॥ జాతీవత్ర లవంగ త్వగేలా నాగకేసర మరిచ మృగనాభయః॥

తా:— జాపత్రీ, జాజికాయ, లవంగములు, దాక్షిణిచెక్క, వీలపలు, నాగకేసరములు, మిరియాలు, మఱియు కస్తూరి. వీనిని మాంసాయూషమును సుగంధపఱచుట కుపయోగించవలయును.

భూతాష్ట గంధములు.

పత్తిగింజలు, వెల్లుల్లిపొట్టు, గుగ్గిలము, అడవిబాదము, జటామాంసి, చెంగల్వకోస్తా, అగురు, వట్టివేళ్ళు. అనునవి భూతాష్ట గంధములని ద్వైవహరింపబడుచున్నవి.

భూత చికిత్సకు కావలసిన కొమ్ములు.

అడవిదున్నపోతు కొమ్ము, ఏనుగు దంతము, ఆవు కొమ్ము, ఎద్దు కొమ్ము, మఱియు జింక కొమ్ము.

కంద సత్వములు.

నేలతాడిగడ్డల సత్వము, పాఠవేళ్ల సత్వము, శతావరి సత్వము, నుగంధపాల సత్వము, నేలగుమ్మడుగడ్డల సత్వము, మఱియు జీవంతిగడ్డల సత్వము.

16. అ థ ప్ర త్యో ష థ వి ధి ప్రి క రణ మ్.

- శ్లో॥ మత్స్యజీర్ణేషు సర్పేషు నిర్గుండి స్వరసం పిబేత్
నరాహ మాంసా జీర్ణేతు ప్రపిబేదప్లువేతసమ్॥ 1.
- ఏలాజీర్ణే పటోలస్య కల్మశ్చాగ్రే ప్రశస్యతే
మద్యాజీర్ణే పునర్మద్యం జంబీర స్వరసేనవా॥ 2.
- తైలాజీర్ణేతు పిణ్యాకం దధ్యా జీర్ణేతు శర్కరా
జలాజీర్ణేచ ధాన్యాకం క్షీరాజీర్ణేచ శర్కరా॥ 3.
- శుద్ధశుంఠీ కషాయం వా డైద్రాజీర్ణే జలం పిబేత్
సితాజీర్ణే తథా కృష్ణా గుడాజీర్ణేచ తక్రకమ్॥ 4.
- పిష్టాజీర్ణేచోష్ణజలం తక్రాజీర్ణే మహాషధమ్
పృథుకానామజీర్ణేతు నారికేళోద్భవం జలమ్॥ 5.
- మోచాజీర్ణేతు లవణం చోచాజీర్ణే మహాషధమ్
వృశ్చికాల్యాశ్చ మూలంవా శుంఠీక్వాథం ససైంధవమ్॥ 6.
- యవక్షౌరపరాగం వా పససస్య వికారజిత్
అమ్రపక్వాద్యజీర్ణేతు నాలికేరం ససైంధవమ్॥ 7.
- కులుతస్య వికారఘ్న మభయామలకీరసమ్
గృహాధూమ వికారఘ్నం తక్రం ససైంధవ నాగరమ్॥ 8.
- నిషావస్య వికారఘ్నం శణాసైంధవ నాగరమ్
చణకస్య వికారఘ్నం శుంఠీ ససైంధవ జీరకమ్॥ 9.

శ్లో॥ మామమున్న వికారిఘ్నం శుంతీక్వాథంత సైంధవమ్

సర్వధాన్య వికారఘ్నం షటుసైంధవనాగరమ్ ||

10.

తా :— సర్వవిధ మత్స్యాజ్జ్వములు అనగా చేరు తినుటచే కలిగిన అజీర్ణములు వా విలాట రసమును ద్రాగించుట చేతన, సంజమాంశమును భక్షించుటచే గలిగిన అజీర్ణములు అట్లువేరనను (పుష్కరస్థి) ద్రాగించుట చేతన, మేఘాంశాజ్జ్వము ఏలరులు మఱియు చేదుపొట్ట అనువానిని దంచి నేవించుటచేతన, మత్స్యాజ్జ్వము తిరిగి మద్యమును ద్రాగించుటచేతన మఱియు నెప్పుడందు రసమును ద్రాగించుటచేతన, నువ్వులనూనెచే నేర్పడిన అజీర్ణము తేలవపిండిని భక్షించుటచేతన, పెరుగువల్ల కలిగిన అజీర్ణము సంచదార వాకిము నాటుట చేతన, సిక్కుత్రాగుటచేతన కలిగిన అజీర్ణము సరియాల చూర్ణమును దినుట చేతన, పాలవలన నేర్పడిన అజీర్ణము శుంకీ కషాయములో శర్కర కలిపి తాగించుట చేతన, తేనెచేత కలిగిన అజీర్ణము, శుద్ధజలమును త్రాగుటచేతన, శర్కరచేత నేర్పడిన అజీర్ణము పిప్పలీ చూర్ణమును నేవించుట చేతన. చెల్లుమువల్ల నేర్పడిన అజీర్ణము, మజ్జిగను ద్రాగుటచేతన, పిత్తవదాగమువల్ల కలిగిన అజీర్ణము వేడిసిక్కు తీసుకొనుటచేతన, మజ్జిగ వల్ల నేర్పడిన అజీర్ణము శుంకీరసమును నేవించుటచేతన, అటుకలవల్ల బాధలు కొబ్బరి బొండ్లము నీటిచేతన, అరటిదంట్లు, మునగకాయ, మొదలైనవానివల్ల కలుగు అజీర్ణము లణగమును నేవించుటచేతన, తాటిపండు, ఆరటిపండు, కొబ్బరికాయ, అనువానివల్ల జనించినవికారములు శుంకీగాని, తేలుమణిచెట్టువేరు కషాయములో సైంధవలణమును గలిపిగాని నేవించుటచేతన, సునపవల్ల బుట్టిన వికారములు యవషారమిచ్చుటచేతన, మామిడిపండ్ల వలన కలిగిన వికారములందు కొబ్బరి బొండ్లమునీటిలో సైంధవలణము చేర్చి ఇచ్చుట చేతన, ఉలవలువలన గలిగిన వికారములు, ఉసిగికాయ, తానికాయ అనువాని కషాయము నేవించుటచేతన, కిరీమాషమువల్ల జనించినబాధ సైంధవలణము మఱియు శుంకీ చేర్చిన మజ్జిగ త్రాగుట చేతన, పక్షికధాన్యముల వలన కలుగు వికారములందు పిప్పళ్ళు తొంకి, సైంధవలణము, అనువానిని చేర్చి భక్షించుటచేతన, పెసలు మఱియు మినుముల వలన కలిగిన అజీర్ణము శుంకీకషాయముతో సైంధవలణము చేర్చి తీసుకొనుటచేతన, సకల ధాన్యములవల్ల నేర్పడిన వికారములు చేదుపొట్టరసములో సైంధవలణము, మఱియు శుంకీ చూర్ణములను జేర్చి తీసుకొనుటచేతన మారించును.

శ్లో॥ శరపుంఖం సమూలేన శుంతీక్వాథం పిబేత్త్రధా

వత్సా పూర్వ వికారిస్య శుంతీ కై డర్య సైంధవై ||

11.

అష్టచూర్ణం విశేషేణ యవతూరోదకేనవా

సర్వకంద వికారఘ్నం హింగు త్రికటుకాంబునా ||

12.

పాయసాన్న వికారిస్య ప్రత్యేషధ మపూర్వవత్

ఇత్తోరస వికారిస్య మరిచం నాగరాంబువా ||

13.

- శ్లో॥ ఆహూహార వికారస్య త్రుటీ శుత్యంబుశర్కరాః
కటుకాహార దోషస్య నవనీతం ఘృతం గుడమ్ ॥ 14.
- తిక్తద్రవ్య వికారస్య మధుర ద్రవ్యసేవనమ్
క్షౌరద్రవ్య వికారస్య క్షీరాజ్య దధిశర్కరాః॥ 15.
- మధురాహార దోషస్య కటుకాహార సేవనమ్
కషాయ ద్రవ్యదోషస్య క్షౌరద్రవ్యం విధీయతే॥ 16.
- పాత్రోదోష వికారఘ్న ముశీరం చందనోదకమ్
ఫలశాకాది దోషాణాం హింగు సైంధవ నాగరమ్॥ 17
- సాజమోదోదకేనైవ తక్రిం వా సకణాంబువా
పరూషక వికారఘ్నం శుంఠీక్వాథం ససైంధవమ్॥ 18.
- తాలచూర్ణ వికారఘ్నం క్వాథం సైంధవ నాగరమ్
జీరకస్యోదకేనైవ యవక్షౌర ఘృతాన్వితమ్॥ 19.
- లఘునస్య వికారఘ్నం లామజ్జం చందనం ఘృతమ్
సర్వవస్య వికారఘ్నం నవనీతం ఘృతంచ తత్॥ 20.

తా :— కొడికపాల వికారము వెంపలివేళ్ళు మఱియు శుంఠి కషాయముచేతను గాని, శుంఠి సైంధవలవణములను వేపచెక్క కషాయమందుచేర్చి త్రాగించుటచేతను గాని, అష్టచూర్ణము చేతనుగాని కలుపించును. సర్వకండ వికారములు యవక్షౌరము నీటిలోవేసి త్రాగినను, లేక నీటిలో ఇంగువ, త్రికటాకములుచేర్చి త్రాగినను, పాయసాన్న వికారములు పై ప్రకారము చేసినను, చెజకు వికారములు మిరియాల కషాయము లేక శుంఠికషాయము త్రాగినను, అష్టపదార్థ వికారములు ఏలకులు, శుంఠి వీని కషాయములో శర్కరచేర్చి సేవించినను, శారమయొక్క వికారము వెన్న, నెయ్యి, మఱియు బెల్లము అనువాని నుపయోగించినను, చేదుపదార్థములవికారము మధురపదార్థములను సేవించినను, లవణపదార్థములను వికారము పెరుగు లేక పాలు, లేక శర్కర భక్షించినను, మధురాహారము యొక్క వికారము కటుపదార్థములు తీసుకొన్నను, వగరు పదార్థములయొక్క వికారము క్షౌరద్రవ్యములు భక్షించినను, పాత్రోదోషముల యొక్క వికారము పట్టివేళ్ళు మఱియు మంచిగంధము అనువాని కషాయమును ద్రాగినను, ఫలశాకాది వికారములు ఇంగువ, శుంఠి మఱియు సైంధవలవణము అనువాని నుపయోగించినను, పరూషకము (చిట్టిత, వేరీత, లేక పాల సా) యొక్క వికారము ఓను, లేక పిప్పళ్ళు, లేక శుంఠి, అనువాని కషాయములు త్రాగినను, లేక వజ్జిగలో సైంధవలవణముచేర్చి త్రాగినను, తాల చూర్ణవికారము శుంఠి కషాయమందు సైంధవలవణమునుజేర్చి నేవించినను, లేక జీలకర్ర

కషాయమందు నెయ్యి, యడతొరములను వేసి త్రాగినను, జెల్లుల్ల వికారము వట్టివేళ్ళు, మంచిగంధము అనువానిని నూరి నేవించినను, అవాల వికారము నెయ్యి లేక జెచ్చు తీసుకొనినను హరించును.

- శ్లో॥ రామతస్య వికారఘ్న మాజ్య మామలకీ రసమ్
సర్వాజ్ఞేర్లేఘ యోజ్యం స్వాల్లంఘనం పరమావధమ్॥ 21.
- సూతదోష వికారఘ్నీ కూష్మాండు స్వరసాస్వితమ్
జంబీర స్వరసే తద్వత్తక్రేఘ హరితాభయా॥ 22.
- కారాస పత్రస్వరసే కాంజికైః సహితం పిబేత్
గంధకస్య విషం తీవ్రం హరతే తక్ర చందనమ్॥ 23.
- ధాత్రీరసముశీరం వా మాహిషం దధిసంయుతమ్
వత్సనాభవిషం హంతి వరాసారంపిబేత్క్షణాత్॥ 24.
- ఆజ్యం మరిచ చూర్ణంవా తండులీ జలగోపయః
అర్కుక్షీరవిషం హంతి సతిలం గుడసంయుతమ్॥ 25.
- స్నుహీక్షీరవిషం హంతి హ్యేకులా తిలకర్కరాః
తిల్వకస్య వికారఘ్నం సతిలం మధుర త్రయమ్॥ 26.
- అన్యోన్యం యోజయేద్ధీమాక మాహిష స్నుగ్విషేధవా
కంకుమస్య విషం హంతి తుగాక్షీరం సతక్రకామ్॥ 27.
- జ్యోతిష్మతీ విషం హంతి మృణాల రససర్పిషా
తిలతైల వికారఘ్నం పిణ్యాకం మధురత్రయమ్॥ 28.
- సర్వతైల వికారఘ్నం చిత్రమూల కషాయకమ్
క్రముకస్య వికారఘ్నం రజనీపటు సంయుతమ్॥ 29.
- కారస్కరవిషం హంతి జంబూ పత్రరసం పరమ్
గుంజా ఫలవిషం హంతి మేఘనాదీ రసేనవా॥ 30.
- చందనం మధుక క్వాఢే మత్స్యక్షీ స్వరసేన వా
ఛిన్యోద్భవా రసేనైవ రంభాయాః స్వరసే పరమ్॥ 31.
- కన్యారస వికారఘ్నం స్నుహీక్షారం ససైంధవమ్
భల్లాతకవిషం హంతి సతిలం గుడసంయుతమ్॥ 32.

మాహిషం నవనీతం వా హ్యక్షమూల త్వచాపిచ

చిత్రకస్య విషం తీవ్రం గుడం కృష్ణతిలేనవా॥

33.

తా :— ఇంగువయొక్క వికారము ఉసిరికరసములో నెయ్యి చేర్చి నేవించినను హరించును. అన్ని విధముల అజ్ఞేంద్రములకు లంఘనము పరమాపదము, పాదరస వికారములు బూడిద గుమ్ముడు రసములో నిమ్మపండురసము చేర్చి నేవించినను లేక మజ్జిగతో కరక్కాయ మఱియు పసుపును నూరి త్రాగినను లేక పత్తియొక రసములో ధాన్యపు గంజి కలిపి త్రాగినను, గంధక వికారము మజ్జిగలో మంచింధము కలిపి వెంటనే నేవించినను, అథవా ఉసిరికాయ రసములో వట్టివేళ్ళు నూరి భక్షించినను, లేక పెరుగులో వట్టివేళ్ళను నూరినాకినను, వత్సనాభిషేచము వెంటనే తిరిగిపెట్టెయము త్రాగినను లేక బియ్యపు కడుగును ఆవుపాలలో జేర్చిత్రాగినను, లేక నేతిలో మిరియాల చూర్ణమును గలిపి నేవించినను, జల్లేడుపాలవిషము బెల్లముతో జేర్చిన నువ్వులుతినుటచేతను, కాడజముడు పాల విషము వేయించిన గోధుమలు మఱియు నువ్వులు వీనిలో చక్కెరజేర్చి భక్షించినను, లాద్దుగ వికారము నువ్వులలో నెయ్యి, తేనె, శర్కర, అనువానిని జేర్చి నాకినను పోవును. మిగిలిన జనుడుచెట్ల వికారములు వైన కాడజముడు వికారమునకు జెప్పినవి యుపయోగించవలెను. కంకుష్ఠ వికారము తవాక్షీరి మజ్జిగలో వేసి త్రాగినను మాల్యంగిని (బ్ర్యోతిష్మతి) వికారము తామరతూండ్ల రసములో నెయ్యి చేర్చి నేవించినను, నువ్వులనూనె వికారము తెలకపిండి, నెయ్యి, తేనె, శర్కర అనువానిని గలిపి భక్షించినను, అన్ని తైలవికారములు చిత్రీమాల కషాయము చేతను, పోకలవికారము, పసుపులో వైంధవ లవణమును జేర్చి భక్షించినను, ముషిణి గింజల వికారము నేరేడుఆకు రసముపుచ్చుకొనినను, గురివిండవికారము, చిత్రిహార రసమును త్రాగినను, లేక అతిమధుర కషాయములో మంచిగంధమును గలిపి ఇచ్చినను లేక పొన్నగంజీ, తిప్పతీగె, అరటి అనువాని రసములో మంచి గంధమును గలిపి నేవించినను, కలబందవికారము కాడ జముడు తొరము, మఱియు వైంధవలవణము భక్షించినను, బీడిగింజల వికారము నువ్వులు మఱియు బెల్లము కలిపి నేవించినను లేక తానికాయ చెట్టువేరు చూర్ణమును గోడవెన్నలో గలిపి నాకినను, చిత్రీమాల వికారము నల్లనువ్వులు, బెల్లము వీనిని గలిపి నూరి భక్షించినను శాంతించును.

శ్లో॥ లవణస్య విషం హంతి తులసీ కేతకీ రసమ్

ధుత్తారస్య విషం హంతి మృణాళ స్వరసం పరమ్॥

34.

బెదుంబర జలేనైవ తన్మూలేన జలేన వా

కార్పూరపత్ర స్వరసే హరిద్రా కాంజికేన వా॥

35.

కర్పూరస్య విషం హంతి కుటజత్వగ్రసం పరమ్

శాలిమూల విషం హంతి లామంచం తండులోదకమ్॥

36.

- శ్లో॥ సూరణస్య విషం తద్వత్తాంబూలీ పత్రసారతః
వనసూరణ దోషఘ్నం చించా వృత్తరసం వరన్ 37.
కాకమాచీవిషం హంతి సత్రకం చందనోదకమ్
సగుడం సవనీతం వా నిశాసారేణ సర్పిషా 38.
జాతీఫల వికారస్య లకుచామ్లేణ శర్కరా
బకులస్య వికారంతే హరతే త్రిఫలోదకమ్ 39.
కాంజికం లకుచామ్లం వా నారికేళోదకేనవా
అథకీ ఫల దోషఘ్నం తక్రం నాగర సైంధవమ్ 40.
ద్రోణమూలం తు సమృద్ధ్య నాగవల్లీ జలైః పిబేత్
సేవీతం ఘృణదోషఘ్నం శుష్కదారు మివాశనిః 41.
ఘృణదోష వికారస్య లవణం పాణిపల్లవమ్
ఉష్ణాంబువా పిబేత్తేన గరుడేనేవ సన్నగః॥
నారికేళస్య బాలస్య క్వాథం సర్పిర్విమిశ్రితమ్
ఘృణదోషహరం శీఘ్రం పటూత్తమయుతం పిబేత్
గృహగౌళి విషం హంతి నిశాచ పయసా సితా
పూగపక్వ త్వచః సాలైః స్వర్ణం చందన సర్పిషం
అత్మగుప్తా వికారస్య శీఘ్రం గోమయ లేపనమ్
సంమర్ద్య కదలీపక్వం భారద్వాజేచ సర్పిషా
ఉద్వర్తనం పునః స్నానం పునః శ్రీగంధ లేపనమ్
దుఃస్పృశ్శాయా వికారస్య చక్రమర్ద త్సుపాంబునా॥
కాకుత్తుండి విషం హంతి నీలీ చందన సర్పిషా

తా:-లవణమయొక్క వికారము, తులసి మఱియు మొలికపాయముచేతను ఉష్ణైత్త వికారము, తామరతూండ్ల రసముచేతను; లేక మేడిపాలు లేక దాని చెక్కయొక్క కపా యముచేతను లేక పత్తియాకురసములో పసుపును జేర్చిసేవింపుటచేతను; లేక ధాన్యాష్ట ములో పసుపు కలిపి పుచ్చుకొనుట చేతను శాంతించును. కర్పూరవికారము, కొడిక పాలచెక్క రసముత్రాగినను; వరివేళ్ళ వికారము, బియ్యపు కడుగులో వట్టివేళ్ళను నూఁ యిచ్చినను; అడవికందవికారము చింతాకు రసముపుచ్చుకొనినను; కందవికారము, తమల పాకు రసముతీసికొనినను; కాకిదొండ విషము, మజ్జిగలో మంచిగంధము నూరి ఇచ్చినను; తోకపన్నలో బెల్లమును జేర్చి భక్షించినను; లేక పసుపు కపాపాయములో నెయ్యిచేర్చి ఇచ్చి

నను; జాజికాయ వికారము, చిరసనసరసములో శర్కర కలిపి ఇచ్చినను; పొగడ వికారము త్రిఫలకపాయము, కేవలదినను లేక కాంబియులో చిరసనసరసముచేర్చి నేవించినను, లేక కొబ్బరి నీళ్ళు త్రాగినను; కందుల వికారము; మజ్జిగలో శుంఠి, నైంధవలనణములను జేర్చి నేవించినను, లేక తమలపాన రసములో తుమ్మివేరు నూరి నాకినను; తప్పక శాంతించును.

కర్రలలోనుండు కృములు మఱియు భ్రమరములు ఇత్యాదులు కిరచుటచే గలుగు వికారములు, తెల్లమద్ది బంకచేతను; లేక నీలశంఖపుష్పించునీళ్ళను వేడినీళ్ళలోనూరి అందు నైంధవలనణము చేర్చి నేవించుటచేతను; లేక కొబ్బరిబొండునుదీరు లేక లేతకొబ్బరిక్వాధమందు నెయ్యి నైంధవలనణములనుజేర్చి నెంట్లనే నేవించుటచేతను, గరుత్మంతుడు పామును హరించునట్లు మీదచెప్పిన వికారములు హరించును. బల్లి వికారము పాలలో చక్కెర పసుపు కలిపి త్రాగినను; లేక పండుబారిన పోకలయొక్క పై చెక్కరసములో బంగారము నూరి, అందు మంచిగంధము కూడ నూరి నెయ్యినిజేర్చి ఇచ్చినను శమించును. దురదగొండిని తాకుటచే గలుగు వికారములు, నెంట్లనే ఆపు పేడ శరీరమునకుపూసి పిదప అకటిపండును అడవి పత్తియాకు రసములో కలిపి అందు నెయ్యి చేర్చి శరీరమునకు నలుగుపెట్టి స్నానముచేసి తిరిగి మంచిగంధమును శరీరమునకు లేపము చేసినను శాంతించును. రామములక లేక నామకు అనువాని వికారములు తంగెడు లేక తంబె; తగిరస చెక్క కషాయమును నేవించినను; కాకిదొండవికారము, నీలిచెట్టు రసముల మంచిగంధమును నూరి, అందు నెయ్యి కలిపి త్రాగినను హరించును.

17. అథ అరిష్టయోగ ప్రకరణమ్.

ద శ మూ లా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ దశమూలాని కుర్వీత భాగైః పంచపలైః పృథక్
పంచవింశత్పలం కుర్యాద్చిత్రకం పౌష్కరం తథా॥ 1
- కుర్వాద్వింశత్పలం లోధ్రం గుడూచీ తత్సమా భవేత్
పలైః షోడశభిర్ధాతీ రవిసంఖ్యైర్దురాలభా॥ 2
- ఖదిరో బీజసారశ్చ పథ్యా చేతి పృథక్పలైః
అష్టాభిర్గుణితైః గుప్త మంజిష్ఠా దేవదారు చ 3.
- విడంగం మధుకం భాగ్లి కపిత్థోత్తః పునర్నవా
చవ్యం మాంసీ ప్రియంగుశ్చ శారిబా కృష్ణజీరకం॥ 4.

- శ్లో॥ త్రిమృతా రేణుకా రాన్నా పిప్పలీ క్రముకశ్యః
హరిద్రా శతపుష్పాచ పద్మకం నాగకేసరం॥ 5.
- ముస్తమింద్ర యవాశ్యంగీ జీవక్షర్వభకా తథా
మేదాచాన్యా మహామేదా కాకోత్యా ఋద్ధివృద్ధికే॥ 6.
- కుర్యాత్పృథగ్గివలికాప్పచే దప్తగుణే జలే
చతుర్థాంశం శృతం నీత్వా మృద్భాంజే సన్నిధాపయేత్॥ 7.
- తతః పప్టివలాం ద్రాక్షాం పచేన్నీరే చతుర్థణే
త్రిపాదశేషం శీతంచ పూర్వక్వాఢే శృతం షీపేత్॥ 8.
- ద్వాత్రింశత్పలికం డ్రాద్రం దద్వాత్ గుడచతుశ్శతం
త్రింశత్పలాని ధాతక్యాః తక్కిలం జల చందనం॥ 9.
- జాతీఫలం లవంగం చ త్వగేలా పత్రకేసరమ్
పిప్పలీచేతి సంచూర్ణ్య భాగైర్ద్విపలికైః పృథక్॥ 10.
- శాణమాత్రాచ కస్తూరీ సర్వమేకత్ర నిషీపేత్
భూమా నిఖనయేత్ భాండం తతోజాత రసం పిబేత్॥ 11.
- కతకశ్య ఫలం షీప్తా రసనిర్మలతాం నయేత్
గ్రహణీమరుచిం శ్వాసం కాసం గుల్మం భగందరమ్॥ 12.
- వాతవ్యాధిం క్షయం ఛర్దిం పాంశురోగంచ కామలామ్
కుష్మాన్ద్యర్భాంసి మేహశ్చ మందాగ్ని ముదరాణిచ॥ 13.
- శర్కరా మశ్కరీం మూత్రకృచ్ఛ్చిం ధాతుక్షయం జయేత్
కృశానాం పుష్టిజననో వంధ్యానాం పుత్రదః పరమ్
అరిష్టో దశమూలాఖ్యస్తేజ శ్శుక్రబల వృదః॥ 14.

తా :— దశమూలములు (కోలపాన్న, ముయ్యూప పాన్న, తక్కులి, పెద్దగుమ్మడు పల్లెరు, మారేడువేళ్ళు, దుందిలము, పెద్దమనిచెక్క, ములక, వాకుడు, పృత్యేకము అయిదు పలములు. చిత్రమూలము 25 పలములు, పుష్కరమూలము 25 పలములు. లూద్దగచెక్క 20 పలములు. టిప్పలీగ 20 పలములు, ఉసిరికాయలు 16 పలములు. దురదగొండివేరు 12 పలములు, చండ్రచేప 8 పలములు, కరక్కాయలు 8 పలములు, చెంగల్వకోష్ఠ, మంజిష్ఠ, దేవదారు, వాయువిడంగములు, యష్టిచుధుకము, గంటుభారంగి వెలగచెక్క, తానికాయలు, తెల్లగలిజేరు, చవ్వము, జటామాంసీ, ప్రేంకణము, సుగంధ పాల కేళ్ళు, నల్లజీలకర్ర, పాల తేగడ, రేణుకలు, నన్న రాన్నము, పిప్పళ్ళు, గంగరావిచెక్క,

కచోరములు, పనుపు, సోయాగింజులు (బద్దసోపు), పశ్చకము, నాగకేసరములు, తుంగము
 ప్తలు, కొడిశపాలగింజులు, కర్కాటకశృంగి, శీవకము, ఋషభకము, మేడ, మహామేడ,
 కారోళి, క్షీరకారోళి, ఋద్ధి, చృద్ధి, అనుచవి ప్రత్యేకము రెండు పలములు. వైవానినన్నిటిని
 దంచి ఎనిమిదిరెట్లు జలములో వేసి చతుర్థాంశముగ కషాయముకాచి సడియగట్టి తరువాత
 60 పలములు గ్రాక్షపండ్లను తీసుకొని నాల్గురెట్లు నీళ్ళనువైచి, మూడుభాగములు దిగులు
 నట్లు కషాయముగ కాచి ఒకసంకలో వడియగట్టి వైకషాయమునుగూడజేర్చి అందు తేనె
 32 పలములు, ఔల్లము 400 పలములు, ఆరెపువ్వు 30 పలములు, తగ్గోలములు, నట్టి
 వేళ్ళు, మంచినెంఱము, గాజికాయ, లవంగములు, గాక్షిణికెక్క, ఏలదులు, ఆకుపత్తి
 నాగకేసరములు, సింపుళ్ళు, అనువానిని ప్రత్యేకము 2 పలములు చొప్పున గ్రహించి
 మెత్తగా చూర్ణించి చేర్చి ఒక కాణిపూడము కన్నూరి కూడ కలిపి ఆరుండు మాత్రని
 మూసి చీలమున్ను లేసుచేసి భూమిలో ఒకమాదము గరకు పాతిపెట్టవలయును. తదుపరి
 దాని మాత్రని విప్పి అందులో చిల్లగింజులనునూ శంఖములనువేసి జేర్చవలయును. ఈ
 దశమూర్తిష్టమును భద్రదశచి నేవించి, గ్రహణి, అనుచి, శ్వాస, కాశ, గుల్మ, భగండు
 గము, వాతవ్యాధి, క్షయ, శర్మ, పాండు. కామలా, కుష్ఠ, అర్చున్ను, మేహ, మందగ్ని
 ఉదర, ఆశ్మగ్ని, మాత్స్యకృచ్చి, రోగములును మఱియు ధాతుక్షయమును బోగొట్టును.
 ఇదియుచుంగాక కృకులకు శరీరఫష్టిని, తేజస్సును, శుక్రవృద్ధిని, బిళ్ళమును గలిగించును.
 మఱియు సంధ్యాస్త్రీలు దీనిని నేవించిన సంతానవతులగుదును.

ఉ శీ రా స వ మ్.

- శ్లో॥ ఉశీరం వాలకం పద్మం కాశ్మ్యం నీలముత్తలమ్
 ప్రియంగు పద్మకం లోద్రం మంజిష్ఠాం ధన్వయానకమ్ ॥ 15
- పాతాం కిరాత తిక్తంచ స్యగ్రోధో దుంబరం శరీమ్
 పర్పటం పుండరీకంచ పటోలం కాంచనారకమ్ ॥ 16.
- జంబూ శాల్మలి నిర్యాసం ప్రత్యేకం పలసమ్మితమ్
 సర్వం సుచార్ణితం కృత్వా ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్ ॥ 17.
- థాలికీం షోడశపలాం జలద్రోణద్వయే షి పేత్
 శర్కరాయాస్తులాం దత్వా ఔద్రస్యార్థ తూలాం తథా ॥ 18.
- మాసం సంస్థాపయేచ్ఛాణ్డే మాంసీ మరీచ ధూపితే
 ఉశీరాసవ ఇత్యేష రక్తపిత్త వినాశనః
 పాండు కుష్ఠ ప్రమేహార్యః కృమిశోధ హరస్తథా ॥ 19.

తా :— పట్టివేళ్ళు, మాతురు బుడమ, తామరదుంప, బెద్దగుమ్మడు పండ్లు, నల్ల
 కలువ దుంప, ప్రియంగు (ప్రేంకణ), పద్మకాష్ఠము, లాడుగ చెక్క, మంజిష్ఠ, ఉదర

గొండివేళ్ళు, చిరుబొద్ది, కిరాతతిక్తము (చిరాయితా), వట్టిచెక్క, మేడిచెక్క, కచోరములు, పర్పటకము, తెల్లతామర, చేదుపొట్ట, దేశకాంఠముచెక్క, కేరడుచెక్క, బూరుగుబంక, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక చటము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి, జటామాంసి మఱియు మిరియాలతో భూషణమువేయబడిన మృత్వాత్మలతో జోసి ఆలము దాక్షి 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, జలము చెండుద్రోణములు, ఖండాకర్పూర నూరుపలములు మఱియు తేనె 50 పలములు చేర్చి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నురాచి ఒక నెలవరకుంచాలయును. ఆనంతరము దానిలోని యాసామును దీయగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. వీనినవిశేషమాత్రము ముద్రయొందిన రక్తిపితృము, పాండు, కృష్ణము, స్రమేహము, మూలవ్యాధి, స్పృహిరోగములును సంభోరోగములును హరించును.

అమృతారిష్టమ్.

- శ్లో॥ అమృతాయాః పలశతం దశమూలీ శతం తథా
చతుర్దోణే జలేపక్త్వా కుర్యాత్పదావశేషితేః 20.
శీతే తస్మిన్ రసే పూతే గుడస్య ద్వితులాం షీపేత్
అజాజీ షోడశపలం పర్పటస్య పలద్వయమ్॥ 21.
సప్తవర్ణం త్రికటుకం ముస్తకం నాగకేసరమ్
కటుకాతివిషా చేంద్రీ యవంచ పలసమ్మితమ్॥ 22.
పకీకృత్య షీపేద్భాండే నిధద్వ్యా న్నాస మాతృకమ్
అమృతారిష్ట ఇత్యేష సర్వజ్వర కులాంతకః॥ 23.

తా :— తిప్పతీగె 100 పలములు. దశమూలములు ప్రత్యేకము 10 పలములు వీనిని బాగుగానలీయగొట్టి నాల్గద్రోణముల నీళ్ళలోవేసి చతుర్దాంశముగ కషాయముకాచి వడియగట్టి ఒక కుండలోజోసి అందు 200 పలముల బెల్లమునువేసి పిదప జీలకర్ర 16 పలములు, పర్పటకము చెండుపలములు, సప్తపర్ణి (ఏడూకులఅరటి), త్రిటుకములు, తుంగముస్తలు, నాగకేసరములు, కటుకరోహిణి, అతివన, కొడిశకాలగింజలు ఇవి ప్రత్యేక మొకపలము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి పై కుండలో వేసి, దాని మూతిని బంధించి చీలమన్నుచ్చి ఒక మాసపర్యంత ముంచవలయును. ఇది అమృతారిష్టము. దీనిని నేవించిన సర్వజ్వరములు నశించును.

కుటజారిష్టమ్.

- శ్లో॥ తులాం కుటజ మూలస్య మృద్ధ్వీకార్థ తులాం తథా
మధూక పుష్ప కాశ్మర్యా భాగాన్ దశ పలోన్మితాన్॥ 24.
చతుర్దోణేంభసః పక్త్వా క్వాథే ద్రోణావశేషితే

శ్లో॥ ధాతక్యా వింశతి పలం గుడస్యచ తులాంక్షీ పేత్ ॥ 25.

మాసమాత్రం స్థితో ధాండే కుటజారిష్ట సంక్షి తః
జ్వరాక్ వ్రశమయేత్సర్వాక్ కుత్వాత్తీక్షణం ధనంజయమ్ ॥ 26.
దుర్వారాం గృహణీం హన్తి రక్తాతీసార ముల్బణమ్ ॥

తా.:— కొడికపాలవేరు చెక్క 100 పలములు, ద్రాక్షపండ్లు 50 పలములు, ఇప్పుపువ్వు, పెద్దగుమ్మడు, ఇవి ఒక్కొక్కటి 10 పలములు, వీనిని బాగుగా నలియగొట్టి నాల్గద్రోణముల నీళ్ళలోవేసి నాల్గవభాగము మిగులనట్లుగ కషాయముకాచి వడియ గట్టి ఒక కుండలో పోసి అందు ఆరెపువ్వు 20 పలములును, బెల్లము 100 పలములును వేసి దాని మూతిని బంధించి ఒక మాసముంచ వలయును. పిదప దానిని వడియగట్టి భద్ర పరచవలెను. ఇది కుటజారిష్టము. దీనిని నేవించిన సర్వజ్వరములు రక్తాతీసారములు, అసాధ్యగ్రహణీ వ్యాధులు నుపశమించి అగ్నిచీప్తిని గలుగజేయును.

5. ద్రాక్షారిష్టమ్.

శ్లో॥ ద్రాక్షా తులార్థం ద్విద్రోణే జలస్య విసచేత్సుధీః
పాదశేషే కషాయేచ పూతే శీతే వినిక్షీ పేత్ ॥ 27.

గుడస్య ద్వితులాం తత్ర త్వగేలా పత్రకేసరమ్
ప్రియంగు మరిచం కృష్ణా విడంగం చేతి చూర్ణయేత్ ॥ 28.

పృథక్ పలోన్మితై ర్భాగైః ఘృతభాండే వినిక్షీ పేత్
సమం తతోఘట్టయిత్వా తతోజాత రసంపిబేత్ ॥ 29.

ఉరఃక్షతం క్షయం హంతి కాసశ్వాస గళామయాక్
ద్రాక్షారిష్టావ్యయః ప్రోక్తో బలకృన్మలశోధనః ॥ 30.

తా.:— ద్రాక్షపండ్లు 50 పలములు గృహించి రెండు ద్రోణముల నీళ్ళలో వేసి చతుర్దాంశముగ కషాయము కాచి, చల్లారిన తరువాత బాగుగా పిసికి ఒక కుండలో వడియగట్టవలెను. దానిలో 200 పలములు పాతబెల్లము, పిదప దాక్షిణీచెక్క, సన్న వీలకులు, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, ప్రేంకణము, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వాయువిడంగములు. అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణించివేసి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్ను రాచి ఒకమాస ముంచవలయును. అట్లుతరువాత దాని ముఖమును విప్పి అందులోని ద్రవమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. ఈ ద్రాక్షారిష్టమును నేవించుటచేత ఉరఃక్షతము, క్షయ, కాస, శ్వాస, గళరోగములు హరించి బలమును పృథ్విచేసి మలమును శోధనము చేయును.

6. అ భ యా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ అభయాయాస్తులామేకాం మృద్వీకార్థ తులాం తథా
విడంగస్య దశపలం మధూక కుసుమస్యచ॥ 31.
- చతుర్ద్రోణే జలే పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్
శీతీభూతే రసే తస్మిన్ పూతే గుడతులాం క్షిపేత్॥ 32.
- శ్వదంష్ట్రాం త్రివృతాం ధాన్యం ధాతకీ మింద్ర వారుణీం
చవ్యాం మధూరికాం శుంకీం దంఢీం మోచరసం తథా॥ 33.
- పలయుగ్మమితం సర్వం పాత్రే మహతి మృణ్మయే
క్షిప్త్వా సంరుధ్య తత్పాత్రం మాసమాత్రం నిధాపయేత్॥ 34.
- తతో జాతీరసం జ్ఞాత్వా పరిసోవ్య రసం నయేత్
బలం కోవ్యంచ వహ్నించ వీత్య మాత్రాం వ్రయోజయేత్॥ 35.
- అర్ఘ్యాని నాశయేచ్ఛిమ్యం తథాష్టా వృదరాణిచ
వర్షో మూత్ర విబంధఘోషో వహ్నిం సందీపయేత్పరమ్॥ 36.

తా :— కరక్కాయలు 100 పలములు, ద్రాక్షపండ్లు 50 పలములు, వాయు విడంగములు 10 పలములు, ఇష్టపువ్వు 10 పలములు, వీనిని దంచి నాల్గు ద్రోణముల నీళ్ళలో వేసి నాల్గువభాగము మిగులునట్లు కషాయము కాచి వడియగట్టి ఒక కుండలో బోసి అందు 100 పలములు బెల్లమునువేసి పిదప పల్లెరు, పాలతేగడ, ధనియాలు, ఆరె పువ్వు, ఏటిపుచ్చ, చవ్వము, సోపు, కొంఠి, దంతిమాలము మతీయు బూరుగుబంక, అనునవి పృత్యేయము రెండుపలములు చొప్పున గ్రహించి చూర్ణించి పై కుండలో బోసి దాని మూతనిమూసి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాసముంచవలెను. అటుపిమ్మట దానిని తెరచి వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. వీనిని రోగియొక్క అగ్నిబలానుసారము ఉపయుక్త మారిత్ర సేవించిన, అర్ఘ్యములు, (విశేషముగా రక్తార్ఘ్యములు) ఎనిమిది విధముల ఉదర రోగములు, మలబద్ధము, మతీయు మూత్ర బంధరోగములు, శీఘ్రముగా హరించును. మతీయు దీనిచే జతరాగిని విశేషముగా దీప్తమగును.

7. బ లా రి ష్ట మ్.

- శ్లో॥ బలాశ్వగంధయో ధ్వాన్యం పృథక్ పలశతం శుభమ్
చతుర్ద్రోణే జలే పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్॥ 37.
- శీతే తస్మిన్ రసే పూతే క్షిపేద్గుడ తులాత్రయమ్
ధాతకీ షోడశపలాం పయస్యాం ద్విపలాంశికాన్॥ 38.

శ్లో॥ పంచాంగుశ పల ద్వంద్వం రాస్నా మేలాం ప్రసారణీమ్
 దేవపుష్ప ముఖీరంచ శ్వసంప్రసించ పలాంశికాన్ ॥ 39.
 మాసం బాండే స్థితస్త్వేషః బలాఽప్టో మహాఫలః
 హస్త్యగ్రాన్ వాతజాన్ రోగాన్ బలపుష్ప్యగ్ని వర్ధనః॥ 40.

తా :— బలామాలము నూరుపలములు, అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ), నూరుపలములు, వీనిని దంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్ళలోవేసి ఒకదోణము మిగులునట్లు కషాయముగ కాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి, అందు 300 పలములు పైన్యమును వేసి బాగుగా కలియబెట్టవలెను. తదనంతరము దానిలో ఆరెప్రవృ 16 పలములు, క్షీర కాణ్డోలి 2 పలములు, ఆముదపువేళ్లు 2 పలములు, సన్నరాస్నము. చిన్నవీలములు, ప్రసారిణి, లవంగములు, చట్టివేళ్లు, పల్లెరు, అనునవి ప్రత్యేకమొకపలము చొప్పునవేసి దాని ముఖమును బంధించి ఒక మాసముంచవలయును తదుపరి దానిని తెరిచి వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. దీనిని సేవించిన ఉగ్రమైన వాతరోగములు హరించి బలమును, పుష్టిని వృద్ధిచేసి అగ్నిదీప్తిని కలుగజేయును.

8. దేవదార్పారిష్టమ్.

శ్లో॥ దేవదారు తులార్ధంచ వాసాయాః పలవింశతిమ్
 మంజిష్ఠేంద్రయవా దంతీ తగరం రజనీ ద్వయమ్॥ 41
 రాస్నా కృమిఘ్నం ముస్తంచ శిరీషం ఖదిరాద్భునౌ
 భాగాన్ దశపలాన్ దద్యాద్ద్యవాన్యా వత్సకస్యచ॥ 42.
 చందనస్య గుడూచ్యాశ్చ రోహిణ్యాశ్చిత్రకస్యచ
 భాగానష్ట పలానేతా నష్టదోణేంభసః పచేత్ ॥ 43.
 ద్రోణశేష కషాయేచ పూతే శీతే ప్రదాపయేత్
 ధాతక్యా ఘోడశపలం మాక్షికస్య తులాత్రయమ్॥ 44.
 వ్యోషస్య ద్విపలం దద్యాత్ త్రిజాతంచ చతుఃపలమ్
 చతుఃపలం ప్రియంగుశ్చ ద్విపలం నాగ కేసరమ్॥ 45.
 సర్వాణ్యేతాని సంపూర్ణ్య ఘృతభాండే నిదాపయేత్
 మాసాదూర్ధ్వం పిబేదేతం ప్రమేహం హన్తి దుస్తరమ్॥ 46.
 వాతరోగాన్ గ్రహణ్యరో మూత్రకృచ్ఛాణి నాశయేత్
 దేవదార్పాదికొరిష్టః కంఠా కుష్ఠ వినాశకః॥ 47

తా :— దేవదారు 50 పలములు, ఆడ్డసరిము 20 పలములు, వండ్రి, కొడిశ పాలగింజలు, దంతిమాలము, గ్రంథి తగరము, పనుపు, మానిపనుపు, సన్నరాన్నము, వాయువిడంగములు, తుంగముస్తలు, దిరిశనపుచెక్క, చంద్రచేప, తెల్లమచ్చెక్క, అను నవి ప్రత్యేకము పదిపలములు. ఓమ, కొడిశ పాలచెక్క, మంచింధము, తిప్పతొ, కటుకరోహిణి, చిత్రములము, అనునవి ప్రత్యేకము రి పలములు. వీని నన్నిటిని చంచి 8 దోబ్రముల నీళ్లలో వైచి అష్టమాంశముగకమయము కాచి ఒక బండలో వడియగట్టి అందు ఆరెపువ్వు చూర్ణము 16 పలములు. తేనె 300 పలములు, శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు ఇవి ఒక్కొక్కటి రెండుపలములు, దాక్షిణిచెక్క, పీలకులు, ఆకపత్రి అనునవి ప్రత్యేకము నాలుగు పలములు ప్రేంకణము నాలుగుపలములు, నాగకేసరములు రెండు పలములు. వీని నన్నిటిని చూర్ణించివేసి, దాని ముఖమును బంధించి ఒక మాసముంచవలయును. అనంతరము దానినూతని విప్పి అందులోని దేవదార్వాష్టమును శ్మద్రపరచి నేవించిన దుస్తరమును ప్రమేహములు, వాల్రోగములు, గ్రహణివ్యాధులు, ఆర్శములు, మూత్రోక్యచ్ఛరము, దురదలు మఱియు కుష్ఠవ్యాధులు నశించును.

9. అశోకారిష్టమ్.

శ్లో॥ అశోకస్య తులామేకాం చతుర్ద్విజే జలే పచేత్
పాదశేషే రసేపూతే శీతే పలశత ద్వయమ్॥ 48.

దద్యాత్ గుడస్య ధాతక్యాః పలషోడశికం మతమ్
అబాజీం మస్తకం శుంఠీం దార్వ్యత్పల ఫలత్రికమ్॥ 49.

అమ్రాఫి జీరకం వాసాం చందనంచ వినిషిపేత్
చూర్ణయిత్వా పలాంశేన మతోభాండే నిధావయేత్॥ 50.

మాసాదూర్ధ్వంచ పీత్యైవ మస్తద్ధర రుజాం జయేత్
జ్వరంచ రక్తపిత్రో మందాగ్నిత్వమరోచకమ్
మేహశోధారుచిహర స్త్వశోకారిష్టసంజ్ఞితః॥ 51.

తా :— అశోక చెక్క 100 పలములు గ్రహించి చంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్లలో వైచి చతుర్మాంశముగ కమయము కాచి ఒక బండలో వడియగట్టి చల్లాచ్చి అందు 200 పలముల బెల్లమును వైచి బాగుగా కలియబెట్టవలయును. పిదప దానిలో ఆరెపువ్వు చూర్ణము 16 పలములు, అజామోచము, తుంగముస్తలు, శొంఠి, మానిపనుపు, కలువ దుంప, కరక్కాయ శెచ్చులు, తానికాయ శెచ్చులు, ఉసిరికాయ శెచ్చులు, మామిడి జీడి, జీలకర్ర, ఆడ్డసరిము, మంచింధము అనునవి ప్రత్యేకము ఒక పలము చొప్పున చూర్ణించి తేర్చి విధిప్రకారము దాని ముఖమును బంధించి ఒక మాసముంచవలయును. అనంతరము దీనిని రెజచి అందులోని ఆష్టమును పడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును.

దీనిని సేవించిన అస్పృశ్యులు, ఋతుశూలలు, జ్వరములు, రక్తపిత్తములు, అర్బుస్సులు, మందాగ్ని, అరోచకము, మేహము, మతియు అరుచి రోగములు హరించును.

10. జీరకాద్యరిష్టమ్.

- శ్లో॥ జీరకస్య తులూ ద్వంద్వం చతుర్ద్వీణ జతే పచేత్
ద్రోణశేషే క్షిపేత్తత్ర తులూ త్రయమితం గుడమ్॥ 52.
- ధాతకీం శోడశపలాం శుంఠీంచ ద్విపలోన్మితామ్
జాతీఫలం ముస్తకంచ చాతుర్జాతం యవానికామ్॥ 53.
- కంకోలం దేవపుష్పంచ పలమానేన నిక్షిపేత్
మాసం సంఘాపయేద్భాండే మృత్తికా పరినిర్మితే॥ 54.
- తతః కల్కాన్ వినిర్మృత్య పాయయేత్కర్ష మాత్రయా
అరిష్టే జీరకాభ్యోయం నిహన్యాత్ నూతికా గదాన్
గ్రహణీమతిసారంచ తథా వహ్నేశ్చ వైకృతిమ్॥ 55.

తా:— బాగుచేసిన జీలకర్ర 200 పలములు గ్రహించి దంచి నాలుగు ద్వీణముల నీళ్లలో వైచి చతుర్థాంశముగ కషాయము కాచి ఒక మృణ్మయ పాత్రలో వడియబోసి అందు పాతిదెల్లము 300 పలములు వేసి బాగుగా కలియబెట్టి పిదప ఆరెళువు 10 పలములు, శొంఠి 2 పలములు, జాజికాయ, తుంగముప్తలు, ఏలకులు, దాక్షిణీచక్క, ఆకుపత్రి, నాగశనరములు, ఓమ, తక్కిలములు, లవంగములు, అనునవి ప్రత్యేక మొక పలము వీని నన్నిటిని కొద్దిగా దంచి పై కుండలో బోసి, దాని ముఖమును బంధించి, చీలమున్ను రాచి ఒక మాస ముంచవలయును. ఆటుపిమ్మట దానిని తెరిచి అందులోని జీరకాద్యరిష్టమును వడియగట్టి భద్రము చేయవలయును. దీనిని ఒక కర్ష పృమాణము చొప్పున సేవించిన నూతికలు, గ్రహణీ, మతియు అతిసారరోగములను హరించి అగ్ని దీపమును గలుగజేయును.

11. ఖదిరారిష్టమ్.

- శ్లో॥ ఖదిరస్య తులూర్థంతు దేవదారు చ తత్సమమ్
వాకుచీ ద్వాదశపలం దార్ద్రస్యాత్పల వింశతిః॥ 56.
- త్రిఫలా వింశతిపలా న్యష్టద్రోణేభ్యుసః పచేత్
కషాయే ద్రోణశేషేచ పూతే శీతే వినిక్షిపేత్॥ 57.
- తులూద్వయం మాక్షికస్య తులై కా శర్కరామతా
ధాతక్యా వింశతిపలం కంకోలం నాగకేసరమ్॥ 58.

శ్లో॥ జాతీఫల లవంగైలా త్వక్ష్వాత్రాణి పృథక్ పృథక్
వలోన్మితాని కృష్ణామా దద్యాద్విల చతుష్టయమ్! 59.

పుత్రభాండే వినిశ్చిష్య మాసాదూర్ధ్వం పిబేత్తతః
మహాకుష్ఠాని హృద్రోగం పాండు రోగార్బుదం తథా॥ 60.

గుల్మం గ్రంథి కృమీన్ శ్వాసం కాసం స్లీహోదరం తథా
ఏష వై ఖదిరారిష్టసర్వకుష్ఠ నివారిణః॥ 61.

తా:—చంద్రచేవ 50 పలములు, దేవదారు 50 పలములు బాషుచాలు 12 పలములు మ్రానిపనుపు 20 పలములు త్రిఫలములు 20 పలములు వీనినిన్నిటిని బాగుగా దంచి ట్రైద్రోణ ముల నీళ్లలోవైచి అష్టమాంశముగ కషాయము కాచి ఒక నేతీతో మోసిన పండ్లలో వడియగట్టి చల్లారిన తరువాత అందు తేనె 200 పలములు, శర్కర 100 పలములు ఆరె పువ్వు చూర్ణము 20 పలములు, తక్కోలములు, నాగకేసరములు, జాశికాయ, లవంగ ములు, ఏలకులు, దాక్షిణిచెక్క, ఆకుపత్రి అనువానిని ప్రత్యేక మొక పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణము చేసి చేర్చి మఱియు పిప్పళ్ల చూర్ణమును 4 పలములు చేసి దాని మూతిని బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాసమువర మంచవలయును. దీని నుపయోగించిన మహాకుష్ఠరోగములు, హృద్రోగము, పాండు, ఆర్బుదము, గుల్మము, గ్రంథులు, కృమిలు, శ్వాస, కాస, స్లీహ, ఉదర రోగములు, మఱియు నీఖదిరారిష్టము సర్వకుష్ఠ ములను నివారించును.

12. అద్దనారిష్టమ్ (పార్థాద్యరిష్టము).

శ్లో॥ పార్థత్వచ స్తులామేకాం మృద్వీకార్థ తులాం తథా
భాగం మధూక పుష్పస్య పలవింశతి సమ్మితమ్॥ 62.

చతుర్ద్విజేమ్మసః పక్త్వా ద్రోణమేవావశేషయేత్
ధాతక్యా వింశతిపలం గుడస్యచ తులాం షీపేత్॥ 63.

మాసమాత్రం స్థితో భాణ్ణే భవేత్పార్థాద్యరిష్టకః
హృత్పుష్పస గదాన్ సర్వాన్ హస్త్రయం బలవీర్య కృత్॥ 64.

తా:—తెల్లపద్మి చెక్క 100 పలములు, ద్రాక్షచండ్లు 50 పలములు, ఇష్టపువ్వు 20 పలములు పై చెక్కను దంచి మిగలిన రెండు ద్రాక్షములను చేర్చి నాలుగు ద్రోణ ముల నీళ్లలోవేసి చతుర్థాంశావశేషముగ కషాయము కాచి ఒక పండ్లలో వడియగట్టి అందు ఆరెపువ్వు చూర్ణము 20 పలములు, పాతబడిన తెల్లము 100 పలములు చేసి బాగుగా గలిపి దాని మిశ్రమును బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాస మంచవలయును. తదనంతరము దానిని తెఱచి అందులోని అరిష్టమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. దీనిని సేవించిన సమస్త హృదయ పుష్పస రోగములు హరించి బలవీర్యములను వృద్ధి జేయును.

13. అశ్వగంధాద్యరిష్టమ్.

- శ్లో॥ తులార్థంచాశ్వగంధాయాః ముసల్యాః పలవింశతిః
మంజిష్టాయాః హరీతక్యాః రజనోఽమధుకస్య చ॥ 65.
- రాస్నా విదారీ పార్థానాం ముస్తక త్రివృతోరపి
భాగాన్ దశపలాన్ దద్యా దనంతా శ్యామయోస్తథా॥ 66.
- చందన ద్వితయస్యాపి వచాయాః చిత్రకస్య చ
భాగానప్తపలాన్ యుక్త్వా నప్తద్రోణేంభసః పచేత్॥ 67.
- ద్రోణశేషే కషాయేస్మిన్ పూతే శీతే ప్రదాపయేత్
ధాతక్యాః షోడశపలం మాక్షికస్య తులాత్రయమ్॥ 68.
- వ్యోమంతు ద్విపలం గ్రాహ్యం త్రిజాతక చతుః పలమ్
చతుః పలం ప్రియంగోశ్చ ద్విపలం నాగ కేసరమ్॥ 69.
- మాసాదూర్ధ్వం పిబేదేనం కర్తవ్యం పరిమాణతః
మూర్చా మపస్మృతిం శోషం ఉన్మాదమపి దారుణమ్॥ 70.
- కార్య మర్శాసి మందత్వ మగ్నేర్వాత భవాన్ గదాన్
అశ్వగంధాద్యరిష్టేయం పీతోహన్యా దసంశయమ్॥ 71.

తా :— అశ్వగంధ (పెన్నేరుగడ్డ) 50 పలములు, నేలతాడిగడ్డలు 20 పలములు, మంజిష్ఠ, కరక్కాయపెచ్చులు, పసుపు, మృగినిపసుపు, ఇష్టపువ్వు, సన్నరాస్తము, నెలగుమ్మడుగడ్డ, తెల్లమద్దిచెక్క, తుంగముస్తలు, పాలతేగడ, అనునవిప్రత్యేకము10 పలములు, తెల్లసుగంధపాలవేళ్ళు, నల్లసుగంధపాలవేళ్ళు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, వన, చిత్రమాలము. ఇవి ప్రత్యేకము 8 పలములు, వైవాని నన్నిటిని బాగుగా దంచిరిద్రోణముల నీళ్ళలో వేసి అప్తమాంశముగ కషాయము కాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందులరెపువ్వు 16 పలములు, తేనె 200 పలములు, త్రికటుకములు, 2 పలములు, త్రిజాతకములు 4 పలములు, ప్రేంకణము 4 పలములు, నాగకేసరములు 2 పలములు, వీనిని కొంచెము దంచివైచి దాని మూతిని బంధించి చీలమన్ను ఇచ్చి ఒక మాసము వగకు ఉంచవలయును. అనంతరము దాని మూతిని దెఱచి అందులోని అరిష్టము వడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. ఈ యశ్వగంధాద్యరిష్టమును ఒక కర్ష ప్రమాణము నేవించిన మూర్ఖులు, అపస్మారములు, శోష, దారుణమైన ఉన్మాదరോഗము, కృశత్వము, మూలవ్యాధులు, అగ్నిహింద్యము మఱియు వాతరోగములు హరించును.

14. బబ్బులారిష్టమ్.

- శ్లో॥ తులా ద్వయంచ బబ్బుల్యాశ్చ తుర్దోశే జలే పచేత్
దోణశేషే రసే శీతే గుడస్య త్రితులాం ఖిపేత్॥ 72.
- ధాతికీం షోడశపలాం కృష్ణాంచ ద్విపలాం తథా
జాతీపలాని కంఠోల మేలాత్వకృత్రికేసరమ్॥ 73.
- లవంగం మరిచం వై ప పలికాన్యూప కల్పయేత్
మాసం భాణ్ణే స్థితస్తేష్వ బబ్బులారిష్టకో జయేత్
క్షయం కుష్ఠ మతీసారం ప్రమేహ శ్వాస కాస నుత్॥ 74.

తా :— నల్లకుమ్మచెక్క 200 పలములు, పీని దంచి నాలుగు ద్రోణముల నీళ్లలో వైచి నాలుగవభాగము మిగులునట్లుగ కషాయముగాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప దానిలో 300 పలములు పాతబెల్లమునువేసి బాగుగా గలిపి కిమ్మట అందు ఆరెపువ్వు 16 పలములు, సిప్పళ్లు 2 పలములు, జాకాయ, తక్కిలములు, ఏలకులు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, నాగచేసరములు, లవంగాలు, మిరియాలు అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున దంచివేసి దాని మూతని బంధించి, చీలమన్నురాచి ఒక మాసముంచవలయును. తదనంతరము దానిలోని ఆరిష్టమును వడియగట్టి భద్రపరచవలయును. ఈ బబ్బులారిష్టమును సేవించిన క్షయ, కుష్ఠము, అతిసారము, ప్రమేహము, శ్వాస, కాస, రోగములు హరించును.

15. రోహితకారిష్టమ్.

- శ్లో॥ రోహితక తులామేకాం చతుర్దోశే జలే పచేత్
పాదశేషే రసే పూతే శీతే పలశత ద్వయమ్॥ 75.
- దద్యాత్ గుడస్య ధాతక్యాః పలషోడశికా మతా
పంచకోలం త్రిజాతంచ త్రిఫలాంచ వినిక్షిపేత్॥ 76.
- చూర్ణయిత్వా పలాంశేన తతోభాణ్ణే వినిక్షిపేత్
మాసాదూర్ధ్వంచ పిబతాం సర్వోదర రుజాం జయేత్॥ 77.
- స్లీహ గుల్మోదరా స్తీలా గ్రహణ్యర్థాంసి కామిలామ్
కుష్ఠ శోఫారుచి హరో రోహితారిష్ట సంజ్ఞితః॥ 78.

తా :— ములుమోదుగుచెక్క 100 పలములు. పీని దంచి నాలుగు ద్రోణముల నీలములో వైచి చతుర్థాంశముగ కషాయము గాచి ఒక కుండలో వడియగట్టి చల్లారిన పిదప అందు 200 పలముల బెల్లమునువేసి బాగుగా కలిపి దానిలో ఆరెపువ్వు 16 పల

ములు, పిప్పళ్లు, మోడి, చవ్వము, చిత్రమూలము, శొంఠి, ఏలగులు, లవంగపట్ట, ఆకు పత్రి, కరక్కాయపెచ్చులు, తానికాయపెచ్చులు, ఉసిరికపరుగులు అనునవి ఒక్కొక్క పలము చొప్పున గ్రహించి చూర్ణముచేసి వేసి దాని ముఖమును బంధించి చీల మన్ను ఇచ్చి ఒకమాసమువర కుంచవలెను. తదనంతరము దాని ముఖమును దెఱచి అందు లోని శోషితకారిష్టమును వడియగట్టి భద్రపరచవలెను. దీనిని నేవించిన సమస్త ఉదర వ్యాధులు, స్తీమా, గుల్మ, అస్థీలా, గృహణి, అర్శ, కామలా, కుష్ఠ, శోఘ మఱియు అరుచిరోగములును హరించును.

16. సారస్వతారిష్టమ్

- శ్లో॥ సమూల పత్ర శాఖాయాః బ్రాహ్మ్యైః బ్రాహ్మ్య ముహూర్తకే
గృహీత్వా వింశతిపలం పుష్పయోగే శతావరీ॥ 79.
- వివారికాభయోశీరాణ్యార్ద్రకంచ తథా మిశిః
పంచసంచ పలాన్యేషాం జలద్రోణే పచేద్భిషక్॥ 80
- పాదావశేషే విశ్రావ్య రసం వస్త్రేణ గాలయేత్
మాక్షికస్య దశపలం సితాయాః పంచవింశతిః॥ 81
- ధాతకీ పంచపలికా రేణుకా త్రివృతా కణా
దేవపుష్పం వచా కుష్ఠం వాజిగంధా విభీతకీ॥ 82.
- అమృతైలా విడంగ త్వక్ పృత్యేకం కర్ష సమ్మితమ్
క్వాథే తస్మిక్ సమస్తాని సమాక్షివ్య ప్రియత్నతః॥ 83.
- స్వర్ణ కుంభే నిదధ్యాద్వా నవే మృద్భాజనేపివా
స్వర్ణశ్య తనువత్రంచ క్షిప్త్వాస్మిన్ కర్ష సమ్మితమ్॥ 84.
- మాసాజ్జతరసం దృష్ట్వా హేమవత్రే క్షయంగతే
వాససాచ పరిస్రావ్య స్థాపయేత్ ఘృతభాజనే॥ 85.
- సారస్వతాభిఘోరిష్టః ఏషామృత సమః పురా
శిష్యాణాముపకారార్థం ధన్వంతరి వినిర్మితః॥ 86.
- ఆయుర్వీర్యం స్మృతిం మేధాం బలం కాంతిం వివర్ధయేత్
వాగ్విశుద్ధి కరోహృద్యో రసాయనవరః స్మృతః॥ 87.
- బాలకానాంచ యూనాంచ వృద్ధానాంచ సదాహితః
నరనారీ హితో నిత్యం పరమౌజస్కరో మతః॥ 88.

- శ్లో॥ వారయో తస్యైర కాశ్శ్యం తథాచా స్పష్టభాషణమ్
 స్వరం పరభృతస్యేవ జనయే తేననా త్నదా॥ 89.
- రజోదోషేణ దుష్టానాం యోషితాం శుక్ర దోషిణామ్
 పుంసాంచాపి శుభకరః సర్వదోష హరోమతః॥ 90.
- అత్యధ్యయన గీతాది క్షీణస్మృతిబలా నరాః
 లభంతే చిత్తసంతోషం స్మృతించాస్య నిషేవణాత్॥ 91.
- పయసా సహపాతవ్యో రిష్టోయం శాణమానతః
 మాసాభ్యాం రోగహృచ్చాపి శరదా సర్వసిద్ధిదః॥ 92.
- అకాలమృత్యోర్వారణే యదీచ్ఛా
 నారీప్రియత్వం యదివాంఛితం న్యాత్॥ 93.
- వాక్ శుద్ధి ధైర్యం స్మృతి లబ్ధిరిష్టా
 నిషేవ్యతాంతర్వ్యమృతం భవద్భిః॥ 94.

తా :- పుష్కమినక్షత్రీయైక్త బ్రహ్మముహూర్తమున సంగ్రహించిన సమూల బ్రాహ్మి 20 పలములు, శతావతి, నేలగుమ్మడుగడ్డ, కరక్కాయ, పట్టివేళ్ళు, అల్లము, బద్దసాపు(సోయాగింజలు) అనునవి ప్రత్యేకము 5 పలములు, వీనిని 2 దోణముల జలములో వేసి చతుర్దాంశముగ కషాయముగ కాచి వడియగట్టి అందు తేనె 10 పలములు, ఖండశర్కర 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 5 పలములు, రేణుకలు, తెల్లతేగడ, పిప్పళ్ళు, లవంగములు, వస, చంగల్వకోస్తు, పెన్నేరుగడ్డ, తాని కాష్ఠాయ, దిప్పకీగ, సన్నవీలకులు, వాయువిడంగములు, చాక్షిణిచెక్క, ఇవి ప్రత్యేకము ఒక కర్ణము చొప్పున చూర్ణించి వేయవలయును. వై మొత్తమును ఒక స్వర్ణపాత్రలో గాని, మృణ్మయ పాత్రలోగాని పోసి స్వర్ణపత్రములను ఒక కర్ణప్రమాణము వేసి దాని ముఖమును బంధించి, చీలమన్నురాచి అందు ఒకబంగారు తునకను ఒకమాసపర్యంతము ఉంచవలయును. అంతరము దానిని తెరచి అందులోని తునకను జాగ్రత్తచేసి దానిలోని అరిష్టమును నేతితో మగిన పండ్లలో వడియగట్టవలెను. పూర్వమున ఈ సారస్వతారిష్టమును భగవానుడగు భగవంతుని ఆతని శిష్యుల యుపయోగార్థము నిర్మించిరి. దీనిని ఒక శాణప్రమాణము నేవించిన, ఆయుః, వీర్య, స్మృతి, మేధ, బలకాంతులు వృద్ధియగును. వాక్ శుద్ధి కలుగును. హృదయమునకు హితకంఠము మఱియు రసాయనము. బాలురకు, యౌవనులకు, వృద్ధులకు మఱియు స్త్రీలకుమిక్కిలి హితకరమైనది. ఒకన్నును వృద్ధిపఱచును. ఈ సారస్వతారిష్టము సదా నేవించిన స్వరభంగమును, అస్పష్టభాషణమును నశింపజేసి శోకిలస్వరమును కలిగించును. స్త్రీలరిజోదోషమును మఱియు పురుషుల శుక్రదోషమును బోగొట్టును. సాతకులు, గాయకులు, వారివారి స్మరణ శక్తిని గోలాపియినచో దీనిచే నవివృద్ధిచెంది వారి చిత్తమును సంతోషముగా నుంచును. దీనిని రెండు

మానములు వదిలిపయోగించిన రోగములు నష్టమగును. మఱియు ఒక సంవత్సరము వరకు నేవించినచో సంపూర్ణశిధి నొసంగును. ఎవరైనను అకాలమృత్యువునుంచి రక్షింపబడవలయు నన్నచో మఱియు స్మరణశక్తి వృద్ధిబొందవలయు నన్నచో యీ యమృతము నంటి యావధమును నేవించవలయును.

నూచన :— ఈ యోగములో స్వర్ణపత్రియును వేయవలయునని గ్రామబడినది. కాని స్వర్ణపత్రము లందు కర్రముకావు. అందుచేత ఒక బంగారు తునకను వేసి అరిష్టము సిద్ధముచేసి తరువాత యా బంగారు తునకను పీకుకొని జాగ్రత చేసుకొనవలెను. ఈ సారస్వతారిష్టము ఉన్నాద, అపస్మారము లందు విక్రిలి ఫలదాయకము మఱియు మస్తిష్క వికారముల పైని ప్రయోగించ వచ్చును.

17. వా సా రిష్టమ్.

శ్లో॥ వాసా స్వరస మాదాయ మృతసంజీవనీ సమమ్
సమృశ్య భిష గన్యోన్యం వాసరే శుభతారకే॥ 95.

మృద్భాండే కాచభాండేవా నిరుద్ధ్య తన్ముఖం దృఢమ్
సప్తాహం స్థాపయేత్తస్మాత్ పూతీ కుర్యాచ్చ వాససా॥ 96.

వాసారిష్టః సుసేవ్యోయం మాషమాతో దినేదినే
ఏతత్సేవీ సుపథ్యాశీ దేవ భూదేవ భక్తిమాన్॥ 97.

కాసం శ్వాసం రక్తపిత్తం కంఠరోగ మురః క్షతమ్
అన్యాయశ్చ వివిధాన్ రోగాన్ జయే దాశు నసంశయః॥ 98.

తా :— శుభవక్షత్ర శుభదివసమందు అష్టసరపు అపల స్వరసమును దీసి దీనికి సమము మృతసంజీవనీ సూరాను గ్రహించి వీనిని ఒక మంచి పండ్లలోగాని గాజుగిన్నెలో గానివేసి దానిముఖమును బంధించి ఏడుదినముల వరకుంచవలయును. అనంతరము దానిని తెరచి అందులోనిద్రవమును బట్టలోవడియగట్టి సీసాలో భద్రపరచవలయును. దీనిని ప్రతి దినము ఒక మాషపరిమాణము దేవబ్రాహ్మణభక్తితో పశ్యభోజనము చేయుచు నేవించిన శ్వాస, కాస, రక్తపిత్త, కంఠరోగ, ఉరఃక్షత మఱియు అన్య వివిధరోగములు నష్టమగును.

18. క ర్పూ రా స వ మ్.

శ్లో॥ తులాం పృసన్నాం పరిగృహ్య శుద్ధామ్
ఎలాప్తకం చోడుపతేజ శ్చ పేచ్చ॥ 99.

శ్లో॥ ఏలాచ నూత్నాః ఘన శృంగభేరే

యమానికా వేల్లజమ్మ, చర్మమ్ 100.

పలపరమాణం పిహితేచ భాండే

మాసం నిదధ్యా ద్విషగత్ర యత్నాత్ 101.

విసూచికాయాః పరమాపథం తత్

నిహన్తి చాన్యాన్ వివిధాన్ వికారాన్ 102.

తా :— విశుద్ధమైన నురా (సారా) 100 పలములు, కర్మముల పలములు, సన్నవలములు, తుంగముస్తలు, శృంగి, ఓచు, విరియలు ఇవి ప్రత్యేక కేళకముల చొప్పున గ్రహించి చుట్టించి వీని నన్నిటిని ఒక పాత్రలోపోసి దారి విలువమును బంధించి ఒక నెలపర్యంత ముంచవలయును. పిదప దానిమూలని పోచి అంతులోని అసవమును వదియిట్టి జాగ్రత్తగా సీసాలలోపించవలయును. ఈకర్మమునకను విసూచికా వ్యాధి వైని మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. వినిపయోగించిన అర్చనావిధి కోమలు నివర్తించును. మాత్ర :— 5 నుంచి 20 చుక్కల వరకు.

19. పిప్పల్యాస వమ్.

శ్లో॥ పిప్పలీ మరిచం చవ్యం హరిద్రా చిత్రకో ఘనః

విడంగం కృముకో లోభః పాతాభాశ్శ్వలవాలుకమ్ 103.

ఉశీరం చందనం కుష్ఠం లవంగం తగరం తథా

మాంసీ త్వగేలా పత్రంచ ప్రియంగు ర్నాగ కేరకమ్ 104.

ఏష మర్ధ వలాన్ భాగాన్ నూత్నచూర్ణి కృతాన్ శుభాన్

జలద్రోణ ద్వయే క్షిప్తా దద్యాత్ గుడ తులాత్రయమ్ 105.

వలాని దశధాతక్యాః ద్రాక్షా మష్టిపలా భవేత్

ఏతాన్యేకత్ర సంయోజ్య మృదోభాణ్ణే వినిక్షిపేత్ 106.

జ్ఞాత్వా గతరసం సర్వం వాయయే దగ్న్యపేక్షయా

క్షయం గుల్మోదరం కార్యం గ్రహణే పాంశుతాన్ తథా

అర్ఛాంసి నాశయే చ్ఛేద్రం పిప్పల్యాద్యాసవ స్త్వయమ్ 107.

తా :— పిప్పలు, మిరియాలు, చవ్యము, పసుపు, చిత్రమాలము, తుంగముస్తలు, వాయువిడంగాలు, పోకలు, లాద్దుగ, చిరుబొడ్డి, ఉసిరికపదగు, కుశురులుడను, పట్టిజేళ్ళు, రక్తచందనము, చంగల్పకోష్ఠ, అవంగాలు, గ్రంధితగడను, బిరూమాంసి,

లవంగపట్టి, చిన్నవలకులు, ఆకుపత్రి, ప్రేంకణము, నాగకేసరములు అనువానిని ప్రత్యేకము ఆర్థపలము చొప్పున గ్రహించి మెత్తగా చూర్చించి ఒక మట్టికుండలో జూసి అందు 4 ద్రోణముల నీళ్ళు, 300 పలముల బెల్లము, 10 పలములు ఆరెపువ్వు, 60 పలములు ద్రాక్షపండ్లు, చేచ్చి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నురాచి, ఒక మాసమువరకు ఉంచవలయును. అనంతరము దానిని తెచ్చి ద్రవ్యములయొక్క సత్వము అరిష్టములొనికి పచ్చునట్లు గ్రహించి వడియగట్టవలెను. దీనిని అగ్నిబలానుసారము సేవించిన త్తయ, గుల్మ, ఉదర, కృశత, అగ్రహణి, పాండు, అర్భ, ఇత్యాది రోగములు శీఘ్రముగా హరించును.

20. పునర్నవాసవమ్.

శ్లో॥ త్రికటు త్రిఫలాం దార్ద్యం శ్వసంత్యైం బృహతీద్వయమ్
వాసామేరండమూలం చ కటుకీం గజపిప్పలీమ్॥ 108.

శోధఘ్నీం పిచుమందంచ గుడూచీం శుష్కమూలకమ్
దురాలభాం పటోలంచ పలాంశేన విచూర్ణయేత్॥ 109.

ధాతకీం సూడశపలాం ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్
తులామానాం సితాం దత్వా మాషికార్ధతులాం తథా॥ 110.

జలద్రోణద్వయం పిష్ట్యా నూనం భాండే నిధాపయేత్
పునర్నవా సవోహ్యేష శోధోదర వివాశః॥ 111.

స్తీహాన్లుపిత్తం చ యక్ష్మద్గుల్మ జ్వరాదికాన్
కృచ్చ్రసాధ్యామయాన్ సర్వాన్ నాశయేన్నాత్ర సంశయః॥ 112.

తా:—త్రికటుకములు, త్రిఫలములు, మానిపనుపు, పల్లెరు, వాకుడు, ములక, అడ్డసరము, ఆముదపువేరు, కటుకరోహిణి, గజపిప్పళ్ళు, తెల్లగలిజేరు, వేపచెక్క, తిప్పతీగ, ఎండిన ముల్లంగిదుంప, దురదగొండివేళ్ళు, చేదుపొట్ట, వీని ప్రత్యేక చూర్ణ మొకపలము, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, ద్రాక్ష 20 పలములు, ఖండశర్కర 100 పలములు, తేనె 50 పలములు, వీనిని ఒక కుండలోజూసి అందు రెండుద్రోణముల నీళ్ళు జేర్చి దాని ముఖమును బంధించి చీలమన్నుచ్చి ఒక మాసము పర్యంత ముంచవలెను. అనంతరము దానినితీసి వడియగట్టి జాగ్రత్తచేయవలెను. దీనిని సేవించిన శోధ, ఉదర రోగము, స్తీహ, ఆప్లుపిత్తము, యక్ష్మద్రోగము, గుల్మ మతియు జ్వరములు మొదలగు కృచ్చ్రసాధ్యరోగములను నశింపజేయును.

21. అరవిందాసవమ్.

శ్లో॥ అరవిందముశీరం చ కాశ్మరీం నీలముత్పలమ్
మంజిష్ఠేలా బలామాంసీ రంబుదం శారిభాం శివామ్॥ 113.

- శ్లో॥ విభీతకీ వచా ధాత్రీః శకిం శ్యామాం సనీలినిమ్
పటోలం పర్పటం పార్థం మధూకం మధుకం మురామ్ 114.
పలమానేన సంగృహ్య ద్రాక్షాయాః పలవింశతిమ్.
ధాతకీం షోడశపలాం జలద్రోణ ద్వయే షీపేత్ 115.
శర్కరాయాస్తులాం తత్ర తులార్థం మాక్షికస్యచ
మాసం సంస్థాపయేద్భాంజే మృత్తికా పరినిర్మితే 116.
బాలానాం సర్వరోగఘ్నో బలపుష్ప్యగ్నివర్ధనః
అరవిందాసపః ప్రోక్త ఆయుష్యో గ్రహదోషహృత్ 117.

తా:— తామరపువ్వు, పట్టివేళ్లు, పెద్దగుమ్మడుఫలము, నల్లకలువగడ్డ, పుంజీక, చిన్న పీలకులు, బలామూలము, జటామాంసి, తుంగముస్తంబ, ముగంధపాలవేళ్లు, కరక్కాయ ఔరడు, వస, ఉసిరికపరగు, కచోరములు, నల్లముగంధపాలవేళ్లు, నీలివేళ్లు, శేదుపొట్ట, పర్పటకము, తెల్లమద్దిచెక్క, ఇష్టపువ్వు, యష్టిమధుకము, మురామాంసి, పీచి ప్రత్యేక చూర్ణము ఒక పలము, ద్రాక్ష 20 పలములు, ఆరెపువ్వు 16 పలములు, పీచి నన్నిటిని ఒక కుండలో బోసి అందు జలము 4 ద్రోణములు ఖండశర్కర 100 పలములు తేనె 50 పలములుకూడ బోసి దాని ముఖమును బంధించి చీలమున్నూరాచి ఒక మాసమువరకుంచ వలయును. అనంతరము దానిని వడియగట్టి జాగ్రత్త చేయవలయును. ఈ యరవిందాసవ ముచితప్రమాణము నేవించిన దీపన పాచనములకు కలిగించి బలమునువృద్ధిజేయును. ఇది బాల రోగములకు శ్రేష్ఠమైనది.

22. పత్రాంగాసవమ్.

- శ్లో॥ పత్రాంగం ఖదిరం వాసా శాల్మలీ కుసుమం బలా
భల్లాతకం శారిబే ద్వే జపాకుసుమ మస్ఫుటమ్ 118.
ఆమ్రాస్థి దార్వీ భూనింబ మాషేన ఫల జీరకమ్
తాహం రసాంజనం బిల్వం కేసరాజస్త్యచం తథా 119.
కుంకుమం దేవకుసుమం ప్రత్యేకం పలసమ్మితమ్
సర్వం సుచూర్ణితం కృత్వా ద్రాక్షాయాః పలవింశతిః 120.
ధాతకీం షోడశపలాం జలద్రోణ ద్వయే షీపేత్
శర్కరాయాస్తులాం దత్వా డ్రాక్షస్యార్థ తులాం తథా 121.
పక్షి కృత్య షీపేత్ భాంజే నిధధ్యాన్యాస మాత్రకం

శ్లో॥ హన్త్యగ్రం ప్రదరం శ్వేత మరుణంచ సవేదనమ్

జ్వరం పాండుం తథాశోఢం మందాగ్నిత్వమరోచకమ్॥ 122.

తా:— రక్తచందనము, చంద్రచేద, అద్దపరించెక్క, బూరుగుపువ్వులు, ముత్తద పులగమువేళ్లు, జీడినింజలు, తెల్లగుంభపాలవేళ్లు, నల్లగుంభపాలవేళ్లు, దాసాని మొగ్గలు, (చందారపు మొగ్గలు), మామిడిజీడి, మానిపసుపు, భూనింబి, పొస్తుకాయలు, జీలకర్ర, లోహభస్మ, రసాంజము, మారేడుగుడ్డి, భృంగరాజము, దాక్షిణిచెక్క, కుంకుమపువ్వు, అశంగములు అనువాని ప్రత్యేక చూర్ణము ఒక సలము. ద్రాక్ష 20 పలములు, అరెపువ్వు 16 పలములు. మైవాని చూర్ణములను ఒక కుంభలో బోసి అందు శర్కర 1 కులా ప్రమాణము, తేనె అగ్రశుభాప్రమాణము, జలము 4 దోణిములును వేసి దాని మాతిని బంధించి చీలమన్ను రాచి ఒక మాసమునకు ఉంచవలెను. పిమ్మట దానిని తెరచి వడియట్టి భద్రము చేయవలయును. ఈ సత్రాంగాసవ ముచిత ప్రమాణము నేవించి శ్వేతప్రదరములు, రక్తప్రదరములు, జ్వరములు, పాండు, శోఢ, మందాగ్ని, మతియు అరుదిరోగములు హరించును.

సహస్రియోగ ప్రకాశిక యందలి

ఆసవారిష్ట నామకానుబంధము సంపూర్ణము.

18. అథ ధారాకల్ప ప్రకరణమ్.

శ్లో॥ ఆనంత కల్యాణ గుణైకభాజనం నిరంతరానంద చిదేక విగ్రహమ్

అనంతరాయేష్పితసిద్ధయేరయం తమేకదంతం సతతంభజామహే॥ 1.

తా:—అనంత కల్యాణములకు ఏకమాత్రనిధియును, నిరంతరానంద చిన్మయ స్వరూపుడును అగు నేకదంతుని అనంత సంపత్తులు సిద్ధించుటకుగాను నిరంతరము భజించెదము.

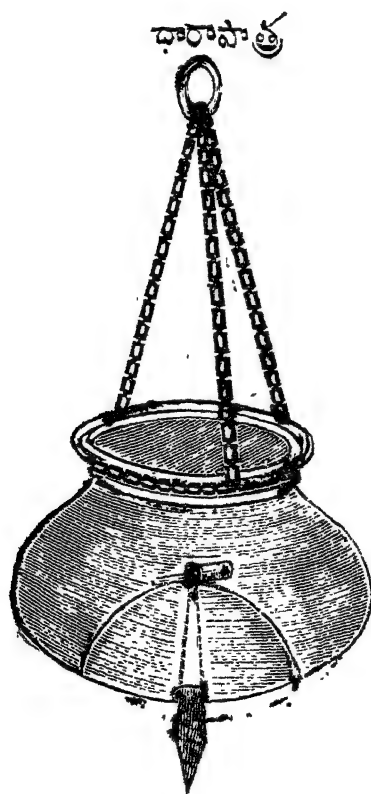
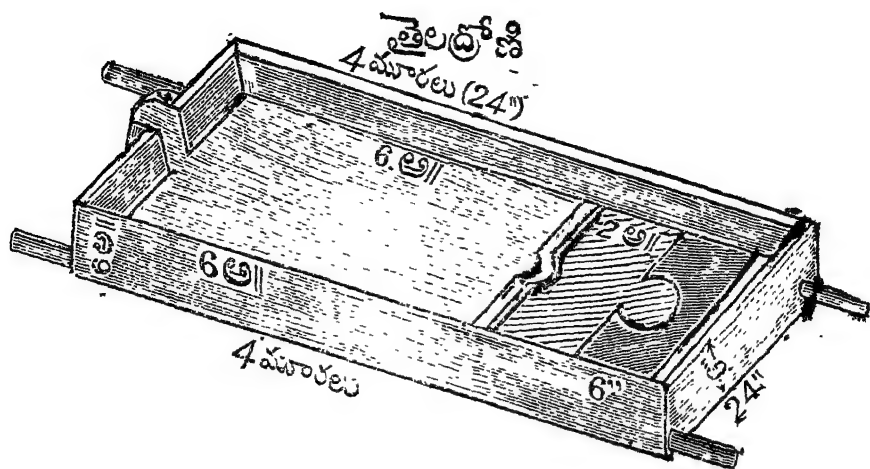
శ్లో॥ ధాతూనాం దృఢతాం కరోతి వృషతాం దేహగ్ని వర్ణాజసామ్

స్థైర్యం పాటవమింద్రియస్య జరసో మాంద్యం చిరం జీవితమ్

అస్థ్నాం భంగమపాకరోతి నితరాం దోషాన్ సమీరాదికాన్

సర్వస్నేహకృతా సుఖోష్ణసుభగా సర్వాంగధారా నృణామ్॥ 2.

తా:—సప్తధాతువులను అనగా రస, రక్తమాంస, మేద, అస్థి, మజ్జ, శుక్రములను దృఢము చేయునదియును, వృష్యమును (వాజీకరణము) గలుగజేయునదియును, దేహగ్ని, వర్ణ, ఓజస్సులను బ్రసాదించునదియును, మనస్తైర్య, ఇంద్రియ పటుత్వములను కలిగించునదియును, వృద్ధావస్థను బోగొట్టి దీర్ఘాయువును బ్రసాదించునదియును, అస్థి భంగమును సరిచేయునదియును త్రిదోషములను సమము చేయునదియును, సర్వస్నేహము లతో నిష్కబడునదియును, సుఖోష్ణమైనదియును మతియు సర్వాంగముల కిష్కబడునది యునగు నీ ధారావిధానము మనుష్యులకు ఆరోగ్యము నిచ్చును.

శ్లో॥ వైష్ణవోదుంబర గంధసార వరణన్యగ్రోధ దేవద్రుమాః
పున్నాగాహ్వ కపిద్ధ చోచబకులాశోకాసనా మ్రాస్తథా
డోలా చంపక బిల్వ నింబ ఖదిరా మోఘాగ్నిమంథాద్భుతా
ఇత్యా ద్యన్యతమేనసేచన విధౌ ద్రోణీం ప్రకుర్యాద్భుధః॥ 3.

తా:—జువ్వి, మేడి, మంచినొండు, వావిలి, ఉలిమిరి, చుట్టి, దేవనారు, పున్నా
గము, పెలగ, అపంగచెట్టు, పొన్న, అశోక, వేగిస, మామిడి, డోలావృక్షము, సంపెంగ,
మారేడు, వేప, చంద్ర, కలిగొట్టు లేక పాదిరిచెట్టు, తక్కులి, తెల్లమద్ది, మొదలైనవాని
చెక్కలతో ద్రోణిని నిర్మించవలయును. (నూచన :- చరితముందు మోదుగ కట్టితో
ద్రోణిని నిర్మించవలసినదని చెప్పబడినది.)

శ్లో॥ ద్రోణీ హస్త చతుష్కు దీర్ఘకరమాత్ర వ్యాస తత్పాదమా
త్రోద్యద్భిత్తియతా దృఢా సమతలా పాదాంత రంధ్రా బహిః
శీర్షస్థాన ఇహోన్నతైక కరమత్రాత్మాన విస్తారకా
నిమ్నా కించన మధ్యతశ్చ చరణైర్వస్తైశ్చ యుక్తా దృఢైః॥ 4.

తా:—నాభు... మూరలు (మూర అనగా 24 అంగుళములు) పొడవును, ఒక మూర
వెడల్పును, 6 అంగుళముల ఎత్తును, హెచ్చు తక్కువలు లేకను దృఢముగాను, సమ
తలముగాను, పాద తలమున రంధ్రములు కలదియును, శీర్ష స్థానమున ఒక మూర వెడ
ల్పును, కొంచెము ఎత్తుకలదియును మఱియు నుద్యభాగమున కొంచెము నిమ్నముగా
నుండునదియును నగు ద్రోణిని అనగా తొట్టిని నిర్మించవలయును. ఇదిగాక చేతుల
వద్దను మఱియు కాళ్లవద్దను ద్రోణి కిరుఫొక్కలను చెవులవంటివి ఏర్పాటు చేయ
వలయును. వీనిచేత తొట్టికి తీయుటను, మఱియు వేయుటను నుపకరించును.

శ్లో॥ ఏవం మారుత హారిభిశ్చ తరుభి ర్ద్రోణీం విధాయాదరా
ద్దేవం చేభముఖం ద్విజాసపి భిషగ్వృద్ధాన్ ప్రపూజ్యాతిథీక
పూర్వాహ్నా దివసే శుభేతి మహితే లగ్నే శయూనస్య తద్
ద్రోణ్యాంసేచన మాచరేత్ పటసుతి ర్ద్రివ్యై ర్యథోక్తైర్భిషక్॥

తా:—పైన జెప్పబడిన ప్రకారము అనగా వాతహర, వృక్షముల యొక్క కట్టి
లచే ద్రోణిని నిర్మించి మొదట గణపతిపూజను, పిదప బ్రాహ్మణులను, నైద్యులను,
వృద్ధులను మఱియు అతిథులను పూజించి, ఒక శుభదిన పూర్వాహ్నమున శుభసత్కర్త
శుభలగ్నముందు హోగిని ద్రోణియందు పరుండబెట్టి ఉచితముగ నేహద్యక్షములచే
'ధారాచిత్స' అనగా సేచనము ప్రారంభించవలయును.

శ్లో॥ స్వస్థా ద్యుత్తమ లోహజన్తు కరకో మృత్సంభవో పాత్రిత
 న్నాళాగ్రింతు కనిష్ఠికాంగుళి పరీవాహాన్మితం రోగిణః
 ద్విప్రస్థప్రమితో విధేయ ఇతివా మధ్యస్థ రంధ్రాదధో
 గచ్ఛద్వర్తి రధోర్ధ్వలంబ్యపి ఘటః కార్యః శిరస్సేచనే॥ 6.

తా :— బంగారు, వెండి మొదలగు ఉత్తమ లోహములచేగాని, లేక కేవలము మట్టితోగాని ధారాపాత్రయ (శివుని కభిషేకముచేయు పాత్రవంటిది) చేయించి, దాని యడుగున రోగియొక్క చిటికిన పేర్లు మారునంత రంధ్రము నేర్పాటు చేయించవలెను. ఈ ధారాపాత్ర రెండు ప్రస్తముల ద్విపదార్థము పట్టునదిగా నుండవలెను. ఆ ప్రకార మేర్పాటుచేసిన రంధ్రములలో బయటనుంచి ఒక వస్త్రబంధమును వత్తిగాజేసి మార్చి, అది జారిపోకుండు లాగున ఒక పుల్లను నుట్టవలెను. ఈ ప్రకారము చేయుటచేత ధార హెచ్చుతక్కువలు లేక సమముగా రోగియొక్క లలాటమందు పడును.

శ్లో॥ గ్రాన్థ్యాస్తే పరిచారకాః స్యురనురక్తాః సావధానాః శుభా
 యేతద్ధస్త దృఢానలంబన వశాత్తత్పాత్రీ పాతాదితః
 భీతిర్జ్ఞాతుచిదాతురస్యతు యథానన్యాత్తథాకారయేత్
 ధారాం మూర్ధ్నిహస్తయోరపి పృథగ్గృతః స్థలేపాదయోః॥ 7.

తా :— ఈ ధారాచికిత్సకు పరిచారక లవణము, అట్టివారు అనురక్తులును, సావధానులును, రోగియొక్క సుఖమును గోరువారును, పవిత్రమైన అంతఃకరణకల వారును, మఱియు రోగికి ధారాపాత్ర తయింప నడువను భయములేదండా చేయగలిగిన వారును, ఇట్టి లక్షణములు గలవారిని నియమించవలెను. ధారాసేచము రోగియొక్క నుదిటిపైను (మూర్ధము) హస్తములమీదను, వత్సస్థలమందును, మఱియు పాదముల మీదను వేరువేరుగా చేయించవలెను.

శ్లో॥ యద్వా హస్తశల, ప్రపూర్ణపిచునాసేకం క్వచిత్ కారయే
 ద్యోజ్యం స్నేహచతుష్టయంచ తిలజంవా, తత్రిశుద్ధేనితే
 పిత్రే స్రీచ ఘృతం కఫేతు తిలజంవాతాన్ర పిత్రాన్వితే
 తైలాజ్యంతు సమంకఫేన సహితే తైలార్థభాగం ఘృతమ్॥ 8.

తా :— అథవా ఉత్తమాంగమునకు ధారాసేచముచేసి, మిగిలిన అంగములు అనగా హస్త, పాదాద్యంగములపై ధారకజెప్పబడిన ద్రవమును చేతితో పోయటగాని, బట్టముక్కను స్నేహములో మంచి పిండుటగాని చేయవలెను. కేవలము వాతరోగు లకు నాలుగు స్నేహద్రవ్యములచే సిద్ధమైన స్నేహముచుగాని లేక సువ్యులనూనెచే సిద్ధ మయినదిగాని ధారాసేచమును కుపయోగించవలెను. పిత్రోగులకును, రక్తప్రధాన రోగులకును లేక రక్తపిత్తరోగులకును అవునెయ్యితోను, కఫరోగులకు సువ్యులనూ

తోను, రక్తపిత్తముతో కూడిన వాతరోగులను నెయ్యి నువ్వులనూనె సమానముగా జేర్చి సిద్ధము చేసిన స్నేహముతోను, కిషుకుతో గూడిన వాతరోగులకు ఒక భాగము నువ్వుల నూనె, ఆర్ద్రభాగము ఆవునెయ్యి వీరిని చేర్చి సిద్ధముచేసిన దానితో ధారాసేచనము చేయవలయును.

అ ఘ త క్రి య రా.

శ్లో॥ అభ్యంగః పరిషేచనం సిచుశిరో వస్తిశ్చ వివ్యాచ్చతు
రేభద్రం మూర్ధన్యైతైలముష్యతిగుణావైతత్ క్రమేణోత్తరమ్
అభ్యంగో విచహన్తి రాక్ష్యమపి కంఠాం దాహశోఫప్రణ
క్షేదాదీన్ పరిషేచనం పిచు కచస్ఫృటాదిచాంత్యోనిమ్॥ 9.

తా :— యోగమును చెప్పబడిన ప్రకారము స్నిగ్ధముచేయబడిన తైలమును వివిధ అంగములపై నాలుగువిధములుగా నుపయోగించ వలయునని తెలియవలెను. అనగా అభ్యంగము, పరిషేచనము (ధారా) పిచు (బట్టను దిగ్గములో మంచి పిండుట) మఱియు శిరోవస్తి ఇవి క్రిమముగా ఆనగా ఒకదానికంటె నింకొకటి గుణవత్తరమైనది. అభ్యంగము రూక్షత్వమును, కంఠూర్తిమును హరించును. పరిషేచనము దాహ, శోఫ, వ్రణ, క్షేదములను బోగొట్టును. పిచు కేశస్ఫృటమును (వైంట్రాకలూడుటను) హరించును. శిరోవస్తి సమస్త వాతరోగములను నశింపజేయును.

ధ రా వి ధి.

శ్లో॥ ధారాయాస్తేష్వికవన్నా తపహిమ పరిశోమాతిశుద్ధప్రక్షిగ్ణమ్
ధాతీప్రస్థం సపాదం భిష గథ పటుధీః సంత్యజే ద్భీజమస్యాః
ఉత్కృష్టాధ్యాస్తాదశాఖ్యామిత కుడవజలే పప్తభాగావశిష్టమ్
తత్తుల్యం చామృతక్రిం విధిరితిమునిభిః పోక్త ఆత్రేయముఖ్యైః॥

తా :— బాగుగా పండినవియును, ఒక సంవత్సరము వరకు ఎండలాను, రాత్రి మంచులోను ఉంచబడినవియును, మిగుల శుద్ధమైనవియున్న, గింజలు తీయబడినవియును నగు 80 తులముల ఉసిరికాయలను 28 తులముల నీటిలోవేసి, మస్కాంశ కషాయముగ కాచి వడియట్టి, కీనికి సమము పులిసిన మజ్జిగను జేర్చి బాగుగా చికిత్స తెలిసిన వైద్యునిచే ఈ ధారా చికిత్స చేయించవలయునని ఆత్రేయాది మునులు చెప్పిరి.

శ్లో॥ ధారాయాః స్ఫుటికసువర్ణ రజత ప్లక్షాది పూర్వోక్తవృ
క్షాయ స్తామ్ర వరాటికా పృథిత మృత్యావృత్తిం త్వతీవ్రోత్తమమ్॥
కేచిద్రోగి కనిష్ఠికాంత వివరం శంసన్తి కేచిత్తు వా
తత్పూర్వోపమ విస్తృతం తు సుషిరం పాత్రస్య మధ్యేకృతమ్॥ 11.

పిదప అంగమర్దము మెల్లగా జేయించుకొని స్నేహము మఱియు కిషాయము లేకుండ
శేవలము వేడినీళ్లతో స్నానము చేసికొనవలెను. అనంతరము శుభ్రమైన వస్త్రములను
ధరించి మగంధ ద్రవ్యములను రాచుకొని ధనియాలు మఱియు శుంక పినిచే నిష్క్రమించు
కషాయమును త్రాగవలెను.

శ్లో॥ పేయం వా లఘుశోషణాజ్య కలు తక్రం యూషియుక్తం మితమ్
భుక్తం కోష్ఠమథాచరే ద్విధిమతః స్నేహాత్త మాత్రాభిలష్ఠః
ఏవం సప్తదినం వ్యతీత్య పునరన్యేద్య ద్విరేకం తతో
వస్తి తత్రైతు కారయేదితి విధిర్నా సత్యసంధాపితః 24.

తా :— అధవా గంజి (పేయము) చేసి ఆందు చుట్లగ, కొంచెము నెయ్యి, మిరి
యాలు, శుంక, వీనిని చూర్ణించివేసి నేపించవలయును. పిమ్మట వేడిగానగుదు ఆహారము
అనగా అన్నమును పచ్చితో మితముగా భుజించవలయును. స్నేహవిధియందు
జెప్పిన సకల క్రియలను జేయవలయును. ఈ ప్రకారము కీని ఏడుదినములుచేసి ఎనిమి
దవ దినమున రేచనకర్మ చేసికొని, తొమ్మిదవదినమున సైకర్మ చేసికొనవలెనని ఆశ్విని
దేవతలు చెప్పిరి.

శ్లో॥ యావంత్యేషధ యోజితానిదివసాన్యేతాని తావంత్యహః
స్యన్యాస్యప్యథ సర్వకర్మసు బుధో నిత్యం జితాత్మానయేత్
స్త్రీణాం స్వర్సన దర్శన స్మృతివశాచ్చుక్తే స్రుతే సంతి తత్
సంపర్కేణ వినాపి తద్భవగదాస్తస్మాత్ త్యజేత్ సర్వదా 25.

తా :— నోని తన హితమునకుగాను, మఱియు ఆరోగ్య లాభమునకుగాను జీవిత్య
మని యాచేశానుసారము, చికిత్సాకాల పరిమితివరకు చికిత్సను పొందుటయును, ఆక్ష్టి
చికిత్సానంతరము కూడా పూర్వమంతకాలము చికిత్స జరిగినదో తరువాతకూడా అంత
కాల పర్యంతము ఆహార విహారాదులలో జాగ్రత్తగా నుండుటయును, స్త్రీలదర్శనము,
వారిని తాకుట, మఱియు వారితో సంపర్కము, అనువానిని పనర్పించి శుక్రస్థలనము
లేకుండగ జూచుకొనుచు నుంపవలెను. ఇదియునుంగాక నిత్యము, నియమనిష్ఠమలతోను
జితాత్ముడుగను శుచిగా నుండు టుచితము.

శ్లో॥ గుల్మనాహ భగందర వ్రణ తునీ చూలాభిఘాతాస్రవా
తోదాన రక్త కోత మూఢ మరుదష్టీలా వినర్వాదిమ
స్లిహాధ్మానక విద్రుధి వ్రణితునీప్వేకాంగ సేకం తథా
కుర్యాద్ధస్తల ప్రపూర్ణ పిచునా మందం నుభోష్ణం భివత్ 26.

తా :— గుల్మ, అనాహ, భగందర, వ్రణ, తునీ, చూల, అభిఘాత, రక్తవాత,
ఉదావర్త, కోత, మూఢవాత, అష్టీలా, వినర్ప, ఆధ్మాన, విద్రుధి, వ్రణితునీ ఇత్యాది

వ్యాసలందు, ఒక బట్టను ఉండగాజేసి, స్నేహములో ముంచి నుఖోష్ణముగా నుండు దానిని వివిధాంగములపైని సేకము చేయవలయును. దీనినే ఏకాంగ సేకమందురు.

శ్లో॥ వ్యాయామాతపవేగ రోధ హిమ ధూమాత్యుచ్ఛ నీచోపధా
నాహః స్వప్నరజః ప్రవాత చిరకాలాసీనతాః సంస్థితమ్
శోకం జాగరపాద యాన గమన క్రోధాతి భాష్యాదికామ్
స్త్రక్త్వా ఖోష్ణ జలోపచార్య నతిభుక్ స్వాద్భ్రహ్మచారీ సదా॥27.

తా:— ఈ ధారా చికిత్సా కాలమందు, అతివ్యాయామము, ఎండలో తిరుగుట, మలమూత్రాది నిరోధము, హిమ, ధూమ సేవనము, అతినిమోన్నతములైన దిండ్లను తలక్రింద నుంచి శయనించుట, దివాశయనము, ధూళిలో నుండుట, హేచ్చుగాలిలో నుండుట, ఒకేస్థితిలో చాలాసేపు నిలబడుట లేక కూర్చుండుట, దుఃఖము, జాగరణ, చాలాదూరము నడచుట, శోపము, అతినంభావణము మఱియు అతిభక్షణము ఇత్యాది వ్యతిరిక్త కార్యములను త్యజించి, శౌచాది కార్యములందుష్ణజల ముపయోగించుచు బ్రహ్మచర్య నిష్ఠతో నుండవలెను.

శిరస్సేకము లేక ధారాకల్పముగురించి చరక సుశ్రుత వాగ్భటములందు వ్రాయబడిన విషయములు.

శ్లో॥ పద్మకం త్వక్సమధుకం శారిబాచేతితై ర్ఘ్నతమ్
సిద్ధం సమధుశుక్త స్వాత్ సేకాభ్యంగః కఫోత్తరే
క్షీరం తైలం గవాంమూత్రం జలంచ కటుకైః శృతమ్
పరిషేకః ప్రశస్యంతే వాతరక్తే కఫోత్తరే॥

చరక చికిత్స 29 అ.

తా:— పద్మకాష్ఠము, లవంగపట్ట, యష్టిమధుకము, సుగంధపాలవేళ్లు అనువాని కల్కమును తేనె, శుక్తము మరియు నెయ్యి అనువానిలో వేసి పాకము చేసి పరిషేకము మఱియు ఆభ్యంగము చేసిన కపాధిక్య వాతరక్తము శమించును. క్షీరము, తైలము, గోమూత్రము, జలము, వీనిలో ఒక్కొక్కదానితో సిద్ధమైన కషాయముతో పరిషేకము చేసిన కపాధిక్య వాతరక్తము హరించును.

శ్లో॥ వాతిగోత్తర వాతికానాం పునర్మూలాదీనాముత్కృష్టైః నుఖోష్ణైః
కుంభీర్వాక్షులికాః ప్రనాడిర్వా పూరయిత్వా యథార్హసిద్ధ
స్నేహోభ్యక్తగాత్రం వస్త్రావచ్ఛన్నం పరిషేచయే దితి పరిషేకః॥

చరక సూ. 14 అ.

తా:— వాతహారమైన ఔషధ ద్రవ్యములచే లేక వాతప్రధాన త్రివిధముల ఫలముల, పత్రానులచే సిద్ధమైన కషాయమును సుఖోష్ణమైనది. ఒక కలశములో గాని లేక ఛారాపాత్రలోగాని చిన్న వెదురుగొట్ట ముచ్చుబడిన మునిలో బోసి పరిపేచనము చేయవలెను. ఈ పరిపేచనమునకు ముందు ఆయా రోగములకు తగిన అనగా వాతాది రోగహర ఔషధ ద్రవ్యములచే సిద్ధమైన తైలాది స్నేహములను శరీరమునకు రాచి పిదప రోగిని వస్త్రబంధముచే ఆచ్ఛాదితుని జేయవలెను. ఇట్టి స్నేహ క్రియకు పరిపేకస్నేహ మందురు.

శ్లో॥ వైత్రే ఘృతం పయః సేతాః శీతాలేపాః సనావనాః

చందనోశీరయష్టావ్వా బలా వ్యాఘ్రౌ సఖోత్పలైః

శ్రీరవిష్టైః ప్రదేహాస్యాత్ శృతైర్వా పరిపేచనమ్!

చరక. చికి. 26 ఆ.

తా:— వైత్రిక శిరో రోగమందు పాలు నెయ్యి అనువాని శీతల పరిపేకము, శీతల ప్రలేపము, నస్యము, జీవనీయ ఘృతము, మరియు పిత్తనాశక అన్నపానములు ప్రశస్తములు.

శీతల పరిపేకము ఎట్లనగా:— చందనము, వట్టజేళ్లు, యష్టిమధుకము, ముత్తవపులగముజేళ్లు, నఖము చిప్పలు మఱియు చల్లకలువ అనువానిని కషాయముగ కాచి చల్లారింప పిమ్మట సేచనము చేయవలెను.

శ్లో॥ వాతఘ్ను దశమూలాది సిద్ధ శ్రీ రేణ సేచనమ్॥

అష్ట. ఉత్తర. 25 ఆ.

తా:— వాతహారమగు దశమూలములచే సిద్ధమైన శ్రీరమును పరిపేకముచేసినచో శిరోరోగములు హరించును.

శ్లో॥ వాతఘ్ను సిద్ధైః శ్రీరైశ్చ సుఖోష్ణైః సేకమాచరేత్॥

సుశ్రు. ఉత్త. 26 అధ్యాయము.

తా:— వాతహారములైన దార్యాది ద్రవ్యములచే సిద్ధమైన సుఖోష్ణమైన శ్రీరసేకము పిత్తవాత జనిత శిరోరోగము హరించును. వైధారాకల్పము శ్రీరము, కషాయము, తైలము, ఘృతము, ఘృతతైల మిశ్రణ గోమూత్రము, మఱియు చుట్టిగ అనువానిచే ఆయా రోగములకు దగినట్లు చేయించవచ్చును.

అభ్యంగము:— అనగా శరీరాద్యంతము, ఆయా రోగములకు జెప్పబడిన ఔషధ ద్రవ్యములచే సిద్ధము చేయబడిన తైలాదులను రాచుకొనుట. ఈ తైలములు శరీరమునకు రాచుటచేత శిరోపరిభాగమందలి రోమ కూపములలో నుండు రూక్షత్వమును బోగొట్టి అట్టి రూక్షత్వముచే గలుగు తలనొప్పి, కర్ణవ్యాధులు, నేత్రవ్యాధులు మఱియు నాస్తికా రోగములు హరించును.

శ్లో॥ అభ్యంగ మాచరేన్నిత్యం సజరాశ్రమవాతహం
దృష్టిప్రసాద పుష్ట్యాః స్వప్నసుత్వక్ ధార్మ్యకృత్ ॥

అష్టాంగహృదయము నూ. 2 అ.

తా:— ప్రతిరోజు అభ్యంగము జేసుకొనుటచే ముసలితనము, శ్రమ, మతియు వాతమును బోగొట్టి కండ్లను నిర్మలత్వము, శరీరపుష్టి, ఆయుర్వృద్ధి, శరీరకాంతి మతియు దార్జ్యమును గలంగజేయును.

శ్లో॥ తత్రాభ్యంగః ప్రయోక్తవ్యో రాక్ష్యకంఢూమలాదిషు॥

అష్టా. హృ. నూ. 22 అ.

తా:— అభ్యంగమునకు శైవుబడిన తైలమును రూక్షత్వము, దురదలు మతియు మలాదులను కాంతింప జేయుటకు ప్రయోగించుకొనవలెను.

— పి చు —

పిచు అనగా ఒక వస్త్రఖండమును తైలములో దడిపి శరీరముయొక్క వివిధ అంగములపై నుంచుట లేక పిండుట.

శ్లో॥ పిచుః కేశశాలస్ఫుటన ధూపనే నేత్ర స్తంభేచ॥

తా:— పిచు కర్మయం దుపయోగించు తైలమును, వెంట్రుక లూడుట, వెంట్రుకల కుదుళ్లు చీలుట ధూపనము, (ధూమనిర్గమ వత్ వేదన) నేత్రస్తంభనము, అనువానియం దుపయోగించవలయును.

— శి రో వ స్తి —

శ్లో॥ విధిస్తస్య నివణ్ణస్య పీఠేజానుసమే మృదా

శుద్ధాక్తాస్విన్న దేహస్య దినాంతే గవ్య మాహిషమ్॥

ద్వాదశాంగుల విస్తీర్ణం చర్మపట్టం శిరస్సమం

ఆకర్ణ బంధన స్థానం లలాటే వస్త్ర వేష్టితే॥

చైలవేణికయా బద్ధ్యా మాష కల్కేన లేపయేత్

తతో యథా వ్యాధి శృతం స్నేహం కోష్ఠం నిషేచయేత్॥

ఊర్ధ్వం కేశభువాయావద్ధ్వం గులం ధారయేచ్ఛృతమ్॥

అష్టా. హృ. నూ. 22 అ.

తా:— మొదట విధిప్రకారము చమనస్వేదాది కర్మలచే రోగిని స్విన్నునిగజేసి సాయంకాలమందుగాని, రాత్రియందుగాని, మోకాలంత పొడవుగల మెత్తని అననము మీద కూర్చుండబెట్టి, అతని తలచుట్టూ, చెవులను పైనుంచి ఒక బట్టముక్కును జుట్టి ఆపైని

12 అంగుళముల పృమాణము గలదియును చిరస్మగ్గ సమానమైనదియును మఱియు పావుల వరకు వచ్చునట్టిదియునగు ఆవు చర్మము గాని, నేడ చర్మము గాని చుట్టి, దానిపై నుంచి ఒక బట్టవేలినను జుట్టి కట్టకలెను. పిమ్మట దానిపైన అనగా కేడి కిటిలో గలిపిన మినపపిండి ముద్దను తోపివలె జుట్టిన దానికే సందులు లేదందులగున మెత్తి వైచుంచి తగిన స్నేహమును తలవెంట్రుకలపైన రెండు అంగుళముల ఎత్తువరకు ముఖాభ్యముగా నున్నది పోయవలెను. ఈ స్నేహమును ముక్కునుండి మఱియు నోటినుండి నీరు స్రవింపు వరకుంచవలెను. దీనిని వాతోల్బణ వ్యాధులందు 10000 మాత్రల కాలము వరకును, పిత్తజ వ్యాధులందు 8000 మాత్రల కాలమువరకును, క్షయజ వ్యాధులందు 6000 మాత్రల కాలమువరకును ధరించవలయును. శిరోవస్తిచేత, ప్రశుప్తవాతము, అద్వితవాతము, జాగరణము, తిమిరము ముక్కురంధ్రములు, నోరు ఇవియెందులు మఱియు దాదాటమైన శిరోవ్యాధులు హరించును.

శ్లో॥ వస్తిస్త్రు ప్రసుప్త్యధిత జాగరే
నాసాస్య శోషే తిమిరే శిరోరోగ దారుణే!

అని పైన వ్రాసిన ప్రకారము క్షేపబడినది.

పిండ స్వేదము.

శ్లో॥ పిండోపనాహ స్వేదాశ్చ మాంస ధాన్యం కృతాహితాః॥

తా:— వాత శిరోరోగమందు శిరస్సునకు, మాంసము మఱియు ధాన్యముతో నిద్రముచేయబడి పిండముతో నివ్వబడిన ఉపనాహ స్వేదము హితము.

శ్లో॥ అథవా గవాది శకృతా పిండి కృతే నోష్ణేన స్వేదః
సచపిండ స్వేదసంజ్ఞః॥

తా:— లేక ఆవు మొదలగు జంతువులయొక్క మలమును (కేదము) ఉండగా తేసి నిప్పులో నుడికించి దానితో స్వేదకర్మ చేసిన పిండస్వేద మనబడును.

శ్లో॥ తిల మాషకుల త్థామృ ఘృత తైలా మిషాదనైః
పాయసైః కృశరై ర్గాంధైః పిండస్వేదం ప్రయోజయేత్॥

చరక. నూ.

తా:— నువ్వులు, మినుములు, ఉలవలు, అమృద్ధివ్యము, ఘృతము, తైలము, మఱియు మాంసము వీనితో గూడిన అన్నము, పాయసము, కృశరము (తిలమాష కృత యవాగు) మఱియు కేవలము మాంసము అనువానిని పిండకారముగ తేసి వేడిగానున్న దానితో పిండస్వేదము ప్రయోగించ వలయును.

శ్లో॥ వాతే సరక్తే సఘృతః ప్రదేహాః
గోధూమ చూర్ణం ఛగలీ పయశ్చ॥

తా :—గోధూమ పిండి, మేకపాలు, మఱియు నెయ్యి వీనితో సిద్ధమైనదానిప లేని పము వాతరక్త వ్యాధిని శమింపజేయును.

వాతఘ్నేః సాధితః స్నిగ్ధః కృసరోముద్గపాయసః

తా :—వాతహర ద్రవ్యములతో అనగా నువ్వులు మఱియు పెసలు అనువానితో చేయబడిన కృసరము (తిలమావకృత యవాగు) శూలాదులను బోగొట్టును.

సహస్రయోగ ప్రకాశిక యందలి
ధారాకల్పనామ కానుబంధము

ఉ ప స ం హా ర ము.

శ్లో॥ భిషజాం సాధువృత్తానాం భద్రమాగమశాలినాం
అభ్యస్త కర్మణాం భద్రం భద్రం భద్రాభిలాషిణాం॥

తా॥ శాస్త్రము యొక్క పరమార్థమును అవగతము చేసుకొని ఘృత తైలలేహాదులతోను, అనువాసననిరూహాధులతోను జికిత్సలను జేయు సర్వభూతహిత కాంక్షులును, సచ్చరితులును అగు సద్వైద్యులకు ఇహపరములందును, మఱియు సర్వత్రీయును మంగళలాభము కలుగును.

సంపూర్ణము.

రోగములు, ఔషధములు.

సెం.	షేర్లు	పుటసంఖ్య.	సెం.	షేర్లు	పుటసంఖ్య.
1.	అగ్నిమాంద్యము :-	2, 6, 15, 17, 21, 22, 32, 37, 51, 64, 111, 112, 114, 118, 126, 127, 128, 142, 147, 151, 153.	20.	అస్థీల :-	16, 18, 21, 22, 24, 122, 209.
2.	అంగమర్దము :-	10;	21.	అసిఫంగము :-	200
3.	అంఘ్రిరోగము :-	153	22.	అస్థిరోగము :-	74,
4.	అండవృద్ధి :-	128	23.	అస్థిసావము :-	45, 46, 59, 60, 136, 137, 145, 146, 147, 149.
5.	అతిసారము :-	7, 16, 51, 108, 109, 112, 113, 119, 122, 134, 144, 155.	24.	ఆక్షేపకవాతము :-	30, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 91.
6.	అంతర్ విద్రాధి :-	20;	25.	అహిషము :-	32, 32, 34,
7.	అన్నద్యేషం :-	13.	26.	అధ్యవాతము :-	88
8.	అపచి :-	40, 61, 92,	27.	అధ్మానము :-	32, 33, 34, 112, 145, 146, 147, 153, 209.
9.	అపతానకవాతము :-	32, 33,	28.	అనాహము :-	21, 22, 115, 122, 128, 200,
10.	అపస్మారము :-	40, 54, 57, 71, 81, 83, 104, 105, 138, 139.	29.	అంత్యరోగము :-	72, 73, 115;
11.	అభిఘాతము :-	209	30.	అంత్యవృద్ధి :-	32, 33, 34, 74;
12.	అరుచి :-	2, 12, 41, 48, 110, 111, 113, 119, 120, 128, 143, 144, 147, 148, 150, 151, 152.	31.	అమాతిసారము :-	16;
13.	అర్చితవాతము :-	30, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 80.	32.	అమవాతము :-	32, 23, 34
14.	అర్బుదము :-	128, 150, 151,	33.	అన్యపిత్తము :-	61, 144,
15.	అర్బున్ము (లేక) మూలవ్యాధి :-	15, 40, 41, 43, 54, 67, 71, 99, 109, 112, 115, 118, 120, 122, 128, 130, 132, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 153, 154, 155.	34.	ఆర్తవరోగము :-	128
16.	అలక్ష్మి :-	104, 105,	35.	ఆలస్యము :-	111.
17.	అల్పార్ద్రము :-	57,	36.	ఉదరరోగము :-	16, 17, 21, 40, 43, 54, 56, 67, 71, 111, 118, 127, 128, 136, 153.
18.	అపబాహుకము :-	31, 32, 33, 34, 78, 80.	37.	ఉదరశూల :-	30, 32, 33, 34, 134, 156.
19.	అశ్మశి :-	53, 59, 60, 127, 128, 136, 137, 153.	38.	ఉదావర్తము :-	16, 32, 33, 34, 127, 132, 209.
			39.	ఉన్మాదము :-	40, 44, 54, 57, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 91, 138, 139.
			40.	ఉపదంశము :-	27
			41.	ఉరఃక్షతము :-	113, 121,
			42.	ఉరోగ్రహము :-	141, 142
			43.	ఊరపిడ :-	30,

నెం.	శీర్షిక	పుటసంఖ్య.	నెం.	శీర్షిక	పుటసంఖ్య.
44.	ఊహస్వంధము :-	153,	66.	ఊద్ర కృష్ణవ్యాధి :-	150.
45.	ఊర్ధ్వజిత్రోగములు :-	123	67.	ఖలతిరోగము :-	92, 98,
46.	ఏకాంగవాతము :-	32, 33, 34	68.	ఖల్లిరోగము :-	32, 32, 34,
47.	ఓష్ఠరోగము :-	102,	69.	గండమాల :-	40.
48.	ఔదంబర కృష్ణము :-	27,	70.	గరవిషము :-	40, 54, 55, 57,
49.	కంఠరోగము :-	112, 113, 133		112, 132, 133;	
50.	కంఠా :-	40, 87, 98, 128, 150, 151.	71.	గర్భకారకము :-	32, 33, 34, 57, 104, 105.
51.	కపాలవ్యాధి :-	99, 100, 103.	72.	గళరోగము (గళగండము) :-	32, 33, 34, 128, 152, 153,
52.	కఫరోగములు :-	68, 69, 70, 121, 135.	73.	గుడకీలరోగము :-	50,
53.	కంపవాతము :-	20, 32, 33, 34, 91,	74.	గుడరోగము :-	22, 48, 50, 120, 127.
54.	కర్ణరోగము :-	61, 93, 95, 100, 103, 121.	75.	గుల్మ :-	10, 14, 15, 21, 22, 41, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 64, 67, 71, 74, 88, 104, 105, 112, 113, 115, 118, 119, 121, 127, 130, 135, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 209.
55.	కామల :-	2, 23, 24, 40, 47, 67, 71, 88, 111, 118, 128, 144, 149.	76.	గుహ్యరోగము :-	150, 151.
55.	కాశరోగము :-	2, 7, 10, 23, 32, 33, 34, 37, 41, 47, 48, 59, 60, 67, 73, 79, 83, 85, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 121, 128, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156.	77.	గుర్భ్రాసీవాతము :-	32, 33, 34,
57.	కుబ్జత్వము :-	32, 33, 34.	78.	గ్రహణి :-	17, 40, 50, 51, 64, 109, 118, 119, 122, 130, 143, 144, 145, 146, 147.
58.	కుంభకామల :-	24.	79.	గ్రహషీడ :-	57, 67, 71, 74,
59.	కుష్ఠవ్యాధి :-	25, 26, 40, 41, 54, 57, 61, 83, 85, 90, 91, 92, 99, 111, 112, 118, 136, 150, 157.	80.	చర్మరోగము :-	70, 83, 104, 105
60.	కేశభంజనము (లేక) కేశచ్యుతి :-	91, 92, 100.	81.	ఛర్ది (లేక) (వాంతి) :-	2, 12, 14, 104, 105, 112, 114, 121, 135, 145, 146, 147.
61.	కోష్ఠవాతము :-	72	82.	జఘన జంఘారోగము :-	153.
62.	కృమిరోగము :-	28, 37, 112, 127, 130, 156.	83.	జాడ్యము :-	29.
63.	క్లిబత్వము :-	32, 33, 34,	84.	జిహ్వకరోగము :-	68, 69, 70
64.	క్షృతరోగము :-	74, 95, 104, 105,	85.	జ్వరము :-	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 23, 25, 29, 38, 42, 47, 48, 57, 59, 60, 67, 71, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 88, 104, 105, 107, 110, 111, 114, 120, 125, 124, 126, 127, 132, 133, 136, 143, 144, 145, 153.
65.	క్షయరోగము :-	11, 42, 48, 59, 60, 68, 69, 70, 74, 79, 81, 83, 104, 105, 110, 111, 114, 120, 126, 135, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 154, 155, 156	86.	తంద్ర :-	32, 33, 34,
			87.	తిమిరవ్యాధి :-	40, 47, 61.

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.	సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య.
88.	త్రిదోషఘ్నములు :-	118, 118, 119, 121, 128.	111.	పృథివ్యాయము :-	152
89.	దంతరోగము :-	66, 67, 95, 100, 101, 102, 133.	112.	ప్రతూని :-	32, 33, 34, 200.
90.	దాహరోగము :-	2, 4, 40, 79, 80, 81, 88, 106, 95, 153.	113.	పృథరవాన్య :-	5, 9, 40, 88.
91.	దర్శంధము :-	123,	114.	ప్రమేహము :-	19, 20, 41, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 87, 88, 111, 112, 113, 119, 122, 127, 128, 136, 137, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 153, 154, 155.
92.	దుష్టజలస్నానము	89,	115.	ప్రవాహి :-	108, 109, 120, 144
93.	దుష్టవణములు :-	61, 104, 127, 150, 151.	116.	ప్రమత్తి :-	27.
94.	నక్తాంధత :-	61,	117.	వృశేకము :-	111, 147.
95.	నష్టైర్వము :-	71;	118.	స్నేహరోగము :-	14, 15, 21, 22, 104, 105, 115, 127, 128, 153.
96.	నాడివణము :-	40.	119.	వలసము :-	68, 69, 70.
97.	నాభిశూల :-	30.	120.	వస్తిరోగము :-	122.
98.	నాసికారోగము :-	61.	121.	బాలరోగము :-	74
99.	నేత్రరోగము :-	27, 61, 62, 91, 92, 94, 95, 97, 109, 128, 136, 153,	122.	బృంహణము :-	10, 59, 60,
100.	పక్షాఘాతము :-	27, 32, 33, 34, 68, 69, 70, 80	123.	భగిందరము :-	15, 40, 115, 128, 150, 151, 153.
101.	పాంశురోగము :-	23, 24, 40, 41, 54, 55, 57, 59, 60, 67, 71, 111, 119, 121, 125, 127, 128, 131, 145, 146, 147, 153.	124.	భుజపీడ :-	9.
102.	పాదదాహము :-	149.	125.	భూతపిశాచ గృహవాస :-	57, 65, 81, 83, 132, 133, 134, 135, 139.
103.	పార్శ్వపీడ :-	5, 6, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 21, 115, 153.	126.	భ్రమ :-	2, 15, 40, 47, 153,
104.	పింకలు :-	25, 40, 54, 55, 63, 87, 150, 151.	127.	చదాత్యయము :-	2, 15, 40, 41, 44.
105.	పిత్తరోగము :-	40, 44, 68, 69, 70, 88, 106, 120, 138, 139, 150, 151.	128.	చర్మరోగము (లేక) పీడము :-	73, 136, 137, 138.
106.	పీనసరోగము :-	7, 41, 91, 113, 121, 123, 143, 144, 148.	129.	చలరోధకము :-	31.
107.	పుత్రప్రదము :-	44, 57, 59, 60, 64, 71.	130.	చునూరికారోగము :-	26.
108.	పూయరోగము :-	20, 89, 100.	131.	చుహాతము :-	126.
109.	పుష్పపీడ :-	9, 21.	132.	చుహాదరము :-	23, 42, 135.
110.	పౌష్టికము :-	43, 57, 59, 60, 95, 113, 122, 128, 138, 139, 141, 142, 145, 146, 147, 53, 150, 151, 154, 155.	133.	ముఖరోగము (పాక, దాహ ఇత్యాది) :-	2, 29, 93, 112, 133.
			134.	మూఢవాతము :-	142, 143, 149, 200.
			135.	మూత్రకృచ్ఛము :-	18, 52, 59, 60, 91, 127, 128, 136, 137, 138, 145, 146, 147, 149, 153.
			136.	మూత్రదాహము :-	136, 137.

సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య	సం.	పేర్లు	పుటసంఖ్య
137.	మూర్త్యురంగము :-	19, 53, 74, 128, 141, 142, 145, 146, 147.	165.	వాతానులోమకము :-	31.
138.	మూర్త్యురంగము :-	2, 15, 44, 88, 104, 105, 109, 111, 138, 139.	166.	వాయువికారము :-	73, 121, 135, 136, 156.
139.	మేడ్రురంగము :-	32, 33, 34, 83,	167.	విచర్మికారంగము :-	128,
140.	మేదోరంగము :-	27, 133.	168.	విద్వంధము :-	21, 43, 72, 128.
141.	మేధాశక్తిప్రదము :-	64, 71,	169.	విదాహస్థానము :-	26, 32, 33, 34.
142.	మేహగ్రంథి :-	128,	170.	విద్యుధి :-	40, 41, 54, 55, 61.
143.	మోహము :-	57.	171.	విశేషకావ్యము :-	32, 132.
144.	యోనిరంగము :-	21, 43, 45, 46, 68, 69, 70, 74, 91, 116, 149.	172.	విశ్వాచీరంగము :-	32, 33, 34.
145.	రక్తగుల్మము :-	22, 59, 60, 130,	173.	విమరంగము :-	57, 59, 60, 132, 133, 138, 139.
146.	రక్తపీతము :-	2, 5, 14, 23, 24, 35, 40, 44, 47, 59, 60, 79, 83, 88, 110, 109, 111, 116, 120, 136, 144, 149.	174.	విషమగ్ని :-	118,
147.	రక్తప్రసూపము :-	120, 154, 155, 156	175.	విశ్వాచిక :-	18, 112, 130, 132, 133, 138, 139, 131.
148.	రక్తప్రదరము :-	9, 44, 45, 149.	176.	విషవృక్షము :-	25, 26, 40, 47, 61, 63, 83, 88, 111.
149.	రక్తమూత్రము :-	136, 137;	177.	విస్ఫోటము :-	40
150.	రక్తరంగము :-	59, 60, 122,	178.	వృద్ధిరంగము :-	21, 43, 55.
151.	రక్తవాతము :-	209,	179.	వృషణశూల :-	30,
152.	రక్తసావము :-	18, 136, 137,	180.	వృష్యము :-	95, 113, 122, 138, 139, 154, 155.
153.	రక్తాతిసారము :-	122, 128.	181.	వ్యంగరంగము :-	40, 63.
154.	రక్తార్పణము :-	16, 40, 50, 109,	182.	వృణములు :-	61, 70, 102, 104, 127, 150, 151.
155.	రక్షోదోషము :-	116, 149.	183.	శర్మరాంగము :-	52, 53,
156.	రసాయనము :-	43, 128, 142, 144, 145, 146, 147, 151, 153.	184.	శిరోరంగము :-	68, 69, 70, 79, 80, 87, 88, 89, 92, 93, 98, 103.
157.	రాజయత్నము :-	11, 41, 122.	185.	శీతత్వము :-	32, 33, 34, 84.
158.	లాల్సావము :-	12,	186.	శుక్లరంగము (లేక) స్రావము :-	32, 33, 34, 128.
159.	పంధ్యారంగము :-	43, 44,	187.	శుక్లవర్ణకము :-	136, 137.
160.	పలీపలీతము :-	143, 144, 153.	188.	శూలరంగము (కరణశూలసహితము)	7, 9, 16, 18, 22, 22, 32, 33, 34, 37, 43, 48, 49, 56, 68, 69, 70, 71, 73, 80, 83, 107, 110, 111, 120, 12, 122, 123, 125, 127, 132, 135, 136, 138, 139, 145, 146, 147.
161.	వామ్యుప్రదము :-	72.			
162.	వాతపీతము :-	10, 79, 80, 95, 141, 142, 149, 151.			
163.	వాతరక్తము :-	32, 33, 34, 41, 43, 44, 59, 60, 79, 82, 98, 106, 136, 141, 142, 150.			
164.	వాతరంగము :-	9, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 75, 76, 77, 78, 105, 106, 126, 135, 136, 152, 153.			

సం.	పేరు	పుటసంఖ్య	సం.	పేరు	పుటసంఖ్య
180.	శోభ (శోభ) :-	23, 32, 33, 34, 43, 54, 55, 67, 71, 80, 104, 105, 112, 115, 118, 127, 136, 144, 148.	201.	మూర్త్యారాధన :-	123,
190.	శోభనాథ :-	54, 55, 57, 59, 91, 110, 111, 142.	202.	సోమనాథ :-	38, 136, 137.
191.	శ్రీ పదము :-	27, 32, 33, 34, 92,	203.	స్తంభకవాలనాథము (వంశము) :-	24, 62, 69, 70, 91.
192.	శ్యామనాథ :-	2, 5, 6, 11, 23, 32, 33, 34, 37, 41, 47, 57, 59, 60, 68, 69, 70, 81, 83, 85, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 120, 121, 125, 128, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 154, 155, 156.	204.	శ్రీనాథ :-	149
193.	శ్వేత్రము :-	27, 63, 118	205.	ప్రతాపనాథ :-	38
194.	సంజీవనము :-	130, 131	206.	స్వరథేంద్ర :-	12, 47, 49, 141, 142.
195.	సన్యాసము :-	138, 139	207.	హనుగ్రహము :-	32, 33, 34.
196.	సర్వదండము :-	138, 139.	208.	హరీమకము :-	2, 111, 118, 149
197.	సిద్ధానాథ :-	63.	209.	హిక్కానాథ :-	11, 48, 63, 69, 70, 113, 115, 121, 135, 140, 143, 144.
198.	సుప్రజాహృత్వము :-	110, 111	210.	హిద్దనాథ :-	145, 146, 147.
199.	సుప్తినాథ :-	32, 33, 34	211.	హృదయానాథ :-	5, 6, 10, 14, 15, 21, 30, 32, 33, 34, 40, 47, 72, 112, 113, 114, 119, 130, 145, 146, 147, 153.
200.	నూతినాథ :-	32, 33, 34, 74	212.	హుల్లాసము :-	12, 111.

తప్పు-ఒప్పుల పట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
2	20	కట్నల	కట్నల
3	10	వాతపి త్రజ్వర	వాతపి త్రజ్వర,
3	11	మూర్చ	మూర్చ,
5	22	అఘోగతరక్త	అఘోగత
9	23	కటుత్రయైః	కటుత్రయైః
11	2	అగ్నిమంథా	అగ్నిమంథా
11	8	లశనైః	లశనైః
12	15	జ్ఞోంగఘో	జ్ఞోంగ
13	15	కషాయమును	కషాయము
13	27	సాధితాః	సాధితా
16	22	దేవదార్యాది	దేవదార్యాది
17	14	పూతీకాది	పూతీకాది
18	19	మత్స్యక్షీ	మత్స్యక్షీ
18	20	పాలకైః	పాలకైః
20	24	ఆద్యవాతం	ఆద్యవాతం
22	8	మిశంచును	శమించును
22	26	శూలలను	శూలలును
23	4	త్రికృత్సిద్ధం	త్రివృత్సిద్ధం
23	12	ఉదావర్తము	ఉదావర్తమును
23	15	నించి	నింబ
23	27	వరుణ	తరుణ
24	1	చింతాకుల ఈనెలు	చింతాకుల లేత ఈనెలు
24	20	పథ్యాది	పథ్యాది
24	23	చ్ఛ్వయగు	చ్ఛ్వయగు
25	7	వృషాభయోద్ధం	వృషాభయోద్ధం
25	14	సేవ్యాంబుధిః	సేవ్యాంబుధిః
26	16	గూడిన	గూడి
27	5	ఔదంబర	ఔదంబర
27	7	కుటుజ	కుటుజ
27	28	పక్షాఘాతము,	పక్షాఘాతము

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
23	27	సర్వతములను	సర్వవాతములను
29	16	శతాహ్వా	శతాహ్వా
29	17	మజాజీవ	మజాజీవ
30	11	పుష్ట	పుష్ట
30	26	గంథా	గంథా
31	21	అహోగత	అహోగత
32	8	రాన్నేరంద	రాన్నేరంద
32	8	సహచర	సహచర
33	10	క్వాధం	క్వాధం
33	12	తైరేరంద	తైరేరేరంద
33	15	తథా	తథా
33	26	గృధ్రసీ	గృధ్రసీ
33	28	క్వాధము	క్వాధము
34	23	పరిమూసీ	పరిమూసీ
34	23	కంపభిల్లీ	కంపభిల్లీ
35	14	కుంజకైః	కుంభకైః
35	21	క్వాస	క్వాస
35	23	చెఱుకు	చెఱుకు
38	5	క్వాధముతో	క్వాధముతో
39	9	క్వాధము	క్వాధము
39	22	చూర్ణదవ	చూర్ణదవ
40	9	పచేత్త తిక్తకం	పచేత్త తిక్తకం
41	24	పుగ్ధశ	పుగ్ధశ
41	26	కత్తై	కత్తైః
42	19	మజ్జా, గత	మజ్జాగత
44	15	బొందం	బొందము
44	15	నాగకేశరములు	నాగకేశరములు
44	24	చ్చీఘ్ర	చ్చీఘ్ర
45	21	ప్రప్తం	ప్రప్తం
46	4	కల్కము	కల్కమును,
48	22	ప్రప్తం	ప్రప్తం
49	16	నిమోహ్యవ	నిమోహ్యవ
49	16	తథా	తథా
50	8	మూర్త్యాధ్య	మూర్త్యాధ్య

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
50	25	క్షీరకాణ్ణి	క్షీరకాణ్ణి
51	19	శరపుంభా	శరపుంభా
52	10	పుభక్	పుభక్
55	3	కులర్థతః	కులర్థతః
55	10	దంతివేద	దంతివేద
55	17	సమభాగములును	సమభాగములుగను
56	4	మధో	మధో
56	4	వృద్ధ్యదరా	వృద్ధ్యదరా
63	4	ఇవి	ఇవి
63	28	స్తథా	స్తథా
65	10	వచేదులేభా	వచేదులేభా
65	13	వాశ్మేధా	వాశ్మేధా
65	14	శంఖపుష్పి	శంఖపుష్పి
66	4	(మంకనవేద) రవిర్వల్లి	రవిర్వల్లి (మంకనవేద)
66	16	వాశ్మేధా	వాశ్మేధా
69	16	తధార్దితే	తధార్దితే
69	27	(ఖాన్కారాట్)	(ఖాన్ఖారాట్)
70	14	అర్ధితవాత	అర్ధితవాత
70	26	వావిలములు	వావిలి అకులు
70	32	రవిః	హవిః
71	8	అనగా	—
72	6	అనునవీనిలో	అనువానిలో
77	17	క్వధితే	క్వధితే
78	6	కల్కము	కల్కము,
80	24	జేయవలయును.	జేయవలయును.
81	31	దాహమేదస్సులను	దాహములను
82	13	తద	తద
83	3	వృంద	బృంద
84	9	పుష్కర్తివామ్	పుష్కర్తివామ్
86	3	వల్లి	వల్లి
86	3	గద	గద

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
86	12	(నీను, అవిసి) పెద్ద తంకెడు	పెద్ద తంకెడు (నీను అవిసి)
86	13	(జిల్లేడు వేరు) దినేశవల్ల	జిల్లేడువేరు (దినేశవల్ల)
86	19	వస్తు	వస్తు
88	25	నక్షిర	నక్షిరే
91	10	చాన్యాసి	చాన్యాసి
91	15	వస్తు	వస్తు
91	19	భీరతశ్చ	భీరతశ్చ
92	4	వాతరోగములను	వాతరోగములును
92	21	సుస్వలనూ నె,	సుస్వలనూ నె
92	26	వర్ణాచ	వర్ణాచ
94	2	తదర్థ	తదర్థ
94	11	పాములు	పలములు
94	14	చతుర్థాంశ	చతుర్థాంశ
94	18	త్రిఫలము	త్రిఫలములు
94	26	మృగనాభీయా	మృగనాభీయా
95	7	ముద	ముద్ద
95	28	చందతం	చందనం
96	16	విశేషణ	విశేషణ
98	11	ఘృతిం	ఘృతిం
99	16	వైవానిలో	వీనిని వైవానిలో
99	28	చేర్చి	చేర్చి
100	26	శ్వర్ణ	శ్వర్ణ
100	29	యజ్ఞి	యజ్ఞి
101	7	కాలేయ	కాలేయ
101	15	నాలుగు	ఐదు
101	20	ఛిక్కచెక్క	పిక్కచెక్క
101	20	మోదుగు	మోదుగు
105	10	మోదుగు	మోదుగు
106	10	సంపెంగ	సంపెంగ
107	9	భార్గి	భార్గి
107	11	పృష్ఠపర్వ	పృష్ఠపర్వ
108	12	కాకోళి	కాకోళి
109	4	అమ్రచీజం	అమ్రచీజం

పుట.	పంక్తి.	తెప్ప.	ఒప్ప.
113	19	సర్వేభోర్విద	సర్వేభోర్విద
117	25	చూర్ణము	చూర్ణమును
121	1	— —	కచూరాదిచూర్ణము
„	3	వట్టువేరు	వట్టివేరు
„	3	యీనలు	యీనెలు
„	33	తోనెతో	తోనెతో
125	1	శుద్ధ	శుద్ధ
„	16	రసేనుభావితం	రసేనుభావితం
„	27	కప్పలం	కట్నలం
126	10	ఇది	ఇవి
128	23	వీనికి	దీనికి
129	1	కారయేద్భుదః	కారయేద్భుదః
130	16	అజామోద, ఓమ	అజామోదఓమ
130	28	విభీతకా	విభీతకా
132	16	ప్రాతరర్చితః	ప్రాతరర్చితః
134	22	తుమ్మిపువ్వు	తుమ్మిపువ్వులు
136	6	శుద్ధమహిసాక్షి, గుస్తలు	శుద్ధమహిసాక్షిగుస్తలు
137	12	చెఱుకు	చెఱుకు
137	22	(పాలగుండ)	పాలగుండ
137	28	సిద్ధము	సిద్ధము
138	12	అనునవి ఇవి	అనునవి
138	14	మిగులునట్లు	మిగులునట్లే
138	25	స్వర్ణ భస్మ	స్వర్ణ భస్మ
142	2	(పల్లెరు)	పల్లెరు
143	1	పలార్దం	పలార్దం
145	12	శుద్ధిచేసిన	శుద్ధిచేసిన
145	16	శోధ	శోధ
147	11	జిలాజిత్తు	జిలాజిత్తు
147	22	అర్ధ	అర్ధ
147	31	శ్చర్ది	శ్చర్ది
148	1	పలములును	పలములను
149	22	బలీనుసారమునుచిత	బలీనుసారముచిత
149	9	రుద్ధాయ	రుద్ధాయ
150	4	యీ ఇత్తురాది	నీ యిత్తురాది

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
150	7	పౌత్యగ్ని	పత్ర్యగ్ని
150	15	విన్యస్త్య	విన్యస్త్య
„	16	ర్బుద	ర్బుద
„	29	చల్లారిన	చల్లారినపిదప
152	4	కులక	కులక
„	9	చాక్షీయుగ్మాని	చాక్షయుగ్మాని
154	13	కర్నార్థం	కర్నార్థం
154	22	నిరస్యత్వలమ్	నిరస్యత్వలమ్
155	1	షడాభినత్తి	షడాభినత్తి
155	17	రసముతో	రసముతో శుక్రవృద్ధియును,
155	25	ప్రతిభలనిచ్చును	ప్రతిభలు కలుగును.
156	12	కషాయమును	కషాయము
„	13	భాగము	భాగముగ
157	4	ప్రాక్	ప్రాక్
„	5	షడ్భిస్తు	షడ్భిస్తు
„	7	కథిత	కథిత
163	25	నిష్పలా	నిష్పలా
164	11	ఘృతము	ఘృతమును
165	7	మజ్జిగ,	మజ్జిగ
165	22	లేదో	లేదో
166	8	ద్రవ్యములను	ద్రవ్యములు
167	2	తదర్థం	తదర్థం
167	29	తీగపాకము	తీగపాకము
169	13	వటక	వటక
„	13	గుటుకలను	గుటికలను
„	19	వటకముల	వటకముల
169	25	క్వాథాదీనాం	క్వాథాదీనాం
170	3	కషాయమందు	కషాయమందు చూర్ణమునకు
171	7	చెప్పనప్పడు	చెప్పనప్పడు
„	8	కర్దభాగము	కర్దభాగము
„	14	పొర	పొరలను
„	17	(రక్తపుష్ప)	రక్తపుష్ప
„	27	లాళురేవచ	లాళురేవచ
172	17	కఫానితా	కఫానితా

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
173	15	నైధ వేనచ	నైంధ వేనచ
177	24	లవణము	లవణమును
179	16	న్నుగ్నిషేధవా	న్నుగ్నిషేధవా
181	9	సన్నుద్ధ్య	సన్నుద్ధ్య
182	26	గుప్త	కుప్త
183	1	త్రిమృత	త్రిమృత
183	23	వాకుడు,	వాకుడు
184	5	నీళ్లును	నీళ్లలో
184	31	వేంకట	వేంకటము
184	12	చిల్లగింజలను నూరి శంఖములను వేసి జేర్చవలయును.	చిల్లగింజలను నూరి వేసి జేర్చవలయును.
185	3	మర్త్యాత్మ్యం	మర్త్యాత్మ్యం
187	7	తథా	తథా
187	10	జాతీ	జాత
189	18	అచాజీం	అజాజీం
189	19	వినిషి పేట్	వినిషి పేట్
189	20	మతో	తతో
189	23	శోధా	శోధా
191	4	తథా	తథా
191	5	గ్రంథి	గ్రంథి
„	15	గ్రంథులు	గ్రంథులు
195	1	వారయో	వారయే
195	26	ఆయుః	ఆయువు
196	3	మతీయు	మతీయు వారి
196	17	సుపథ్యాశీ	సుపథ్యాశీ
198	15	మాషికార్ద	మాషికార్ద
„	16	షీష్యా	షీష్యా

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
202	2	కపిర్ద	కపిర్ద
202	18	నగు	అగు
203	12	గ్రాహ్యస్తే	గ్రాహ్యస్తే
203	15	పృథ	పృథ
208	28	తత్రోద్భితః	తత్రోద్భితః
209	15	తావంత్యహః	తావంత్యహ
209	24	నిష్ఠామలతోను	నిష్ఠామలతో
211	24	నుఖోష్ణమైవ	నుఖోష్ణమై
211	25	శిరోరోగము	శిరోరోగమును

నూచన :- ఇంకను యిందు ద, ధ, న, వ, ప, స, ర, ట, ఈ మొదలగు
అక్షరవ్యత్యయములున్నచో సరిదిద్దుకొని పతింప బ్రాధితులు.

గ్రంథకర్తలు.